

यजुर्वेद त्रीकालसंध्या

અથ

૩૦૪૩

શ્રીદુર્ગાસપ્તમતી

ગૂજરાતી જ્ઞાપાંતર.

સાથે

છપાવી પ્રસિદ્ધ કરનાર.

બુકસેલર, હરગોવિનદાસ કાલીદાસ.

તથા

બુકસેલર, માહાદેવ રામચંદ્ર.

અમદાવાદ:

સાહાયુરમાં વનપાટી વાંકાની પોઠમાં
હરગોવિનદાસ હરજીવનદાસ પટેલ
એઓએ પોતાના ગ્રંથોદય પ્રેમમાં
છાપી પ્રસિદ્ધ કરી.

મંત્રન ૧૯૪૨-સન ૧૯૮૬.

જા પુસ્તકની માલિકી મન ૧૯૬૭ ના

રૂપમાં આકૃષ્ટ મુગ્ધ નીધાવેલી છે

अनुक्रमणिका.

विषय.	पृष्ठ.
१ प्रयोगविधि,	(१ थी ६)
२ हरीहर ब्रह्मानुं रचेलुं देवी कवच,	१— ११
३ वीष्णुए रचेली अर्गला स्तुती,	१२— १५
४ ईश्वरनुं रचेलुं देवीनुं कीलक,	१५— १८
५ मधुकैटभनो वध,	१८— ४२
६ महीषासुरना सैन्यनो वध,	४२— ५७
७ महीषासुरनो वध,	५७— ६५
८ इंद्रादी देवोनी स्तुती,	६६— ७७
९ देवी तथा दुतनो संवाद,	७८— ९४
१० धुम्रलोचननो वध,	९४— ९८
११ चंडमुंडनो वध,	९९—१०४
१२ रक्तबीजनो वध,	१०४—११८
१३ नीशुंभनो वध,	११८—१२६
१४ सुंभनो वध,	१२६—१३२
१५ नारायणी स्तुति,	१३२—१४५
१६ देवीचरित महात्म्य,	१४५—१५३
१७ सुरथ अने वैश्यने वरदान,	१५४—१५८
१८ प्रधानिक रहस्य,	१५८—१६४
१९ वैकृतिक रहस्य,	१६४—१७२
२० मूर्ति रहस्य,	१७३—१७७
२१ रात्रिसूक्तम्,	१७८—१७९
२२ अथोत्तरन्यासः,	१७९—१८२
२३ महालक्ष्म्यष्टक,	१८२—१८३
२४ त्रिपुरसुंदरीस्तोत्र,	१८३—१८४

જાહેર સ્વર.

સધળા સદ્મહસ્થાને ખખર આપવામાં આવેછે કે, સંસ્કૃત, ગુજરાતી, તથા અંગ્રેજી તરજુમાઓ, ડીક્સનેરીઓ, વાર્તાઓ, વૈષ્ણવધર્મનાં, જૈનધર્મનાં, વૈદકનાં, નાટકનાં, તથા પેહેલીથી તે ગુજરાતી સાતમી ચોપડી સુધીના અર્થ વિગેરે બીજાં ધણી જાતનાં પુસ્તકો અમારી દુકાનેથી વેચાથી મળશે, અને સામટાં ખરીદ કરનારને રોકડી કીંમતે કીફા-યતથી મળશે.

પુસ્તકો છપાવવાં હોય તથા વેપારીઓને ખરીદ કરવાં હોય તેઓએ નીચેલખેલા સરનામાથી કાગળ લખી ખુલાસો કરવો, નાટપેડ કાગળ લીધામાં આવશે નહીં.

છાપવા સંબંધી.

પુસ્તકો—રંગબેરંગી, સોનેરી પાઉડરથી ટાઇટલપેચ, (ડીઆચા) હેડબીલો, કંકોતરીઓ, અંગ્રેજી, ગુજરાતી વિગેરે, ટાઇપથી, તથા શિળાછાપથી છાપવાં હશે તેઓને સારી છાપથી સસતી કીમતેથી છાપી આપવામાં આવશે, મોટે નીચે લખેલા સરનામાથી કાગળ લખી ખુલાસો કરવો નાટપેડ કાગળ લેવામાં આવશે નહીં ને જવાબ મંગાવવો હોય તેઓએ અડધા આનાવાળી પોસ્ટની ટીકીટ મોકલાવવી.

બુક્સેલર, જગજીવનદાસ દલપતરામ.—ઠે. બાલેટણની હુવેલી નીચે.

મુ. અમદાવાદ.

બુક્સેલર, હરગોવનદાસ હરજીવનદાસ—ઠે. બાલેટણની હુવેલી નીચે.

મુ. અમદાવાદ.

બુક્સેલર, હરગોવન કાળીદાસ.—ઠે. બાલેટણની હુવેલી નીચે.

મુ. અમદાવાદ.

બુક્સેલર, મહાદેવ રામચંદ્ર.—ઠે. બાલેટણની હુવેલી નીચે.

મુ. અમદાવાદ.

પટેલ, હરગોવનદાસ હરજીવનદાસ પારેખ, અંથોદય પ્રેસનો માલેક.

ઠે. અમદાવાદ—જીલ્લે શાહાપુર વનમાલીવાંકાની પોળમાં.

બીપરના સરનામાથી કાગળ મોકલાવશે તે અમોને ઘોઢાચરે.

॥ अथप्रयोगविधिप्रारंभः ॥

॥ श्रीगणेशायनमः ॥ ॥ अथकात्यायनीतंत्रोक्ताःप्रयोगालि
ख्यन्ते ॥ प्रतिश्लोकमाद्यंतयोःप्रणवंजपेन्मंत्रसिद्धिः ॥ १ ॥ ॥
अग्रेसर्वत्रश्लोकपदंमंत्रोपलक्षणं ॥ सप्रणवमनुलोमव्याहति
त्रयमादौ अंतंतुविलोमन्तदित्येवंप्रतिश्लोकंकृत्वाशतावृत्तपाठे
ऽतिशीघ्रंसिद्धिः ॥ २ ॥ प्रतिश्लोकमादौजातवेदसूइत्यृचंपठे
त्सर्वकामसिद्धिः ॥ ३ ॥ अपमृत्युवारणायच्यंबकमंत्रंपठेत् ॥
आदावंतेचशतमित्यर्थः ॥ प्रतिश्लोकंतन्मंत्रजपइत्यन्यत्र ॥
॥ ४ ॥ प्रतिश्लोकंशूलेनपाहिनोदेहिनोदेवीतिपाठदपमृत्युना
शः ॥ अस्यकेवलस्यापिश्लोकस्यलक्षमयुतंसहस्रंशतंवाजपे
अपमृत्युवारणम् ॥ ५ ॥ प्रतिश्लोकंशरणागतदीनार्तेतिश्लो
कंपठेत्सर्वकार्यसिद्धिः ॥ ६ ॥ प्रतिश्लोकंकरोतुसानःशुभेत्य
र्द्धंपठेत्सर्वकार्यसिद्धिः ॥ ७ ॥ स्वाभीष्टवरप्राप्तयेएवंदेव्याव
रंलब्ध्वेतिश्लोकंपठेत् ॥ ८ ॥ सर्वापत्तिवारणायप्रतिश्लोकंक्रंदुर्गे
स्मृतेतिपठेत् ॥ अस्यकेवलस्यापिश्लोकस्यकार्यानुसारेणल
क्षमयुतंसहस्रंशतंवाजपः ॥ ९ ॥ सर्वाबाधेत्यस्यलक्षजपेप्र
तिश्लोकपाठेवाश्लोकोक्तफलम् ॥ १० ॥ इत्थंयदायदाबाधेति
श्लोकजपेमहामारीशान्ति ॥ ११ ॥ ततोवब्रेनृपोराज्यमितिमंत्र
स्यजपेपुनःस्वराज्यलाभः ॥ १२ ॥ हिनस्तिदैत्यतेजांसिइत्य

(२)

प्रयोगविधिः

नेनसदीपबलिदानेघंटाबंधनेचबालग्रहशांतिः ॥१३॥ आद्या
वृत्तिमनुलोमेनपठित्वाततोविपरीतक्रमेणद्वितीयामनुलोमेन-
तृतीयाम् इत्येवमावृत्तित्रयेणशीघ्रकार्यसिद्धिः ॥१४॥ सर्वा
पत्तिवारणायदुर्गेस्मृतेत्यर्द्धततोयदंतियच्चदूरकेइत्यृचं तदंते-
दारिद्र्यदुःखेत्यर्द्धमेवंकार्यानुसारेण लक्षमयुतं सहस्रंशतंवाज
पः ॥१५॥ कांसोस्मीत्यृचंप्रतिश्लोकंपठेत्लक्ष्मीप्राप्तिः ॥१६॥
प्रतिश्लोकमनृणाअस्मिन्नित्यृचंपठेदणपरिहारः ॥१७॥ मार-
णार्थम् एवमुक्तासमुत्पत्येतिश्लोकं प्रतिश्लोकंपठेन्मारणोक्ता
वृत्तिभिःफलसिद्धिः ॥१८॥ ज्ञानिनामपिचेतांसि इतिश्लोकज
पमात्रेणसद्योमोहनमित्यनुभवसिद्धम् ॥ प्रतिश्लोकंतच्छ्लोक
पाठेत्ववश्यं ॥१९॥ रोगानशेषानितिश्लोकस्यप्रतिश्लोकंपाठे
सकलरोगनाशः ॥ तन्मात्रजपेपिसः ॥२०॥ इत्युक्तासातदा
देवीगंभीरेतिश्लोकस्यप्रतिश्लोकंपाठेपृथग्जपेवाविद्याप्राप्तिर्वा
ग्वैकृतनाशश्च ॥२१॥ भगवत्याकृतंसर्वमित्यादि द्वादशोत्तर-
शताक्षरोमंत्रःसर्वकामदःसर्वापत्तिवारणश्च ॥२२॥ देविप्रप-
न्नार्त्तिहरे इतिश्लोकस्ययथाकार्यंलक्षायुतसहस्रशतान्यतमसं
स्यजपेप्रतिश्लोकंपाठेवासर्वापन्नवृत्तिःसर्वकामाप्तिश्च ॥ एषु
प्रयोगेषु प्रतिश्लोकंदीपाग्रेकेवलमेव नमस्करणेऽतिशीघ्रंसि-
द्धिः ॥ प्रतिश्लोकंकामबीजसंपुटितस्यएकचत्वारिंशद्दिनंत्रिरा-
वृत्तौसर्वकामसिद्धिः ॥२३॥ एकविंशतिदिनपर्यन्तमुत्तरीत्या
प्रत्यहंद्वादशावृत्तौवर्शकिरणम् ॥२४॥ मायाबीजसंपुटित

स्यफट्पल्लवसहितस्यसप्तदिनपर्यंतंत्रयोदशा वृत्तावुच्चाटन-
सिद्धिः ॥२५॥ तादृश्यामेवदिनचतुष्टयमेकादशावृत्तौसर्वोप-
द्रवनाशः ॥२६॥ एकोनपंचाशद्दिनपर्यंतंप्रतिश्लोकंश्रीबीजसं-
पुटितस्यपंचदशावृत्तौलक्ष्मीप्राप्तिः ॥२७॥ प्रतिश्लोकंवाग्बी-
जसंपुटितस्यशतावृत्त्याविद्याप्राप्तिः ॥२८॥ अथशतचंडीवि-
धिः ॥ शङ्करस्यभवान्यावाप्रासादनिकटेशुभम् ॥ मंडपंद्वार-
वेद्याढ्यंकुर्यात्सध्वजतोरणम् ॥१॥ तत्रकुंडंप्रकुर्वीतप्रती-
च्यामध्यतोपिवा ॥ स्नात्वानित्यक्रियांकृत्वावृणुयाद्दक्षवांडवान्
॥२॥ जितेंद्रियान्सदाचारान्कुलीनान्सत्यवादिनः ॥ वाडवा-
ब्राह्मणाः ॥ व्युत्पन्नांश्चण्डिकापाठरतौल्लज्जादयावतः ॥३॥ म-
धुपर्कविधानेनस्वर्णवस्त्रादिदानतः ॥ जपार्थमासनंमालांदद्या-
त्तेभ्योऽपिभोजनम् ॥४॥ तेहविष्यान्नमश्रंतोमंत्रार्थगतमान-
साः ॥ भूमौशयानाःप्रत्येकंजपेयुश्चण्डिकास्तवम् ॥५॥ मार्कंडे-
यपुराणोक्तंदशकृतःसचेतसः ॥ नवार्णंचण्डिकामंत्रंजपेयुश्चायु-
तंपृथक्६ पृथक्संपुटाकरणादितिशेषः ॥प्रत्येकम्ब्राह्मणैरयुत-
जपःकार्यः ॥अष्टमीनवमीचतुर्दशीपौर्णमासीषुयथाशतावृत्ति-
समाप्तिर्भवतितथारंभःकर्तव्यइतिसांप्रदायिकाः ॥यजमानःपू-
जयेच्चकन्यानांनवकंशुभम् ॥ द्विवर्षाद्यादशाब्दांताः कुमारीः
परिपूजयेत् ॥१॥ तासांक्रमेणनामानि ॥ कुमारी १ त्रिमूर्तिः
२ कल्याणी ३ रोहिणी ४ कालिका ५ शांभवी ६ दुर्गा ७
चण्डिका ८ सुभद्रा ९ इतिनाममंत्रैस्तासांपूजा ॥ तत्रहीना

(४)

प्रयोगविधिः

धिकांगीकुष्ठव्रणयुताअन्धाकाणा कुरूपाकेकराकुबरीलोमयु
ग्देहादासीजारोगिणीत्येवमाद्यावर्ज्याः ॥ विप्रांसर्वेष्टसंसिद्धौ
यशसेक्षत्रियोद्भवाम् ॥ वैश्यजांधनलाभायपुत्रास्यैशूद्रजायजे
त् ॥ गंधपुष्पधूपदीपभक्ष्यभोज्यैर्यथाशक्तिवस्त्राभरणैश्चपूज
येत् ॥ द्विवर्षासाकुमार्युक्तात्रिमूर्तिर्हायनत्रिका ॥ ॥ ॥ ॥
चतुरब्दातुकल्याणीपंचवर्षातुरोहिणी ॥ १ ॥ षडब्दाकालि
काप्रोक्ताचंडिकासप्तहायना ॥ अष्टवर्षाशांभविस्यादुर्गातुन
वहायना ॥ सुभद्रादशवर्षोक्तानाममंत्रैः प्रपूजयेत् ॥ तासामा
वाहनेमंत्रः प्रोच्यतेशंकरोदितः ॥ मंत्राक्षरमयीलक्ष्मीमाहृ
णारूपधारिणीम् ॥ नवदुर्गात्मिकांसाक्षात्कन्यामावाहयाम्य
हम् ॥ कुमारिकादिकन्यानाम्पूजामंत्रान्ब्रुवेऽधुना ॥ जगत्पू
ज्येजगद्वंद्येसर्वशक्तिस्वरूपिणि ॥ पूजांगृहाणकौमारिजग
न्मातर्नमोऽस्तुते ॥ त्रिपुरां त्रिपुराधारां त्रिवर्षाज्ञानरूपिणिम् ॥
त्रैलोक्यवंदितां देवीं त्रिमूर्तिं पूजयाम्यहम् ॥ कलात्मिकांकला
तीतांकारुण्यहृदयांशिवाम् ॥ कल्याणजननीं देवीं कल्याणीं पू
जयाम्यहम् ॥ अणिमादिगुणाधारामकाराद्यक्षरात्मिकाम् ॥
अनंतशक्तिं कालक्ष्मीं रोहिणीं पूजयाम्यहम् ॥ कामचारीं शुभां
कांतांकालचक्रस्वरूपिणीम् ॥ कामदां करुणोदारां कालिकां पू
जयाम्यहम् ॥ चंडवीरांचंडमायांचंडमुंडप्रभंजनीम् ॥ पूजया
मिसदा देवीं चंडिकां चंडविक्रमाम् ॥ सदानंदकरीं शांतां सर्वदेव
नमस्कृताम् ॥ सर्वभूतात्मिकां लक्ष्मीं शांभवीं पूजयाम्यहम् ॥

दुर्गमेदुस्तरकार्यभवदुःखविनाशिनीम् ॥ पूजयामिसदाभ
 त्त्यादुर्गादुर्गार्तिनाशिनीम् ॥ सुदर्शीस्वर्णवर्णाभांसुखसौभा
 ग्यदायिनीम् ॥ सुभद्रजननीं देवीं सुभद्रां पूजयाम्यहम् ॥ एतै
 र्मंत्रैः पुराणोक्तैस्तांतांकन्यांसमर्चयेत् ॥ इति पूजनं कुमारिका
 णाम् ॥ वेद्यां विरचिते रम्ये सर्वतोभद्रमंडले ॥ घटं संस्थाप्य
 विधिना तत्रावाह्यार्चयेच्छिवाम् ॥ तदग्रे कन्यकाश्चापि पूजये
 द्वाह्मणानपि ॥ उपचारैस्तु विविधैर्नवाणां विरणानपि ॥ ॐ का
 रः प्रथमं पाठं पूर्णपीठमतः परम् ॥ तृतीयं कामपीठं च पूजयेत्सं
 प्रदायतः ॥ पूर्वादिदिक्षु पीठस्य गणेशादिचतुष्टयम् ॥ गणेश
 क्षेत्रपालौ च पादुके बटुकास्त्रयः ॥ आग्नेय्यादिचतुर्दिक्षु पूज्यन्दे
 वीचतुष्टयम् ॥ जयाचविजयाचवैजयंतीचापराजिता ॥ पूर्वो
 क्तयंत्रे पूर्वकोणे सरस्वतीसहितो ब्रह्मा श्रीसहीतो विष्णुर्नैर्ऋ
 त्यामुमयाशिवो वायव्यां षट्कोणे चक्रमध्यस्थमध्यबीजे श्री
 महालक्ष्मीः ॥ ह्रीं महाकाली ऐं महासरस्वती दक्षिणवामयोः ॥
 उदक् सिंहो दक्षिणे महिषः ॥ षट्कोणेषु नंदजा रक्तदंतिका
 शाकंभरी दुर्गा भीमा भ्रामर्यः ॥ सविन्दुनामाद्यवर्णताराद्या
 श्च आसां नाम मंत्राः पूजादौ ॥ तारः प्रणवः ॥ अष्टपत्रेषु ब्रह्मा
 णीमाहेश्वरी कौमारी वैष्णवी वाराही नारसिंही ऐंद्री चामुंडा उ
 क्तरीत्यानाम मंत्रैः पूज्याः ॥ ततो विष्णुमायादिचतुर्विंशतिदेव
 ताः प्रागादिक्रमेण केसरेषु पूज्याः ॥ प्रतिपत्रं च केसरत्रयम् ॥
 तौ च विष्णुमाया १ चेतना २ बुद्धि ३ निद्रा ४ क्षुधा ५ छाया ६

(६)

प्रयोगविधिः

शक्ति ७ तृष्णा ८ क्षान्ति ९ जाति १० लज्जा ११ शान्ति
१२ श्रद्धा १३ कांति १४ लक्ष्मी १५ धृति १६ वृत्ति १७
स्मृति १८ दया १९ तुष्टि २० पुष्टि २१ मातृ २२ भ्रांति
२३ चिति २४ रूपाएतावत्यः ॥ सप्तशतीस्तवे पंचमेऽध्याये
आसांचतुर्विंशतीनांनपाठइतिनभ्रमितव्यम् ॥ कात्यायनीतं
त्रविराधोत् ॥ नालमूलेतुसंपूज्यआधारादिचतुष्टयम् ॥ आ-
धारःकर्मशेषौचचतुर्थीपृथिवीनृप ॥ गृहकोणेषुगणेशःक्षेत्रपा
लोबटुकोयोगिन्यः ॥ प्रागादिदिक्षुइंद्राद्याश्चेति एवंचतुर्दिनं
कुर्यात् ॥ तत्रप्रथमेह्निएकावृत्तिर्दितीयेद्वेत्तृतीयेतिस्रश्चतुर्थेच
तस्रइति ॥ पंचमेहोमः ॥ होमद्रव्याणितु ॥ पायसान्नैस्त्रिम-
ध्वक्तैर्द्राक्षारभाफलादिभिः ॥ मातुलुंगैरिक्षुखंडैर्नालिकेरयुतै
स्तिलैः ॥ जातीफलैराम्रफलैरन्यैर्मधुरवस्तुभिरिति ॥ सप्त
शत्यादशावृत्त्याप्रतिमंत्रंहुतंचरेत् ॥ अयुतंचनवार्येनस्थापि-
तेऽग्नौविधानतः ॥ कृत्वावरणदेवानांहोमंतन्नाममंत्रतः ॥ कृ-
त्वापूर्णाहुतिसम्यग्देवमग्निविसृज्यच ॥ अभिषिचेच्चयष्टारं-
विप्रौघःकलशोदकैः ॥ निष्कंसुवर्णमथवाप्रत्येकंदक्षिणांदि-
शेत् ॥ भोजयेच्चशतंविप्रान्भक्ष्यभोज्यैःपृथग्विधैः ॥ तेभ्यो
पिदक्षिणांदत्वागृह्णियादाशिषस्तथा ॥ एवंकृतेजगद्वश्यंसर्वे-
नश्यंत्युपद्रवाः ॥ इतिशतचण्डीविधिः॥ श्रीजगदंबार्पणमस्तु

॥ श्रीगणेशायनमः ॥

॥ अथ सप्तशती प्रारभ्यते ॥

एतेषांश्रीदेव्याः कवचार्गलाकीलकानाम् ॥ हरिहर
ब्रह्माणऋषयः ॥ अनुष्टुप्छंदः ॥ श्रीत्रिगुणात्मिकाचं
डिकादेवता ॥ ममचतुर्विधपुरुषार्थसिद्धयेजपेविनियो
गः ॥ नमश्चंडिकायै ॥ ॥

॥ मार्कंडेयउवाच ॥

यद्गुह्यंपरमंलोकेसर्वरक्षाकरंनृणाम् ॥ यन्नकस्यचिदा
स्यातंतन्मेब्रूहिपितामह ॥१॥

टीका:-मार्કંડેય બ્રહ્માને પુછે છે. હે ! પિતામહ, જે જગતમાં ઉત્તમ,
છાનું ને સર્વ માણસોની રક્ષા કરનાર, ને કોઈને કહ્યું ન હોય તેવું રહ-
સ્ય મને કહે. ॥ ૧ ॥

॥ ब्रह्मोवाच ॥ अस्तिगुह्यतमंविप्रसर्वभूतोपकारक-
म् ॥ देव्यास्तुकवचंपुण्यंतच्छृणुष्वमहामुने ॥२॥

टीका:-બ્રહ્મા જવાબ દેછે, હે ! બ્રાહ્મણ, હે ! મહા મુની અતી છાનું
ને સર્વ પ્રાણીઓને ઉપકાર કરનાર, પવિત્ર એવું જે દેવીનું કવચ તેને
સંભળ. ॥ ૨ ॥

प्रथमंशैलपुत्रीचद्वितीयंब्रह्मचारिणी ॥

तृतीयंचंद्रघंटेतिकूष्मांडेतિचतुर्थकम् ॥३॥

टीका:-હે! મુની, તે દેવીની નવ મુરતીઓછે, તેનું ધ્યાનકરવું એટલા
વાસ્તે નવ મુરતીઓનાં નામ કહું છું. પેહેલું શૈલપુત્રી, (પહાડની દીકરી)
ખીનું બ્રહ્મચારીણી (બ્રહ્મની પ્રાપ્તી કરનારી), ત્રીજું ચંદ્ર ઘંટા (ચંદ્રના

(૨)

સપ્તશતી સટીક.

જેવી ઉજવણ ઘંટાવાળી), ચોથું કુપ્માંડા (આખું જગત જેના ઉદરમાં છે એવી). ॥ ૩ ॥

પંચમંસ્કંદમાતેતિષ્ઠંકાત્યાયનીતિચ ॥

સપ્તમંકાલરાત્રિશ્ચમહાગૌરીતિચાષ્ટમમ્ ॥૪॥

ટીકા:-પાંચમું સ્કંદમાતા, (કારતીક સ્વામીની મા) છઠું કાત્યાયની, (કાત્યાયનના આશ્રમમાં પ્રગટેલી) સાતમું કાળરાત્રી, (કાળનો પણ નાશ કરનારી), આઠમું મહા ગૌરી, (ગૌર વર્ણવાળી.) ॥ ૪ ॥

નવમંસિદ્ધિદાપ્રોક્તાનવદુર્ગા:પ્રકીર્તિતા: ॥

ઉક્તાન્યેતાનિનામાનિબ્રહ્મણૈવમહાત્મના ॥૫॥

ટીકા:-નવમું સિદ્ધિદા, (સિદ્ધિ આપનારી) એવી રીતે નવદુર્ગા કહેવાય છે. આ નવ નામો સર્વજ્ઞ વેદેજ કહેલાંછે. ॥ ૫ ॥

અગ્નિનાદહ્યમાનસ્તુશત્રુમધ્યેગતોરણે ॥

વિષમેદુર્ગમેચૈવભયાર્તા:શરણંગતા: ॥૬॥

ટીકા:-અગ્નિથી બળતો હોય. લડાઈમાં શત્રુની સામે ગયેલો હોય, વિષ-મ અથવા કડણ જગ્યાએ ગયેલો હોય, તેમાના હરકોઈ ભયથી પીડીત હોય ને શરણે જાય. ॥ ૬ ॥

નતેષાંજાયતેકિંચિદ્શુભંરણસંકટે ॥

નાપદંતસ્યપશ્યામિશોકદુ:સ્વભયંનહિ ॥૭॥

ટીકા:-તેઓને લડાઈ વિગેરે દુ:ખના વખતમાં કાંઈ પણ અવળું થતું નથી. તેની આપત્તિને હું દેખતો નથી. શોક દુ:ખનો પણ ભય થતો નથી. ૭

યૈસ્તુમક્ત્યાસ્મૃતાનૂનંતેષાંસિદ્ધિ:પ્રજાયતે ॥

પ્રેતસંસ્થાતુચામુંડાવારાહીમહિષાસના ॥૮॥

ટીકા:-જેણે ભક્તિથી દેવીને યાદ કર્યાં હોય, તેઓને સિદ્ધિ [કાર્ય સિદ્ધિ] થાયછે. પ્રેત ઉપર બેઠેલી આમુંડા, પાડા ઉપર બેઠેલી વારાહી, [વારાહી શક્તિ] ॥ ૮ ॥

ऐंद्रीगजसमारूढावैष्णवीगरुडासना ॥

माहेश्वरीवृषारूढाकौमारीशिखिवाहना ॥९॥

ટીકા:-હાથી ઉપર બેઠેલી ઐંદ્રી [ઇંદ્રી સક્તિ] ગરુડ ઉપર બેઠેલી વૈષ્ણવી, [વિશ્ણુ શક્તિ] અને પોઠીયાપર બેઠેલી માહૈશ્વરી, [શીવશક્તિ] ને મોર ઉપર બેઠેલી કૌમારી, [કારતીક સ્વામીની શક્તિ.] ॥૯॥

ब्राह्मीहंससमारूढासर्वाभरणभूषिता ॥

लक्ष्मीःपद्मासनादेवीपद्मस्तारिप्रिया ॥१०॥

ટીકા:-હંસપર બેઠેલી, ને સર્વ ધરેણાંથી શોભીતી બ્રાહ્મી, [બ્રહ્માની શક્તિ] કમળ ઉપર બેઠેલી; જેના હાથમાં કમળછે એવી વીરજુને પ્રિય લક્ષ્મી. ૧૦

इत्येतामातरःसर्वाःसर्वयोगसमन्विताः ॥

नानाभरणशोभाढ्यानानारत्नोपशोभिताः ॥११॥

ટીકા:-આ સાત માતૃકા સર્વ યોગે યુક્ત જુદી જુદી તરેહનાં ધરેણાંથી શોભાયમાન, તરેહ તરેહનાં રત્નથી શોભીતીયો જેવામાં આવેછે. ॥૧૧॥

दृश्यंतेरथमारूढादेव्यःक्रोधसमाकुलाः ॥

शंखचक्रंगदाशक्तिहलचमुसलायुधम् ॥१२॥

ટીકા:-રથ ઉપર બેઠેલીયો, કરોધથી ભરપૂર દેવીયો; શંખ, ચક્ર, ગદા, શક્તી, [સાંગ] હળ મુથુલ, [સાંબેલુ.] ॥ ૧૨ ॥

खेटकंतोमरंचैवपरशुपाशमेवंच ॥

कुंतायुधंत्रिशूलचशार्ङ्गमायुधमुत्तमम् ॥१३॥

ટીકા:-ખેટક, [ઢાલ] તોમર, [ભાલુ] પરશુ, [ફરશી] પાશ, [પાસલો] કુંત, [બરછી] ત્રીશૂળ, ઉત્તમ શારંગ, [ધનુષ.] ॥ ૧૩ ॥

दैत्यानादिहनाशायभक्तानामभयायच ॥

धारयंत्यायुधानीत्थंदेवानांचहितायवै ॥१४॥

ટીકા:-આ આયુધોને દૈત્યના દેહનો નાશ કરવા, ભક્તોને અભય કર

(૪)

સપ્તશતી સટીક.

વા, દેવોનાં કલ્યાણ વાસ્તે ધારણ કરેછે. ॥ ૧૪ ॥

નમસ્તેસ્તુમહારૌદ્રેમહાઘોરપરાક્રમે ॥

મહાબલેમહોત્સાહેમહાભયવિનાશિનિ ॥૧૫॥

ટીકા:-હે! માહારોદ્રા, હે! માહા ઘોર પરાક્રમવાળી, હે! મોહોટા બળવાળી, હે! મોહોટા ઉત્સાહવાળી, હે! મહા ભયનો નાશ કરનારી, તમને નમસ્કાર કરું છું. ॥ ૧૫ ॥

ત્રાહિમાંદેવિદુઃપ્રેક્ષ્યેશત્રૂણાંભયવર્ધિનિ ॥

પ્રાચ્યાંરક્ષતુમાર્મૈંદ્રીઆગ્નૈય્યામગ્નિદેવતા ॥૧૬॥

ટીકા:-હે! દેવી, શત્રુઓને ભય વધારનાર, તથા જોની સામું દુશ્મન ન જોઈ શકે એવાં તમે, મહાઈં રક્ષણ કરો, ઐંદ્રી પૂર્વ દીશામાં માહાઈં રક્ષણ કરો. અગ્ની દેવતા [શક્તી] અગ્ની ખુણમાં રક્ષણ કરો. ॥૧૬॥

દક્ષિણેરક્ષવારાહિનૈર્ઋત્યાંસ્વડ્ગધારિણી ॥

પ્રતીચ્યાંવારુણીરક્ષેદ્વાયવ્યાંમૃગવાહિની ॥૧૭॥

ટીકા:-વારાહી દક્ષિણમાં રક્ષા કરો. અડ્ડા ધરનારી નૈરૈત્ય ખુણમાં રક્ષણ કરો. વાઈણી પશ્ચિમમાં રક્ષણ કરો. મૃગના વાહનવાળી વાયુ કોણમાં રક્ષણ કરો. ॥ ૧૭ ॥

ઉદીચ્યાંરક્ષકૌબેરિર્દૈશાન્યાંશૂલધારિણિ ॥

ઉર્ધ્વેબ્રહ્માણીમેરક્ષેદધસ્તાદ્વૈષ્ણવીતથા ॥૧૮॥

ટી:-હે! કૌબેરી, ઉત્તર દીશામાં રક્ષણ કરો. ત્રીશુળ ધારણ કરનાર ઇશાનમાં રક્ષણ કરો. હે! બ્રહ્માણી ઊંચે મહાઈં રક્ષણ કરો. વૈષ્ણવી નીચે રક્ષણ કરો. ૧૮

एवंदशदिशोरक्षेच्चामुंडाशबवाहना ॥

जयामेअग्रतःस्थातुविजयारथातुष्टतः ॥१९॥

ટીકા:-એમ શબ્દ ઉપર બેઠેલી આમુંડાદશ દીશે રક્ષણ કરો. જ્યાં મારી આગળ રહો. વીજયા વાંસે રહો. ॥ ૧૯ ॥

અજિતાવામપાર્શ્વેચદક્ષિણેચાપરાજિતા ॥

શિખાંમેદ્યોતિનીરક્ષેદુમામૂર્ધ્નિવ્યવસ્થિતા ॥૨૦॥

ટીકા:—અજિતા ડાબે પડખે ને અપરાજિતા જમણે પડખે રહેા, દ્યોતિની પ્રકાશવાળી શક્તી) મ્હારી શીખાનું રક્ષણ કરો. ઉમા મ્હારા માથાનું રક્ષણ કરો. ॥ ૨૦ ॥

માલાધરીલલાટેચન્નુવૌરક્ષેદ્યશસ્વિની ॥

ત્રિનેત્રાનેત્રયોર્મધ્યેયમઘંટાચનાસિકે ॥૨૧॥

ટીકા:—માળાને ધારણ કરનારી કપાળમાં (રક્ષણ કરવા)રહેા. યશસ્વિની (જશવાળી) ભવાનું રક્ષણકરો. ત્રીનેત્રા બે નેત્રની વચમાં રહેા. મ્મઘંટા નાસીકાનું રક્ષણ કરો. ॥ ૨૧ ॥

શંખિનીચક્ષુષોર્મધ્યેશ્રોત્રયોર્દ્વારવાસિની ॥

કપોલૌકાલિકારક્ષેત્કર્ણમૂલેચશાંકરી ॥૨૨॥

ટીકા:—શંખિની આંખની વચમાં રક્ષાકરો. નેદ્વારવાસિની બે કાનની રક્ષા કરો. કાળીકા કપોળનું [ગાલનું] રક્ષણ કરો. ને શાંકરી કાંનના મૂળનું રક્ષણ કરો. ॥ ૨૨ ॥

નાસિકાયાંસુગંધાચઉત્તરોષ્ઠેતુર્ચર્ચિકા ॥

અધરેચામૃતકલાજિવ્હાયાંચસરસ્વતી ॥૨૩॥

ટીકા:—નાકમાં સુગંધાદેવી રક્ષા કરો. ઉપલા હોઠમાં ચરચિકા, હેઠલા હોઠમાં અમૃતકલા, ને જીભમાં સરસ્વતી રક્ષા કરો. ॥ ૨૩ ॥

દંતાન્નક્ષતુકૌમારીકંઠમધ્યેચચંડિકા ॥

ઘંટિકાંચિત્રઘંટાચમહામાયાચતાલુકે ॥૨૪॥

ટીકા:—કૌમારી દાંતનું રક્ષણ કરો, ને ચંડીકા કંઠની વચમાં રક્ષા કરો. ચીત્રઘંટા ઘંટીકાનું (ડાઢીથી નીચલા ભાગનું) રક્ષણ કરો. મહા માયા તાળવામાં રક્ષા કરો. ॥ ૨૪ ॥

કામાક્ષીચિબુંકંરક્ષેદ્વાચંમેસર્વમંગલા ॥

(૬)

સપ્તશતી સટીક.

ગ્રીવાયાંભદ્રકાલીચપૃષ્ઠવંશેધનુર્ધરી ॥૨૫॥

ટીકા:-કામાક્ષી ડાઠીનું રક્ષણ કરો. સર્વભંગળા મ્હારી વાણીનું રક્ષણ કરો. ભદ્રકાળી ગળામાં રક્ષા કરો. ધનુષધારણ કરનારી ખરડામાં રક્ષણ કરો. ૨૫

નીલગ્રીવાબહિઃકંઠેનલિકાંનલકૂબરી ॥

સ્વદ્ગધારિણ્યુભૌસ્કંધૌબાહૂમેવજ્ઞધારિણી ॥૨૬॥

ટીકા:-નીલગ્રીવા ગળાની બહાર રક્ષા કરો. નલ કુખરી ગલાની નળીનું રક્ષણ કરો. ખડગ ધારણ કરનારી બે ખભાનું રક્ષણ કરો. વજર ધારણ કરનારી મ્હારા બે બાહુનું રક્ષણ કરો. ॥ ૨૬ ॥

હસ્તોતુદંડિનીરક્ષેદંબિકાચાંગુલીસ્તથા ॥

નસાંનશૂલેશ્વરીરક્ષેત્કુક્ષૌરક્ષેન્નલેશ્વરી ॥૨૭॥

ટીકા:-દંડીની દેવી હાથનું રક્ષણ કરો. અંબીકા આંગળીયોનું રક્ષણ કરો. શૂલેશ્વરી નખનું રક્ષણ કરો. નલેશ્વરી કુખનું રક્ષણ કરો. ॥૨૭॥

સ્તનૌરક્ષેન્મહાદેવીમનઃશોકવિનાશિની ॥

હૃદયેલલિતાદેવીઉદરેશૂલધારિણી ॥

ટીકા:-મનના શોકને ટાળનારી મહાદેવી, સ્તનનું રક્ષણ કરો. લલીતા હૃદયનું રક્ષણ કરો, શૂલધારીણી ઉદરનું (પેટનું) રક્ષણ કરો. ॥ ૨૮ ॥

નાભિંચકામિનીરક્ષેદ્રુહ્યંગુહ્યેશ્વરીતથા ॥

કટ્યોર્ભગવતીરક્ષેજ્ઞાનુનીવિંધ્યવાસિની ॥૨૯॥

ટીકા:-કામીની નાભીનું રક્ષણ કરો. ગુહ્યેશ્વરી ગુહ્યનું રક્ષણ કરો. ભગવતી [સર્વ ગુણ સંપન્ન) કેડનું રક્ષણ કરો. વિંધ્યવાસીની ગોઠણનું રક્ષણ કરો. ॥ ૨૯ ॥

જંઘેમહાબલાપ્રોક્તાસર્વકામપ્રદાયિની ॥

ગુલ્ફયોર્નારસિંહીચપાદપૃષ્ઠેમિતૌજસી ॥૩૦॥

ટીકા:-સર્વ કામને દેનારી મહાબલા જાંઘનું રક્ષણ કરો. નારસીંહી બે ધુંટી યુનું રક્ષણ કરો. અપાર પરાક્રમી દેવી પગનાં તલીઆંનું રક્ષણ કરો. ॥૩૦

પાદાંગુલીઃશ્રીધરીચપાદાધસ્તલવાસિની ॥

દંષ્ટ્રાઃકરાલિનીરક્ષેત્કેશાંશ્રૈવોર્ધ્વકેસિની ॥૩૧॥

ટીકાઃ-શ્રીધરી પગની આંગળીયોની રક્ષા કરો. પગનાં તળીયાંમાં રહેનારી પગની નીચે તળાની રક્ષા કરો. કરાલીની દાઢનું રક્ષણ કરો. ઉર્ધ્વકેશીની [ઊંચા કેશવાળી] કેશનું રક્ષણ કરો. ॥૩૧॥

રોમકૂપાણિકૌબેરીત્વચંવાગીશ્વરીતથા ॥

રક્તમજ્જાવસામાંસાન્યસ્થિમેદાંસિપાર્વતી ॥૩૨॥

ટીકાઃ-કૌબેરી રૂવાંના છીદ્રની રક્ષા કરો. વાગીશ્વરી [વાણીની નીચંતા] આમડીનું રક્ષણ કરો. પાર્વતી, લોહી, મળ્યા [હાડકાનો ચીકણાં પદાર્થ] ચરખી, માંસ, અસ્થી ને મેદનું રક્ષણ કરો. ॥ ૩૨ ॥

અંત્રાણીકાલરાત્રિશ્વપિતંચમુકુટેશ્વરી ॥

પદ્માવતીપદ્મકોશેકફેચૂડામણીતથા ॥૩૩॥

ટીકાઃ-કાળરાત્રી આંતરડાનું રક્ષણ કરો. ને મુકુટેશ્વરી પીત્તનું રક્ષણ કરો. પદ્માવતી પદ્મકોશ [દિવ્ય કમળનું] રક્ષણ કરો. ચુડામણી કંકનું રક્ષણ કરો. ॥૩૩॥

જ્વાલામુખીનિરજ્વાલામહેદ્યાસર્વસંધિષુ ॥

શુક્રંબ્રહ્માણિમેરક્ષેચ્છાયાંછત્રેશ્વરીતથા ॥૩૪॥

ટીકાઃ-જ્વાલામુખી નખના તેજનું રક્ષણ કરો. ભેદી ન શકાય એવી દેવી સર્વ સંધીઓનું રક્ષણ કરો. બ્રહ્માણી મારા શુક્રનું [વીર્યનું] રક્ષણ કરો. છત્રેશ્વરી છાયાનું રક્ષણ કરો. ॥ ૩૪ ॥

અહંકારંમનોબુદ્ધિંરક્ષમેસર્વધારિણિ ॥

પ્રાણાપાનૌતથાવ્યાનમુદાનંચસમાનકમ્ ॥૩૫॥

ટીકાઃ-સર્વને ધારણ કરનારાં દેવી મહારા અહંકાર, મન, બુદ્ધિ, પ્રાણ, અપાન, વ્યાન, ઊદાન, ને સમાન વાયુનું રક્ષણ કરો. ॥ ૩૫ ॥

વજ્રહસ્તાચમેરક્ષેત્પ્રાણંકલ્યાણશોભના ॥

(૮)

સસશતી સટીક.

રસેરૂપેચગંધેચશબ્દેસ્પર્શેચયોગિની ॥૩૬॥

ટીકા:-જેના હાથમાં વજર છે એવી, કલ્યાણ કરવામાં કુશળ દેવી
મહારા પ્રાણનું રક્ષણ કરો. અને યોગીની દેવી રસ, રૂપ, ગંધ, શબ્દ ને
સ્પર્શનું રક્ષણ કરો. ॥ ૩૬ ॥

સત્વરજસ્તમશ્ચૈવરક્ષેન્નારાયણીસદા ॥

આયુર્મેરક્ષવારાહિધર્મેરક્ષતુભૈરવી ॥૩૭॥

ટીકા:-હે! વારાહી, તમે મહારા આયુષ્યનું રક્ષણ કરો. ભૈરવી દેવી ધ-
ર્મનું રક્ષણ કરો. ॥ ૩૭ ॥

યશઃકીર્તિચલક્ષ્મિચસદારક્ષંતુમાતરઃ ॥

ગોત્રમિંદ્રાણીમરેક્ષેત્પશૂન્મેરક્ષચંડિકે ॥૩૮॥

ટીકા:-સાત માતૃકાઓ જય, કીરતી, ને લક્ષ્મીનું હમેશાં રક્ષણ કરો,
હે! ઇન્દ્રાણી, તમે મહારા વંશનું રક્ષણ કરો, હે ! ચંડીકા તમે મહારા
પશુનું રક્ષણ કરો. ॥ ૩૮ ॥

પુત્રાન્નક્ષેન્મહાલક્ષ્મીર્ભાર્યારક્ષતુભૈરવી ॥

ધનેશ્વરીધનંરક્ષેત્કૌમારીકન્યકાસ્તથા ॥૩૯॥

ટીકા:-મહાલક્ષ્મી પુત્રનું રક્ષણ કરો, ભૈરવી દેવી મહારી પુત્રીનું રક્ષણ
કરો, ધનેશ્વરી ધનનું રક્ષણ કરો, ને કુંભારી કન્યાની રક્ષા કરો. ॥૩૯॥

માર્ગેક્ષેમકરીરક્ષેદ્વિજયાસર્વતઃસ્થિતા ॥

રાજદ્વારેમહાલક્ષ્મીઃસંગ્રામેજયવર્ધિની ॥૪૦॥

ટીકા:-સુખ શાન્તી કરનારી માર્ગે રક્ષા કરો, ને વિજયા ચારે તરફ
રહીને રક્ષણ કરો, મહાલક્ષ્મી રાજદ્વારમાં રક્ષણ કરો, જય વધારનારી
યુદ્ધમાં રક્ષણ કરો. ॥ ૪૦ ॥

સર્વરક્ષાકરંપુણ્યંકવચંસર્વદાજપેત્ ॥

ઈદંરહસ્યંવિપ્રર્ષેભક્ત્યાતવમયોદિતમ્ ॥૪૧॥

ટીકા:—સર્વની રક્ષા કરનાર પવીત્ર, આ કવચનો હમેશાં પાઠ કરવો. હે! અક્ષરૂપી, આ છાનું કવચ ભક્તિથી મેં તુને કહ્યું. ॥ ૪૧ ॥

રક્ષાહીનંતુયત્સ્થાનંવર્જિતંકવચેનતુ ॥
તત્સર્વેરક્ષમેદેવિજયંતીપાપનાશિનિ ॥૪૨॥

ટીકા:—રક્ષા વિનાનું જે સ્થાન તથા કવચમાં ન ક્યેલું જે સ્થાન, તે બધા સ્થાનની રક્ષા કરે. કારણ કે પાપને નાશ કરનારી તે મર્વથી ઊત્તમ છે. ॥ ૪૨ ॥

પદમેકંનગચ્છેતુયદીચ્છેચ્છુભમાત્મનઃ ॥
કવચેનાવૃતોનિત્યંત્રયત્રહિગચ્છતિ ॥૪૩॥

ટીકા:—જે પોતાના શુભને ઇચ્છે તે કવચને મેલીને એક ડગલું પણ ખસું નહીં. કવચથી વીંટાએલો માણસ જેને ઠેકાણે જાય છે. ॥ ૪૩ ॥

તત્રતત્રાર્થલાભશ્ચવિજયઃસાર્વકામિકઃ ॥
યંયંચિંતયતેકામંતંતંપ્રાપ્નોતિનિશ્ચિતમ્ ॥૪૪॥

ટીકા:—ત્યાં ત્યાં અર્થનો લાભ અને સર્વ કામના પુરી પડે એવી રીતે જય થાય છે. જેને કામના ચીતવે તે તેને મળે. ॥ ૪૪ ॥

પરમૈશ્વર્યમતુલંપ્રાપ્સ્યતેભૂતલેપુમાન્ ॥
નિર્ભયોજાયતેમર્ત્યઃસંગ્રામૈશ્વપરાજિતઃ ॥૪૫॥

ટીકા:—અને પૃથ્વીમાં તે પુરૂષ અપાર પરમૈશ્વર્ય એટલે સંપત્તિને પામે, નીર્ભય થાય, અને લડાઈમાં પરાજય ન પામે. ॥ ૪૫ ॥

ત્રૈલોક્યેતુભવેત્પૂજ્યઃકવચેનાવૃતઃપુમાન્ ॥
ઈદંતુદેવ્યાઃકવચંદેવાનામપિદુર્લભમ્ ॥૪૬॥

ટીકા:—કવચથી વીંટાએલો માણસ ત્રીલોકીમાં પુજવા લાયક થાય, આ દેવીનું કવચ દેવતાઓને પણ દુર્લભ છે. ॥ ૪૬ ॥

યઃપઠેત્રયતોનિત્યંત્રિસંધ્યંશ્રદ્ધયાન્વિતઃ ॥

(૧૦)

સત્તશતી સટીક.

દૈવીકલાભવેત્તસ્યત્રૈલોક્યેત્વપરાજિતઃ ॥૪૭॥

ટીકા:-જે માણસ હમેશાં સવાર, બપોર, તથા સાંજે શ્રદ્ધા સહીત પાઠ કરેતો તેનું સ્વરૂપ દેવતા જેવું થઈ જાય ને ત્રીલોકીમાં તેને કોઈ જીતે નહીં. ॥ ૪૭ ॥

જીવેદ્વર્ષશતંસાગ્રમપમૃત્યુવિવર્જિતઃ ॥

નશ્યંતિવ્યાધયઃસર્વેલૂતાવિસ્ફોટકાદયઃ ॥૪૮॥

ટીકા:-અને પાઠ કરનારા માણસનું અકાળ મૃત્યુ ન થાય ને સૌ કરતાં વધારે વર્ષ જીવે, ને ઝાડો, ગુમડાં વિગેરે બધા રોગોનો નાશ થાય. ॥ ૪૮ ॥

સ્થાવરંજંગમંવાપિકૃત્રિમંચાપિયદ્વિપં ॥

અભિચારાણિસર્વાણિમંત્રયંત્રાણિભૂતલે ॥૪૯॥

ટીકા:-સ્થાવર એટલે સોમલ વિગેરે, જંગમ એટલે સર્પાદીક જેર વિગેરે, કૃત્રીમ એટલે કરેલું જેર, બધા મારણ પ્રયોગો, પ્રથિવની અંદરનાં મંત્ર, યંત્ર. ॥ ૪૯ ॥

ભૂચરાઃસ્વેચરાશ્ચૈવજલજાશ્ચોપદેશિકાઃ ॥

સહજાઃકુલજામાલાડાકિનીશાકિનીતથા ॥૫૦॥

ટીકા:-ભુચર, [પૃથિવ્યપર ફરનારા] આકાશમાં ફરનારા, જળમાં થયેલા, ઉપદેશ કરવાથી ફળે એવા, હલકા દેવતાઓ, સહજ, કુલજ, માલા, શાકિની, ડાકણ. ॥ ૫૦ ॥

અંતરિક્ષચરાઘોરાડાકિન્યશ્ચમહાબલાઃ ॥

ગ્રહભૂતપિશાચાશ્ચયક્ષગંધર્વરાક્ષસાઃ ॥૫૧॥

ટીકા:-આકાશમાં ફરનાર મહા બળવાળી ઘોર ડાકણ, ગ્રહ, ભૂત, પી-શાય, યક્ષ, ગંધર્વ, રાક્ષસ. ॥ ૫૧ ॥

બ્રહ્મરાક્ષસવેતાલાઃકૂષ્માંડાભૈરવાદયઃ ॥

નશ્યંતિદર્શનાત્તસ્યકવચેહૃદિસંસ્થિતે ॥૫૨॥

ટીકા:- બ્રહ્મરાક્ષસ, વૈતાલ, કુષ્માંડ, ભૈરવ, વિગેરે સર્વ, જેના હૃદયમાં કવચછે તેવા માણસનાં દરશનથી નાશી જાયછે. ॥ ૫૨ ॥

માનોન્નતિર્ભવેદ્રાજસ્તેજોવૃદ્ધિકરંપરમ્ ॥

યશસાવર્ધતેસોપિકીર્તિમંડિતભૂતલે ॥૫૩॥

ટીકા:-કવચથી કરી રાજપાસે માન વધે, અને તેજની વૃદ્ધી થાય; એ માણસ કીર્તીથી પૃથ્વિમાં શોભી રહેછે. ॥ ૫૩ ॥

જપેત્સપ્તશતીંચંડીંકૃત્વાતુકવચંપુરા ॥

યાવદ્ધ્રુમંડલંધત્તેસશૈલવનકાનનમ્ ॥૫૪॥

ટીકા:-પેહેલાં કવચ ભણીને સપ્તશતીનો પાઠ કરેતો; પાછાં અરણ્યે સહીત આખી પૃથ્વિનું રાજ કરે. ॥ ૫૪ ॥

તાવત્તિષ્ઠતિમેદિન્યાંસંતતિઃપુત્રપૌત્રિકી ॥

દેહાંતેપરમંસ્થાનંયત્સુરૈરપિદુર્લભમ્ ॥૫૫॥

ટીકા:-પૃથ્વિમાં પુત્ર પૌત્રનો વેલો ચાલ્યા કરે, દેહનો અંત થયા પછી દેવતાનેપણ ન મળે એવું ઉત્તમ સ્થાન માહામાયાની કૃપાથી મેળવે. ૫૫

પ્રાપ્નોતિપુરુષોનિત્યંમહામાયાપ્રસાદતઃ ॥

તત્પદંસમવાપ્નોતિયાવદાભૂતસંશ્લવમ્ ॥૫૬॥

ટીકા:-અને માહામાયાની કૃપાથી જગતનો પ્રલય થાય ત્યાંહાંસુધી પરમપદને ભોગવ્યા કરે. ॥ ૫૬ ॥

॥ ઇતિશ્રીહરિહરબ્રહ્મવિરચિતંદેવ્યાઃકવચં
સંપૂર્ણમ્ ॥

ટીકા:-હરીહર બ્રહ્માનું રચેલું દેવીનું કવચ પુરૂં થયું. ॥

(૧૨)

સત્તશતી સટીક.

॥ માર્કેડેયડવાચ ॥

જયંતીમંગલાકાલીભદ્રકાલીકપાલિની ॥

દુર્ગાક્ષમાશિવાધાત્રીસ્વાહાસ્વધાનમોસ્તુતે ॥૧॥

ટીકા:-માર્કેડેય રૂપી સ્તુતિ કરેછે. જયંતી. (સર્વથી ઊંચી) મંગળા,
(મંગળ કરનારી) કાળી, (સર્વને ભક્ષણ કરનારી) ભદ્ર કાળી, (ભ-
ક્તનું કલ્યાણ કરનારી) કપાલીની, [ખોપરી ધારણ કરનારી] દુર્ગા,
(દુઃખે કરીને મળે એવી) ક્ષમા, [ક્ષમા કરનારી] શીવા, [સુખરૂપી]
ધાત્રી, (ધારણ કરનારી) સ્વાહા [દેવતાઓને પોષણ કરનારી] સ્વધા
[પીતૃને પોષણ કરનારી] એવી જે તું તેને નમસ્કાર હો. ॥ ૧ ॥

મધુકૈટભવિદ્રાવિવિધાત્ત્વરદેનેમઃ ॥

રૂપંદેહિજયંદેહિયશોદેહિદ્વિષોજહિ ॥૨॥

ટીકા:-મધુકૈટભને નાશ કરનાર, બ્રહ્માને વર દેનાર એવાં જે તમે તેને
નમસ્કાર. રૂપ, જય ને યશને આપો. શત્રુને મારો. ॥ ૨ ॥

મહિષાસુરનિર્નાશિવિધાત્રીવરદેનમઃ ॥ રૂપં ॥૩॥

ટીકા:-મહીષાશુરને નાશ કરનાર, ભક્તને વર દેનાર હે વિધાત્રી ત-
મને નમસ્કાર, રૂપ, જય, ને યશને આપો. શત્રુને મારો. ॥ ૩ ॥

રક્તવીજવધેદેવિચંડમુંડવિમર્દિની ॥ રૂપં ॥૪॥

ટીકા:-રક્તખીજને અને ચંડમુંડને નાશ કરનારી, હે! દેવી, રૂપ,
જય ને યશને આપો. શત્રુને મારો. ॥ ૪ ॥

નિશુંભશુંભનીર્નાશિતથાધૂમ્રાક્ષમર્દિનિ ॥ રૂપં ॥૫॥

ટીકા:-શુંભ, નિશુંભ, તથા ધૂમ્રાક્ષને નાશ કરનાર, રૂપ, જય, ને યશને
આપો. શત્રુને મારો. ॥ ૫ ॥

વંદિતાંઘ્રિયુગેદેવૈર્દેવિસૌભાગ્યદાયિનિ ॥ રૂપં ॥૬॥

ટીકા:-દેવતાઓ જેનાં ચરણને નમેછે એવી હે! દેવી. હે! સૌભાગ્ય

દેનારી, રૂપ, જય, ને યશને આપો. શત્રુને મારો. ॥ ૬ ॥

અચિંત્યરૂપચરિતેસર્વશત્રુવિનાશિનિ ॥ રૂપં ૦ ॥ ૭ ॥

ટીકા:-જેનું રૂપને ચરિત્ર વિચારવામાં નથી આવતું એવીને સર્વ શત્રુને નાશ કરનારી, રૂપ, જય, ને યશને આપો. શત્રુને મારો. ॥ ૭ ॥

નતેભ્યઃસર્વદામક્ત્યાચંડિકેદુરિતાપહે ॥ રૂપં ॥ ૮ ॥

ટીકા:-હમેશાં ભક્તીથી નમેલા માણસનાં પાપને નાશ કરનારી, રૂપ, જય, ને યશને આપો, શત્રુને મારો. ॥ ૮ ॥

સ્તુવન્મોક્તિપૂર્વત્વાંચંડિકેવ્યાધિનાશિનિ ॥ રૂપં ૦ ॥ ૯ ॥

ટીકા:-ભક્તી પુર્વક સ્તુતિ કરનારની પીડાને નાશ કરનાર-હે ! ચંડી, રૂપ, જય, ને યશને આપો. શત્રુને મારો. ॥ ૯ ॥

ચંડિકેસતતંયેત્વામર્ચયંતીહભક્તિઃ ॥ રૂપં ૦ ॥ ૧૦ ॥

ટીકા:-હે ! ચંડી આ જગતમાં જે ભક્તિથી તમારું નિરંતર પુજન કરેછે, તેને રૂપ, જય, ને યશ આપો. શત્રુને મારો. ॥ ૧૦ ॥

દેહિસૌભાગ્યમારોગ્યંદેહિદેવિપરંસુખમ્ ॥ રૂપં ૦ ॥ ૧૧ ॥

ટીકા:-હે ! દેવી, સૌભાગ્ય, આરોગ્ય, ને પરમ સુખને આપો. રૂપ, જય, ને યશને આપો, શત્રુને મારો. ॥ ૧૧ ॥

વિધેહિદેવિકલ્યાણંવિધેહિવિપુલાંશ્રિયમ્ ॥ રૂપં ૦ ॥ ૧૨ ॥

ટીકા:-હે ! દેવી, કલ્યાણને ઘણી સંપત્તિ કરો. રૂપ, જય ને યશને આપો. શત્રુને મારો. ॥ ૧૨ ॥

વિધેહિદ્વિષતાંનાશંવિધેહિબલમુઞ્ચકૈઃ ॥ રૂપં ॥ ૧૩ ॥

ટીકા:-હે ! દેવી, અમારા દુશ્મનોને મારો ને અમારું અતિ બળ વધારો. રૂપ, જય, ને યશને, આપો. શત્રુને મારો. ॥ ૧૩ ॥

સુરાસુરશિરોરત્નનિઘૃષ્ટચરણેઽબિકે ॥ રૂપં ૦ ॥ ૧૪ ॥

ટીકા:-હે ! દેવી, જેના ચરણમાં દેવતાઓ ને દૈત્યોનાં મસ્તકનાં રત્નો

(૧૪)

સપ્તશતી સટીક.

ધસાયેજ્ઞાં છે. એવાં તમે રુપ, જય, ને યશને આપો. શત્રુને મારો. ॥૧૪॥

વિદ્યાવંતંયશસ્વંતંલક્ષ્મીવંતંજનંકુરુ ॥ રૂપં૦ ॥૧૫॥

ટીકા:-માણસોને વિદ્યાવાન, જશવાન, ને લક્ષ્મીવાન કરો. રુપ, જય, ને યશને આપો. શત્રુને મારો. ॥ ૧૫ ॥

પ્રચંડદૈત્યદર્પઘ્નેચંડિકેપ્રણતાયમે ॥ રૂપં૦ ॥૧૬॥

ટીકા:-હે! મોહોટા દૈત્યના ગર્વને નાશ કરનાર, હે! દેવી, નમેલો જે હું તેને રુપ, જય, ને યશને આપો. શત્રુને મારો. ॥ ૧૬ ॥

ચતુર્ભુજેચતુર્વત્ક્રસંસ્તુતેપરમેશ્વરિ ॥ રૂપં૦ ॥૧૭॥

ટીકા:-હે! ચારભુજવાળી, હે! બ્રહ્માએ સ્તુતિ કરાયેલી, હે! પરમેશ્વરી, રુપ, જય, ને યશને આપો. શત્રુને મારો. ॥ ૧૭ ॥

કૃષ્ણેનસંસ્તુતેદેવિશશ્વઙ્ગત્તયાત્મમંબિકે ॥ રૂપં૦ ॥૧૮॥

ટીકા:-વિષ્ણુએ ભક્તિથી હમેશાં સ્તુતિ કરાયેલી હે! અંબીકા દેવી, રુપ, જય, ને યશને આપો. શત્રુને મારો. ॥ ૧૮ ॥

હિમાચલસુતાનાથસંસ્તુતેપરમેશ્વરિ ॥ રૂપં૦ ॥૧૯॥

ટીકા:-હિમાલયની પુત્રી પાર્વતીના પતી શંકરે સ્તુતિ કરાયેલી હે! દેવી, રુપ, જય, ને યશને આપો. શત્રુને મારો. ॥ ૧૯ ॥

ઈંદ્રાણીપતિસદ્ભાવપૂજિતેપરમેશ્વરિ ॥ રૂપં૦ ॥૨૦॥

ટીકા:-ઈંદ્રાણીના પતી [ઇંદ્ર] સારા ભાવથી પુજેલી હે! પરમેશ્વરી, રુપ, જય, ને યશને, આપો. શત્રુને મારો. ॥ ૨૦ ॥

દેવિપ્રચંડદોર્દૃડદૈત્યદર્પવિનાશિનિ ॥ રૂપં ॥૨૧॥

ટીકા:-મોહોટા મોહોટા દંડ જેવા બાહુથી દૈત્યના ગર્વને નાશ કરનારી હે! દેવી, રુપ, જય, ને યશને આપો. શત્રુને મારો. ॥ ૨૧ ॥

દેવિભક્તજનોદ્દામદત્તાનંદોદયેંબિકે ॥ રૂપં૦ ॥૨૨॥

ટીકા:-ભક્ત જનને ધણે આનંદનો ઉદય આપનારી, હે! દેવી, હે! અંબીકા, રૂપ, જય, ને યશને આપો. શત્રૂને મારો. ॥ ૨૨ ॥

પુત્રાનદેહિધનંદેહિસર્વાન્કામાંશ્ચદેહિમે ॥ રૂપં ॥૨૩॥

ટીકા:- મને દીકરા, ધન, અને સર્વ કામનાઓ આપો. રૂપ, જય, યશને આપો. શત્રૂને મારો. ॥ ૨૩ ॥

પત્નીમનોરમાંદેહિમનોવૃત્તાનુસારિણીમ્ ॥

તારિણીંદુર્ગસંસારસાગરસ્યકુલોદ્ભવામ્ ॥૨૪॥

ટીકા:-મનને ખુશી કરનારી, મનની ઇચ્છા પ્રમાણે ચાલનારી, ગંભીર સંસાર સમુદ્રથી પાર ઉતારનારી, સત્કૂળમાં જન્મેલી, સ્ત્રી મને આપો. ॥ ૨૪ ॥

इदंस्तोत्रंपठित्वातुमहास्तोत्रंपठेन्नरः ॥

सतुसप्तशतींसंख्यावरमाप्नोतिसंपदः ॥૨૫॥

ટીકા:- જે માણસ આ સ્તોત્રનો પાઠ કરીને મહા સ્તોત્ર સપ્તશતીનો પાઠ કરે, તેને સપ્તશતીના જપની સંખ્યાનું ફળ, ને સંપત્તિ મળે. ॥૨૫॥

॥ इतिविष्णुविरचितार्गलास्तुतिः ॥ समाप्ता ॥

॥ વિષ્ણુએ રચેલી અર્ગલા સ્તુતી પુરી થઈ.

॥ मार्कण्डेयउवाच ॥

विशुद्धज्ञानदेहायत्रिवेदीदिव्यचक्षुषे ॥

श्रेयःप्राप्तिनिमित्तायनमःसोमार्धधारिणे ॥૧॥

ટીકા:- નિર્મળજ્ઞાન રૂપી જેનું સ્વરૂપ છે, ત્રણ વેદરૂપી જેની દીવ્યચક્ષુ છે, ને જે કલ્યાણની પ્રાપ્તિનું કારણ છે, તથા જેણે અર્ધચંદ્ર ધારણ કરેલો છે. એવા માહાદેવજીને નમસ્કાર. ॥ ૧ ॥

(૧૬)

સપ્તશતી સટીક.

સર્વમેતદ્વિનાયસ્તુમંત્રાણામભિકીલકમ્ ॥

સોપિક્ષેમમવાપ્નોતિસતતંજાપ્યતત્પરઃ ॥૨॥

ટીકા:- આ સપ્તશતી સ્તોત્ર, મંત્રોની સીદ્ધિને અટકાવનાર શાપ રૂપી કીલકને નાશ કરનાર છે. કદાચિત સ્તોત્ર વિનાપણ હ્રમેશાં મંત્રના જપમાં તત્પર રહે; તોપણ સર્વ કલ્યાણને પામે. ॥ ૨ ॥

સિધ્યંત્યુચ્ચાટનાદીનિવસ્તુનિસકલાન્યપિ ॥

એતેનસ્તુવતાદેવીસ્તોત્રમંત્રેણસિધ્યાતિ ॥૩॥

ટીકા:- ઊચ્ચાટન વિગેરે સર્વ પ્રયોગ સિદ્ધ થાયછે, અને આ સ્તોત્રનાં હરેક મંત્રથી સ્તુતી કરનારને દેવી પ્રસન્ન થાયછે. ॥ ૩ ॥

નમંત્રોનોષધંતત્રનકિંચિદપિવર્તતે ॥

વિનાજાપ્યેનસિધ્યેતસર્વમુચ્ચાટનાદિકમ્ ॥૪॥

આ સપ્તશતી સ્તોત્રની ઉપાસના કરનારને મંત્ર તથા ઔષધ વિગેરેની જરૂર નથી. જપ કર્યાવીના સર્વ ઉચ્ચાટન વિગેરે કાર્ય સીદ્ધ થાયછે. ॥૪॥

સમસ્તાન્યપિસિધ્યંતિલોકશંકામિમાંહરઃ ॥

કૃત્વાનિમંત્રયામાસસર્વમેવમિદંશુભમ્ ॥૫॥

ટીકા:- સપ્તશતી સ્તોત્ર અને બીજા મંત્રોના જપથી સર્વ કાર્ય સીદ્ધિ થાયછે. વાસ્તે બેઉમાં સાઈ કહ્યું! એવી લોકોની શંકા શીવજી પોતાના મનમાં લેછેને સર્વ લોકોને ખોલીને કહ્યું કે આ સપ્તશતી સ્તોત્ર સર્વથી ઉત્તમ છે. ॥ ૫ ॥

સ્તોત્રંવૈચંડિકાયાસ્તુતઞ્ચગુહ્યંચકારસઃ ॥

સમાપ્તિર્નચપુણ્યેનતાંયથાવન્નિયંત્રણામ્ ॥૬॥

ટીકા:- શીવજીએ ચંડીકાનું સ્તોત્ર (સપ્તશતી સ્તોત્ર) સાઈ જાણી છાનું રાખ્યું, કારણ કે બીજા મંત્રનાં જપનાં પુણ્યમેા પાર આવે છે. પણ આ ચંડીનાં પુણ્યનેા પાર આવતો નથી એમ સમજવું. ॥ ૬ ॥

સોપિક્ષેમમવાપ્નોતિસર્વમેવનસંશય ॥

કૃષ્ણાયાંચચતુર્દશ્યામષ્ટમ્યાંવાસમાહિતઃ ॥૭॥

ટીકા:—મંત્ર જપ કરનારો કલ્યાણ પામે એમાં શક નહીં, પણ આ સપ્તશતી જેવું ફળ આપનાર નહી. અંધારી ચૌદસ તથા અંધારી આઠમને દીવસે એકાગ્ર ચીત્ત કરી. ॥ ૭ ॥

દદાતિપ્રતિગૃહ્ણાતિનાન્યથૈષાપસીદતિ ॥

इत्थंरूपेणकीलेनमहादेवेनकीलितम् ॥ ८ ॥

ટીકા:—ભક્ત પોતાનું સરવ ધન દેવીને અર્પણ કરેછે, અને દેવીની રજા લેઈ કેવળ નિર્વાહને વાસ્તે પાછું લેછે; આવી રીતે દેવીને આધીન રહે તો તેને દેવી પ્રસન્ન થાયછે. પણ ખીજને થતી નથી. માહાદેવે જણ્યું કે બધા દેવીની કૃપાથી ઈશ્વર થઈ જશે એટલા સારૂ આ સ્તોત્ર ખીલ્યુંછે. ૮

योनिःकीलांविधायैनानित्यंजपतिसंस्फुटम् ॥

ससिद्धःसगणःसोपिगंधर्वोजायतेवने ॥९॥

ટીકા:—જે પુરૂષ આ સપ્તશતીને નીઃકીલ [ખીલા વનાનું] કરીને સારી રીતે જપ કરે. તે સીદ્ધ દેવીનો ગણ અને જગતની રક્ષા કરવામાં ગંધર્વ (રક્ષણ કરવાવાળો એક દેવ) થાય. ॥ ૯ ॥

नचैवाप्यटतस्तस्यभयंकापीहजायते ॥

नापमृत्युवशंयातिमृतोमोक्षमवाप्नुयात् ॥१०॥

ટીકા:—તે માણસ ગમેત્યાં ફરે તોપણ ભય ઉત્પન્ન થતો નથી તથા અકાળ મૃત્યુ પણ થતું નથી. મુવા પછી મોક્ષ પામેછે. ॥ ૧૦ ॥

ज्ञात्वाप्रारभ्यकुर्वीतह्यकुर्वाणोविनश्यति ॥

ततोज्ञात्वैवसंपन्नमिदंप्रારभ्यतेबुधैः ॥११॥

ટીકા:—આ કીલકનો સમજીનેજ શરૂવાતથી પાઠ કરવો. અને તેમ ન કરવાથી તેનો નાશ થાયછે. માટે સમજીનેજ ડાહ્યા માણસોએ પાઠ કરવો. ૧૧

(૧૮)

સપ્તશતી સટીક.

સૌભાગ્યાદિચયકિંચિત્દૃશ્યતેલલનાજને ॥
તત્સર્વેતત્પ્રસાદેનતેનજાપ્યમિદંશુભમ્ ॥૧૨॥

ટીકા:—સૌભાગ્ય વિગેરે જે કાંઈ સ્ત્રી જતીમાં દેખાયછે તે સઘળું દેવીની કૃપાથી પ્રાપ્ત થાયછે. માટે આ કીલકનો પાઠ કરવો. ॥ ૧૨ ॥

શનૈસ્તુજપ્યમાનેસ્મિન્સ્તોત્રેસંપત્તિરુચ્ચકૈઃ ॥
ભવત્યેવસમગ્રાપિતતઃ પ્રારભ્યમેવતત્ ॥૧૩॥

ટીકા:—આ સ્તોત્રનો જે મંદસ્વરથી પાઠ કરે તો સંપત્તિ મળે, ને ઊંચે સ્વરથી પાઠ કરે તો તેને બદ્ધિ જતની ઊંચી સંપત્તિનો લાભ થાય છે. વાસ્તે આ સ્તોત્રનો ઊંચેજ સ્વરથી પાઠ કરવો. ॥ ૧૩ ॥

ऐश्वर्यं यत्प्रसादेनसौभाग्यारोग्यसंपदः ॥
शत्रुहानिः परोमोक्षः सानर्किस्तूयतेजनैः ॥૧૪॥

ટીકા:—જે દેવીની કૃપાથી, ઇશ્વરતા, સૌભાગ્ય, તનદુરસ્તી, સંપત્તિ, દુશ્મનોનો નાશ, અને મોક્ષ (કૈવલ્ય મોક્ષ) થાયછે. તે દેવીની લોકોએ શા માટે સ્તુતી ન કરવી. ॥ ૧૪ ॥

॥ इतिईश्वरविरचितंदेव्याःकीलकंसमाप्तम् ॥
ઇશ્વરનું રચેલું દેવીનું કીલક સમાપ્ત.

—o*o—

॥ श्रीचंडिकादेव्यैनमः ॥

अस्यश्रीनवार्णवमंत्रस्य ॥ ब्रह्मविष्णुमहेश्वराऋषयः ॥
गायत्र्युष्णिगनुष्टुप्छंदांसि ॥ श्रीमहाकालीमहालक्ष्मीम
हासरस्वत्योदेवताः ॥ ऐंबीजम् ॥ ह्रींशक्तिः ॥ क्लींकील
कम् ॥ श्रीमहाकालीमहालक्ष्मीमहासरस्वतीप्रीत्यर्थेजपे
विनियोगः ॥ ब्रह्मविष्णुमहेश्वरऋषिभ्योनमःशिरसि ॥

ગાયત્ર્યુષ્ણિગનુષ્ટુપ્હંદોભ્યોનમઃમુખે ॥ શ્રીમહાકાલીમ-
 હાલક્ષ્મીમહાસરસ્વતીદેવતાભ્યોનમઃ હૃદયે ॥ એંબીજાય
 નમઃગુલ્ફે ॥ ંહીંશક્ત્યેનમઃપાદયોઃક્ષીંકીલકાયનમઃના
 ભૌમૂલૈનકરૌસંશોધ્ય ॥ એંઅંગુષ્ઠાભ્યાંનમઃંહીંતર્જનીભ્યાં
 નમઃક્ષીંમધ્યમાભ્યાંનમઃ ॥ ચામુંડાયૈઅનામિકાભ્યાંનમઃ॥
 વિષ્ણેકનિષ્ઠિકાભ્યાંનમઃ ॥ એંંહીંક્ષીંચામુંડાયૈવિષ્ણેકરતલ
 કરપૃષ્ઠાભ્યાંનમઃ ॥ એવંત્હૃદયાદિ ॥ એંનમઃ॥શિશ્વાયામ્॥
 ંહીંનમઃદક્ષિણનેત્રે॥ક્ષીંનમઃવામનેત્રે॥ચાંનમઃદક્ષિણકર્ણે॥
 મુંનમઃવામકર્ણે ॥ ડાંનમઃદક્ષિણનાસાપુટે॥યૈંનમઃવામના
 સાપુટે॥વિંનમઃમુખે॥ચ્ચેંનમઃગુહ્યે॥ મૂલેનાષ્ટવારંવ્યાપકંકુ
 ર્યાત્ ॥ એંપ્રાચ્યૈનમઃ॥ ંહીંઆગ્નેય્યૈનમઃ॥ક્ષીંદક્ષિણાયૈનમઃ
 ॥ ચાંનૈર્ઋત્યૈનમઃ॥મુંપ્રતિચ્યૈનમઃ॥ડાંવાયવ્યૈનમઃ॥યૈંઉદી
 ચ્યૈનમઃ ॥ વિષ્ણૈર્દશાન્યૈનમઃ ॥ એંંહીંક્ષીંચામુંડાયૈવિષ્ણેઋ
 ધ્વાયૈનમઃ॥ એંંહીંક્ષીંચામુંડાયૈવિષ્ણેભૂમ્યૈનમઃ ॥ ॥ અથ
 ધ્યાનમ્ ॥ સ્વઙ્ગચક્રગદેષુચાપપરિઘાન્શૂલંભુશંડીંશિરઃશં
 સ્વસંદધતીંકરૈસ્ત્રિનયનાંસર્વાંગમૃષાભૃતામ્ ॥ નીલ્પાશ્મદ્યુ
 તિમાસ્યપાદદશકાંસેવેમહાકાલિકાંયામસ્તૌત્સ્વપિતેહ-
 રૌકમલજોહતુંમધુંકૈટભમ્.

ટીકા:--ખડ્ગ, ચક્ર, ગદા, પાણ, ધનુષ, ભોગળ, ત્રિશૂળ, ભુશંડી, માથું,
 શંખ, એટલી વસ્તુઓ પોતાના હાથથી ધારણ કરતી, ત્રણ આંખવાળી,
 સર્વ અંગમાં ધરેણાં ધારણ કરેલાંછે એવી, કાલામણીનાજેવી કાંતીવાળી,
 દશ મોહોડાં તથા દશ પગવાળી, નારાયણ સુતા હતા ત્યારે મધુકૈટભને
 મારવા સાડા બ્રહ્માએ જેની સ્તુતિ કરી હતી એવી જે માહાકાળી તેને હું
 સેવું છું. ॥ ૧ ॥

અક્ષત્રક્ષરશુંગદેષુકુલિશંપદ્મંધનુઃકુંડિકાંદંડંશક્તિમાસિં
 વચર્મજલજંઘંટાંસુરાભાજનમ્ ॥ શૂલંપાશસુદ્રશ્નિવદધ-
 તીંહસ્તૈઃ પ્રચાલપ્રભાંસેવેસૌરિભમર્દિનીમિહમહાલક્ષ્મીંસ
 રોજસ્થિતામ્ ॥૨॥

ટીકા:—અક્ષમાલા, ફરશી, મદા, બાણ, વજર, પદ્મ, ધનુષ, કુંડી, લાકડી,
 સાંઝ, તરવાર, ઢાલ, શંખ, ઘંટા, મધુપાત્ર, ત્રીશૂળ, પાસ, શુદ્ધશન, [ચક્રનું
 નામ છે] એ આયુધોને પોતાના હાથથી ધારણ કરતી, પરવાળાના જેવી
 લાલ કાંતિવાળી, મહીષાસુરનો નાશ કરનારી, કમળ ઉપર બેઠેલી જે
 મહાલક્ષ્મી તેની હું સેવા કરું છું. ॥ ૨ ॥

ઘંટાશૂલહલાનિશંખમુસલેચક્રંધનુઃ સાયકંહસ્તાજ્ઞૈર્દધ
 તીંઘનાંતવિલસચ્છીતાંશુતુલ્યપ્રભામ્ ॥ ગૌરીદેહસમુદ્ર
 વાંત્રિજગતામાધારભૂતાંમહાપૂર્વામત્રસરસ્વતીમનુભજેશું-
 ભાદિદૈત્યાર્દિનીમ્ ॥૩॥

ટીકા:—ઘંટા, ત્રીશૂળ, હળ, શંખ, સાંબેલું, ચક્ર, ધનુષ, બાણ એઓને
 પોતાના કમળજેવા હાથે ધારણ કરનાર, શરદના ચંદ્રના જેવી કાંતિવાળી,
 ગૌરીના (પાર્વતીના) દેહથી ઉત્પન્ન થયેલી, ત્રીલોકીને આશરો આપનાર, ને
 શૂંભ વગેરે દૈત્યોનો નાશ કરનારી જેની પેહેલાં “મહા” એવું પદ છે એવી
 સરસ્વતી એટલે કે મહાસરસ્વતિ તેને હું ભજું છું. ॥ ૩ ॥

एवंध्यात्वामानसोपचारैःसंप्रज्यमालांप्रार्थयेत् ॥ महामा
 लेमहामायेसर्वशक्तिस्वरूपिणि॥ चतुर्वर्गस्त्वयिन्यस्तस्त
 स्मान्मेसिद्धिदाभव ॥

अविघ्नंकुरुमालेखंपंकुर्यात् ॥ जपांतेमालांशिरसिनि-
 धायप्रार्थ्यत्तदयादिषडंगन्यासंकुर्यात् ॥ रात्रिसूक्तंपठि
 त्वासप्तशतीन्यासान्कुर्यात् ॥ एतेषांश्रीप्रथममध्यमोत्तम

चरित्राणां ब्रह्मविष्णुमहेश्वराऋषयः ॥ श्रीमहाकालीम
 हालक्ष्मीमहासरस्वत्योदेवताः ॥ गायत्र्युष्णिगनुष्टुपुं
 दांसि ॥ नंदाशाकंभरीभीमाःशक्तयः ॥ रक्तदंतिकादुर्गा
 भ्रामर्योबीजानि ॥ अग्निर्वायुःसूर्यस्तत्त्वानि ॥ ऋग्यजुःसा
 मवेदाध्यानानि ॥ सकलकामनासिद्धये श्रीदेवतात्रयप्री
 त्यर्थे चरित्रत्रयजपे विनियोगः ॥ खड्गिनीशूलिनीघोराग
 दिनीचक्रिणी तथा ॥ शंखिनीचापिनीबाणभुशुंडीपरिघा
 युधा ॥ अंगुष्ठाभ्यां नमः ॥ शूलेन पाहिनो देवि पद्महिस्वङ्गेन
 चांबिके ॥ घंटास्वनेन नः पाहि चापज्यानि स्वनेन च ॥ तर्ज
 नीभ्यां ० ॥ प्राच्यां रक्ष प्रतीच्यां च चंडिकेरक्ष दक्षिणे ॥ भ्रा
 मणेनात्मशूलस्य उत्तरस्यांतथेश्वरी ॥ मध्यमाभ्यां ० ॥
 सौम्यानि यानि रूपाणि त्रैलोक्ये विचरंतिते ॥ यानि चात्यं
 तघोराणि तैरक्षास्मास्तथा भुवम् ॥ अनामिकाभ्यां नमः ॥
 खड्गशूलगदादीनि यानि चास्त्राणि तैर्बिके ॥ करपल्लवसंगी
 नितैरस्मान् रक्ष सर्वतः ॥ कनिष्ठिकाभ्यां ० ॥ सर्वस्वरूपे
 सर्वेशे सर्वशक्तिसमन्विते ॥ भयेभ्यस्त्राहिनो देवि दुर्गे देवि
 नमोस्तुते ॥ करतलकरपृष्ठाभ्यां नमः ॥ एवं हृदयादिन्या
 सः ॥ ॥ अथ ध्यानम् ॥ ॥ विद्युद्दामसमप्रभां मृगपतिस्कं
 धस्थितां भीषणां कन्याभिः करवालखेटविलसद्गताभिरा
 सेवितामहस्तैश्चक्रधरालिखेटविशिखांश्चापंगुणं तर्जनीं-
 विभ्राणामनिलात्मिकां शशिधरां दुर्गां त्रिनेत्रां भजे ॥ १ ॥

(૨૨)

સપ્તશતી સટીક.

કવચ ૪

ટીકા:—વીજળીનાજેવી કાંતીવાળી, સીંહની કાંધ ઉપર બેઠેલી, ભયંકર હાલ તરવારથી જેના હાથ શોભીરહ્યા છે, એવી કન્યાઓથી સેવાયેલી, ચક્ર, ધરા, અલી, હાલ, સાંકળ, ખાણ, દોરી, તર્જની, [મુદ્રા છે] એઓને હાથમાં ધારણ કરનારી પવન જેનું સ્વરૂપ છે, ચંદ્રને ધારણ કરનાર એવી જે ત્રણ નેત્રવાળી દુર્ગા તેને હું ભજું છું. ॥ ૧ ॥

॥ શ્રીગણપતિર્જયતિ ॥

પ્રથમચરિત્રસ્યબ્રહ્માઋષિઃ ॥ મહાકાલીદેવતા ॥ ગાય ત્રીછંદઃ ॥ ॥ નંદાશક્તિઃ ॥ રક્તદંતિકાવીજમ્ ॥ ॥ અગ્નિ સ્તત્ત્વં ॥ ઋગ્વેદઃસ્વરૂપમ્ ॥ શ્રીમહાકાલીપ્રીત્યર્થપ્રથમ-ચરિત્રજપેવિનિયોગઃ ॥ ॥ સ્વઙ્ગચક્રગદેષુચાપપરિધાનશૂ-લંભુશુણ્ડીંશિરઃ શંખસંદધર્તીકરૈસ્ત્રિનયનાંસર્વાઙ્ગભૂષાવૃ-તાં ॥ નીલાશ્મદ્યુતિ માસ્યપાદદશકાંસેવે મહાકાલિકાં યામસ્તૌત્સ્વપિતેહરૌકમલજોહંતુંમધુકૈટભં ॥ ॥ માર્કણ્ડે યત્વાચ ॥ ॥

સાવર્ણિસ્સૂર્યતનયોયોમનુઃકથ્યતેષ્ટમઃ ॥

નિશામયતદુત્પત્તિંવિસ્તરાદ્વદતોમમ ॥ ૧ ॥

નમસ્ત્રીંકાયૈ ॥ પ્રથમ દેવીના કવચનો પાઠ કરીને, પછી અર્જુણ તથા કીલકનો જપ કરવો. પછી સપ્તશતીનો પાઠ કરવો. એવો વેદાક્ત ક્રમ છે. આ સપ્તશતીની, તેના અર્થના જ્ઞાનદ્વારાએ, સર્વની વિશેષ ભક્તિ થવાભાટે, માંહેનો અર્થ પ્રાકૃત ભાષામાં કર્યો છે. તે એમ કે,—મારકડેય કહે છે. હે રાજ-ન, સૂર્યની પત્ની સર્વજ્ઞા નામે જે છાયા હતી, તેણીને સૂર્યથકી જે પુત્ર થયો, તેનું સાવર્ણી નામ છે. તેજ ભવિષ્યકાલમાં આઠમો મનુ થનાર છે. તેની ઉત્પત્તિ હું તને વિસ્તારથી કહું છું તે સાંભળ. ॥ ૧ ॥

મહામાયાનુભાવેનયથામન્વંતરાધિપઃ ॥

સબભૂવમહાભાગસ્સાવર્ણિસ્તનયોરવેઃ ॥ ૨ ॥

ટીકા:—એ સૂર્યપુત્ર સાવર્ણી, સંપૂર્ણ ઐશ્વર્ય, ધર્મ, યશ, સંપત્તિ, જ્ઞાન તથા વૈરાગ્ય એમ પડવિધ ભાગ્યસંપન્ન છતાં તેણે દેવીની ઉત્કૃષ્ટ ઉપાસના કરીને, દેવીને પ્રસન્ન કર્યા. તે વખત એ માહામાયા કે જે ઇશ્વરની શક્તિ, તેમણે અને આ મન્વંતર પ્રાપ્ત થાય એવી ઇચ્છા કરતાંજ, તેમના પ્રભાવથી ઇકોતેર મહાયુગકરતાં કંઈક અધિક કાલપર્યંત તેને મન્વંતરોનું જે અધિપત્ય પ્રાપ્ત થયું તે પણ હું કહું છું. સાંભળ. ॥ ૨ ॥

સ્વારોચિષેંતરેપૂર્વેચૈત્રવંશસમુદ્ભવઃ ॥

સુરથોનામરાજાભૂત્સમસ્તેક્ષિતિમંડલે ॥ ૩ ॥

ટીકા:—તે એમકે, પૂર્વે સ્વારોચિષ નામે બીજા મન્વંતરમાં, એ સ્વારોચિષનો ચૈત્ર નામે પુત્ર હતો. તેના વંશમાં સુરથ નામે રાજા થયો. તે સમસ્ત ભૂમંડલનું પાલન કરતો હોયો. ॥ ૩ ॥

તસ્યપાલયતઃસમ્યક્પ્રજાઃપુત્રાનિવૌરસાન્ ॥

બભૂવુઃશત્રવોભૂપાઃકોલાવિધ્વંસિનસ્તદા ॥ ૪ ॥

ટીકા:—તે એમકે, જેમ ઔરસ પુત્રનું (પરણેત સ્ત્રીના પુત્રનું) પાલન કરીએ, તેમ તે સમાન રાજનીતિ તથા શાસ્ત્રોક્ત પ્રકારે પ્રજાનું પાલન કરતો હતો. તેમ છતાં, તેના રાજમાં કોલા નામની એક રાજધાની હતી, ત્યાંના રાજા શત્રનો વિધ્વંશ કરનારા હોવાથી, તેઓને કોલા વિધ્વંસિ એવું નામ પ્રાપ્ત થયું. તેજ એ સુરથસાથે શત્રુત્વ કરવા લાગ્યા. ॥ ૪ ॥

તસ્યતૈરભવદ્યુદ્ધમતિપ્રબલદંડિનઃ ॥

ન્યૂનૈરપિસતૈર્યુદ્ધેકોલાવિધ્વંસિભિર્જિતઃ ॥ ૫ ॥

ટીકા:—એમ છતાં એક સમય, એ સુરથ રાજા શત્રુને દંડ દેવાને સમર્થ હતો, અને કોલા વિધ્વંસિ, એ સુરથનો પરાજય કરવાને દુર્બળ છતાં, તેણે યુદ્ધ કરીને એ સુરથ રાજાને જીત્યો. ॥ ૫ ॥

તતઃસ્વપુરમાયાતોનિજદેશાધિપોભવત્ ॥

આક્રાંતસ્સમહાભાગસ્તૈસ્તદાપ્રબલારિભિઃ ॥ ૬ ॥

(૨૪)

સત્તશતી સટીક.

કવચ ૪

ટીકા:—એરીતે એ પ્રબલ શત્રુએ, એ સુરથ મહા ભાગ્યશાલી છતાં, તેને અત્યંત પરાજીત કર્યો. તે વખત તે નિરૂપાધિપણે સ્વદેશ આવીને, માત્ર પોતાની રાજધાનીને લગતા પ્રાંતનુંજ અધિપત્ય કરવા લાગ્યો; તેથી તેનું સાર્વભૌમત્વ નહિં સરિખું થયું. ॥ ૬ ॥

અમાત્યૈર્બલિભિર્દુષ્ટૈર્દુર્બલસ્યદુરાત્મભિઃ ॥

કોશોબલંચાપહતંતત્રાપિસ્વપુરતતઃ ॥ ૭ ॥

ટીકા:—એરીતે રિપુવડે પરાભવ પામવાથી દુર્બલ થએલો એ સુરથ રાજ પોતિકા નગરમાં નિવાસ કરતો હતો તેમ છતાં, તેના જમદારખાનામાના સંઘળા દ્રવ્ય તથા સૈન્યવગેરેનું, એ દુરાત્મ પ્રબલ પ્રધાને હરણ કર્યું. ॥ ૭ ॥

તતોમૃગયાવ્યાજેનહતસ્વામ્યસ્સમૂપતિઃ ॥

एकाकीहयमारुह्यजगामगहनंवनं ॥ ८ ॥

ટીકા:—એ રીતે એ શત્રુઓએ, તેના દેશાધિપત્યપણા વગેરે સર્વનું હરણ કર્યા પછી, એ રાજ મૃગયા કરવાના નિમિત્તથી, અશ્વપર બેસીને, એકલોજ ધોર અરણ્યમાં ગયો. ॥ ૮ ॥

સતત્રાશ્રમમદ્રાક્ષીદ્વિજવર્યસ્યમેઘસઃ ॥

પ્રશાંતશ્વાપદાકીર્ણમુનિશિષ્યોપશોભિતં ॥ ૯ ॥

ટીકા:—તો ત્યાં તેણે મેઘા નામના શ્રેષ્ઠ વ્રત્તપિનું આશ્રમ દીઠું. તે એવું કે ત્યાં નિવાસ કરનારાં શાન્ત પશ્વાદિક તથા મુનિ શિષ્ય ગણાથી અત્યંત શોભાયમાન હતું. ॥ ૯ ॥

તસ્યૌકંચિત્સકાલંચમુનિનાતેનસત્કૃતઃ ॥

इतश्चेतश्चविचरंस्तस्मिन्मुनिवराश्रमे ॥ १० ॥

ટીકા:—એ રીતના એ આશ્રમમાં, એ સુરથ રાજએ પ્રવેશ કરતાંજ, એ મુનિએ તેનો અતિ સત્કાર કર્યો. પછી કેટલાક કાલસુધી તે ત્યાં નિવાસિત થવા છતાં, એ મુનીદ્રાના આશ્રમમંડલમાં આમથી તેમ સંચાર કરતો હતો. ॥ ૧૦ ॥

સોચિંતયત્તદાતત્રમમત્વાકૃષ્ટચેતનઃ ॥

મત્પૂર્વે:પાલિતંપૂર્વમયાહીનંપુરંહિતત્ ॥ ૧૧ ॥

ટીકા:—પરંતુ તે ત્યાં છતાં એવું ચિંતન કરતો હવો કે, માફ રાજ્ય તથા ઐશ્વર્યાદિક કેવાં નષ્ટ થયાં! તે વિષેના મમત્વના અભિમાનથી તેની બુદ્ધિ નિવૃત્તિમાર્ગથી બ્રૂ થઈ; તેથી તે વારંવાર એવી ચિંતા કરવા લાગ્યો કે, જે નગર મારા પુર્વજેએ પ્રથમ પાલીપોશીને સુખી કર્યું હતું; તેનું હાલમાં મારા શત્રુઓ તથા સેવકો, મારા વિના પ્રથમ પ્રમાણે ધર્મથી પાલન કરતા હશે કે નહીં! ॥ ૧૧ ॥

મૃદૃત્યૈસ્તૈરસદૃતૈર્ધર્મત:પાલ્યતેનવા ॥

નજાનેસપ્રધાનોમેશૂરહસ્તીસદામદઃ ॥ ૧૨ ॥

ટીકા:—કારણ કે, તેઓની વૃત્તિઓ વિપરીત થઈ છે; તેમજ મારો સદા-કાલ્ક મદોન્મત રહેનારો જે શુર હસ્તિ, તેની પણ સ્થિતી કેવી હશે? વળી મારો પ્રધાન અને હાથીનો આવત, ॥ ૧૨ ॥

મમત્રૈરિવશંયાત:કાન્મોગાનુપલપ્સ્યતે ॥

યેમમાનુગતાનિત્યંપ્રસાદધનભોજનૈઃ ॥ ૧૩ ॥

ટીકા:—મારા શત્રુને સ્વાધીન થઈને, શી રીતનાં સુખ દુઃખાદિક ભોગવતા હશે? તેમજ હું સર્વ ઉપર સર્વદા પ્રસન્ન છતાં, જેઓને દરેક મહિને પગાર તથા દરરોજ અન્નપાનાદિક ભોજન આપતો હતો તે મારા સેવકો, ॥ ૧૩ ॥

અનુવૃત્તિંધ્રુવંતેદ્યકુર્વંત્યન્યમહીષ્ટતામ્ ॥

અસમ્યગ્વ્યયશીલૈસ્તૈ:કુર્વદ્ધિ:સતતંવ્યયં ॥ ૧૪ ॥

ટીકા:—હવે નીસ્યેકરીને એ બીજા રાજાની તાબેદારી ઉઠાવા લાગ્યા હશે! વળી શાસનમાં કહ્યું છે તે પ્રમાણે રાજાએ ઊત્પન્ન થયેલા દ્રવ્યનો એક અતુર્યાશ ખરચ કરવો; તે પ્રમાણે નહીં કરતાં, એ રાજા અવ્યવસ્થિત ખરચ કરનારો હોવાથી, મારા સકળ દ્રવ્યને ખરચી નાંખશે; તો મને ધિક્કાર હશે. ॥ ૧૪ ॥

સંચિતઃસોતિદુઃસ્વેનક્ષયંકોશોગમિષ્યતિ ॥

एतच्चान्यच्चसततंचिंतयामासपार्थिवः ॥ १५ ॥

ટીકા:-કારણ કે, મેં અત્યંત દુઃખથી જે દ્રવ્યનો સંગ્રહ કર્યો હતો, તે ખજાનાખાના મારા મુલ દ્રવ્યનો નિરંતર ક્ષય થશે ? એ વગેરે અનેક પ્રકારના ઉડતા સંશયો બાબત એ સુરથ રાજ ચિંતા કરવા લાગ્યો. ॥૧૫॥

तत्रविप्राश्रमाभ्याशेवैश्यमेकन्ददर्शसः ॥

सपृष्ठस्तेनकस्त्वंभोहेतुश्चागमनेऽत्रकः ॥ १६ ॥

ટીકા:-તો એટલામાં એ મુનિના આશ્રમપાસે એ સુરથ રાજએ કોઈએક વૈશ્યને દેખ્યો, તે વખત તેને પુછ્યું કે, અરે તું કોણ છે ? તથા તારે અહીં આવવાનું કારણ શું ? ॥ ૧૬ ॥

सशोकइवकस्मात्त्वंदुर्मनाइवलक्ष्यसे ॥

इत्याकर्ण्यवचस्तस्यभूपतेःप्रणयोदितं ॥ १७ ॥ *

ટીકા:-અને તું શોકાતુર સમાન દેખાવાછતાં, તારું મનપણ અત્યંત ખિન્ન થયા જેવું લાગે છે તેનો હેતુ શું છે ? તે કહે. એ રીતનાં એ રાજનાં પ્રેમયુક્ત વાક્યો સાંભળીને. ॥ ૧૭ ॥

प्रत्युवाचसतंवैश्यःप्रश्रयावनतोन्मृपं ॥

वैश्यउ०समाधिर्नामवैश्योहमुत्पन्नोधनिनांकुले ॥१८॥

ટીકા:-એ વૈશ્ય [વાણિયો] વિનયથી નમ્ર હોતોથકો, એ સુરથ રાજને પ્રત્યુત્તર આપવા લાગ્યો કે, હું સમાધિ નામના ધનવાન વૈશ્યના કુળમાં ઉત્પન્ન થયો છું. ॥ ૧૮ ॥

पुत्रदारैर्निरस्तश्चधनलोभादसाधुभिः ॥

विहीनश्चधनैर्दारैःपुत्रैरादायमेधनम ॥१९॥

ટીકા:-હવે અહીં આવવાનું કારણ એ છે કે, મારાં સ્ત્રીપુત્ર અતિ દુષ્ટ હોવાને લીધે, તેઓએ દ્રવ્યના લોભને માટે મારો ધિક્કાર કર્યો; અને એ સ્ત્રી, પુત્ર તથા સ્વજનોએ મારું સર્વસ્વ ધન હરણ કરીને તે માંહેનો

કિંચિત્ ભાત્ર પશુ ભાગ ન આપતાં, અને નિરંતર નિર્ધન કર્યો. ॥ ૧૯ ॥

वनमभ्यार्गातोदुःखीनिरस्तश्चाप्तबंधुभिः ॥

सोहंनवेन्निपुत्राणांकुशलाकुशलात्मिकाम् ॥२०॥

ટીકા:—એ કારણથી હું સર્વથા ધનહિન થવાને લીધે, મારાં પ્રીય જનો તથા ભાઈઓએપણુ મારો ત્યાગ કર્યો; માટે પરમ દુઃખનેલીધે હું આ વનમાં આવ્યો; તો હવે આ સ્થલે રહેવાથી સ્ત્રી, પુત્ર તથા સ્વજનોની કુશળતા અથવા અકુશળતાપણુ હું જાણતો નથી. ॥ ૨૦ ॥

प्रवृत्तिंस्वजनानांचदाराणांचात्रसंस्थितः ॥

किंनुतेषांगृहेक्षेममक्षेमंकिंनुसांप्रतम् ॥२१॥

ટીકા:—તો, કહેવા મતલબ એટલીજ કે, હાલમાં તેઓ પોતપોતાને ઠેકાણે છતાં, તેઓની સ્ત્રીઓ તથા પુત્રોતરફની વર્તણુક ક્ષેમરૂપ છે કે વિપરીત છે? તેમજ મારા પુત્રાદિક શી રીતે વર્તે છે, તથા તેમનો સદ્વ્યાપાર છે કે દુર્વ્યાપાર છે? વગેરે તરફની હું કેટલી ચિંતા કરું? ॥ ૨૧ ॥

कथंतेकिंसदृत्तादुर्वृत्ताःकिंनुमेसुताः ॥

॥ राजोवाच ॥ यैर्निरस्तोभवौल्लुब्धैःपुत्रदारादिभिर्धनैः ॥

तेषुकिंभवतःस्नेहमनुबध्नातिमानसं ॥२२॥

ટીકા:—સુરથ રાજાએ પ્રશ્ન પુછ્યો કે, હે વૈશ્ય, જે સ્ત્રીપુત્રાદિકે દ્રવ્યલોભથી તારો ત્યાગ કર્યો, તેઓ તરફ તારું અંતઃકરણ શા માટે ખેંચાય છે. ? ॥ ૨૨ ॥

॥ वैश्यउवाच ॥ एवमेतद्यथाप्राहभवानस्मद्रतंवचः ॥

किंकरोमिनबध्नातिममनिष्ठुरतांमनः ॥२३॥

ટીકા:—વૈશ્ય કહે છે. હે રાજા, આપે જે કહ્યું તે વાસ્તવિક છે; પરંતુ શું કરું? મારા મનમાં તેમની તરફ કાઠિણ્યતા પ્રાપ્ત થતી નથી. ॥ ૨૩ ॥

यैःसंत्यज्यपितृस्नेहंधनलुब्धैर्निराकृतः ॥

પતિસ્વજનહાર્દૈચહાર્દિતેષ્વેવમેમનઃ ॥૨૪॥

ટીકા:--ભુઓ કે, સાક્ષાત્ મારા પુત્ર છતાં, તેઓએપણુ ધનથી લુબ્ધ થઈને, મળપરના પિતુસ્નેહનો ત્યાગ કરીને, મારો તિરસ્કાર કર્યો. તેમજ સ્ત્રીઓએ પતિરૂપ સ્નેહનો તથા સ્વજનોએપણુ આત્મરૂપ સ્નેહનો ત્યાગ કર્યો. એ રીતે એ સર્વે મળતરફ કઠિણ થયા; પરંતુ મારું મન માત્ર તેઓ તરફ સ્નેહયુક્ત હોય તેમ છે. ॥ ૨૪ ॥

કિમેતન્નાભિજાનામિજાનન્નપિમહામતે ॥

યત્પ્રેમપ્રવર્ણંચિત્તંવિગુણેષ્વપિબંધુષુ ॥૨૫॥

ટીકા:--હે મહામતિ રાજન, કદાપિ એ સ્ત્રીપુત્રાદિક વર્ગેનાં અંતઃકરણ, મળ વિષે વિરૂદ્ધ છે તે હું જાણું છું; તથાપિ તેમની તરફ મારું ચિત્ત શા કારણથી પ્રેમબદ્ધ થાય છે ? તે મને સમજતું નથી. ॥ ૨૫ ॥

તેષાંકૃતેમેનિઃશ્વાસોદૌર્મનસ્યંચજાયતે ॥

કરોમિકિંયન્નમનસ્તેષ્વપ્રીતિષુનિષ્ઠુરં ॥૨૬॥

ટીકા:--તેમજ તેમને માટે હું વારંવાર નિસાસા નાંખીને, અત્યંત ખિન્ન થાઉં છું; પરંતુ તેઓ મળ વિષે જેમ પ્રીતિરહિત થયાં છે, તેમ મારું મન તેમના તરફ થતું નથી. હું શું કરું ? ॥ ૨૬ ॥

॥ માર્કંડેયુવાચ ॥

તતસ્તૌસહિતૌવિપ્રતંમુનિસમુપસ્થિતૌ ॥

સમાધિર્ધામવૈશ્યોસૌસચપાર્થિવસત્તમઃ ॥૨૭॥

ટીકા:--માર્કંડેય કહે છે કે, હે વીપ્ર, એ રીતે સમાધિ નામના વૈશ્ય તથા સુરથ નામના રાજા વચ્ચે સંવાદ થયાપછી, તે બેઉ મળીને એ મેઘા નામના ત્રરુપિની સમિપ જઈને ઉભા રહ્યા. ॥ ૨૭ ॥

કૃત્વાતુતૌયથાન્યાયંયથાર્હતેનસંવિદં ॥

ઉપવિષ્ઠૌકથાઃકાશ્ચિન્નક્રતુર્વૈશ્યપાર્થિવૌ ॥૨૮॥

ટીકા:—અને એ રાજ તથા વૈશ્યે, ત્રરષિની આગળ શાસ્ત્રમર્યાદા પ્રમાણે યથાયોગ્ય ભાષણ કરીને, તેમની પાસે બેસીને, પોતાને તથા પોતાના જવાજ દુઃખવાળા બેડિયાને લગતી દુઃખંદાયક હકિકતોનાં વર્ણન કર્યાં. ॥ ૨૮ ॥

॥ રાજોવાચ ॥ ભગવંસ્ત્વામહંપ્રષ્ટુમિચ્છામ્યેકંવદસ્વતત્ ॥

દુઃસ્વાયયન્મેમનસઃસ્વચિત્તાયત્તતાંવિના ॥૨૯॥

ટીકા:—પછી એ સુરથ રાજ ત્રરષિને કહેવા લાગ્યો કે, હે મુનિભગવાન, હું આપને એક પ્રશ્ન પુછવાને ઇચ્છું છું, તેનો આપે કૃપા કરીને મને ઉત્તર આપવો જોઈએ. તે પ્રશ્ન એવો કે, મારા સંકલ્પાત્મક મનના નિશ્ચયાત્મક ચિત્તતરફનું રોકાણ કર્યો વિના, મને દુઃખ ઉત્પન્ન થવાનું કારણ શું? આ પ્રશ્નનો ટુંકામાં અર્થાત એવો છે કે, બુદ્ધિથી નિશ્ચય ન કર્યો છતાં, માત્ર મનનાજ સંકલ્પથી દુઃખ શાથી થાય છે? તેનો નિર્ણય કરવાને મને અધિકાર નથી; માટે આપજ નિર્ણય કરીને સમજાવો. ॥ ૨૯ ॥

મમત્વંગતરાજ્યસ્યરાજ્યાગેષ્વર્ણિલેષ્વપિ ॥

જાનતોપિયથાજ્ઞસ્યકિમેતન્મુનિસત્તમ ॥૩૦॥

ટીકા:—ત્યારે એ દુઃખ કયું? એમ પુછશે. તો, દર્ષાવું છું કે, હે શ્રેષ્ઠ મુનિ, મારું રાજ્ય નષ્ટ થયું, તથા સ્વામિત્વ, પ્રધાન, સર્ગ, ધનનો ભંડાર, દેશ, કોટકિલ્લા તથા સૈન્ય એવાં સાત રાજ્યાંગ અને પુરવાસી જનોનો સમુદાય વગેરે, મારા અસાનિધ્યથી નહિં સરીખાં થયાં; એમ મારા જાણવા છતાં, અજ્ઞાનીની પેઠે, મારો તેમના પરનો મમત્વ જરાપણ મટતો નથી તેનું કારણ શું? ॥ ૩૦ ॥

અયંચનિકૃતઃપુત્રૈર્દારૈર્ઘૃત્યૈસ્તથોજ્ઞિતઃ ॥

સ્વજનેનચસંત્યક્તસ્તેષુહાર્દીતથાપ્યતિ ॥૩૧॥

ટીકા:—એવો મમત્વ માત્ર મનેજ છે એમ નથી, પરંતુ આ વૈશ્ય પણ મારી પેઠેજ દુઃખી છે. તે એમ કે, એના પુત્ર, સ્ત્રિયો, સેવકો, તથા સ્વજનોએ કદાપિ એનો તિરસ્કારપુર્વક ત્યાગ કર્યો, તંથાપિ આ વૈશ્ય તેઓ

તરફ અત્યંત સ્નેહયુક્ત છે. ॥ ૩૧ ॥

एवमेष तथाहंचद्वावप्यत्यंतदुःखितौ ॥

दृष्टदोषेपिविषयेममत्वाकृष्टमानसौ ॥૩૨॥

ટીકા:— એવી સ્થિતિનો આ વૈશ્ય છે; તેમજ હું પણ તેવોજ છું. એ રીતના અમે બન્ને રાજ્ય તથા પુત્રાદિ વિષયોતરફ અમારાં પોતાનાં, એમ માનવામાં અમારા લોભનો દોષ છે એમ નિશ્ચે જણવા છતાં, મમત્વથી અમારું અંતઃકરણ એ વિષયોએ આકર્ષણ કર્યાને લીધે, અમે બેઉ અત્યંત દુઃખી છીએ. ॥ ૩૨ ॥

तत्किमेतन्महाभागयन्मोहोज्ञानिनोरपि ॥

ममास्यचभवत्येषाविवेकांधस्यमूढता ॥૩૩॥

ટીકા:— તો હે મહા ભાગ્યશાલિ રૂપિ, એ રીતના વિષયોતરફ અમારા-પણાનો દોષ જણનારા અમે જ્ઞાની પુરૂષોનેપણ, એવો મોહ શાથી થાય છે ? કારણકે, એવું મુઠપણું વિવેક રહિત પુરૂષોમાં હોય છે, તેમને તથા આ વૈશ્યને શાથી પ્રાપ્ત થયું ? ॥ ૩૩ ॥

॥ऋषिरुवाच॥ ज्ञानमस्ति समस्तस्य जंतोर्विषयगोचरे ॥

विषयाश्चमहाभागायांतिचैवं पृथक् पृથक् ॥ ૩૪ ॥

ટીકા:—રૂપી તેનો ઉત્તર આપેછે કે, હે મહા ભાગ્ય સંપન્ન રાજા વિષયી પુરૂષોને બંધન કરનારો જે વિષય, તેનું સર્વ સાધારણ પ્રાણી માત્રને જ્ઞાન હોય છે; પરંતુ તેઓ તરફ નિરંતર મોહનો અભાવ હોય છે એમ નથી; પણ સર્વને મોહ છતાં, વિષય માત્ર આવતા શ્લોકમાં કહ્યા પ્રમાણે પૃથક પૃથક જ્ઞાનગોચર (જુદી જુદી સમજણ પ્રમાણે) હોય છે. ॥ ૩૪ ॥

दिवांधाः प्राणिनः केचिद्रात्रावंधास्तथापरे ॥

केचिद्दिवा तथा रात्रौ प्राणिनस्तुल्यदृष्टयः ॥૩૫॥

ટીકા:—તે એમ કે, ધ્રુવડાદિક જે પ્રાણી છે, તેઓને દિવસે અંધત્વ અને રાત્રે દેખવાપણું, કાગડા વગેરેને રાત્રે અંધત્વ અને દિવસે દેખવાપણું, તેમજ અજ્ઞશિયાં વગેરે પ્રાણીઓને રાત્રી અને દિવસેપણ અંધત્વ હોય

છે, તો કોઈ દિવસાંધ તથા કોઈ રાત્રાંધ હોવા છતાં, સંકળ પ્રાણીઓની પેઠે દેખવાપણું છે. એ ઉપરથી માત્ર સંકળ સ્વાર્થક જ્ઞાનતરફ અંધત્વ નથી એમ નથી, અથવા અજ્ઞાનતરફ સદા કાલ મોહ હોય છે એમ પણ નથી; તો સર્વ વિષયોમાં સર્વને જ્ઞાન તથા અજ્ઞાન એ બન્ને હોય છે. ૩૫

જ્ઞાનિનોમનુજાસ્સત્યંકિંનુતેનહિકેવલમ્ ॥

યતોહિજ્ઞાનિનસ્સર્વેપશુપક્ષિમૃગાદયઃ ॥૩૬॥

ટીકા:—કદાચિત માત્ર મનુષ્યોના જ જ્ઞાનને તું જ્ઞાન માનતો હોઈશ, તો કહું છું કે, મનુષ્યોને માત્ર જ્ઞાન હોય છે, બીજાંઓને નહીં, એવો તારો મત સાત્ય છે; પરંતુ માણસો જ માત્ર જ્ઞાની છે એમ નથી; કારણ કે, તેઓનું જ્ઞાન અજ્ઞાનથી ઢંકાયેલું છે. શી રીતે? એમ પુછીશ, તો સાંભળ, જે જ્ઞાની છે તેઓએ, પોતિકા જ્ઞાનવડે જ્ઞાનીપણાનું અભિમાન કરવું અયુક્ત ઠરે; કારણ કે, જે એમ હોય, તો સર્વ સાધારણ પશુ, પક્ષી તથા મૃગાદિક સર્વ જ્ઞાની છે એમ ઠરશે. ॥ ૩૬ ॥

જ્ઞાનંચતન્મનુષ્યાણાંયત્તેષાંમૃગપક્ષિણાં ॥

મનુષ્યાણાંચયત્તેષાંતુલ્યમન્યત્તથોભયોઃ ॥૩૭॥

ટીકા:—હવે માણસ અને પશુના સરખાપણાના અર્થનો નિસ્ત્યે કરેછે. કે અહાર, ભય, મૈથુન તથા નિદ્રા રૂપી જે જ્ઞાન, તે તો મનુષ્ય અને બીજાં પ્રાણીઓમાં સમતુલ્ય છે તે સિદ્ધ થયું. ॥ ૩૭ ॥

જ્ઞાનેપિસતિપશ્યૈતાન્પતઙ્ગઞ્છાવચંચુષુ ॥

કળમોક્ષાદ્દતાન્મોહાત્પીડ્યમાનાનપિક્ષુધા ॥૩૮॥

ટીકા:—વળી માણસો પોતાનું ઐશ્વર્યાદિક, પુત્રોને આપે છે તેમ બીજાં પ્રાણીઓ તથા પક્ષીઓ, પોતિકી ચાંચમાં આણેલી ચુન પોતિકાં બચ્ચાં ના મુખમાં સ્નેહને લીધે પોતે ભુખ્યાં રહિને આપે છે. ॥ ૩૮ ॥

માનુષામનુજવ્યાગ્રસામિલાષાઃસુતાન્પ્રતિ ॥

લોભાત્પ્રત્યુપકારાયનન્વેતાન્કિન્નપશ્યસિ ॥૩૯॥

ટીકા:-કારણ કે, પોતાના શરિર કરતાં બીજાં પુત્રાદિકપર અધિક પ્રીતી હોય છે, તે ઉપરથી પશુપક્ષીઓના મોહ અને જ્ઞાનની સમાનતા સિદ્ધ કરી. હવે મનુષ્યોમાંપણ એ મોહ અને જ્ઞાન સમાનજ છે. ખતાવે છે. કે, હે શરેષ્ઠ પુરૂષ રાજ, માણસો પણ પુત્રો તરફ અભિલાષયુક્ત હોય છે. ધારે છે કે, એ મોટાં થશે ત્યારે અમને પ્રત્યુપકાર કરશે, એવા લોભથી પક્ષીઓ જેમ બચ્ચાંને પાળેછે, તેમ માણસોપણ પાલણ કરે છે; પરંતુ નિસ્સ્યે પ્રત્યુપકાર કરશે એમ નથી. પોતાના તથા પારકા પુત્રાદિકો, માખાપને શી રીતનાં સુખદુઃખાદિક આપે છે તે જોયા છતાં, મનુષ્યો વારંવાર પુત્ર પર લોભદૃષ્ટિ કરે છે, અને આ આગળ જતાં ઉપકાર કરશે એવી આશા રાખે છે. એ ઉપરથી મનુષ્યોપણ પક્ષી વગેરેવાળા ગુણયુક્ત છે, તેા સર્વમાં મોહ તથા જ્ઞાન સમાન છે એમ સિદ્ધ થયું. ॥ ૩૯ ॥

તથાપિમમતાવર્તેમોહગર્તેનિપાતિતા: ॥

મહામાયાપ્રભાવેણસંસારસ્થિતિકારિણા ॥૪૦॥

ટીકા:-પરંતુ જે એવા પ્રકારના લોક વ્યવહાર અવલોકન કરે છે, તેઓને પણ આ સંસારથકી વિરક્તી શાથી થતી નથી? એમ પુછીશ, તેા કહું છું કે, એ રીતે પુર્વોક્ત પ્રકારે લોક વ્યવહાર હાલ પ્રત્યક્ષ અનુભુત છે; તથાપિ મહામાયાના પ્રભાવથી, આ મેં સંપાદન કર્યું, તથા આ પદાર્થો મારા છે, એવો જે બુદ્ધિનો ભ્રમ, તેવાને એજ પ્રવૃત્ત થાય છે. એવા અનેક ભ્રમરાવાળી મોહરૂપી ગતીમાં આ સર્વ લોક પડેલા છતાં, તેવીજ રીતે પ્રથમ પ્રમાણે સંસારમાં આસક્ત થઇને વર્તે છે; પરંતુ વિરક્ત થતા નથી. ॥ ૪૦ ॥

તન્નાત્રવિસ્મય:કાર્યોયોગનિદ્રાજગત્પતે: ॥

મહામાયાહરેશ્ચૈષાતયાસંમોહ્યતજગત્ ॥૪૧॥

ટીકા:-તો એ મહામાયાની આશ્ચર્યકારક શક્તિ છે? એમ પુછીશ તો, એ શક્તિ બાબત સમજાવું છું કે, સાક્ષાત જગત્પતિ જે શ્રી હરી, તેમનીજ એ તમોગુણાત્મક યોગનિદ્રારૂપ મહામાયા બળુત્રાં. તેમણેજ આ સકલ જગત મોહિત કર્યું છે, તો તે બાબત તું આશ્ચર્ય પામીશ નહીં. ॥ ૪૧ ॥

જ્ઞાનિનામપિચેતાંસિદેવીભગવતીહિસા ॥

બલાદાકૃપ્યમોહાયમહામાયાપ્રયચ્છતિ ॥૪૨॥

ટીકા:-કારણ કે, એ ભગવતી મહામાયા દેવી, જેના યોગ પરિપક્વ થયા ન હોય એવા સામાન્ય જ્ઞાની પુરૂષોનાં પણ અંતઃકરણો બળાટકારે આકર્ષણ કરીને, અત્યંત મોહયુક્ત કરે છે, તો તારા જેવા સંસારી પુરૂષની તો વાતજ શી ! તો એ માયાએજ આ ત્રૈલોક્યને લગતું ચરાચર વિશ્વ ઉત્પન્ન કરીને, મોહરૂપી જળમાં બાંધી લીધું છે. ॥ ૪૨ ॥

તયાવિસૃજ્યતેવિશ્વંજગદેતચ્ચરાચરં ॥

સૈષાપ્રસન્નાવરદાનૃણાંભવતિમુક્તયે ॥૪૩॥ .

ટીકા:-મતલબ કે, આ જગતની મુક્તિ થવી એ, પરમ દુર્લભ છે. એમ ભાસે છે. એવી શંકા કરીશ નહીં; કારણ કે, મનુષ્યોએ એ ભગવતીની યથોક્ત રીતીએ ઉપાસના કરીને, એમનેજ નિત્યનૈમિત્તિક સકળ કર્મો સમર્પણ કરવાં, એટલે તે પ્રસન્ન થઈને, મનુષ્યોને મોક્ષાર્થક વરદાન આપનારાં થાય છે. ॥ ૪૩ ॥

સાવિદ્યાપરમામુક્તેર્હેતુભૂતાસનાતની ॥

સંસારબંધહેતુશ્ચસૈવસર્વેશ્વરેશ્વરી ॥૪૪॥

ટીકા:-પરંતુ એકજ વસ્તુમાં બંધનપણાનો તથા મોક્ષપણાનો એવા ઉભય ધર્મ શાથી રહે છે ? એવી શંકા કરતો હોય, તો કહું છું કે, તે મહામાયા, સર્વેશ્વરથકી સ્વયેંદ્રશ્વરત્વ સંપાદન કરનારાં હોવાનેલીધે, તેમને વિષે કોઈપણ પ્રકારની અસંભાવના કરવાને યોગ્ય નથી; કારણ કે, તે ભગવતી, વિદ્યા તથા અવિદ્યા એમ ઉભય રૂપે છે. તેમાં વિદ્યા એ, ઉત્તમ પુરૂષાર્થનું સાધનભુત એવી અનાદિ કાળથી સિદ્ધ હોવાઉપરથી મુક્તિની હેતુભુત છે, અને તેજ અવિદ્યારૂપે સંસારરૂપી બંધનને હેતુભુત થાય છે. ॥ ૪૪ ॥

॥રાજોવાચ॥ ભગવન્કાહિસાદેવીમહામાયેતિયાંભવાન્ ॥

બ્રવીતિકથમુત્પન્નાસાકર્માસ્યાશ્ચકિંદ્રિજ ॥૪૫॥

ટીકા:—રાજ પ્રશ્ન પુછે છે કે, હે તપસ્વી ઐશ્વર્યસંપન્ન ઋષિ, જેમને આપ મહામાયા કહો છો, તે દેવીની જાતી કોણ ? તે શી રીતે ઉત્પન્ન થયાં તથા તેમનું કર્મ કયું ? ॥ ૪૫ ॥

યત્પ્રભાવાચસાદેવીયત્સ્વરૂપાયદુઢ્ઢવા ॥

તત્સર્વશ્રોતુમિચ્છામિત્વત્તોબ્રહ્મવિદાંવર ॥૪૬॥

ટીકા:—અને હે બ્રહ્મસંપન્ન મુનિ, એ દેવીનો સ્વભાવ કેવો ? તેમનું સ્વરૂપ કેવું તથા તેમની ઉત્પત્તિ શી રીતે ? એ સર્વ આપના મુખાર્વીદ થી હું શ્રવણ કરવાને ઇચ્છું છું. ॥ ૪૬ ॥

॥ઋષિરુઃ॥ નિત્યૈવસાજગન્મૂર્તિસ્તયાસર્વામિદંતં ॥

તથાપિતત્સમુત્પત્તિર્બહુધાશ્રૂયતાંમમ ॥૪૭॥

ટીકા:—ઋષિ ઉત્તર આપે છે કે, તે માયા સર્વ જગતને આશ્ચર્યભુત છતાં, તેમણે આ સંપુર્ણ વિશ્વને કર્યું છે. મતલબ કે, તે મુખ્ય, ઉત્પત્તિરહિત, અનાદિસિદ્ધ છે, તથાપિ તેમની વિશેષ પ્રકારે જોણોત્પત્તિ હું વર્ણવું તે તું શ્રવણ કર. ॥ ૪૭ ॥

દેવાનાંકાર્યસિદ્ધ્યર્થમાવિર્ભવતિસાયદા ॥

ઉત્પન્નેતિતદાલોકેસાનિત્યાપ્યભિધીયતે ॥૪૮॥

ટીકા:—તે ઉત્પત્તિ એવી કે, જે સમે એ આદિશક્તિ ઉત્પત્તિ તથા નાશકી રહિત છતાં, દેવાની કાર્યસિદ્ધીને અર્થે આવિર્ભુત થાય છે, તે સમે તે શક્તિ ઉત્પન્ન થયાં એમ લોકમાં કહેવાય છે. ॥ ૪૮ ॥

યોગનિદ્રાયદાવિષ્ણુર્જગત્યેકાર્ણવીકૃતે ॥

આસ્તીર્યશેષમભજત્કલ્પાંતિભગવાન્પ્રભુઃ ॥૪૯॥

ટીકા:—એ દેવીએ દેવાની પ્રાર્થનાથી શી રીતે અવતાર લીધો ? એમ પુછીશ તો કહું છું કે, જે સમય બ્રહ્મદેવના દિવસનો અંત થઈને પૃથ્વી જલમય થાય છે, તે સમય વિષ્ણુ ભગવાન પોતાના લોકનું પાલણ કરવાના બચ્છારને લાંકી દેનારી તામસી શક્તિરૂપી યોગનિદ્રાનો અંગીકાર

કરીને, વિસ્તિર્ણુ શેષશય્યાપર શયન કરે છે; પરંતુ કેવલપ્રાકૃત [હલકા] જનોની પેટે એ નિદ્રા તેમને મોહવડે આવરણ (પડદો) કરતી નથી; કારણ કે, તે પ્રભુ સ્વતંત્ર હોવાનેલીધે, એ યોગનિદ્રાનો સ્વેચ્છાથીજ સ્વીકાર કરીને, લીલાને અર્થે માત્ર નેત્રમિલન કર્યું. ॥ ૪૯ ॥

તદાદ્વાવસુરૌઘોરૌવિસ્થાતૌમધુકૈટભૌ ॥

વિષ્ણુકર્ણકમલોદ્ભૂતૌહંતુંબ્રહ્માણમુદ્યતૌ ॥૫૦॥

ટીકા:--તે સમય એ વિષ્ણુના કાનને લગતા મેલથી મહા ભયંકર તથા લોકોમાં જે હાલ વિખ્યાત છે તે મધુકૈટભ નામના એ અસુર ઉત્પન્ન થઈને, તેઓ બ્રહ્મદેવનો સંહાર કરવાને ઉદ્યુક્ત થયા. ॥ ૫૦ ॥

સનામિકમલેવિષ્ણોઃ સ્થિતોબ્રહ્માપ્રજાપતિઃ ॥

દૃષ્ટાતાવસુરૌચોગ્રૌપ્રસુપ્તંચજનાર્દનં ॥૫૧॥

ટીકા:--તે વખત બ્રહ્મદેવ ક્યાં હતા ? એમ પુછીશ તો કહ્યું છું કે, તે સમય વિષ્ણુના નાભિકમલપર એ પ્રજાપતિ સ્થિત હતા. તેમણે એ બે મહાઉગ્ર અસુરોને જેતાંજ એ અસુરોના, પોતાનો [બ્રહ્મદેવનો] વધ કરવાના ઉદ્યોગની, ખખર કરવાસાઝે જનાર્દનને (ભગવાનને) જોયા, તો તેમને નિદ્રા પ્રાપ્ત થઈ હતી. ॥ ૫૧ ॥

તુષ્ટાવયોગનિદ્રાંતામેકાગ્રહૃદયસ્થિતઃ ॥

વિબોધનાર્થાયહરેર્હરિનેત્રકૃતાલયાં ॥૫૨॥

ટીકા:--તે વખત એ બ્રહ્મદેવ, એકાગ્ર અંતઃકરણથી સ્થિત હોતાથકા, એ શ્રીહરીના નેત્રકમલનો આશ્ચર્ય કરનારી યોગનિદ્રાની, હરીને જાગૃત કરવાસાઝે સ્તુતિ કરવા લાગ્યા. ॥ ૫૨ ॥

વિશ્વેશ્વરીંજગદ્વાત્રીંસ્થિતિસંહારકારિણીં ॥

નિદ્રાંભગવતીંવિષ્ણોરતુલાંતેજસઃપ્રભુઃ ॥૫૩॥

ટીકા:--એ યોગનિદ્રા તથા પરમેશ્વરની મુલ શક્તિ, એ ઉભયને એક સ્વરૂપ માનીને, યોગનિદ્રાનું મહત્વ દર્શાવે છે કે, એ જગજગનનિ હોવા-

મેલીધે, સંપુર્ણ જગતની ઉત્પત્તિ, સ્થિતિ તથા લય કરનારી છે; માટે તે સમગ્ર વિશ્વનીપણુ ઇશ્વરી હરે; કારણ કે, તે ભગવતી વિષ્ણુની અનુપમ્ય નિદ્રા છે એમ જાણીને; મહા તેજસ્વી સૃષ્ટિકર્તા બ્રહ્મદેવ, તેમની સ્તુતિ કરવા લાગ્યા. ॥ ૫૩ ॥

॥બ્રહ્મોવાચ॥ત્વંસ્વાહાત્ત્વંસ્વધાત્ત્વંહિવષટ્કારઃસ્વરાત્મિકા ॥

સુધાત્વમક્ષરોનિત્યેત્રિધામાત્રાત્મિકાસ્થિતા ॥૫૪॥

ટીકા:—તે એમ કે, હે વૃદ્ધિ તથા ક્ષય રહિત અનાદિસિદ્ધ દેવી, સકળ દેવોના ઉદ્દેશથી દાન કરવાની મંત્રરૂપ જે સ્વાહા નામની અગ્નિની પત્ની, તે તમેજ છો. તેમજ પિતરોના ઉદ્દેશથી દાન કરવાની મંત્રરૂપ સ્વધા નામની જે પિતૃપત્નિ, તે પણ તમેજ છો, વળી જેમાં વષટ એવા મંત્રનો ઉચ્ચાર કરીને યજ્ઞદેવનું અબ્હાન કરવું પડે છે, તે વષટકાર નામનો જે યજ્ઞ તે પણ તમેજ છો. અ, આ ઇત્યાદિ સોળ સ્વરાત્મિકાપણુ તમેજ, અમૃતરૂપીણી પણ તમેજ, અને -હસ્વ, દીરઘ તથા ત્રિમાત્રક પ્લુત એવી ત્રિવિધ માત્રાત્મિકા છતાં, અકાર, ઉકાર તથા મકાર એવા કૈકારરૂપેપણુ તમેજ સ્થિત છો. ॥ ૫૪ ॥

અર્ધમાત્રાસ્થિતાનિત્યાયાનુચ્ચાર્યાવિશેષતઃ ॥

તમેવસંધ્યાસાવિત્રીત્વંદેવિજનનીપરા ॥૫૫॥

ટીકા:—અને હે દેવી, અર્ધમાત્રાત્મિકા એવી વ્યંજનરૂપેપણુ તમે સદા કાલ સ્થિત છતાં, જે શબ્દનો વિશેષ કરીને ઉચ્ચાર થતો નથી તે પણ તમેજ છો, તથા સવિતૃ નામે દેવોની આરાધનાના મંત્રરૂપેપણુ તમેજ છતાં, સર્વની ઉત્કૃષ્ટ જનનીપણુ તમેજ છો. ॥ ૫૫ ॥

ત્વયૈતદ્વાર્યતેવિશ્વંત્વયૈતત્સૃજ્યતેજગત્ ॥

ત્વયૈતત્પાલ્યતેદેવિત્ત્વમત્સ્યંતેચસર્વદા ॥૫૬॥

ટીકા:—કારણ કે હે દેવી, તમેજ આ સંપુર્ણ જગત્ ઉત્પન્ન કરીને, તેને પોતાની પ્રકૃતિરૂપમાં ધારણ કરતેથકે, આ જગતનું સર્વદા પાલણુપણુ કરો છો; અને પ્રલય સમય આ જગત, સ્વસ્વરૂપે ફરી સ્થાપન કરીને, એક

રૂપે સ્થિત હો છે. ॥ ૫૬ ॥

વિસૃષ્ટૌસૃષ્ટિરૂપાત્વંસ્થિતિરૂપાચપાલને ॥

તથાસંહતિરૂપાંતેજગતોસ્યજગન્મયે ॥૫૭॥

ટીકા:--તે એમ કે, હે જગદૃષિણી, આ જગતની ઉત્પત્તિનો કાલ પ્રાપ્ત થાય, એટલે તમે સૃષ્ટિરૂપી કર્મ કરવા બાબત રજેગુણાત્મક બ્રહ્મદેવની પ્રકૃતિ ધારણ કરીને રહેલાં હો છો. તેમજ પાલણ કરવાસાથે, સ્થિતિરૂપ સત્વગુણાત્મક વિષ્ણુની પ્રકૃતિ ગ્રહણ કરો છો, અને પ્રલયકાલ પ્રાપ્ત થાય એટલે તત્કાલ આ જગતનો સંહાર કરવા બાબત તમેગુણાત્મક રૂદ્રરૂપ પણ ધારણ કરો છો, તો તમે જગન્મય છો. ॥ ૫૭ ॥

મહાવિદ્યામહામાયામહામેધામહાસ્મૃતિઃ ॥

મહામોહાચભવતીમહાદેવીમહાસુરી ॥૫૮॥

ટીકા:--અને હે દેવી, તમેજ તત્ત્વમસ્યાદિ મહાવાક્ય, લક્ષણા, મહાવિદ્યા તથા ચિદાનંદરૂપ જીવાત્માને સંસારરૂપ અનર્થ ઉત્પન્ન કરવાના હેતુનું મુલ અવિદ્યા છો. તેમજ ભગવાનની સર્વશક્તિરૂપ મહા બુદ્ધિ, તેમજ બ્રહ્મદેવને સૃષ્ટિ ઉત્પન્ન કરવા બાબત પુર્વકલ્પમાંથી સૃષ્ટિની સ્મૃતિ ઉત્પન્ન કરવાના હેતુયુક્ત સ્મૃતિ, તેમજ સંસારી જીવોની સ્ત્રીપુત્રાદિ પરિવારરૂપ સ્નેહપાશમાં ફસાવનારાં મહા મોહરૂપિણી છતાં, તમેજ સકલ દેવો તથા હિરણ્યાક્ષાદિ દૈત્યોની શક્તિ છો. ॥ ૫૮ ॥

પ્રકૃતિસ્ત્વંચસર્વસ્યગુણત્રયવિભાવિની ॥

કાલરાત્રિર્મહારાત્રિર્મોહરાત્રિશ્ચદારુણા ॥૫૯॥

ટીકા:--તેમજ તમેજ આ સંપુણ ચરાચર વિશ્વમાં સત્ત્વ, રજ તથા તમ એ ત્રિગુણની, પ્રત્યેક વસ્તુમાં પૃથક પૃથક ભાવના દેખાડનાર મુલ પ્રકૃતિ છતાં, પ્રત્યેક મન્વાદિના પ્રલયકાલે સર્વનો સંહાર કરવા બાબત મહા ભયંકર કાલસત્રી [કાલનું ક્ષેત્ર] છો; વળી બ્રહ્મદેવની પ્રલયકાલરૂપ મહારાત્રિ તથા સર્વ જીવોને મમતારૂપ વમળવાળા સંસાર સાગરમાં નાંખીને, તેમાં અજ્ઞાનરૂપ અધકારમાં મહા ભયંકર મોહ ઉત્પન્ન કરનારી કેવલ મો-

હરાત્રિપણ તમેજ છો. ॥ ૫૯ ॥

ત્વંશ્રીસ્ત્વમીશ્વરીત્વંહ્રીસ્ત્વંબુદ્ધિર્બોધલક્ષણા ॥

લજ્જાપુષ્ટિસ્તથાતુષ્ટિસ્ત્વંશાંતિઃક્ષાંતિરેવચ ॥૬૦॥

ટીકા:-તેમજ સંપતિ, ઐશ્વર્યશક્તિ, હિ [પ્રતિવ્રતા સ્ત્રીઓમાં સ્વભા-
વિક લજ્જા હોય છે તે), જેને યોગે નિશ્ચયરૂપ જ્ઞાન થાય છે એવી બુદ્ધિ,
અર્ધર્થે બાબત અંતઃકરણની સંકેતવૃત્તિરૂપ લજ્જા, શરીરાદિકની વૃદ્ધિ
પ્રાપ્ત થએલી પુષ્ટિ, અર્થ કરતાં બીજી વસ્તુતરફ તુચ્છત્વ બુદ્ધિરૂપ તુષ્ટિ,
સર્વ વિષયોથકી ઈદ્રિયોના ઉપશમરૂપ શાંતિ તથા અંગમાં શિક્ષા કરવાનું
સામર્થ્ય છતાં અપરાધ સહનકર્તૃત્વરૂપ ક્ષાંતિ. એ સર્વે પૃથક પૃથક તમારી-
જ મુતી છે. ॥ ૬૦ ॥

સ્વદ્ગિનીશૂલિનીઘોરાગદિનીચક્રિણીતથા ॥

શંખિનીચાપિનીબાણભુશુંડીપરિઘાયુધા ॥૬૧॥

ટીકા:-અને ખડ્ગ, શુલ, મનુષ્યમસ્તક, ગદા, ચક્ર, શંખ, ધનુષ્ય, બા-
ણ, ભુશુંડી (ખંડુક) તથા પરીઘ એ રીતનાં દશ પ્રકારનાં આયુધો, આપ
આપના દશે ભુજોમાં ધારણ કરનારાં હોવાને લીધે ભયંકર દેખાઓ છો. ૬૧

સૌમ્યાસૌમ્યતરાશેષસૌમ્યેભ્યસ્ત્વતિસુંદરી ॥

પરાપરાણાંપરમાત્વમેવપરમેશ્વરી ॥૬૨॥

ટીકા:-ખડ્ગ જેતાં તમે ભક્તજનો બાબત સૌમ્યરૂપ છતાં, અભક્તો
એટલે દૈત્યોને અત્યંત ભયંકર છો; તથાપિ સકલ સુંદર વસ્તુઓમાં મા-
ત્ર એકલાં આપજ અતિ સૌદર્યયુક્ત છો; તેમજ પશ્યંતિ, મધ્યમા તથા
દૈખરી એવી જે ત્રણ પ્રકારની વાણી છે તેનું કારણભુત પરાંરખ્યવાણી
પણ તમેજ છતાં, ત્રૈલોક્યમાનાં સકળ ઉત્કૃષ્ટ પદાર્થોના કરતાંપણ તમે
સર્વોત્કૃષ્ટ ભાસો છો, માટે તમેજ પરમેશ્વરી છો. ॥ ૬૨ ॥

યન્નકિંચિત્કચિદ્વસ્તુસદસદ્વાસિલાત્મિકે ॥

તસ્યસર્વસ્યયાશક્તિસ્સાત્ત્વંકિંસ્તૂંયસેતદા ॥૬૩॥

ટીકા:—હે સર્વાત્મકે દેવી, સત બ્રહ્મ તથા અસત જડ વગેરે જે આ સં-
પુર્ણ ત્રેલોક્યમાં વસ્તુમાત્ર છે તે સર્વની જે શક્તિ, તેના કરતાં તમેજ અ-
ધિક છો તો, તમારી સ્તુતિ કરવાનું કેમ બને ? કારણ કે, પદ, પદાર્થ,
સ્તુત્ય, સ્તોત્ર, સ્તુતિકર્તા તથા તેમની શક્તિ એ સર્વે, તમારાથકી અન-
ન્ય ન હોવાને લીધે, તમારી સ્તુતિ શી રીતે બને ? ॥ ૬૩ ॥

યયાત્વયાજગત્ત્રષ્ટાજગત્પાત્યત્તિયોજગત્ ॥

સોપિનિદ્રાવશંનીતઃ કસ્ત્વાંસ્તોતુમિહૈશ્વરઃ ॥૬૪॥

ટીકા:—એ ઉપરથી સ્તવન કરવાને ફરીથી અશક્યત્વ દર્શાવે છે કે, જે
બ્રહ્મદેવના રૂપથી જગતની ઉત્પત્તિ કરે છે, વિષ્ણુરૂપથી પાલન કરે છે ત-
થા રૂદ્રરૂપથી પ્રલય કરે છે એવા જે વાસુદેવ ભગવાન, તેમનેપણ તમે
નિદ્રાગ્રસ્ત કર્યા, તો આપની સ્તુતિ કરવાને આ લોકમાં કયો પુરૂષ સા-
મર્થ્યવાન થશે ? ॥ ૬૪ ॥

વિષ્ણુઙ્ગશરીરગ્રહણમહમીશાનૈવચ ॥

કારિતાસ્તેયતોતસ્ત્વાંકસ્તોતુંશક્તિમાન્ભવેત્ ॥૬૫॥

ટીકા:—તમેજ વિષ્ણુ, હું બ્રહ્મા તથા મહાદેવ એ ત્રિવર્ગપણ પ્રાકૃત શ-
રીરથી રહિત છતાં, તેમનેપણ તમે માયામય દેહનો સથોમ કરાવો છો,
તો આપનું સ્તવન કરવાને કયો પુરૂષ શક્તિમાન થશે ? ॥ ૬૫ ॥

સાત્વમિત્યંપ્રભાવૈસ્સ્વૈરુદારૈર્દેવિસંસ્તુતા ॥

મોહયૈતૌદુરાધર્ષાવસુરૌમધુકૈટભૌ ॥૬૬॥

ટીકા:—તો એવા પોતિકા અદ્ભુત ઊદાર પ્રભાવથી, આપ સમીચીન
પ્રકારે સ્તુતિ કરવાને યોગ્ય છો; માટે દુર્વૃત્ત મધુકૈટભ નામના બંન્ને અ-
સુરોને મોહિત કરો. ॥ ૬૬ ॥

પ્રબોધંચજગત્સ્વામીનીયતામચ્યુતોલઘુ ॥

બોધશ્ચક્રિયતામસ્યહંતુમેતૌમહાસુરૌ ॥૬૭॥

ટીકા:—તે એમ કે, આ જગતના સ્વામી અચ્યુતને, સજ્જનોનું પાલન

તથા દુષ્ટાનો સંહાર એ બેઉ કાર્યો બાબત તમે શીઘ્ર જગૃત કરીને, હાલ-
માં એ બંને અમુરોનો સંહાર કરવાસારૂ બોધ કરો. ॥ ૬૭ ॥

॥ ઋષિરુવાચ ॥

एवंस्तुतातदादेवीतामसीतत्रवेधसा ॥

विष्णोःप्रबोधनार्थायनिहंतुंमधुकैटभौ ॥૬૮॥

ટીકા:-ઋષિ કહેછે. એ રીતે તે સમય તે ઠેકાણે બ્રહ્મદેવે એ મધુકૈટભના
વધને અર્થે વિષ્ણુને જગૃત કરવાસારૂ એ યોગનિદ્રારૂપ તામસી દેવીની
સ્તુતિ કરી. ॥ ૬૮ ॥

नेत्रास्यनासिकाबाहुहृदयेभ्यस्तथोरसः ॥

निर्गम्यदर्शनेतस्थौब्रह्मणोव्यक्तजन्मनः ॥૬૯॥

ટીકા:-તે સમય એ દેવી વિષ્ણુનાં નેત્ર, મુખ, નાસિકા, બાહુ, હૃદય
તથા વક્ષસ્થલ (છાતી) વગેરેથી પ્રગટ થઇને, એ ઇશ્વરના નાલિકમલ-
માં પ્રગટ થએલા બ્રહ્મદેવને દેખતાં છતાં, તેમની આગળ સ્થિત થયાં. ૬૯

उत्तस्थौचजगन्नाथस्तयामुक्तोजनार्दनः ॥

एकार्णवेहिशयनात्ततः सदृशेचतौ ॥૭૦॥

ટીકા:-એ રીતે યોગનિદ્રાએ એ જનાર્દન ભગવાનના શરીરમાંની વ્યા-
પ્તિનો વ્યાજ કરતાંજ, એ જગન્નાથે પ્રત્યોદક માની શેષશય્યાપરથી ઉઠીને
બેયું, તો એ બંને દૈત્યો દૃષ્ટિએ પડ્યા, ॥ ૭૦ ॥

‘મધુકૈટભૌદુરાત્માનાવતિવીર્યપ્રરાક્રમૌ ॥

ક્રોધરક્ષેણાવતુંબ્રહ્માણંજનિતોદ્યમૌ ॥ ૭૧ ॥

ટીકા:-તો તે અતિશય વિર્યપરાક્રમસંપન્ન દુરાત્મા મધુકૈટભ, કરોધથી
આરક્ત નેત્રયુક્ત હોતાથકા, બ્રહ્મદેવને ભક્ષણ કરવા બાબત ઉદ્ધયુક્ત થ-
યા છે. ॥ ૭૧ ॥

समुत्थायततस्ताभ्यांयुयुधेभगवान्हरिः ॥

પંચવર્ષસહસ્રાણિબાહુપ્રહરણોવિભુઃ ॥ ૭૨ ॥

ટીકા:—એમ જોતાંજ જગદંબાપદ શ્રીહરી ભગવાન તત્કાલ ઉઠીને, એ બેઉની સાથે પાંચ સહસ્ર વર્ષસુધી બાહુયુદ્ધ કરવા લાગ્યા. ॥ ૭૨ ॥

તાવપ્યતિવલોન્મતૌમહામાયાવિમોહિતૌ ॥

ઉક્તવંતૌવરોસ્મતૌત્રિયતામિતિકેશવં ॥ ૭૩ ॥

ટીકા:—તથાપિ એ દૈત્યો અતિ બલનેલીધે ઉન્મત્ત હોવાથી, ભગવાન-ને પણ આ અજીત છે એમ ન જાણવાથી, તેમને એ મહામાયાએ મોહિત કર્યા. તે વખત મધુકૈટભ દૈત્ય ભગવાનને કહેવા લાગ્યો કે, જે વરદાન તમને ઇષ્ટ [વાહાલુ], પ્રિય] હોય તે તમે અમારી પાસેથી માગી લ્યો. ૭૩

ભગવાનુભવેતામદ્યમેતુષ્ઠૌમમવધ્યાવુભાવપિ ॥

કિમન્યેનવરેણાત્રણતાવદ્વિવૃતંતમયા ॥ ૭૪ ॥

ટીકા:—ત્યારે ભગવાન બોલ્યા કે, હે અસુરો, જે તમે પ્રસન્ન થયા હો, તેા મારા હાથથી વધ પામેા. એટલુંજ હું તમારી પાસે માગું છું. એથી વિશેષ વરદાન લઇને મારે શું કરવું છે? ॥ ૭૪ ॥

ઋષિરુવાચ ०વંચિતાભ્યામિતિતદાસર્વમાપોમયંજગત્ ॥

વિલોક્યતાભ્યાંગદિતોભગવાન્કમલેક્ષણઃ ॥ ૭૫ ॥

ટીકા:—ઋષિ કહેવા લાગ્યા કે, એ રીતે ભગવાને એ બેઉની પાસેથી યાચના કરીને વરદાન માગી લીધું, એટલે તેઓએ ઇશ્વરની માયાથી મોહિત થયાથી, સકલ જગત જલમય થયેલું જોઇને, કમલનયન ભગવાનની સાથે ભાષણ કર્યું. ॥ ૭૫ ॥

આવાંજહિનયત્રોર્વીસલિલેનપરિપ્લુતા ॥

ઋષિરુ ०તથેત્યુક્તાભગવતાશંખચક્રગદામૃતા ॥ ૭૬ ॥

ટીકા:—કે, જે દેકાણે પૃથ્વી જલથી ડુબેલી ન હોય, તે દેકાણે અમારો વધ કરો. ॥ ૭૬ ॥

કૃતાચક્રેણવૈચ્છિન્નૈજઘનેશિરસીતયોઃ ॥

એવમેષાસમુત્પન્નાબ્રહ્મણાસંસ્તુતાસ્વયં ॥ ૭૭ ॥

ટીકા:—ઋષિ કહે છે. તે અસુરોએ એટલું કહ્યું, એટલે તો તુરતજ શંખ, ચક્ર તથા ગદાધર ભગવાને, એ બંને અસુરોનાં મસ્તકો તથા બંને ગોચકવડે છેદન કર્યાં. ॥ ૭૭ ॥

પ્રભાવમસ્યાદેવ્યાસ્તુભૂયઃશૃણુવદામિતે ॥ ૭૮ ॥

ટીકા:—એ રીતે એ દેવી બ્રહ્મદેવની પ્રાર્થનાથી સ્વતઃ (પોતાની મેળે) ઉત્પન્ન થયાં. એ રીતનો પ્રભાવ, હું તને ફરીથી કહું છું તે સાંભળ. ૭૮

इतिमार्कण्डेयपुराणे सावर्णिकेमन्वंतरे देवीमाहात्म्ये
मधुकैटभवधोनामप्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥

ધતિ શ્રી માર્કંડેય પુરાણે સાવર્ણીકે મન્વંતરે દેવી માહાત્મ્યે મધુકૈટભ વધો નામ સાર્થ પ્રથમો અધ્યાય. ॥ ૧ ॥

—o*o—

॥ श्रीगणपतिर्जयति ॥

अथमध्यमचरित्रस्यविष्णुर्ऋषिः ॥ महालक्ष्मीर्देवता ॥
उष्णिकूलदः ॥ शाकंभरीशक्तिः ॥ दुर्गाबीजं ॥ वायुस्त
त्वं ॥ यजुर्वेदः स्वरूपं ॥ महालक्ष्मीप्रीत्यर्थंमध्यचरितज
पेविनियोगः ॥ ॥ॐअक्षस्त्रकपरशुंगदेषुकुलिशंपद्मन्ध
नुःकुण्डिकांदण्डंशक्तिमसिंचचर्मजलजंघंटांसुराभाजनम्॥
शुलंपाशसुदर्शनेचदधतींहस्तैःप्रसन्नननांसेवेसैरिभमर्दि
नीमिहमहालक्ष्मींसरोजस्थितां ॥

॥ ઋષિરુવાચ ॥

દેવાસુરમભૂદ્યુદ્ધંપૂર્ણમબ્દશતંપુરા ॥

મહિષેસુરાણામધિપેદેવાનાંચપુરંદરે ॥૧॥

ટીકા:—ફરીથી દેવી મહિમા વર્ણવીશ એવું પુર્વાધ્યાયમાં (ગયા અ-ધ્યાયમાં) ઋષિએ કહેલું છે. તેપરથી એ ઋષિ, એ બાબત પુરાતન ઇતિહાસ વર્ણાવે છે. તે એમ કે, પુર્વે દેવ તથા અસુરોનું સો વર્ષસુધી યુદ્ધ થયું. તેમાં અસુરોનો અધિપતિ મહિષાસુર તથા દેવોનો અધિપતિ પુરંદર નામે ઇંદ્ર હતો. ॥ ૧ ॥

તત્રાસુરૈર્મહાવીર્યૈર્દેવસૈન્યંપરાજિતં ॥

જિત્વાચસકલાન્દેવાનિંદ્રોભૂન્મહિષાસુરઃ ॥૨॥

ટીકા:—એમ છતાં, એ યુદ્ધમાં અસુરો મહા પરાક્રમી હોવાથી, તેઓએ દેવસેનાનો પરાજય કર્યો. એ રીતે મહિષાસુરે સકલ દેવોને હતીને, પછી પોતેજ ઇંદ્રરૂપ ધારણ કરીને, એ દેવોનું આધિપત્ય કરવા લાગ્યો. ॥ ૨ ॥

તતઃપરાજિતાદેવાઃપદ્મયોનિંપ્રજાપતિં ॥

પુરસ્કૃત્યગતાસ્તત્રયત્રેશગરુડધ્વજૌ ॥૩॥

ટીકા:—તે સમય એ પરાજીત થએલા દેવો, પ્રથમ સૃષ્ટિરૂપી પ્રજાનું આધિપત્ય કરનારા બ્રહ્મદેવને શરણે ગયા. પછી બ્રહ્મદેવ પોતાના પ્રમુખ-પણા નીચેના સર્વ દેવો સહિત, જ્યાં પ્રજાનું પાલન કરનારા ગરુડધ્વજ વિષ્ણુ તથા સંહાર કર્તા રૂદ્ર [મહાદેવ] હતા ત્યાં શરણે આવ્યા. ॥ ૩ ॥

યથાવૃત્તંતયોસ્તદ્વન્મહિષાસુચેષ્ટિતં ॥

ત્રિદશાઃકથયામાસુર્દેવાભિભવવિસ્તરં ॥૪॥

ટીકા:—અને તે ઠેકાણે દેવોએ, મહિષાસુરે જે પ્રકારે સર્વ દેવોનો પરા-જય કર્યો હતો તે સર્વે, એ વિષ્ણુ તથા મહાદેવને સવિસ્તર કહ્યું. ॥ ૪ ॥

સૂર્યેદ્રાગ્ન્યનિલેંદૂનાંયમસ્યવરુણસ્યચ ॥

અન્યેષાંચાધિકારાન્સસ્વયમેવાધિતિષ્ઠતિ ॥૫॥

ટીકા:—તે એમ કે, સુર્ય, ઇંદ્ર, અગ્નિ, વાયુ, ચંદ્ર, યમ તથા વશુ વગેરે સર્વ દેવોનો સકલ અધિકાર હરણ કરીને, એ મહિષાસુર પોતે એ અધિકાર પર બિરાજમાન થયો છે. ॥ ૫ ॥

સ્વર્ગાન્નિરાકૃતાઃસર્વેતેનદેવગણાભુવિ ॥

વિચરંતિયથામર્ત્યામહિષેણદુરાત્મના ॥૬॥

ટીકા:—એ રીતે એ દુરાત્મા મહિષાસુરે, સર્વ દેવગણોને સ્વર્ગમાંથી કાઢી મેલ્યાનેલીધે, તેઓ મનુષ્યોની પેઠે પૃથ્વીપર સંચાર કરવા લાગ્યા છે. ॥ ૬ ॥

एतद्वःकथितंसर्वममरारिविचेष्टितं ॥

शरणंवःप्रपन्नाःस्मोवधस्तस्यविचिंत्यतां ॥૭॥

ટીકા:—હે ભગવાન, એ પ્રમાણે એ દેવશત્રુનું કૃત્ય આપને નિવેદન કરવાસારૂં અમે આપને શરણે આવી છીએ, તો આપે તેનો વધ કરવા બાબત વિચાર કરવો જોઈએ. ॥ ૭ ॥

इत्थंनिशम्यदेवानांवचांसिमधुसूदनः ॥

चकारकोपंशंभुश्चभ्रुकुटीकुटिलाननौ ॥૮॥

ટીકા:—દેવોનાં એવાં વાક્યો સાંભળતાંજ મધુસુદન ભગવાન તથા શંભુ, અત્યંત કોપયુક્ત હોયાથકા, ભ્રુકુટીમાં કુટિલતા ધારણ કરીને, ક્રોધવદન થયા. ॥ ૮ ॥

ततोतिकोपपूर्णस्यचक्रिणोवदनात्ततः ॥

निश्चक्राममहत्तेजोब्रह्मणःशंकरस्यच ॥૯॥

ટીકા:—તો એટલામાં કોપથી પરિપુર્ણ થએલા ચક્રપાણી વિષ્ણુ, બ્રહ્મદેવ તથા શંકરના મુખથી અતિ અદ્ભુત તેજ ઉત્પન્ન થયું. ॥ ૯ ॥

अन्येषांचैवदेवानांशक्रादीनांशरीरतः ॥

निर्गतंसुमहत्तेजस्तच्चैक्यंसमगच्छत् ॥૧૦॥

ટીકા:—અને ઇંદ્રાદિ બીજા સર્વ દેવોના શરીરથીપણ મહત્તેજ નિર્મા-

જુ થયું તે તથા પ્રથમ થએલા ત્રણનું મળીને સઘળું તેજ મિશ્ર થયું. ૧૦

અતીવતેજસઃકૂટંજ્વલંતમિવપર્વતં ॥

દદૃશુસ્તેસુરાસ્ત્રજ્વાલાવ્યાપ્તદિગંતરં ॥૧૧॥

ટીકા:—તે વખત એ ઠેકાણે એ સઘળા તેજનો એક અત્યંત અજબદ્ય-
માન (તેજસ્વી] છતાં પર્વત જેવડો ઢગલો થયો. તેનું દેવો જેવા લાગ્યા
તો તેની જ્વાલાથી દશે દિશાઓ ભરાઈ જવા લાગી. ॥ ૧૧ ॥

અતુલંતત્રતત્તેજઃસર્વદેવશરીરજં ॥

एकस्थंतदभून्नारीव्याप्तलोकत्रयंलिषा ॥૧૨॥

ટીકા:—એ રીતનું એ સર્વે દેવોનાં શરીરોથી એકત્ર થએલું અદ્ભુત
તેજ, કાત્યાયન ઋષિના આશ્રમે એકઠું થતાંજ એ તેજની એક મુર્તિમાન
હી થઈ. તેણીની કાન્તિથી ત્રૈલોક્ય તેજ્યુક્ત થયું. ॥ ૧૨ ॥

यदभूच्छांभवंतेजस्तेनाजायततन्मुखं ॥

याम्येनचामवन्केशाबाहवोविष्णुतेजसा ॥૧૩॥

ટીકા:—એ તેજના વિભાગોવડે એ દેવીના અંગના વિભાગો દર્શાવે છે તે
એમ કે, એ તેજના ઢગલામાં શંકરનું જે સ્વેતવર્ણ (રંગ)નું તેજ હતું તે
વડે એ દેવીનું ગૌર [સફેદ] વર્ણ (રંગનું) મુખ થયું, યમના તેજથી મસ્ત-
કપરના શ્યામ રંગના કેશ, વિષ્ણુના નીલવર્ણ તેજથી અદાર ભુજઓ
[હાથ], ॥ ૧૩ ॥

सौम्येनस्तनयोर्यग्मंमध्यंचैंद्रेणचाभवत् ॥

वारुणेनचजंधोरुनितंबस्तेजसाभुवः ॥૧૪॥

ટીકા:—અંદ્રને લગતી કાન્તિથી શ્વેત રંગના સ્તનદ્વય, ઇંદ્રના તેજથી
રાતા રંગની કટિ [કમ્બર], વરૂણના તેજથી અંગો તથા પેટ, પૃથ્વીના તે-
જથી કટિપશ્ચાદ્ભાગ (કુલા), ॥ ૧૪ ॥

ब्रह्मणस्तेजसापादौतदंगुल्योर्कतेजसा ॥

वसूनांचकरांगुल्यःकौबेरेणचनासिका ॥૧૫॥

ટીકા:—બ્રહ્મદેવના તેજથી ચરણ તથા સુર્યના તેજથી પગની આંગળિયો લાલ રંગની થઈ, તેથીજ ચરણપણ લાલ રંગના થયા. અષ્ટ વશુના તેજથી હાથની આંગળિયો તથા કુબેરના તેજથી નાસિકા. ॥ ૧૫ ॥

તસ્યાસ્તુદંતાઃસંભૂતાઃપ્રાજાપત્યેનતેજસા ॥

નયનત્રિતયંજજ્ઞેતથાપાવકતેજસા ॥૧૬॥

ટીકા:—તેમજ દક્ષાદિ પ્રજાપતીના તેજથી તેમના દાંત થયા, અને અગ્નિના તેજથી ત્રણ નેત્ર ઉત્પન્ન થયાં. ॥ ૧૬ ॥

ભ્રુવૌચસંધ્યયોસ્તેજઃશ્રવણાવનિલસ્યચ ॥

અન્યેષાંચૈવદેવાનાંસમ્ભવસ્તેજસાંશિવા ॥૧૭॥

ટીકા:—પ્રાતઃસંધ્યા તથા સાયંસંધ્યાના તેજથી બન્ને ભ્રુટિયો તથા વાયુના તેજથી બેઉ કાન, અને એ સિવાય બીજા દેવાના તેજથી એ દેવીના બીજા અવયવો ઉત્પન્ન થયા. એ રીતનાં એ દેવી સર્વ દેવાનાં અગોમાના સ્વકીય તેજેરૂપ અંશોવડે પ્રગટ થયાં. ॥ ૧૭ ॥

તતસ્સમસ્તદેવાનાંતેજોરાશિસમુદ્રવામ્ ॥

તાંવિલોક્યમુદંપ્રાપુરમરામહિષાર્દિતાઃ ॥૧૮॥

ટીકા:—એ રીતનાં, સમસ્ત દેવાનાં શરિરમાના તેજના ઢગલાથકી પ્રાગટ્યમાન થએલાં દેવીને અવલોકન [જોવું] કરતાંજ, એ સર્વ દેવાને મહિષાસુરે પીડિત કર્યા હતા, તથાપિ દર્શનથી અતિ હર્ષ થયો. ॥ ૧૮ ॥

શૂલંશૂલાદ્વિનિષ્કૃણ્યદદૌતસ્યૈપિનાકધૃક્ ॥

ચક્રંચદત્તવાન્કૃણ્ણસ્સમુત્પાટ્યસ્વચક્રતઃ ॥૧૯॥

ટીકા:—એ રીતનાં એ દેવી, જેમ સર્વ દેવાંશોથકી પ્રાગટ્ય થયાં, તેમ એ દેવીનાં આયુધો પણ દેવોએ પોતપોતાનાં આયુધોમાના અકેક અંશથી નિર્માણ કરીને, એ દેવીને આપ્યાં. તે એવાં કે, પિનાકધારી મહાદેવ, પોતાના શુભ નામના આયુધવડે આકર્ષણ કરીને, બીજું શુભ ઉત્પન્ન કર્યું, અને એ દેવીને આપ્યું. તેમજ કૃષ્ણપોતાના અઠ્ઠવડે મેળવીને, ચક્ર આપ્યું. ॥ ૧૯ ॥

શંસંચવરૂણઃશક્તિંદદૌતસ્યૈદ્દુતાશનઃ ॥

મારૂતોદત્તવાંશ્રાપંબાણપુર્ણેતથેષુધી ॥૨૦॥

ટીકા:—વરૂણે પોતાના શંખથી શંખ તથા અગ્નિએ પોતાની દાહક શક્તિમાંથી એક શક્તિ ઉત્પન્ન કરીને એ દેવીને આપી. વાયુએ ધનુષ્ય તથા બાણથી ભરેલા બે ભાથા આપ્યા. ॥ ૨૦ ॥

વજ્રમિન્દ્રસ્સમુતાત્પાટ્યકુલિશાદમરાધિપઃ ॥

દદૌતસ્યૈસહસ્રાક્ષોઘંટામૈરાવતાદ્રજાત્ ॥૨૧॥

ટીકા:—વળી સહસ્રાક્ષ એટલે દેવોના અધિપતિ ઇંદ્રે, પોતાના વજ્ર-થી ઉત્પન્ન કરીને, તેમને વજ્ર આપ્યું; તથા ઐરાવત નામના હાથીપ-રની ઘંટા કહાડીને તેમને આપી. ॥ ૨૧ ॥

કાલદંડાદ્યમોદંડંપાશંચાંબુપતિર્દદૌ ॥

પ્રજાપતિશ્ચાક્ષમાલાંદદૌબ્રહ્માકમંડલું ॥૨૨॥

ટીકા:—યમે કાલદંડથી નિર્ભાણ કરીને દંડ આપ્યો. જ્ઞાપિપતિ વરૂણે પાશ [જળ] આપ્યો. પ્રજાપતિ બ્રહ્મદેવે યક્ષમાલા તથા કમંડલ એ બે આપ્યાં. ॥ ૨૨ ॥

સમસ્તરોમકૂપેષુનિજરશ્મીન્દિવાકરઃ ॥

કાલશ્ચદત્તવાન્સ્વદંતસ્યાશ્ચર્મચનિર્મલં ॥૨૩॥

ટીકા:—તેમજ સુર્યે તે દેવીનાં સમસ્ત રૂંઆટાંનાં છિદ્રોમાં પોતાનાં કિરણો સ્થાપન કર્યાં, અને કાલાભિમાની દેવે એ દેવીને ખડગ તથા નિર્મલ લાલ એ બે આપ્યાં; ॥ ૨૩ ॥

ક્ષીરોદશ્ચામલંહારમજરેચતથાંબરે ॥

ચૂડામણિંતથાદિવ્યંકુંડલેકટકાનિચ ॥૨૪॥

ટીકા:—તેમજ નિર્મલ હાર, બે નવિન વસ્ત્રો, દિવ્ય ચુડામણિ, કુંડલો, કટકણો, ॥ ૨૪ ॥

અર્ધચંદ્રં તથા શુભ્રં કેયૂરાન્ત્સર્વવાહુષુ ॥
નુપુરૌ વિમલૌ તદ્વદ્ગ્રૈવૈયકમનુત્તમં ॥૨૫॥

ટીકા:—લલાટ ભુષણ (દામણી), દિવ્ય ચંદ્રકોર [અર્ધચંદ્રાકારનું તાટકં અથવા અકોટી નામનું ધરેણું], સર્વ ભુજઓમાં ધારણ કરવાને [પહેરવાને] યોગ્ય એવા કેયુર (બાબુબંધ અથવા વાંક], બેઉ ચરણોને શોભા આપનારાં બે નેપુર, સર્વોત્કૃષ્ટ કંઠભુષણ [ચેજપટ્ટી, ઝુમણુ, મંગલશુત્ર તથા તુશી વગેરે], ॥ ૨૫ ॥

અંગુલીયકરત્નાનિ સમસ્તાસ્વંગુલીષુ ચ ॥
વિશ્વકર્માદદૌ તસ્યૈ પરશુન્ચાતિનિર્મલં ॥૨૬॥

ટીકા:—તેમજ સર્વ આંગળિયોપર પેહેરવાને યોગ્ય રત્નજડીત વિટીઓ. એ રીતના સકલ અલંકાર [ધરેણાં] એ દેવીને ક્ષીર સમુદ્ધરે આપ્યાં. અ ને તેમને અતિઉત્કૃષ્ટ પરશુ [કુહાડી જેવું ફરશી નામનું શસ્ત્ર]. ॥ ૨૬ ॥

અસ્ત્રાણ્યને કરૂપાણિ તથા મેઘં ચંદનં ॥
અમ્લાનપંકજાં માલાં શિરસ્યુરસિચાપરાં ॥૨૭॥

ટીકા:—અનેક પ્રકારનાં અસ્ત્રો [હથિયાર] તથા અભેદ [છેદાય નહીં એવું] કવચ (બખતર] એ ત્રણે વિશ્વકર્માએ આપ્યાં. અંબોડાપર તથા વક્ષથલ (છાતી]પર ધારણ કરવાને યોગ્ય એવી કમલપુષ્પની બે દિવ્ય માલાઓ. ॥ ૨૭ ॥

અદદજ્જલધિસ્તસ્યૈ પંકજં ચાતિશોભનં ॥
હિમવાન્વાહનં સિંહં રત્નાનિ ત્રિવિધાનિ ચ ॥૨૮॥

ટીકા:—તથા એ દેવીના હાથમાં ધારણ કરવાસારૂ અત્યંત સુશોભિત એવું એક દિવ્ય કમલ સમુદ્ધરે આપ્યું. હિમાચલે સિંહનું વાહન તથા અનેક પ્રકારનાં રત્નો આપ્યાં. ॥ ૨૮ ॥

દદાવશૂન્યં સુરયાપાનપાત્રં ધનાધિપઃ ॥
શેષશ્ચ સર્વનાગેશો મહામણિવિભૂષિતમ્ ॥૨૯॥

ટીકા:—તેમજ કુખેરે પાન કરવાસાઝ મધપુર્ણ પાત્ર આપ્યું તથા બેણે આ સંપુર્ણ પૃથ્વી પોતાના મસ્તકપર ધારણ કરી એવા સકલ નાગેશ શેષે, મહારત્નમણિયોથી શોભાયમાન એવા, ॥ ૨૯ ॥

નાગહારંદદૌતસ્યૈધત્તેયઃપૃથિવીમિમાં ॥

અન્યૈરપિસુરૈર્દેવીભૂષણૈરાયુર્ધ્વૈસ્તથા ॥૩૦॥

ટીકા:—એક નાગહાર એ દેવીને આપ્યો. એ રીતે બીજા દેવોએ પણ અનેક પ્રકારનાં ભુષણો તથા અનેક પ્રકારનાં આયુધોવડે એ દેવીનું, ૩૦

સમ્માનિતાનનાદોચ્ચૈસ્સાદૃહાસંમુદ્ધુર્મુદ્ધુઃ ॥

તસ્યાનાદ્દેનઘોરેણકૃત્સ્નમાપૂરિતંનમઃ ॥૩૧॥

ટીકા:—સન્માન કરતાંજ તે આનંદથી વારંવાર ઉચ્ચ સ્વરવડે અતિ-રાય હાસ્ય કરવા લાગ્યાં. એમના એ હાસ્યના ભયંકર નાદથી સઘળું આકાશ પરિપુર્ણ ગર્જનાયુક્ત થયું. ॥ ૩૧ ॥

અમાયતાતિમહતાપ્રતિશબ્દોમહાનભૂત્ ॥

ચુક્ષુભુસ્સકલાલોકાસ્સમુદ્રાશ્ચચકંપિરે ॥૩૨॥

ટીકા:—એ રીતના અપાર નાદથી દશે દિશાઓમાં મહાન પ્રત્યાઘાત [પડવા] થયો; તેથી સકલ લોક [બ્રહ્માંડો] અત્યંત કંપિત થયાં, તથા સાતે સમુદ્રોપણ ખળભળ્યા. ॥ ૩૨ ॥

ચચાલવસુધાચેલુઃસકલાશ્ચમહીધરાઃ ॥

જયેતિદેવાશ્ચમુદાતામૂચુઃસિંહવાહિનીં ॥૩૩॥

ટીકા:—અને સઘળી ભુમી કંપાયમાન થવાથી સઘળા પર્વતોપણ ચલા-યમાન થવા લાગ્યા. એ સમય એ સિંહવાહની દેવીનાં દર્શન કરીને, સર્વ દેવો અત્યંત હર્ષથી જયજયકાર કરવા લાગ્યા. ॥ ૩૩ ॥

તુષ્ટુર્મુનયશ્ચૈનાંભક્તિનિષ્ઠાત્મમૂર્તયઃ ॥

દૃષ્ટ્વાસમસ્તંસંકુબ્ધંત્રૈલોક્યમમરારયઃ ॥૩૪॥

ટીકા:—તથા સમસ્ત મુનિમણે ભક્તિથી નમ્ર હોતાથકા, એ દેવીની સ્તુતિ કરવા લાગ્યા. એ સંપૂર્ણ ત્રૈલોક્ય અત્યંત ખળભળિત થયેલું જેતાંજ, સર્વ દેવોના શત્રુ એ અસુરોપણ ખળભળ્યા. ॥ ૩૪ ॥

સન્નદ્વાર્ચિલસૈન્યાસ્તેસમુત્તસ્થુરુદાયુધાઃ ॥

આઃકિમેતદિતિક્રોધાદામાણ્યમહિષાસુરઃ ॥ ૩૫ ॥

ટીકા:—અને જેની સર્વ સન્યા યુદ્ધ કરવાને તત્પર થયા છતાં, એ દૈત્યો હાયમાં નાના પ્રકારનાં શસ્ત્રો ગ્રહણ કરીને ઉઠ્યા. એ સમય એ મહિષા-શુર અતિ કરોધથી ઓહો આ શુ! એમ બોલ્યો. ॥ ૩૫ ॥

અભ્યધાવતતંશબ્દમશેષૈરસુરૈર્વૃતઃ ॥

સદદર્શતતોદેવીંવ્યાપ્તલોકત્રયાંલિષા ॥ ૩૬ ॥

ટીકા:—એના ઘાંટાને આધારે સર્વ અસુર નાયકો પોતપોતિકી અસુર સન્યા સહિત દોડી આવ્યા. અને એ દેવીને તે વખત જેવા લાગ્યા, તો તે દેવીની કાન્તિથી ત્રૈલોક્ય તેજ્યુક્ત થયેલું છે એમ દેખ્યું. ॥ ૩૬ ॥

પાદાક્રાંત્યાનતભુવંકિરીટોલ્લિખિતાંબરાં ॥

ક્ષોભિતાશેષપાતાલાંધનુર્જ્યાનિઃસ્વનેનતા ॥ ૩૭ ॥

ટીકા:—તેમજ એ દેવીનાં પગલાંથી પૃથ્વી ડગલે ડગલે કોમલ થતી હતી તેમ છતાં, મુગુટ આકાશમાંડલે ધસાતો હતો. એ રીતનાં એ દેવીએ, ધનુષ્યની પણછ ખેંચીને, ટંકારવ શબ્દ કર્યો તેથી સપ્તપાતાળપણ ખળભળ્યાં. ॥ ૩૭ ॥

દિશોભુજસહસ્રેણસમંતાદ્યાપ્યસંસ્થિતા ॥

તતઃપ્રવૃત્તેયુદ્ધંતયાદેવ્યાસુરદ્વિષાં ॥ ૩૮ ॥

ટીકા:—અને એ દેવી, એ રણભુમિમાં પોતિકા હાજર હસ્તવડે દશે દિશાઓમાં વ્યાપી રહ્યાં હતાં. પછી એ દેવી તથા દૈત્યોનું ભયંકર યુદ્ધ આરંભિત થયું. ॥ ૩૮ ॥

શસ્ત્રાસ્ત્રૈર્બહુધામુર્તૈરાદીપિતાદિગંતરં ॥

મહિષાસુરસેનાનીશ્ચિશુરાશ્ચ્યોમહાસુરઃ ॥ ૩૯ ॥

ટીકા:—એ બેઉના યુદ્ધમાં પરસ્પરનાં ધનુષ્યોથકી છુટેલાં અનેક પ્રકારનાં શસ્ત્રાસ્ત્રોવડે સકલ દિશાઓ પ્રદક્ષિ થઈ. તેવામાં મહિષાસુરનો સેનાપતિ ચિશુરાખ્ય. ॥ ૩૯ ॥

યુયુધેચામરશ્ચાન્યૈશ્ચતુરંગબલાન્વિતઃ ॥

રથાનામયુતૈઃષટ્ભિરુદગ્રાશ્ચ્યોમહાસુરઃ ॥ ૪૦ ॥

ટીકા:—તથા ચામરાખ્ય એવા બે મહા અસુર, બીજા અનેક મુખ્ય દૈત્યોને સાથે લાગ્યા છતાં, રથ હાથી ઘોડા તથા પેદલવાળા ચતુરંગ સૈન્ય સહિત યુદ્ધ કરવા લાગ્યા; તેમજ ઉદગ્ર નામનો મહાઅસુરપણુ સાઠહજાર સૈન્ય સહિત યુદ્ધ કરવાને આવી પોંહાંચ્યો. ॥ ૪૦ ॥

અયુધ્યતાયુતાનાંચસહસ્રેણમહાહનુઃ ॥

પંચાશદ્વિશ્ચનિયુતૈરસિલોમામહાસુરઃ ॥ ૪૧ ॥

ટીકા:—અને એક કોટી સૈન્ય લેધને મહાહનુ, તથા પચાસલક્ષ સૈન્ય લેધને અસીલોભા એવા બે અસુરો, યુદ્ધ કરવાને તૈયાર થયા. ॥ ૪૧ ॥

અયુતાનાંશતૈઃષટ્ભિર્બાષ્કલોયુયુધેરણે ॥

ગજવાજિસહસ્રૌધૈરનેકૈઃપરિવારિતઃ ॥ ૪૨ ॥

ટીકા:—તેમજ એ રણભુમિમાં બાષ્કલ નામનો અસુર, અનેક હાથી તથા અનેક ઘોડાઓવાળો છતાં, સાઠલાખ સૈન્ય સહિત આવીને યુદ્ધ કરવા લાગ્યો. ॥ ૪૨ ॥

વૃતોરથાનાંકોટ્યાચકુદ્દેતસ્મિન્નયુધ્યત ॥

વિડાલાશ્ચ્યોયુતાનાંચપંચાશદ્વિરથાયુતૈઃ ॥ ૪૩ ॥

ટીકા:—વળી એ યુદ્ધને પ્રસંગે વિડાલાખ્ય નામનો અસુર, એક કોટી રથવાળો છતાં, બીજા પાંચ લક્ષ રથ વધારાના સહિત એ રણભુમિમાં યુદ્ધ કરવા લાગ્યો. ॥ ૪૩ ॥

યુયુધેસંયુગેતત્રરથાનાંપરિવારિતઃ ॥

અન્યેતતત્રાયુતશોરથનાગહૃયૈર્વૃતાઃ ॥ ૪૪ ॥

ટીકા:—તેમજ તે ઠેકાણે બીજપણ હજારો રથ, હાથી તથા ઘોડાઓવા-
ળા. ॥ ૪૪ ॥

યુયુધુસ્સંયુગેદેવ્યાસહતત્રમહાસુરાઃ ॥

કોટિકોટિસહસ્રૈસ્તુરથાનાંદંતિનાંતથા ॥ ૪૫ ॥

ટીકા:—એવા અનેક મહા અસુરો, એ રણભૂમિમાં દેવીની સાથે યુદ્ધ
કરવા લાગ્યા. એ યુદ્ધમાં અનેક રથ, અનેક હાથી, તથા અનેક ઘોડા-
ઓથી વીંટાએલો. ॥ ૪૫ ॥

હયાનાંચવૃતોયુદ્ધેતત્રાભૂન્મહિષાસુરઃ ॥

તોમરૈર્ભિંદિપાલૈશ્વશક્તિર્ભિર્મુસલૈસ્તથા ॥ ૪૬ ॥

ટીકા:—એવા એકલો મહિષાસુર હતો. તેના સૈન્યમાના અનેક અસુરો
તોમર, ભિંડિપાલ, શક્તિ તથા મુસલો. ॥ ૪૬ ॥

યુયુધુઃસંયુગેદેવ્યાસ્વદ્ભૈઃપરશુપદ્વિઙ્ગૈઃ ॥

કેચિન્નચિક્ષિપુશ્શક્તીઃકેચિત્પાશાંસ્તથાપરે ॥ ૪૭ ॥

ટીકા:—ખડ્ગો, ફરશીઓ, પટ્ટીઓ વગેરે અનેક આયુધોથી, એ રણ-
ભૂમિમાં દેવીની સાથે યુદ્ધ કરવા લાગ્યા. તે એમ કે, કોઈએ શક્તિ તથા
કોઈએ બળ નામનાં શસ્ત્રો ફેંક્યાં; વળી કોઈ બીજાઓએ, ॥ ૪૭ ॥

દેવીંસ્વદ્ભ્રૂપ્રહારૈસ્તુતેતાંહંતુંપ્રચક્રમુઃ ॥

સાપિદેવીતતસ્તાનિશસ્ત્રાણ્યાસ્ત્રાણિચણ્ડિકા ॥ ૪૮ ॥

ટીકા:—ખડ્ગપ્રહાર કર્યા. એ રીતે એ દેવીનો સંહાર કરવાને એ દૈત્યો
પ્રવૃત થયા. એ સમય ચંડિકા દેવીએ એ અસુરોનાં શસ્ત્રાસ્ત્રોનું, ॥ ૪૮ ॥

લીલયૈવપ્રચિચ્છેદનિજશસ્ત્રાસ્ત્રવર્ષિણી ॥

અનાયસ્તાનનાદેવીસ્તૂયમાનાસુરર્ષિભિઃ ॥ ૪૯ ॥

ટીકા:—પોતિકાં શસ્ત્રાસ્ત્રોવડે લીલાથી છેદન કર્યું; પરંતુ ત્યાંલગિમાં એ

દેવીને કિંચિતપણુ આયાસ (મુશ્કેલી) થયો નહીં. એ દેવી પ્રસન્નમુખી હોવા ઉપરથી તેમની દેવો તથા ઋષિઓ સ્તુતિ કરવા લાગ્યા. ॥ ૪૯ ॥

મુમોચાસુરદેહેષુશસ્ત્રાણ્યસ્ત્રાણિચેશ્વરી ॥

સોઽપિક્રુદ્ધોધુતશટોદેવ્યાવાહનકેસરી ॥ ૫૦ ॥

ટીકા:—પછી એ ઇશ્વરીએ અસુરોપર અનેક શસ્ત્રાસ્ત્રો છોડ્યાં. એ વખત દેવીનું વાહન જે સિંહ તેપણુ અત્યંત ક્રોધાવિષ્ટ હોતોથકો, પોતાની કેશવાળી કંપાયમાન કરતો હતો. ॥ ૫૦ ॥

ચચારાસુરસૈન્યેષુવનેષ્વિવહુતાશન:

નિ:શ્વાસાન્મુમુચેયાંશ્ચયુદ્ધમાનારણેંબિકા ॥ ૫૧ ॥

ટીકા:—જેમ દાવાગ્નિ અરણ્યને દગ્ધ કરે છે, તેમ જે રણભુમીમાં અંબિકા દેવી યુદ્ધ કરતાં હતાં તેની અસુર સન્યામાં સંચાર કરતાં થકાં, વારંવાર જેટજેટલા શ્વાસ છોડવા લાગ્યાં, ॥ ૫૧ ॥

તણ્વસદ્ય:સંભુતાગણાશ્શતસહસ્રશ: ॥

યુયુધુસ્તેપરશુભિર્ભિંદિપાલાસિપદ્વિશૈ: ॥ ૫૨ ॥

ટીકા:—તેટતેટલા પ્રત્યેક શ્વાસથકી અડેક પ્રમાણે લાખો ગણ (સેવક) તત્કાલ ઉત્પન્ન થયા, અને તેઓ ફરશી, ભિંડિપાલ, ખડગ તથા પદ્ધિઓ વગેરે આયુધોથી અસુરોની સાથે યુદ્ધ કરવા લાગ્યા. ॥ ૫૨ ॥

નાશયંતોઽસુરગણાન્દેવીશત્તયુંપદ્યહિતા: ॥

અવાદયન્તપટહાન્ગણાશ્શંસ્તથાપરે ॥ ૫૩ ॥

ટીકા:—એ દેવીના ગણોની દેવીના પ્રભાવે વૃદ્ધિ થવાથી, અસુરગણોની નાશ કરતાથકા, પટહ નામનાં રણભુમીને લાયકનાં વાળાં વગાડવા લાગ્યા; તેમજ તેમના ખીજ કેટલાક ગણો શંખ વગાડવા લાગ્યા. ॥ ૫૩ ॥

મૃદંગાંશ્ચતથૈવાન્યેતસ્મિન્યુદ્ધમહોત્સવે ॥

તતોદેવીત્રિશુલેનગદયાશક્તિઋષિભિ: ॥ ૫૪ ॥

ટીકા:—વળી કેટલાએક એ યુદ્ધરૂપી મોટા ઉત્સવમાં મૃદંગ વગાડવા લાગ્યા. એ સમય દેવીએ ત્રિશુળ, ગદા, શક્તિ. ॥ ૫૪ ॥

સ્વદ્ગાદિભિશ્ચશતશોનિજઘાનમહાસુરાન્ ॥

પાતયામાસચૈવાન્યાન્ઘંટાસ્વનવિમોહિતાન્ ॥ ૫૫ ॥

ટીકા:—તથા ખડગાદિકોની વૃષ્ટિ કરીને, મોટા મોટા અસુરોનો નિરંતર સંહાર કર્યો; અને તેમાં કેટલાક અસુરો પ્રથમ ઘંટાનાદથી મોહિત થયેલા છતાં, તેઓનેપણ એ દેવીએ રણભુમિપર પાડ્યા. ॥ ૫૫ ॥

અસુરાન્ભુવિપાશેનબધ્વાચાન્યાનકર્ષયત્ ॥

કેચિદ્વિધાકૃતાસ્તીક્ષ્ણૈઃસ્વદ્ગપાતૈસ્તથાપરો ॥ ૫૬ ॥

ટીકા:—તેમજ જે કોઈ બીજા અસુરો હતા તેઓનેપણ જળવડે બાંધી લઈને ભુમિતરફ ખેંચ્યા. કેટલાકનાં અંગનાં, તીક્ષ્ણ ખડગના પ્રહારવડે બધે કડકા કર્યા તથા કેટલાકનાં. ॥ ૫૬ ॥

વિપોથિતાનિપાતેનગદયાભુવિશેરતે ॥

વેમુશ્ચકેચિદુધિરંમુસલેનઘૃશંહતા ॥ ૫૭ ॥

ટીકા:—અંગ, ગદાથી મર્દન કર્યો. એ રીતે અનેક અસુરો, એ રણભુમિપર પડીને ચૈણવા લાગ્યા, તથા કેટલાક અસુરો મુસલથી અત્યંત જખમી થવાનેલીધે રૂઢીર ઓકવા લાગ્યા. ॥ ૫૭ ॥

કેચિન્નિપતિતાભુમૌભિન્નાઃશૂલેનવક્ષસિ ॥

નિરંતરાશ્શરૌઘેણકૃતાઃકેચિદ્રણાજિરે ॥ ૫૮ ॥

ટીકા:—કેટલાકની છાતીઓ શૂલ નામના આયુધથી છેદાઈ જવાનેલીધે તેઓ ભુમિપર પડ્યા; વળી એ રણમંડલમાં કેટલાકોનું કેવલ બાણોનાજ સમુદ્ધથી નિવારણ કર્યું. ॥ ૫૮ ॥

સેનાનુકારિણઃપ્રાણાન્મુમુચુસ્ત્રિદશાર્દનાઃ ॥

કેષાંચિદ્દાહવશ્ચિન્નાશ્ચિન્નગ્રીવાસ્તથાપરે ॥ ૫૯ ॥

ટીકા:—અને જે કોઈ અશુર સેનાના અગ્રગામી [પેહેલે મોખરે રહેનાર,

મોરવી] હતા, તેમાના કેટલાકના ભુજેનું તથા કેટલાકનાં ગળાઓનું છે-
દન કરતાંજ, એ દૈત્યોએ પિડિત થઇને પ્રાણોનો ત્યાગ કર્યો. ॥ ૫૯ ॥

શિરાંસિપેતુરન્યેષામન્યેમધ્યેવિદારિતાઃ ॥

વિચ્છિન્નજંઘાસ્ત્વપરેપેતુરુવ્યૌમહાસુરાઃ ॥ ૬૦ ॥

ટીકા:—કેટલાક મહા અશુરોનાં મસ્તકો છેદાઈ જવાથી, કેટલાક કમ્ભર-
માંથી કપાઈ જવાથી તથા કેટલાકોનાં પેટ છિન્નભિન્ન થવાથી એ રણભુ-
મિપર પડ્યા. ॥ ૬૦ ॥

एक बाह्वक्षिचरणाःकेचिद्वेव्याद्विधाकृताः ॥

छिन्नेपिचान्येशिरમિપતિતાःपुनरुत्थिताः ॥ ૬૧ ॥

ટીકા:—તેમજ એ દેવીએ કોઇનો એક હસ્ત, કોઇનું એક નેત્ર તથા
કોઇનો એક ચરણ છિન્નભિન્ન કર્યા છતાં, કોઇના શરીરનાં બે ફરચાડિયાં
કર્યા; વળી કેટલાક મસ્તકો છેદન થવાથી ભુમિપર પડ્યા છતાંપણ પાછા
અતિ વેગથી ઉઠ્યા. ॥ ૬૧ ॥

कबंधायुयुधुर्देव्यागृहीतपरमायुधाः ॥

नन्तुश्चापरेतत्रयुद्धेतूर्यलयाश्रिताः ॥ ૬૨ ॥

ટીકા:—એ ધડો [મસ્તક વગરનાં શરીરો] પણ પોતિકા હસ્તોમાં મો-
ટાં મોટાં આયુધો પકડીને, દેવીની સાથે યુદ્ધ કરવા લાગ્યાં; તથા કેટલાંક
મડ એ યુદ્ધમાં રણવાહયોના [યુદ્ધ સમયનાં વાજાંઓના] નાદાશ્રયથી
(રાગના આધારથી) નૃત્ય પણ કરવા લાગ્યાં. ॥ ૬૨ ॥

कबंधाश्छिन्नशिरसःखड्गशक्त्यष्टिपाणयः ॥

तिष्ठतिष्ठेतिभाषंतोदेवीमान्येमहासુરાः ॥ ૬૩ ॥

ટીકા:—તે એમ કે, જેમનાં મસ્તકો છિન્નભિન્ન થવા છતાં પણ ધડો, હા-
થમાં ખડગ, શક્તિ તથા ઋષ્ટિ [બેઉ બાજુએ ધારવાળી તલવાર જેને
ખંજર કહેછે] વગેરે આયુધો લઇને નાચવા લાગ્યાં, તથા કોઈ બીજા
મહા અશુરો, દેવીને તીષ્ઠ તીષ્ઠ [ઉભી રહે, ઉભી રહે] એમ ટુંકારાથી
ભાષણ કરવા લાગ્યા. ॥ ૬૩ ॥

પાતિતૈરથનાગાશ્વૈરસુરૈશ્વવસુંધરા ॥

અગમ્યાસામ્ભવત્ત્રયત્રાભૂત્સમહારણઃ ॥ ૬૪ ॥

ટીકા:—એ રીતે રથ, હસ્તી તથા ઘોડાઓ સહિતના જે અસંખ્ય અશુ-
રો તે રણભુમિમાં પડેલા હતા, તેને લીધે એ રણભુમિ સર્વને અગમ્ય
[સૂજન પડે એવી] થઈ. એવું એ દેકાણે મહા સંગ્રામ થયું. ॥ ૬૪ ॥

શોણિતૌધામહાનદ્યસ્સદ્યસ્તત્રવિસુત્રુવુઃ ॥

મધ્યેચાસુરસૈન્યસ્યવારણાસુરવાજિનાં ॥ ૬૫ ॥

ટીકા:—તેમજ તે દેકાણે હસ્તી અશુર તથા અશ્વોવાળી અશુરોની જે
સેના હતી, તેમાં તેનાજ રક્તના પ્રવાહની મોટી મોટી નદીઓ વહેવા
લાગી. ॥ ૬૫ ॥

ક્ષણેનતન્મહાસૈન્યમસુરણાંતથાંબિકા ॥

નિન્યેક્ષયંયથાવહ્નિસ્તૃણદારુમહાચયમ્ ॥ ૬૬ ॥

ટીકા:—એ પ્રમાણે એ અંબિકાએ મહા અશુરોની સન્યાનો અત્યંત ક્ષય
કર્યો. તે એમ કે, જેમ અગ્નિ ઘાસ અથવા લાકડાંના ઢગલાનો ક્ષય કરે છે
તેમ. ॥ ૬૬ ॥

સચસિંહોમહાનાદમુત્સૃજન્ધુતકેસરઃ ॥

શરીરેભ્યોમરારીણામસૂનિવવિચિન્વતિ ॥ ૬૭ ॥

ટીકા:—તે સમય એ દેવીનું વાહન જે સિંહ, તે એ દેવશત્રુઓના શરી-
રોમાના પ્રાણોનો શોધ કરતો હોય એમ, મસ્તક કંપાયમાન કરતોથકો મ-
હા નાદ કરવા લાગ્યો. ॥ ૬૭ ॥

દેવ્યાગણૈશ્વતૈસ્તત્રકૃતંયુદ્ધંતથાસુરૈઃ ॥

યથૈષાંતુતુષુર્દેવાઃપુષ્પવૃષ્ટિમુચોદિવિ ॥ ૬૮ ॥

ટીકા:—એ પ્રમાણે દેવીના ગણ તથા અશુરોએ એ દેકાણે મહત્ત્વ યુદ્ધ ક-
યું. તેથી તે સમય સમસ્ત દેવો, દેવીના સૈન્યપર સંતુષ્ટ થયા તેથી આકા-

શભાંથી તેમનાપર પુષ્પવૃષ્ટિ કરવા લાગ્યા. ॥ ૬૮ ॥

इतिमार्कण्डेयपुराणेसावर्णिणकेमन्वंतरेदेवीमाहात्म्येम-
हिपासुरसैन्यवधोनामद्वितीयोध्यायः ॥ २ ॥

ઇતિશ્રી માર્કંડેય પુરાણે દેવી મહાત્મ્યે મહિષાસુર સૈન્યવધો નામ સા-
ર્વદ્વિતીયો અધ્યાયઃ ॥ ૨ ॥ ॥

—o*o—

॥ श्रीगणपतिर्जयति ॥

॥ ऋषिरुवाच ॥ निहन्यमानंतत्सैन्यमवलोक्यमहासुरः ॥
सेनानीश्चिक्षुरःकोपाद्यययौयोद्धुमथाम्बिकां ॥ १ ॥

ટીકા:—ઋષિ કહે છે. એ રીતે કહ્યા પ્રમાણેના પ્રકારે દેવીએ એ અસુર-
સેનાનો સંહાર કરેલો જોતાંજ, પ્રથમ કહેલો ચિક્ષુર નામનો મહાઅસુર
સેનાપતિ અત્યંત કોપાયમાન હોતોથકો, એ અંખીકાસાથે યુદ્ધ કરવાને
દોડી આવ્યો. ॥ ૧ ॥

सदेवींशरवर्षेणववर्षसमरेऽसुरः ॥

यथामेरुगिरेःशृंगंतोयवर्षेणतोयदः ॥ २ ॥

ટીકા:—અને જેમ મેરૂ પર્વતનાં શિખરોપર જલની વૃષ્ટિ કરતોથકો મેઘ
આવે, તેમ એ ચિક્ષુરાશુર દેવીપર બાણવૃષ્ટિનો વર્ષાવ કરતો આવ્યો. ॥ ૨ ॥

तस्यच्छित्वाततोदेवीलीलयैवशरोत्करान् ॥

जघानतुरगान्बाणैर्यैतारंचैववाजિनां ॥ ३ ॥

ટીકા:—એનાં બાણોનાં સમુહનું, દેવીએ લીલાવડે છેદન કર્યું, અને દેવી-
એ પોતિકાં બાણોવડે તેના ઘોડાઓ તથા સારથીનો સંહાર કર્યો. ॥ ૩ ॥

चिच्छेदचधनुःसद्योध्वजंचातिसमुच्छितम् ॥

विव्याधचैवगात्रेषुच्छिन्नधन्वानमाशुगैः ॥ ४ ॥

ટીકા:--તેમજ તેના ધનુષ્યનું તથા રથપર જે અતિ ઊંચી ધ્વજ હતી તેનું તત્કાલ છેદન કર્યું; અને એ ધનુષ્ય વગરનો થયો. એટલે, તેના સર્વાંગમાં તીક્ષ્ણ બાણોવડે પ્રહાર કર્યો. ॥ ૪ ॥

સચ્છિન્નધન્વાવિરથોહતાશ્વોહતસારથિઃ ॥

અભ્યધાવતતાંદેવીંસ્વડ્ગર્ભધરોઽસુરઃ ॥ ૫ ॥

ટીકા:--તે સમય એ અશુર ધનુષ્ય, રથ, ઘોડા તથા સારથી વગરનો થયા છતાં, હાથમાં ખડ્ગ [તલવાર] તથા ચર્મ (ઢાલ) પકડીને, એ દેવીપર દોડી આવ્યો. ॥ ૫ ॥

સિંહમાહત્યસ્વડ્ગેનતીક્ષ્ણધારેણમૂર્ધનિ ॥

આજંઘાનભુજેસવ્યેદેવીમપ્યતિવેગવાન્ ॥ ૬ ॥

ટીકા:--અને તીક્ષ્ણ ધારવાળા ખડ્ગવડે સિંહના મસ્તકપર પ્રહાર કર્યો તથા દેવીનાપણુ ડાબા હાથપર અત્યંત વેગથી પ્રહાર કર્યો. ॥ ૬ ॥

તસ્યાઃસ્વડ્ગોભુજંપ્રાપ્યપફાલનૃપનન્દન ॥

તતોજગ્રાહશૂલંસકોપાદરુણલોચનઃ ॥ ૭ ॥

ટીકા:--હે રાજપુત્ર, એ સમય એ ખડ્ગ દેવીના ભુજસ્પર્શથીજ તત્કાલ ભાગી ગયું. તે વખત કોપથી રક્તનેત્રયુક્ત થઈને, તેણે શુલ નામનું શસ્ત્ર ધારણ કર્યું. ॥ ૭ ॥

ચિક્ષેપચતતસ્તત્તુભદ્રકાલ્યામહાસુરઃ ॥

જાજ્વલ્યમાનંતેજોભીરવિબિંબમિવાંબરાત્ ॥ ૮ ॥

ટીકા:--પછી એ મહા અસુરે, એ શુલ એ ભદ્રકાલીપર મોટા વેગથી નાખ્યું. એ વખત એ શુલ, તેજથી જળવલ્યમાન હોવાનેલીધે સુર્યબિંબ સમાન આકાશમાંથી પ્રાપ્ત થયું. ॥ ૮ ॥

દૃષ્ટ્વાતદાપતચ્છૂલંદંવશૂલમમુંચત ॥

તચ્છૂલંશતધાતેનનીતંસચમહાસુરઃ ॥ ૯ ॥

ટીકા:—એ રીતનું એ શુભ પડે છે એવું અવલોકન [દેખવું] કરતાંજ, દેવીએપણુ તત્કાલ તેનાપર પોતાનું શુભ ફેંક્યું, તે તે શુભવડે તેના શુભના સૈકડો કકડા કરીને, ચિશ્વરાસુરનોપણુ સંહાર કર્યો. ॥ ૯ ॥

હતેતસ્મિન્મહાવીર્યેમહિષસ્યચમૂપતૌ ॥

આજગામગજારૂઢશ્વામરસ્ત્રિદશાર્દનઃ ॥ ૧૦ ॥

ટીકા:—એ રીતનો એ મહિષાસુરનો સેનાપતિ મહા પરાક્રમી ચિશ્વરાસુર મરણ પામ્યો, એટલે દેવોનું મર્દન કરનારો એવો જે ચામર નામનો બીજો સેન્યાપતિ હતો, તે હસ્તીપર બેસીને આવ્યો. ॥ ૧૦ ॥

સોપિશક્તિંમુમોચાથદેવ્યાસ્તામંબિકાદ્રુતં ॥

હુંકારાભિહતાંભૂમૌપાતયામાસનિષ્પ્રભાં ॥ ૧૧ ॥

ટીકા:—અને તેણે પણ દેવીપર એક શક્તિ નામનું શસ્ત્ર ફેંક્યું. એ શક્તિ નામના આયુધનો, અંબિકાએ તત્કાલ માત્ર એક હુંકારાથીજ નાશ કર્યો. તે વખત એ શક્તિ નામનું શસ્ત્ર નિસ્તેજ થઈને ભુમિપર પડ્યું. ॥ ૧૧ ॥

મગ્નાંશક્તિંનિપતિતાંદૃષ્ટ્વાક્રોધસમન્વિતઃ ॥

ચિક્ષેપચામરઃશૂલંબાણૈસ્તદપિસાચ્છિનત્ ॥ ૧૨ ॥

ટીકા:—એ રીતનું એ શક્તિશસ્ત્ર ભાગીને પડેલું જોતાંજ, એ ચામરે ક્રોધયુક્ત થઈને, ફરીથી શુભ નાંખ્યું, તેનું પણ દેવીએ બાણવડે છેદન કર્યું. ॥ ૧૨ ॥

તતઃસિંહસ્સમુત્પત્યગજકુંભાંતરેસ્થિતઃ ॥

બાહુયુદ્ધેનયુયધેતેનોઞ્ચૈસ્ત્રિદશારિણા ॥ ૧૩ ॥

ટીકા:—એ સમય એ યુદ્ધમાં દેવીનો સિંહ તત્કાલ આકાશભણી ઉડાણ કરીને, એ હસ્તીના મંડસ્થલપર [લમણા અથવા ગાલપર] વળગ્યો, અને ત્યાંજ એ દેવીશત્ર ચામરસાથે મોટું બાહુયુદ્ધ કરવા લાગ્યો. ૧૩

યુદ્ધમાનોતતસ્તૌતુતસ્માન્નાગાન્મહિંગતૌ ॥

યુયુધાતેતિસંરબ્ધૌપ્રહારૈરાતદારુણૈઃ ॥ ૧૪ ॥

ટીકા:—એ રીતના એ બેઊંડા યુદ્ધ કરતાથકા અકસ્માત એ હસ્તીપરથી ભુમિપર પડયા, તથાપિ તેઓ અત્યંત ક્રોધયુક્ત થઇને, હાથપગવડે પરસ્પરે અતિ ભયંકર પ્રહાર કરતાથકા યુદ્ધ કરવા લાગ્યા. ॥ ૧૪ ॥

તતોવેગાત્સ્વમુત્પત્યનિપત્યચમૃગારિણા ॥

કરપ્રહારેણશિરશ્ચામરસ્યપૃથકૃતં ॥ ૧૫ ॥

ટીકા:—એ રીતનું બેઉનું યુદ્ધ થતું હતું તેમ છતાં, એ સિદ્ધિ અતિ ચપળતાથી આકાશતરફ ઉડાણ કરીને, પાછો ભુમિપર પડીને, હસ્તપ્રહારથી એ ચામરનું મસ્તક દેહથકી પૃથક કર્યું. ॥ ૧૫ ॥

ઉદગ્રશ્વરણેદેવ્યાશિલાવૃક્ષાદિભિર્હૃતઃ ॥

દંતમુષ્ટિતલૈશ્ચૈવકરાલશ્વનિપાતિતઃ ॥ ૧૬ ॥

ટીકા:—એ સમય એ રણભુમિમાં દેવીએ પથરની શિલાઓ તથા ઝાડોના પ્રહારવડે ઉદગ્ર નામનો અસુરપણુ માર્યો, તેમજ હસ્તીદંતના આયુદ્ધ, મુષ્ટિપ્રહાર તથા તમાચાથી કરાલ નામે અસુરનેપણુ પ્રાણ હરણ કરીને ભુમિપર પાડ્યો. ॥ ૧૬ ॥

દેવીક્રુદ્ધાગદાપાતૈશ્ચૂર્ણયામાસચોદ્ધતં ॥

બાષ્કલંભિંદિપાલેનબ્રાણૈસ્તામ્રંતથાંધકં ॥ ૧૭ ॥

ટીકા:—તે પછી દેવીએ અત્યંત ક્રોધાયમાન થઇને, ગદાપ્રહારથી ઉદ્ધત નામના અસુરનો ચુરો કર્યો. ભિંડિપાલ નામના શસ્ત્રવડે બાષ્કલને, અને બાણ વડે તામ્ર તથા અંધકાસુરનેપણુ માર્યા. ॥ ૧૭ ॥

ઉગ્રાસ્યમુગ્રવીર્યંચતથૈવચમહાહનું ॥

ત્રિનેત્રાચત્રિશૂલેનજઘાનપરમેશ્વરી ॥ ૧૮ ॥

ટીકા:—તેમજ ઉગ્રાસ્ય, ઉગ્રવીર્ય તથા મહાહનું એ ત્રણ જણાનો, એ ત્રિનેત્રા પરમેશ્વરીએ ત્રિશૂલવડે ઘાત કર્યો. ॥ ૧૮ ॥

બિડાલસ્યાસિનાકાયાત્પાતયામાસવૈશિરઃ ॥

દુર્ધરંદુર્મુખંચોમૌશરૈર્નિન્યેયમક્ષયં ॥ ૧૯ ॥

ટીકા:—અને ખડગવડે બિડાલ નામના અસુરનું મસ્તક તેના દેહથકી ભુમિપર પાડ્યું; તેમજ દુર્ધર તથા દુર્મુખ એ બેઉને બાણવડે યમલોકમાં મોકલ્યા. ॥ ૧૯ ॥

એવંસંક્ષીયમાણેતુસ્વસૈન્યેમહિષાસુરઃ ॥

માહિષેણસ્વરૂપેણત્રાસયામાસતાનૂગણાન્ ॥ ૨૦ ॥

ટીકા:—એ રીતે પોતાના સૈન્યનો નિરંતર ક્ષય થયો, એટલે એ મહિષાસુર મહિષ (પાડો)ના રૂપથી, એ દેવીના શ્વાસથકી થએલા ગણોને, અત્યંત ત્રાસ દેવા લાગ્યો. ॥ ૨૦ ॥

કાંશ્ચિત્તુંડપ્રહારેણસ્વરક્ષેપૈસ્તથાપરાન્ ॥

લાંગૂલતાહિતાંશ્વાન્યાન્શૃંગાભ્યાંચવિદારિતાન્ ॥ ૨૧ ॥

ટીકા:—તે એમ કે, એ ગણોમાના કેટલાકને મુખપ્રહારથી, કેટલાકને ખરીઓવડે, કેટલાકને પુંછડાના ઝપાટાથી તથા તે સિવાય બીજાઓને શીંગડાંથી, એ રીતે એ ગણોનું તેણે વિદારણ કર્યું. ॥ ૨૧ ॥

વેગેનકાંશ્ચિદ્પરાન્નાદેનભ્રમણેનચ ॥

નિઃશ્વાસપવનેનાન્યાન્પાતયામાસભૂતલે ॥ ૨૨ ॥

ટીકા:—તેમજ કોઈને વેગથી, કોઈને ગર્જનાથી, કોઈને શીંગડાપર ચપ્પા છતાં ફેરવીને તથા બીજા કેટલાક ગણો હતા તેઓને શ્વાસના વાયુથી, એ રીતે એ ગણોને મહિષાસુરે ભુતલપર પાડ્યા. ॥ ૨૨ ॥

નિપાત્યપ્રમથાનીકમભ્યધાવતસોઽસુરઃ ॥

સિંહંદંતુંમહાદેવ્યાઃકોપંચક્રેતતોમ્બિકા ॥૨૩ ॥

ટીકા:—એ રીતે દેવોના પ્રથમ ગણોને પૃથ્વીપર પાડીને, એ મહિષાસુર મહાદેવીના સિંહનો સંહાર કરવાસાથે ધાઈ આવ્યો, તો અંબિકા દેવી અ-

તિષ્ઠ્ય ક્રોધાયમાન થયાં. ॥ ૨૩ ॥

સોપિકોપાન્મહાવીર્યઃસુરક્ષુણ્ણમહીતલઃ ॥

શૃંગાભ્યાંપર્વતાનુચ્ચાંશ્ચિક્ષેપચનનાદચ ॥ ૨૪ ॥

ટીકા:-તે વખત એ મહાબલાઢય મહિષાશુર પણ ક્રોધાયમાન થઈને, પોતાની ખરીઆવડે ભુમિ ખરવળતોથકો, પર્વતોનેપણુ શીંગડાંવડે ઊખેડીને, આકાશભણી ફેંકવા છતાં, મોટી ગર્જના કરવા લાગ્યો. ॥ ૨૪ ॥

વેગભ્રમણવિક્ષુણ્ણામહીતસ્યવ્યશીર્યત ॥

લાંગૂલેનાહતશ્ચાબ્ધિઃશ્લાવયામાસસર્વતઃ ૨૫ ॥

ટીકા:-અને તેણે જે ભુમિ ખળવળી હતી, તે તેના રમસ્તાનથી આડી અવળી બાબુએ અસ્તાવ્યસ્તિત થઈ; તથા તેણે પોતિકા પુંછડાવડે સ મુદ્રને પ્રહાર કરતાંજ, એ શમુદ્ર ખળભળિત થયાથી, તેના જલે કરીને સમસ્ત ભુમિ ભુડી. ॥ ૨૫ ॥

ધુતશૃંગાવિભિન્નાશ્ચસ્વંડસ્વંડંયયુર્ધનાઃ ॥

શ્વાસાનિલાસ્તાઃશતશોનિપેતુર્નભસોચલાઃ ॥ ૨૬ ॥

ટીકા:-વળી તેણે શીંગડાં ક'પાવ્યાં, તેથી આકાશમાંનું મેઘમંડલ સ્થીર હતું તેના બુદા બુદા ભાગ થઈને, કદાપી આકાશમાં નિશ્ચલ થયા હતા; તથાપિ તેના શ્વાસવાયુથી તેનાપણુ નિરંતર સૂક્ષ્મઅંશ થઈને, આકાશમાંથી ભુમિપર પડયા. ॥ ૨૬ ॥

. ઇતિક્રોધસમાધ્માતમાપતંતંમહાસુરમ્ ॥

દૃષ્ટ્વાસાચંડિકાકોપંતદ્વધાયતદાકરોત્ ॥ ૨૭ ॥

ટીકા:-એ રીતે એ મહિષાસુર, ક્રોધથી ગર્જના કરતો થકો, પોતાપર ધાઈ આવે છે એમ દેખતાંજ, એ ચંડિકાએ, તેના વધ બાબત મહાક્રોધ ધારણુ કર્યો. ॥ ૨૭ ॥

સાક્ષિપ્ત્વાતસ્યવૈપાશંતંબંધમહાસુરં ॥

તત્યાજમાહિષંરૂપંસોપિબદ્ધોમહામૃધે ॥ ૨૮ ॥

ટીકા:—અને તેમણે તેપર પાશ [જળ] નાંખીને, એ મહા અસુરને ખાંધી લીધા. એ રીતે એ અસુર, એ જળમાં બંધાતાંજ, તેણે એ યુદ્ધમંડળમાં મહિષ [પાડો] રૂપનો ત્યાગ કરીને, ॥ ૨૮ ॥

તતઃસિંહોભવત્સદ્યોયાવત્તસ્યાંબિકાશિરઃ ॥

છિન્નત્તિતાવત્પુરુષઃસ્વદ્ગુપાણિરદૃશ્યત ॥ ૨૯ ॥

ટીકા:—તત્કાલ સિંહનું રૂપ ધારણ કર્યું. તે વખત એ ચંડિકા દેવી જ્યેષ્ઠ તેનું શીર છેદવા જાય છે, તેટલામાં તો એ ખડગ ધારણ કરનારા પુરૂષની આકૃતિવાળો દેખાવા લાગ્યો. ॥ ૨૯ ॥

તતૅવાશુપુરુષંદેવીચિચ્છેદસાયકૈઃ ॥

તંસ્વદ્ગુર્મણાસાર્ધંતતઃસોભૂન્મહાગજઃ ॥ ૩૦ ॥

ટીકા:—પછી એ દેવીએ એ પુરૂષાકૃતિવાળા અસુરનું ખડગ તથા ઢાલ, પોતાના બાણવડે છેદન કર્યો; તો એટલામાં તે અસુરે પુરૂષાકૃતિ છોડીને, મહા હસ્તીરૂપ ધારણ કર્યું. ॥ ૩૦ ॥

કેરણચમહાસિંહંતંચકર્ષજગર્જચ ॥

કર્ષતસ્તુકરંદેવીસ્વદ્ગુનેનનિકૃંતત ॥ ૩૧ ॥

ટીકા:—એ વખત એ અસુર ઝર્જના કરતોથકો, પોતિકી સૂંઢવડે, એ દેવીના સિંહને આકર્ષવા [ખેંચવા] લાગ્યો. એ રીતે એ ખેંચતો હતો, એટલામાં દેવીએ તેની સૂંઢ ખડગવડે છેદન કરી. ॥ ૩૧ ॥

તતોમહાસુરોભૂયોમાહિષંવપુરાસ્થિતઃ ॥

તથૈવક્ષોભયામાસત્રૈલોક્યંસચરાચરં ॥ ૩૨ ॥

ટીકા:—તે વખત એ મહા અસુરે ફરીથી પ્રથમ પ્રમાણેનું મહિષરૂપ ધારણ કર્યું, અને એ પ્રથમ પ્રમાણે ચરાચર વિશ્વસહિતના ત્રૈલોક્યને ક્ષોભાયમાન કરવા લાગ્યો. ॥ ૩૨ ॥

તતઃક્રુદ્ધાજગન્માતાચણ્ડિકાપાનમુત્તમમ્ ॥

પપૌપૂનઃપૂનશ્ચૈવજ્ઞહાસારુણલોચના ॥ ૩૩ ॥

ટીકા:-તે પછી એ જગન્માતા (જગતની માતા) ચંડિકા દેવી, ક્રોધાય-
માન થઈને, તેમણે ફરીફરીને ઉત્કૃષ્ટ મધપાન કર્યું. એ મધપાનથી એ
દેવી આરક્તનેત્ર હોતાંથકાં, ઊચ્ચ સ્વરથી વારંવાર હાસ્ય કરવા લા-
ગ્યાં. ॥ ૩૩ ॥

નનર્દચાસુરસ્સોપિવલવિર્યમદોદ્વતઃ ॥

વિષાણાભ્યાંચચિક્ષેપચણ્ડિકાંપ્રતિભૂધરાન્ ॥ ૩૪ ॥

ટીકા:-એ સમય એ મહિષાસુરપણુ શરીરખલ, ઊત્સાહ વગેરે થકી થ-
એલા ગર્વથી ઉન્મત્ત થઈને, મોટે ઘાંટે ગર્જના કરતોથકો, રીંગડાંવડે મો-
ટમોટા પર્વતો ઊચકીને, એ ચંડિકાપર ફેંકવા લાગ્યો. ॥ ૩૪ ॥

સાંચંતાન્પ્રહિતાંસ્તેનચૂર્ણયંતીશરોક્તરૈઃ

ઉવાચતંમદોદ્વૂતમુખરાગાકુલાક્ષરં ॥ ૩૫ ॥

ટીકા:-એ રીતે એણે જે જે પર્વતો નાંખ્યા, તેઓનું એ દેવીએ ચુર્ણ
[ભુકો] કર્યું, પછી મધપાન કર્યાનેલીધે જેમના મુખપર અત્યંત લાલિમાં
છતાં, મુખમાંથી નિકળતા સુગંધયુક્ત શબ્દોથી એ દેવી, એ મહિષાશુરને
કહેવા લાગ્યાં. ॥ ૩૫ ॥

॥ દેવ્યુવાચ ॥ ગર્જગર્જક્ષણંમૂઢમધુયાવત્પિવામ્યહં ॥

મયાલયિહતેઽત્રૈવગર્જિણ્યંત્યાશુદેવતાઃ ॥ ૩૬ ॥

ટીકા:-કે, હે મુઢ, મને મધપાન કરવામાં જેટલી ક્ષણની વાર લાગે, તે-
ટલી ક્ષણ તારે ફાવે તેટલી ગર્જના કર; પણ પછીથી હું તને મારીશ એ
ટલે સર્વ દેવો, આ સ્થળે તત્કાલ ગર્જના કરવા લાગશે. ॥ ૩૬ ॥

॥ ઋષિરુવાચ ॥ એવમુક્તાસમુત્પત્યસારૂઢાતંમહાસુરં ॥

પાદેનાક્રમ્યકંઠેચશૂલેનૈનમતાડયત્ ॥ ૩૭ ॥

ટીકા:-ઋષિ કહે છે, એ રીતનું ભાષણ કરીને, દેવી અકસ્માત ઠેકઠો
મારીને, એ મહા અશુરની છાતીપર ચડી બેઠાં, અને તેને એક ચરણવડે
ભુમિપર દાબીને, તેના ગળાપર શૂલનો પ્રહાર કર્યો. ॥ ૩૭ ॥

તતઃસોઽપિપદાક્રાંતત્સયાનિજમુખાત્તતઃ ॥

અર્ધનિષ્ક્રાંત૯વાસીદિવ્યાવીર્યેણસંવૃતઃ ॥ ૩૮ ॥

ટીકા:—એ રીતે એ દેવીએ તેને ભુમિપર પાડયા છતાં, શુભ પ્રહારથી મસ્તક છેદન કર્યાપછી, મસ્તકવિનાનું મહિષનું ધડ કિત્પત્ત થયું તે, દેવીના પરાક્રમથી અત્યંત પરાજીત (હારવું) થયાથી, એ અશુર પોતાના આખા શરીરવડે બાહર નિકળવાને સમર્થ થાય નહી. ॥ ૩૮ ॥

અર્ધનિષ્ક્રાંત૯વાસૌયુધ્યમાનોમહાસુરઃ ॥

તયામહાસિનાદેવ્યાશિરશ્ચિત્વાનિપાતિતઃ ॥ ૩૯ ॥

ટીકા:—તે વખત એ મહા અશુર બાહર નીકળેલા અર્ધ શરીરવડે જ દેવીની સાથે યુદ્ધ કરવા લાગ્યો, તો એટલામાં એ દેવીએ મહાખંડગ પ્રહારે તેનો શીરચ્છેદ કરીને, તેને ભુમંડલપર પાડ્યો. ॥ ૩૯ ॥

તતોહાહાકૃતંસર્વદૈત્યસૈન્યંનનાશતત્ ॥

પ્રહર્ષેચપરંજગ્મુઃસકલાદેવતાગણાઃ ૪૦ ॥

ટીકા:—એ રીતે એ મહિષાશુરનો દેવીએ સંહાર કર્યો, એટલે એ સધળી દૈત્ય સેના, હાહાકાર કરતી થકી નાશી ગઈ. એ સમય સકલ દેવગણોને અતિ ઊત્કૃષ્ટ હર્ષ થયો. ॥ ૪૦ ॥

તુષ્ટુવુસ્તાંસુરાદેવીંસહદિવ્યૈર્મહર્ષિભિઃ ॥

જગુર્ગંધર્વપતયૌનન્તુશ્ચાપ્સરોગણાઃ ॥ ૪૧ ॥

ટીકા:—એ હર્ષનેલીધે ઇંદ્રાદિ દેવો, બ્રહ્માદિક સકલ મહા ઋષિઓ સહ-વર્તમાન એ દેવીની સ્તુતિ કરવા લાગ્યા; અને ગંધર્વપતિ ગાયન તથા અપ્સરાઓનો સમુદાય નૃત્ય કરવા લાગ્યો. ॥ ૪૧ ॥

॥ ઇતિમાર્કણ્ડેયપુરાણેસાવર્ણિકેમન્વંતરેદેવીમહાત્મ્યૈ

મહિષાસુરવધોનામતૃતીયોધ્યાયઃ ॥ ૩ ॥

ઇતિશ્રી માર્કંડેયપુરાણે સાવર્ણિકે મન્વંતરે દેવી ભગવતી માહાત્મ્યે મહિષાશુર વધોનામ સાર્થ તૃતીયોઅધ્યાયઃ ॥ ૩ ॥

॥ શ્રીગણપતિર્જયતિ ॥

ઋષિરુવાચ ॥ શક્રાદયઃસુરગણાનિહતેઽતિવીર્યેતસ્મિં
દુરાત્મનિસુરારિબલેચદેવ્યા ॥ તાંતુંષ્ટુવુઃપ્રણતિનમ્રશિરો
ધરાંસાવાગ્મિઃપ્રહર્ષપુલકોદ્ગમચારુદેહાઃ ॥ ૧ ॥

ટીકા:-ઋષિ કહે છે. હે રાજન, એ રીતનો પાછળ વર્ણવેલો મહા બ-
લાદય છતાં, અતિ પ્રાકૃતસંપન્ન દુરાત્મા તથા દેવોનો શત્રુ મહિષાશુર,
દેવીએ માર્યો એટલે દીવ્યદેહધારી ઇંદ્રાદિ સર્વ દેવો, અતિ હર્ષથી રોમાં-
ચિત હોતાથકા, પોતાનાં મસ્તક તથા ખભા નમાવીને, નમસ્કારપુર્વક એ
જગદંબેની સ્તુતિ કરવા લાગ્યા. ॥ ૧ ॥

દેવ્યાયયાતતમિદંજગદાત્મશક્ત્યાનિશ્શેષદેવગણશક્તિ
સમૂહમૂર્ત્યા ॥ તામમ્બિકામચિલદેવમહર્ષિપૂજ્યાંમક્ત્યા
નતાઃસ્મવિદધાતુશુભાનિસાનઃ ॥૨॥

ટીકા:-તે એમ કે, જેની મુર્તિ સમસ્ત દેવગણોની તેજેમય શક્તિના
સમુદયથી પરિપુર્ણ હોવાનેલીધે, જે દેવીએ આત્મશક્તિવડે આ સર્વ જગ-
ત વ્યાપ્ત કર્યું છે; તેથી સકલ દેવો તથા મહર્ષીઓ જેમનું પુજન કરવા
યોગ્ય છે. એવાં અંબિકાને અમે ભક્તિયુક્તપણે નમસ્કાર કરીએ છીએ
તે જગદંબા, અમારું ઘણું પ્રકારે કલ્યાણ કરે. ॥ ૨ ॥

યસ્યાઃ પ્રભાવમતુલંભગવાનનન્તોબ્રહ્માહરશ્ચનહિવક્તુમ
લંબલઙ્ચ ॥ સાચ્છિંડિકાઽચિલજગત્પરિપાલનાયનાશા
યચાસુરમયસ્યમતિંકરોતુ ॥૩॥

ટીકા:-જેમનો પ્રભાવ તથા શરીર બલ અનુપમ્ય હોવાથી અનંત ના-
મના જે શેષ ભગવાન, કે જેને સહસ્ર મુખ, બ્રહ્મદેવને સૃષ્ટિકૃતૃત્વ શક્તિ
તથા મહાદેવને સંહાર શક્તિ છતાં એ ત્રણે, જેનો પ્રભાવ વર્ણન કરવાને
સમર્થ થતા નથી, ત્યારે બીજામાં શક્તિ ક્યાંથી હોય ? એ ચંડિકા દેવી,

સમસ્ત જગતના પરિપાલનને અર્થે તથા અશુરોથકી અમને જે ભય લાગે છે તેના નાશને અર્થે, બુદ્ધિ ધારણ કરો. ॥ ૩ ॥

યાશ્રીઃસ્વયંસુકૃતિનાંભવનેષ્વલક્ષ્મીઃ પાપાત્મનાંકૃતધિ-
યાંહૃદયેષુબુદ્ધિઃ॥શ્રદ્ધાસતાંકુલજનપ્રભવસ્યલજ્ઞાતાંતાન
તાઃસ્મપરિપાલયદેવિવિશ્વમ્ ॥૪॥

ટીકા:--અને જે, પુણ્યવંતના ધરમાં લક્ષ્મીરૂપે, પાપાત્માના ધરમાં અ-
લક્ષ્મી (દરિદ્ર) રૂપે, જેઓનાં અંતઃકરણ શુદ્ધ છે તેઓના હૃદયમાં ધર્મા-
દિ ચતુર્વીધ પુરૂષાર્થના સાધનભુત જ્ઞાનરૂપે, સજ્જનોના હૃદયમાં શ્રદ્ધા
[વિદ્યાશાસ્ત્રાદિકપર આસ્તિક્ય બુદ્ધિ] રૂપે તથા જેમનો જન્મ સત્કુલમાં
થયો છે તેમનાપર, દુષ્કર્મ કરવામાં અટકાવ કરનારી લજ્જારૂપે વાસ
કરો છો. એવાં આપને અમે નમસ્કાર કરીએ છીએ. હે દેવી, તમે આ
સંપુર્ણ વિશ્વનું પરિપાલન કરો. ॥ ૪ ॥

કિંવર્ણયામતૈવરૂપમચિંત્યમેતત્કિંચાતિવીર્યમસુરક્ષયકા
રિભૂરિ ॥ કિંચાહવેષુચરિતાનિતવાતિયાનિસર્વેષુદેવ્યસુર
દેવગણાદિકેષુ ॥૫॥

ટીકા:--એ રીતની અમે તમારી પ્રસંગોપાત સ્તુતિ કરી; પરંતુ ખરું
જોતાં આપની સ્તુતિ અનિર્વાચ્ય [વર્ણન કરવાને અશક્ય] છે. તે બાબ-
ત કહે છે કે, હે દેવી, તમારૂં, સર્વોત્કૃષ્ટ હોવાનેલીધે, સર્વે અસુરો, પ્ર-
હ્લાદિ દેવો તથા પ્રમથગણો વગેરેઓનેપણ ચિંતન કરવાને અશક્ય છે;
વળી તમારૂં પરાક્રમ પણ, મહા બલાઢય હૈયોનો નાશ કરવામાં હોવાને
લીધે અચિંત્ય છે. આ યુદ્ધમાં તમે જે અદભુત કૃત્યો કર્યાં તે પણ અતિ
ઉત્કૃષ્ટ છે, તો હે દેવી, તમારો મહિમા અમે શી રીતે વર્ણન કરી શકી-
એ ? ॥ ૫ ॥

हेतुःसमस्तजगतांत्रिगुणापिदोषैर्नज्ञायसेहरिहरादिभि
रप्यपारा ॥ सर्वाश्रयाखिलमिदंजगदंशभूतमव्याकृता
हिपरमाप्रकृतिस्त्वमाद्या ॥६॥

ટીકા:—કારણ કે, સાક્ષાત મુલ પ્રકૃતિ તમેજ છે. એ બાબત વિશેષ કહે છે કે, તમે સત્વ, રજ તથા તમ એવાં ત્રિગુણાત્મક હોવાનેલીધે, સમસ્ત જગતની ઉત્પત્તિ, સ્થિતિ તથા નાશનાં મુલ કારણ છો; પરંતુ સત્વાદિ ત્રિગુણના સંબંધનેલીધે મજ્જમાં કામક્રોધાદિ દોષો છતાં, હું સર્વની ઉત્પત્તિ વગેરેનું કારણ શી રીતે? એવી કદાચિત આપને શંકા આવે, તો તે બાબત કહેછે કે, કદાપિ તમે ત્રિગુણાત્મક છો, તથાપિ તમમાં કામાદિ દોષોનો સ્પર્શપણ નથી; અથવા તમે પ્રથમ કહેલાં વૃતાંતનેલીધે, દોષયુક્ત છો એમ આપને કોઈ પણ જાણતું નથી, કારણ કે, તમે કેવલ નિર્દોષ છો; પરંતુ મજ્જમાં જે કોઈપણ પ્રકારનો ગુણ છે તો હું સકલ કારણોનું હેતુભુત શી રીતે હોઈશ? એવી શંકા કરશો નહીં, કારણ કે આપ અપરિચ્છિન્ન (અપાર) હોવાને લીધે, તમે અમુક દેશ અથવા અમુક કાલપર્યંત આટલાં જ છો એવા આપના ગુણ તથા રૂપની લક્ષણા [ધારણા] કરવાનું હરિહરાદિકૃતીપણ બનતું નથી. એવું શા ઉપરથી? એમ પુછશો, તો નિવેદન (કહી સંભળાવવું) કઈ છું કે આ સમસ્ત જગત આપનું અંશભુત હોવાઉપરથી, સકલ કાર્યકારણોનો આશ્રય તમેજ છો. ત્યારે અર્થાત કે, એ પ્રમાણે હોય તો, મજ્જમાંપણ વિકાર છે એમ ઠરશે? એ શંકાનો પરિહાર એવો કે, માત્ર જીવોમાં વિકાર હોય છે. તે એમ કે, જે પ્રથમથીજ છતાં જન્મ લે છે, મોટા થાય છે, દુર્બલ થતો જાય છે, વિરૂપ થાય છે તથા નાશપણ પામે છે. એવા છ પ્રકારના જીવોના જે વિકાર છે તે આપમાં નથી તો, તમે સંસારની આદિકારણભુત સર્વોત્કૃષ્ટ પ્રકૃતિ છો. ॥ ૬ ॥

यस्यास्समस्तसुरतासमुदरिणेनतृप्तिं प्रयातिसकलेषुम-
खेषुदेवि ॥ स्वाहासिर्वैपितृगणस्यचतृप्तिहेतुरुच्चार्यसेव
मतएवजनैस्स्वधाच ॥७॥

ટીકા:—તેમજ હું દેવી, દૈવિક કર્મો બાબત જેનો સ્વાહા એવો ઉચ્ચાર કરીએ એટલે, સર્વ પ્રકારના યજ્ઞોમાં સકલ દેવોના સમુદાયની તૃપ્તિ થાય છે. એવાં સ્વાહારૂપી તમેજ છો; વળી પૈતૃક કર્મ બાબત સ્વધા એવો જે ઉચ્ચાર, તે સમસ્ત પિતૃગણોને તૃપ્તિદાયક થાય છે તો, એવાં સ્વધારૂપે પણ તમેજ છો, માટે સર્વે બ્રાહ્મણો સ્વાહા તથા સ્વધા એવા ઉચ્ચારપ્ર-

ર્વક દેવો તથા પિતૃઓનું આરાધન કરે છે તે, સ્વાહા તથા સ્વાધા૩પેપણુ તમેજ છો. ॥ ૭ ॥

યામુક્તિહેતુરવિચિંત્યમહાવ્રતાત્વમભ્યસ્યસેસુનિયતેંદ્રિય
તત્તવસારૈઃ ॥ મોક્ષાર્થીભિર્મુનિભિરસ્તસમસ્તદોષૈર્વિદ્યા
સિસામગવતીપરમાહિદેવિ ॥૮॥

ટીકા:-એ રીતનું પ્રકૃતિરૂપ વર્ણવીને, હવે બ્રહ્મરૂપત્વ દર્શાવે છે. કે, હે દેવી, તમે મુક્તિનાં હેતુભુત હોવાનેલીધે, તમારે અહિંસાદિ મહાવ્રત ચિંતન કરવાનેપણુ અશક્ય છે; પરંતું ઇંદ્રિયોના નિગ્રહથી તત્વાખ્ય બ્રહ્મજ અણુવાને સારભુત હોવાપરથી જેના સમસ્ત દોષ નહીં જેવા થાય છે, એ વા મોક્ષાર્થી મુનિઓ, જે વિદ્યાનો નિરંતર અભ્યાસ કરે છે, તે સાક્ષાત ભગવદ્વિષયક એવાં સર્વોત્કૃષ્ટ વિદ્યારૂપી દેવપણુ તમેજ છો. ॥ ૮ ॥

શબ્દાત્મિકાસુવિમલર્ગ્યજુષાંનિધાનમુદ્ગીથરમ્યપદપાઠવ
તાંચસામ્નાં ॥ દેવીત્રયીભગવતીભવભાવનાયવાર્તાચસર્વ
જગતાંપરમાર્તિહંત્રી ॥૯॥

ટીકા:-તેમજ ઋગ્વેદ, યજુર્વેદ તથા ઉત્કૃષ્ટ અને રમણીય ધ્વનીયુક્ત છતાં, જેમાં પદોનુંપણુ પદુત્ત્વ છે; એવા સામવેદ સહિતના ત્રણે વેદને મુખ્ય આશ્રયભુત હોવાને લીધે, શબ્દબ્રહ્મરૂપપણુ તમેજ છો; વળી સર્વ જીવોની જન્મમરણરૂપ સંસારમાં જે સ્વભાવિક પ્રવૃત્તિ હોય છે, તે થકી નિવૃત્તિ થવા બાબતના જ્ઞાનનો પ્રકાશ કરનારાં તમે સાક્ષાત ભગવતી, વૈદત્રયરૂપે છતાં, સકલ જગતની વર્ણાશ્રમના અનુસારે ઊપજીવિકા કરનારાં તથા અધ્યાત્મીક, અધિદૈવિક તથા અધિભૌતિક એવી જે ત્રિવિધ પીડા, તેનો પણ પરિહાર કરનારાં તમેજ છો. ॥ ૯ ॥

મેધાસિદેવિવિદિતાશિલશાસ્ત્રસારાદુર્ગાસિદુર્ગભવસાગ
રનોરસંગા ॥ શ્રીઃકૈટભારિહદયૈકકૃતાધિવાસાગૌરીત્વમે
વશશિમૌલિકૃતપ્રતિષ્ઠા ॥૧૦॥

ટીકા:-હે દેવી, તમને સકલ શાસ્ત્રોનો સારાંશ વિદિત હોવાને લીધે તમે

સાક્ષાત સરસ્વતી છો, તેમજ દુસ્તર સંસારસાગરમાંથી શરણાંગત છવો-
ને, જ્ઞાનોપદેશ દ્વારાએ તારવા બાબત તમેજ નૌકારૂપ દુર્ગાદેવી છો; પ-
રંતુ પ્રસિદ્ધ નૌકા કર્તા તમમાં વિશેષત્વ છે. તે એવું કે, એ નૌકા સુકાન
તથા શઠવાળી હોય છે; પરંતુ તમેતો સંગરહિત છો. એ નૌકા જેવા નથી.
મધુકૈટભના અરિ [શત્રુ] વિષ્ણુના -હૃદયમાં વાસ કરનારાં હોવાઉપરથી,
સાક્ષાત લક્ષ્મી તથા ચંદ્રશેખર (મહાદેવ)ના મસ્તકે સ્થિત હોવાને લીધે
ઝૈરીએ રીતનાં વૈષ્ણવી તથા રૈદ્રિપણ તમેજ છો. ॥ ૧૦ ॥

ईषत्सहासममलंपरिपूर्णचंद्रविंबानुकारिकनकोत्तमकांति
कांतम् ॥ अत्यद्भुतं प्रहृतात्तरुषा तथापि वक्रं विलोक्य स-
हसामहिषासुरेण ॥ ११ ॥

ટીકા:—હે જગદંબા, તમારું મુખ કિંચીત હાસ્યયુક્ત હોવાનેલીધે, પ-
રિપુર્ણ કલાયુક્ત ચંદ્રબિંબનુંજ ઉપમેયત્વ કરનારું છતાં પણ આપનું મુ-
ખ વિશેષ છે; કારણ કે, એ ચંદ્રબિંબ તો કલંક વાળુછે અને આપનું
મુખાર્વીદ તો નિષ્કલંક હોવા ઉપરથી, નિરંતર સર્વોત્કૃષ્ટ સુવર્ણતુલ્ય
કાંન્તિથી રમણીય છે. એ રીતના આપના અદ્ભુત વદનાર્વીદને અવ-
લોકન કરતાંજ સૌને મોહ થાય. એ રીતનું જગન્મોહક મુખ એ મહિષા-
સુરેણ અવલોકન કર્યું, તથાપિ તેને મોહ ન થતાં અત્યંત ક્રોધ પ્રાપ્ત
થયો, અને તત્કાલ અતિ નિષ્ઠુર ભાષણ કર્યું એ પરમાશ્ચર્યજ કહેવાય, તો
હે દેવી, એવા મુર્ખ અસુરના વધથી આપનો ઉત્કર્ષ કેમ ન થાય ? તો
થયો એ ચોગ્યજ છે. ॥ ૧૧ ॥

दृष्ट्वा तु देविकुपितं भ्रुकुटीकरालमुद्यच्छशांकसदृशच्छविय
न्नसद्यः ॥ प्राणान्मुमोच महिषस्तदतीवचित्रकैर्जीव्यते
हिकुपितांतकदर्शनेन ॥ १२ ॥

ટીકા:—એવું શા ઉપરથી ? એમ પુછશે તો નિવેદન કરેછું કે, હે દેવી,
એ મહિષાસુરને જેતાંજ અત્યંત ક્રોધાયમાન થવાથી તથા ભ્રુકુટી વક્ર થ-
યાથી, જેમ ઉદયકાલે ચંદ્રબિંબ આરક્ત વણનું હોય છે, તેમ આપનું
મુખ ભયંકર દેખવા લાગ્યું, તે અવલોકન કરતાંજ એ મહિષે (પાંડો) પ્રા

હુત્યામ કર્યો. એ અતિ આશ્ચર્ય નથી, કારણ કે, ક્રોધાયમાન થએલા સા-
માને જેતાંજ કયો પ્રાણી જીવતો રહેશે ? ॥ ૧૨ ॥

દેવિપ્રસીદપરમાભવતીભવાયસદ્યોવિનાશયસિકોપવતી
કુલાનિ ॥ વિજ્ઞાતમેતદધુનૈવયદસ્તમેતન્નીતંબલંસુવિપુલં
મહિષાસુરસ્ય ॥૧૩॥

ટીકા:—એમ હશે; પરંતુ હે દેવી, તમે અમારાપર પ્રસન્ન થાઓ, કારણ
કે, તમારી સ્વભાવિક બુદ્ધિ અનુગ્રહયુક્ત હોવાથી, તમે અમારા કલ્યા-
ણાર્થે કોય ધારણ કરીને, અમારા શત્રૂકુલનો તત્કાલ નાશ કરો છો, તે અ-
મને માત્રમ છે. શા ઉપરથી ? એમ પુછશે, તો કહીએ છીએ કે, હવે
એટલામાંજ એ મહિષાસુરનું સૈન્ય અસંખ્ય છતાં પણ તમે માત્ર નહીં
જેલું કર્યું, તો અમપર આપનો પુણ્ય અનુગ્રહ [કૃપા] છે. એમાં શું ક-
હેવાનું ? ॥ ૧૩ ॥

તેસંમતાજનપદેષુધનાનિતેષાંતેષાંયશાંસિનચસીદતિધર્મ
વર્ગઃ ॥ ધન્યાસ્તેવનિઘૃતાત્મજઘૃત્યદારાયેષાંસદામ્બુદ
યદાભવતીપ્રસન્ના ॥૧૪॥

ટીકા:—ધણું કરીને અમપરજ તમારો અનુગ્રહ છે એમ નથી, તો સકલ
મનોરથ પુર્ણ કરનારાં આપ, જે પર પ્રસન્ન થશો, તેના દેશમાં સજ્જનો
થવા છતાં, સમત્તિથી વર્તનારા થાય છે, અને તેઓનેજ વિપુલ (ધણા)
દ્રવ્યની પ્રાપ્તિ થાય છે, તેઓનીંજ યશોવૃદ્ધિ થાય છે અને તેઓનાંજ ધ-
ર્માર્થકામમોક્ષરૂપી ચતુર્ધીધ પુરૂષાર્થ કદિપણ નષ્ટ થતાં નથી. જેઓનાઉ-
પર તમારી કૃપાદૃષ્ટિ છે તેજ પુરૂષ, સપુત સેવક તથા સાધ્વી ભાર્યા વી-
ગેરેથી સમૃદ્ધ હોતાયકે કૃતકૃત થાયછે. ॥ ૧૪ ॥

ધર્મ્યાણિદેવિસકલાનિસદૈવકર્માણ્યત્યાદૃતઃ પ્રતિદિનંસુ
કૃતીકરોતિ ॥ સ્વર્ગંપ્રયાતિચતતોભવતીપ્રસાદાલ્લોકત્રયે
પિપ્પલદાનનુદેવિતેન ॥૧૫॥

ટીકા:—હે દેવી, આપની કૃપાથી પુર્વજન્માર્જિત ધર્મનેલીધે પુણ્યવાન

થવાથી, ફરી આ જન્મે, પ્રતિ દિવસે અત્યંત આદરપૂર્વક નિત્યનૈમિત્તિક એવાં સંપૂર્ણ ધર્મયુક્ત કર્મો કરેછે. પછી તમારી કૃપાથીજ આપપર પ્રીતિ થવાના ઉદ્દેશથી જે પુણ્યકર્મો કરેછે, તેને યોગે ફરીથી તમારી કૃપા થઈને, તે કૃપાને યોગેજ તે સ્વર્ગમાં જાયછે. વિશેષ કરીને તેને મોક્ષનીપણ પ્રાપ્તિ થાયછે. એ ઉપરથી આપ ત્રૈલોક્યમાં નિસ્ત્રે મહા ફલ આપનારાં છો. એમાં સંશય નથી. ॥ ૧૫ ॥

દુર્ગેસ્મૃતાહરસિખીતિમશેષજંતોઃસ્વસ્થૈઃ સ્મૃતામતિમતી
વશુભાંદદાસિ ॥ દારિદ્ર્યદુઃખમયહારિણિકાલ્વદન્યાસ
વૌપકારકરણાયસદાર્દ્રચિત્તા ॥૧૬॥

ટીકા:-તેમજ હે દુર્ગા, સંકટ સમય આપનું સ્મરણ કરે એટલે, આપ સવ પ્રાણીમાત્રની નીઃશેષ ભીતી હરણ કરો છો. જે પ્રાણી સ્વસ્થચિત્ત થઈને તમારૂં સ્મરણ કરે છે, તેને તમે અતિ શુભભતિ આપો છો; તો સરણાંગત-નાં દરિદ્રદુઃખ તથા ભયનો નાશ કરનારાં તમારા સિવાય બીજું કોણ છે ? કોઈજ નહીં; માટેજ કેટલાક જનો સર્વપર ઉપકાર કરવાસારૂં નિરંતર તમારીજ પુજા કરેછે. ॥ ૧૬ ॥

અભિર્હતૈર્જગદુપૈતિસુખંતથૈતૈર્કુર્વંતુનામનરકાય ચિરાયપા
પમ્ ॥ સંગ્રામમૃત્યુમધિગમ્યદિવંપ્રયાંતુમલેતિનૂનમહિતા
ન્વિનિહંસિદેવિ ॥૧૭॥

ટીકા:-હે દેવી તમારૂં મનોગત એવું છે કે, એ દૈત્યોનો મેં સંહાર કર્યો તેથી જગતને સુખની પ્રાપ્તિ થાય, જે કોઈ દૈત્યો હોય તેઓ નરકની પ્રાપ્તિસારૂં નિરંતર પાપકર્મો કરયે જાય અને કોઈ સંગ્રામમાં મરણ પામીને સ્વર્ગે જાય. એવા ત્રણ પ્રકારના હેતુ મનમાં ધારણ કરીને, તમે આ જગતનું અહિત કરનારા દૈત્યોનો વધ કરો છો. ॥ ૧૭ ॥

દૃષ્ટ્વૈવકિંનભવતીપ્રકરોતિભસ્મસર્વાસુરાનરિષુયત્પ્રહિણો-
ષિશસ્ત્રમ્ ॥ લોકાન્પ્રયાન્તુરિપવોપિહિશસ્ત્રપૂતાઇત્યમ્મ
તિર્ભવતિતેષ્વિહેતષુસાધ્વી ॥૧૮॥ /

ટીકા:--હે સાધ્વી, તમે માત્ર નજરે જોતાંજ અસુરોને ભસ્મ કરનારાં નથી કે? કરશોજ; પરંતુ જે કારણ માટે તમે એ શત્રુઓપર શસ્ત્રપ્રહાર કર્યો તેનું કારણ એવું છે કે, શત્રુઓએપણુ મારા શસ્ત્રપ્રહારવડે પવિત્ર થઈને, ઉત્તમ ગતિને પામવી. એવી આપની ઉત્કૃષ્ટ બુદ્ધિહોવાનેલીધે, આપ માત્ર પરોપકાર કરનારાં છો, તો ભક્તજનોપર અનુગ્રહ કરો એ-માં તો કહેવાનુંજ શું. ॥ ૧૮ ॥

खड्गप्रभानिकरविस्फुरणैस्तथोग्रैःशूलाग्रकान्तिनिवहेनद
शोसुराणाम् ॥ यन्नागताविलयमंशुमदिंदुखण्डयोग्यान
नन्तवविलोकयतान्तदेतत् ॥१९॥

ટીકા:--એ અનુગ્રહનું કારણ દર્શાવે છે કે, અમૃતકિરણયુક્ત ચંદ્રમંડલ તુલ્ય જે તમારૂં મુખારવિંદ, તે સર્વદા દેવો અવલોકન કરે છે તેમ છતાં, તમારા ખડગના પ્રભાનો સમુદાય યદ્યપિ સર્વત્ર વ્યાપ્ત થયો તથા આ-પના શુભ નામના આયુષ્કની અણીનીપણુ કાન્તિનો સમુહ, આડીઅ-વળી બાજુઓએ વિસર્જન થયો, તથાપિ તેને થોગે દેવોની દૃષ્ટિ લેશ-માત્રપણુ સંકુચિત થઈ નથી, તો દેવોપર આપનો પુર્ણ અનુગ્રહજ છે. એમાં સંશય નથી. ॥ ૧૯ ॥

दुर्वृत्तवृत्तशमनन्तवदेविशीलंरूपंतथैतदविचिंत्यमतुल्य-
मन्यैः ॥ वीर्यचहंतहृतदेवपराक्रमाणांवैरिष्वपिप्रकटितैव
दयात्वयेत्थम् ॥२०॥

ટીકા:--તો હે દેવી, દુષ્કર્મ કરનારાઓનાં સર્વ પાપોનો નાશ કરવો એવો આપનો સ્વભાવિકજ ગુણછે; વળી આપનું રૂપ અનુપમ્ય હોવાનેલીધે, આ પ્રમાણેનુંછે એવું બીજ કોઈથી ચિંતન કરવાનુંપણુ બનતું નથી; અને આ-પમાં પોતિકા પરાક્રમવડે દેવોને પરાજીત કરનારા દૈત્યોનો સંહાર કરવાનું સામર્થ્યપણુછે. બીજાઓમાં નથી. મતલબ કે, એવા રૂપ તથા પરાક્રમથી તમે દેવોપર દયા કરોછો તે સિદ્ધછે; પરંતુ દેવોના શત્રુ દૈત્યોપર આપ જે શસ્ત્રપ્રહાર કરોછો, તે તેઓના પાપનો ક્ષય કરવાસારજ કરોછો. એઉપરથી એદૈત્યોપર પણુ તમે પોતાની દયા પ્રગટ કરી એવો અંદરનો ભાવાર્થછે. ૨૦

કેનોપમાભવતુતેઽસ્યપરાક્રમસ્યરૂપંચશત્રુભયકાર્યતિહારિકુત્ર ॥ ચિત્તેકૃપાસમરનિષ્ઠુરતાચદૃષ્ટાલ્યેવદેવિવરદે-
ભુવનત્રયેઽપિ ॥૨૧॥

ટીકા:-હે વરદ દેવી, તમારા પરાક્રમને ઉપમા આપવાસાડ૩ ત્રૈલોક્યમાં શોધન કરતાં કોઈનું પણ પરાક્રમ જણાતું નથી; તેમજ શત્રુઓને ભયકારક તથા દેવાને મનોહર એવું આપના સમાન રેપણ કોઈ ઠેકાણે નથી. શાથી ? એમ પુછશોતો, નિવેદન કરીએ તે શ્રવણ કરો. કે, તમારા ચિત્તમાં દેવો બાબત કૃપા છે એમાં આશ્ચર્ય નથી; પરંતુ જ્યારે દૈત્યોપરપણ પાપક્ષયરૂપ ઉપકાર કરોછો, ત્યારે તેમનાપરપણ તમારી સ્વભાવીક અંતઃકરણપૂર્વક કૃપા છે. ત્યારે તેઓનો મેં કોધથી સંહાર શામાટે કર્યો ? એમ પુછશો તો કહીએ છીએ કે, યુદ્ધમાં તેઓ બાબત તમે માત્ર બાહ્યાત્કારે નિષ્ઠુરતા ધારણ કરી, તે આપનાપર નિરંતર આરોપિત માત્ર છે; પરંતુ ખરૂં જોતાં આપ સ્વભાવિક નિષ્ઠુર (દયાહિન) નથી. ॥ ૨૧ ॥

ત્રૈલોક્યમેતદસ્થિલંરિપુનાશનેનત્રાતંત્વયાસમરમૂર્ધનિતે-
પિહત્વા ॥ નીતાદિવંરિપુગણાભયમપ્યપાસ્તમસ્માકમુન્મ
દસુરારિભવંનમસ્તે ॥૨૨॥

ટીકા:-તો હે દેવી, તમે રણભુમિમાં શત્રુઓનો સંહાર કરીને, એ શત્રુગણોને સ્વર્ગ પોહોચાડ્યા એમ હશે; પરંતુ એ રિપૂઓના નાશકરીને, તમે આ સંપુર્ણ ત્રૈલોક્યનું સંરક્ષણ કર્યું તેને યોગે, એ મદોન્મત્ત દૈત્યોનો અમને જે ભય હતો તે સર્વથા નહીંજોવો કર્યો એ, અમપર આપનો અતિ ઉપકાર થયો. તેનો પ્રત્યુપકાર કરવાનું અમમાં શું સામર્થ્ય છે ? કાંઈ નથી, તો અમે તમને માત્ર નમસ્કારજ કરીએ છીએ. ॥ ૨૨ ॥

શૂલેનપાહિનોદેવિપાહિસ્વદ્ગ્નેનચામ્બિકે ॥

ઘંટાસ્વનેનન:પાહિચાપજ્યાનિ:સ્વનેનચ ॥૨૩॥

ટીકા:-હે દેવી, તમે તમારા શુલવડે અમારૂં રક્ષણ કરો. હે અંબિકે, તમે તમારા ખડગવડે અમને અભય આપો. ધંટાનાદ તથા ધનુષ્યના ટં-

કારવવડે તમે અમને સર્વદા આનંદ આપો. ॥ ૨૩ ॥

પ્રાચ્યાંરક્ષપ્રતિચ્યાંચંડિકેરક્ષદક્ષિણે ॥

ભ્રામણેનાત્મશૂલસ્યઉત્તરસ્યાંતથેશ્વરિ ॥૨૪॥

ટીકા:-હે ચંડિકા, પુર્વ, પશ્ચિમ તથા દક્ષિણ દિશાએ તમે અમારું રક્ષણ કરો. હે ઇશ્વરી, તમે પોતિકા શૂલના ભ્રમણવડે અમારું ઉત્તર દિશામાં રક્ષણ કરો. ॥ ૨૪ ॥

સૌમ્યાનિયાનિરૂપાણિત્રૈલોક્યેવિચરંતિતે ॥

યાનિચાત્યર્થઘોરાણિતૈરક્ષાસ્માંસ્તથાભુવં ॥૨૫॥

ટીકા:-આ ત્રૈલોક્યમાં ઉત્પત્તિ તથા સ્થિતિરૂપે વ્યાપાર કરતાંથકાં, શૈભ્યરૂપે તથા સંહારરૂપે વ્યાપાર કરનારાં ઘોરરૂપે છે. તેવડે, તમે અમારું તથા આ પૃથ્વીનું સંરક્ષણ કરો. ॥ ૨૫ ॥

સ્વડ્ગશૂલગદાદીનિચાસ્ત્રાણિતેંડબિકે ॥

કરપલ્લવસંગીનિતૈરસ્માન્નરક્ષસર્વતઃ ॥૨૬॥

ટીકા:-હે અંબિકા, ખડગ, શૂલ તથા ગદા વગેરે જે શસ્ત્રો આપના વૃક્ષપલ્લવવૃક્ષ હસ્તોમાં છે, તેવડે તમે અમારું સર્વત્ર રક્ષણ કરો. ॥ ૨૬ ॥

ઋષિરુવાચ ॥ એવંસ્તુતાસુરૈર્દિવ્યૈઃકુસુમૈર્નંદનોદ્ભવૈઃ ॥

અર્ચિતાજગતાંધાત્રીતત્રગંધાનુલેપનૈઃ ॥૨૭॥

ટીકા:-ઋષિ કહે છે. એ પ્રકારે દેવોએ ઉત્કૃષ્ટ સ્ત્રોત્રવડે એ દેવીની સ્તુતિ કરીને, પોતિકા નંદવનમાનાં દિવ્ય પુષ્પો તથા સુગંધયુક્ત ચંદનના અનુલેપનવડે એ જગન્માતાની પૂજા કરી. ॥ ૨૭ ॥

ભક્ત્યાસમસ્તૈસ્ત્રિદશૈર્દિવ્યૈર્ધૂપૈસ્સુધૂપિતા ॥

પ્રાહપ્રસાધસુમુખીસમસ્તાન્પ્રણતાન્સુરાન્ ॥૨૮॥

ટીકા:-એ સમસ્ત દેવોએ પ્રેમલક્ષણા ભક્તિથી દિવ્ય ધુપવડે તેમનું સર્વાંગ ધુપયુક્ત કર્યું. એ સમય એ જગદંબા પ્રસન્નમુખાં થઈને, એ નમ્ર

થએલા સમસ્ત દેવગણોને કહેવા લાગ્યાં. ॥ ૨૮ ॥

॥ દેવ્યુવાચ ॥ ત્રિયતાંત્રિદશાઃસર્વેયદસ્મત્તોભિવાંચિતાં ॥

॥ દેવાઊચુઃ ॥ ભગવત્યાકૃતંસર્વેનકિંચિદવશિષ્યતે ॥ ૨૯ ॥

ટીકા:—કે, હે દેવો, તમને જે ઇચ્છિત હોય તે વરદાન તમે સઘળાએ મારી પાસેથી માગી લેવું. એવું દેવીનું વાક્ય સાંભળતાંજ દેવો કહેવા લાગ્યા કે, હે ભગવતી, તમે અમારા સકલ મનોરથ પુર્ણ કર્યા. હવે કિં-ચિત કાર્ય અવશેષ રહ્યું નથી. ॥ ૨૯ ॥

યદયંનિહતઃશત્રુરસ્માકંમહિષાસુરઃ ॥

યદિત્થાપિવરોદેયસ્ત્વયાસ્માકંમહેશ્વરિ ॥ ૩૦ ॥

ટીકા:—મહિષાશુરના વધરુપી અમારે જે કાર્ય કર્તવ્ય હતું તે તેનો સં-હાર કરીને તમે પુર્ણ કર્યું. હે મહેશ્વરી, જે એસિવાય તમે અમને કંઈ બીજું વરદાન આપવાનાં હો, ॥ ૩૦ ॥

સંસ્મૃતાસંસ્મૃતાત્વંનોહિંસેથાઃપરમાપદઃ ॥

યશ્ચમર્ત્યઃસ્તવૈરેભિસ્ત્વાંસ્તોષ્યત્યમલાનને ॥ ૩૧ ॥

ટીકા:—તો એવું આપો કે, જે જે સમય અમે તમારું વારંવાર સ્મરણ કરીએ, તે તે સમય તમે અમારાં દુઃખોનો પરિહાર કરો. હે નિષ્કલંક ચંદ્રવદની દેવી, જે મનુષ્ય તમારા આ સ્તોત્રનું સ્તવન કરે, ॥ ૩૧ ॥

તસ્યવિત્તર્ધિવિભવૈર્ધનદારાદિસંપદાં ॥

વૃદ્ધયેસ્મત્પ્રસન્નાત્વંભવેથાઃસર્વદાંબિકે ॥ ૩૨ ॥

ટીકા:—તેના જ્ઞાનના વૃદ્ધિ, ઐશ્વર્ય, ધન તથા સ્ત્રીપુત્રાદિક અનુકુલ સં-પત્તિની વૃદ્ધિ આપવા છતાં, હે અંબિકા તમે અમારાપર પ્રસન્ન થયાં તે-વાંજ તેમનાપર થજો. ॥ ૩૨ ॥

॥ ઋષિઊવાચ ॥ ઇતિપ્રસાદિતાદેવૈર્જગતોર્થેતથાત્મનઃ ॥

તથેત્યુક્તામદ્રકાલીબભૂવાંતર્હિતાજૃપ ॥ ૩૩ ॥

ટીકા:-નકપિ કહેછે. હે રાજ, એ પ્રકારે દેવોએ પોતાના તથા જગતના કાર્યાર્થે એ દેવીને પ્રસન્ન કરીને, વરદાન આપત પ્રાર્થના કરી. તે સમય એ ભદ્રકાલી તથાસ્તુ કહીને, અંતર્ધાન પામ્યાં. ॥ ૩૩ ॥

इत्येतत्कथितंभुपसंभुतासायथापुरा ॥

देवीदेवशरीरेभ्योजगत्रयहितैषिणी ॥ ૩૪ ॥

ટીકા:-હે ભુપતિ, એ પ્રમાણે એ દેવી ત્રૈલોક્યહિતાર્થે પુર્વે સર્વ દેવોનાં શરીરથી ઉત્પન્ન થયાં, તે મેં તને કહ્યું. ॥ ૩૪ ॥

पुनश्चगौरीदेहात्सासमुद्भूतायथाभवत् ॥

वधायदुष्टदैत्यानांतथाशुंभनिशुंभयोः ॥ ૩૫ ॥

ટીકા:-તોપણ ફરીથી એ દેવી શુંભનિશુંભ નામના દૈત્યો તથા તેમના અનુસંગી જે બીજા દુષ્ટ દૈત્યો હતા, તેઓના વધને અર્થે ગૌરી દેવીના શરીરથી ઉત્પન્ન થઈને, ॥ ૩૫ ॥

रक्षणायचलोकानांदेवानामुपकारिणी ॥

तच्छृणुष्वमयाख्यातंयथावत्કથयामिते ॥ ૩૬ ॥

ટીકા:-તેમણે જે પ્રમાણે સર્વ લોકનું સંરક્ષણ કરીને દેવોપર ઉપકાર કર્યો, તે પ્રકાર હું મારી બુદ્ધિ પ્રમાણે તને કહું તે શ્રવણ કર. ॥ ૩૬ ॥

इतिमार्कण्डेयपुराणे सावर्णिकेमन्वंतरेदेवीमहात्म्येशक्रा

दिस्तुतिर्नामचतुर्थोऽध्यायः ॥ ૪ ॥

ઇતિશ્રીમાર્કંડેય પુરાણે ઇન્દ્રાદિ દેવસ્તુતિ મહિષાસુર વધોનામ સાર્થ ચતુર્થોઽધ્યાયઃ ॥ ૪ ॥

॥ શ્રીગણપતિર્જયતિ ॥

ઉત્તમચરિતસ્યરુદ્રઋષિઃ ॥ મહાસરસ્વતીદેવતા ॥ અનુ
ષ્ટુપ્છંદઃ ॥ ધીમાશક્તિઃ ॥ ધ્રામરીબીજં ॥ સૂર્યસ્તત્ત્વં ॥ સા
મવેદઃસ્વરૂપં ॥ મહાસરસ્વતીપ્રીત્યર્થેઉત્તમચરિતજપેવિ
નિયોગઃ ॥ ધ્યાનં ॥ ઘંટાશૂલહલાનિશંખમુસલેચક્રંધનુઃ
સાયકંહસ્તાઙ્ગૈર્દધતીંધનાન્તવિલસચ્છીતાંશુતુલ્યપ્રભાં॥
ગૌરીદેહસમુદ્ભવાત્રિનયનામાધારભૂતાં મહાપૂર્વામત્ર સર
સ્વતીમનુભજેચ્છુંભાદિદૈત્યાર્દિનીમ્ ॥ ॥

॥ ઋષિરુવાચ ॥ પુરાશુંભનિશુંભાભ્યામસુરાભ્યાંશીપતેઃ॥

ત્રૈલોક્યંયજ્ઞભાગાશ્રહતામદબલાશ્રયાત્ ॥ ૧ ॥

ટીકા:-ગયા અધ્યાયમાં બુદ્ધિ પ્રમાણે કહું છું. એવી ઋષિએ જે પ્રતિજ્ઞા કરી, તે બાબત આ પાંચમા અધ્યાયમાં એ ઋષિ ઇતિહાસકથન કરેછે કે, પુર્વે કશ્યપકી ઉત્પત્ત થયેલા દેનુને દેકાણે નમુચિ નામના દાનવના મોટા ભાઈ શુંભ તથા નિશુંભ ઉત્પત્ત થયા. એ બેઉ મહા ગર્વીષ્ટ તથા બલાઢય અસુરોએ, ઇંદ્રના ત્રૈલોક્ય તથા યજ્ઞભાગનું હરણ કર્યું. ॥ ૧ ॥

તાવેવસૂર્યતાંતદ્વદધિકારંતથૈંદવં ॥

કૌબેરમથયામ્યંચચક્રાતેવરુણસ્યચ ॥ ૨ ॥

તાવેવપવનર્દ્ધિંચચક્રતુર્વહ્નિકર્મચ ॥

તતોદેવાવિનિર્ધૂતાભ્રષ્ટરાજ્યાઃપરાજિતાઃ ॥ ૩ ॥

ટીકા:-તે એમ કે, એ શુંભનિશુંભે સૂર્યનું સ્થાન હરણ કરીને, તેમનો પ્રકાશ તથા અધિકાર પોતેજ કરવા લાગ્યા. ચંદ્ર, કુબેર, યમ તથા વરુણ વગેરેના સકલ અધિકાર તેઓ પોતાની બાજુએ, તે તે સ્થાનોએ રહીને કરવા લાગ્યા. વાયુની સર્વત્ર વ્યાપકરૂપ સમૃદ્ધિ તથા અગ્નીની સર્વ દાહક, પાચક તથા પ્રકાશરૂપ શક્તિ વગેરે એ બેઉએ ધારણ કર્યા. એ સમય સ-

૬ દેવો સર્વાધિકાર રહિત રાજબ્રહ્મ થયા છતાં પરાજીત (હારેલા) થયા. ॥૩

હતાધિકારાસ્ત્રિદશાસ્તાંભ્યાંસર્વેનિરાકૃતાઃ ॥

મહાસુરાભ્યાંતાંદેવીંસંસ્મરંત્યપરાજિતામ્ ॥ ૪ ॥

ટીકા:—એ રીતના મહા અસુરોએ દેવોના સકલ અધિકાર હરણ કરીને તથા એ સર્વને સ્વર્ગસ્થાનમાંથી બ્રહ્મ કરીને કહાડી મેલ્યા. એ વખત સર્વત્ર અજીત એવાં દેવી વીધેની સર્વ દેવોને સ્મૃતિ (યાદ) આવી. ॥ ૪ ॥

તયાસ્મકંવરોદત્તોયથાપત્સુસ્મૃતાસિલાઃ ॥

ભવતાંનાશયિષ્યામિતત્ક્ષણાત્પરમાપદઃ ॥ ૫ ॥

ટીકા:—તે એવી કે, એ દેવીએ અમને પ્રથમ વરદાન આપ્યું હતું કે, હે સમગ્ર દેવો, જે સમય તમને વિપત્તિ પ્રાપ્ત થાય, તે સમય તમે મારું સ્મરણ કરશે. એટલે હું તમારી સકલ મહા વિપત્તિઓનો તત્કાલ નાશ કરીશ. ॥ ૫ ॥

इतिकृत्वामतिंदेवाहिमवन्तंनगेश्वरं ॥

जग्मुस्तत्रततोदेवींविष्णुमायांप्रतुष्टुवुः ॥ ६ ॥

ટીકા:—એવું તેમણે આપણને આશ્વાસન [વચન] આપ્યું હતું, માટે હાલમાં તેમનેજ શરણે જવું. એવો નિશ્ચય કરીને, તે સર્વ દેવો સકલ પાર્વતોમાં શરેષ્ઠ એવા હિમાલય પર્વતે ગયા; કારણ કે, એ હિમાલય એ ભવાનીનું ઉત્પત્તિસ્થાન છે માટે ત્યાં જઈને, તે દેવો, એ વિષ્ણુની માયા-રૂપીણી દેવીની સ્તુતિ કરવા લાગ્યા. ॥ ૬ ॥

॥ देवाऊचुः॥ नमोदेव्यैमहादेव्यैशिव्यैसततंनमः ॥

नमःप्रकृत्यैभद्रायैनियताःप्रणताःस्मतां ॥ ७ ॥

ટીકા:—તે એમ કે, જેમની કાન્તિ સર્વત્ર વ્યાપ્ત છે એમાં દેવીને તથા જે બ્રહ્માદિકોનેપણ સૃષ્ટિ [જગદોત્પત્તિ] વગેરે વ્યબહાર કરવા બાબત પ્રવૃત્ત કરે છે એવાં મહાદેવીને નમસ્કાર હજે; તેમજ કલ્યાણરૂપીણી જે શીવા [પાર્વતી] તેમને પણ અમારો નિરંતર નમસ્કાર હજે; વળી જગતની ઉત્પત્તિ કરનારાં મુલ પ્રકૃતિને તથા રક્ષણ કરનારાં આદિ શક્તિને, અમે

નમસ્કારપુર્વક સાવધયિત્ત હોતાથકા અત્યંત નમ્ર થયા છીએ. ॥ ૭ ॥

રૌદ્રાયૈનમોનિત્યાયૈર્ગૌરૈર્ધાન્યૈનમોનમઃ ॥

જ્યોત્સ્નાયૈર્ચેદુરૂપિણ્યૈસુખાયૈસતતંનમઃ ॥ ૮ ॥

ટીકા:—મલ્લયકાલે જગતનેા સંહાર કરનારાં રૌદ્રશક્તિ, સર્વકાલ એકરૂ-
પે રહેનારાં નિત્યાખ્ય શક્તિ, સંપુર્ણ જગતને ઉદરને ધારણ કરનારાં ગૌ-
રી તથા સર્વને આધારભુત ધાત્રીને અમારો વારંવાર નમસ્કાર હજો; અ-
ને ચંદ્રની કાન્તિરૂપીણી તથા ચંદ્રરૂપીણી છતાં, પોતાના ભક્તોને પર-
માનંદ સુખરૂપીણી છે, તેમનેપણ અમારો નિરંતર નમસ્કાર હજો. ॥ ૮ ॥

કલ્યાણ્યૈપ્રણતાંવૃદ્ધૈસિદ્ધૈર્કુર્મોનમોનમઃ ॥

નૈર્ઋત્યૈભૂષ્ટતાંલક્ષ્મ્યૈર્શર્વાણ્યૈતેનમોનમઃ ॥ ૯ ॥

ટીકા:—તેમજ જે સર્વદા નમ્ર થઇને શરણે આવે છે, તેમનું કલ્યાણ કર-
નારાં છતાં, તેના ઐશ્વર્યનીપણ વૃદ્ધિ કરે છે, તથા તેનાં સર્વ કાર્યોની સી-
દ્ધિ કરનારાં છતાં, જે કુર્મ [કાચબો] રૂપીણી છે, એવાં સર્વરૂપ દેવીને,
અમારો પ્રથક પ્રથક નમસ્કાર હજો. એ રીતે જે નિરઋતી (ઉત્પત્તિકારક)
દેવરૂપીણી છતાં, શિવશક્તિરૂપેપણ હોવાને લીધે, સર્વ પૃથ્વીપતિ રાજ-
ઓની રાજ્યલક્ષ્મી છે, તેને પણ અમારો વારંવાર નમસ્કાર હજો. ॥ ૯ ॥

દુર્ગાયૈદુર્ગપરાયૈસારાયૈસર્વકારિણ્યૈ ॥

સ્વાત્યૈતથૈવકૃષ્ણાયૈધૂમ્રાયૈસતતંનમઃ ॥ ૧૦ ॥

ટીકા:—જેમના રૂપનેા અંત દુઃખથીપણ પ્રાપ્ત થવાને અશક્ય એવાં દુ-
ર્ગા જે મહા બલવતી હોવાનેલીધે દુસ્તર [તરવાને અશક્ય] સંસાર સા-
ગરથી પાર કરે છે વગેરે ભક્તોનાં કાર્યો કરનારાં છતાં, પ્રકૃતિપુરૂષના
ભેદજ્ઞાનરૂપ જે ખ્યાતીરૂપે દેવ, તથા જે કૃષ્ણશક્તિ તથા ધુમ્રવર્ણશક્તિછે
તેમનેપણ અમારો પૃથક પૃથક નમસ્કાર હજો. ॥ ૧૦ ॥

અતિસૌમ્યાતિરૌદ્રાયૈનતસ્તસ્યૈનમોનમઃ ॥

નમોજગત્પ્રતિષ્ઠાયૈદેવ્યૈકૃત્યૈનમોનમઃ ॥ ૧૧ ॥

ટીકા:—વિધારૂપે સંસાર દુઃખ શમન કરનારાં છતાં અતિ સૌમ્ય, તથા

અવિદ્યારૂપે સંસારસાગરનાં હેતુભુત હોવાથી અતિ ભયંકર છે તે બેઉને અમે અતિ નમ્ર હોતાથકા, વારંવાર નમસ્કાર કરીએ છીએ, જે જગતનું ઉપાદાન કારણ છે તે તથા દેવશક્તિ અને ક્રિયાશક્તિનેપણ અમારો નમસ્કાર હજો. ॥ ૧૧ ॥

યાદેવીસર્વભૂતેષુવિષ્ણુમાયેતિશબ્દિતા ॥

નમસ્તસ્યૈનમસ્તસ્યૈનમસ્તસ્યૈનમોનમઃ ॥૧૨॥

ટીકા:--તેમજ સર્વ પ્રાણીમાત્રમાં વિષ્ણુની માયારૂપે વ્યાપ્ત હોવાનેલીધે જેમના શબ્દોજ સદ્વિદ્યારૂપી શાન્તવેદ તે જેણે પ્રતિપાદન કર્યા છે, તે દેવીને અમારા કાઈક, વાચિક તથા માનસિક એવા ત્રણ પ્રકારના ત્રણ નમસ્કાર હજો. એમ દર્શાવ્યું. એજ પ્રમાણે આવતા દરેક શ્લોકમાં જણવું. ॥ ૧૨ ॥

યાદેવીસર્વભૂતેષુચેતનેત્યાભિધીયતે ॥

નમસ્તસ્યૈનમસ્તસ્યૈનમસ્તસ્યૈનમોનમઃ ॥ ૧૩ ॥

ટીકા:--જે દેવી સર્વ ભુતમાત્રમાં નિર્વીકાર ચૈતન્યરૂપે છે એમ કહે છે, તે દેવીને પુર્વોક્ત પ્રકારે અમે ત્રિવિધ નમસ્કાર કરીએ છીએ, ॥ ૧૩ ॥

યાદેવીસર્વભૂતેષુબુદ્ધિરૂપેણસંસ્થિતા ॥

નમસ્તસ્યૈનમસ્તસ્યૈનમસ્તસ્યૈનમોનમઃ ॥ ૧૪ ॥

ટીકા:--જે દેવી સર્વ ભુતોમાં નિશ્ચયાત્મક બુદ્ધિરૂપે સ્થિત છે, તેમને અમે ત્રિવિધ નમસ્કાર કરીએ છીએ. ॥ ૧૪ ॥

યાદેવીસર્વભૂતેષુનિદ્રારૂપેણસંસ્થિતા ॥

નમસ્તસ્યૈનમસ્તસ્યૈનમસ્તસ્યૈનમોનમઃ ॥ ૧૫ ॥

ટીકા:--જે દેવી સર્વ ભુતમાં નિદ્રારૂપે સ્થિત છે, તેમને અમે ત્રિવિધ નમસ્કાર કરીએ છીએ. ॥ ૧૫ ॥

યાદેવીસર્વભૂતેષુક્ષુધારૂપેણસંસ્થિતા ॥

નમસ્તસ્યૈનમસ્તસ્યૈનમસ્તસ્યૈનમોનમઃ ॥ ૧૬ ॥

ટીકા:—જે દેવી સર્વ ભુતભાત્રમાં ક્ષુધારૂપે હોય છે, તેમને અમે ત્રિવિધ નમસ્કાર કરીએ છીએ. ॥ ૧૬ ॥

યાદેવીસર્વભૂતેષુચ્છારૂપેણસંસ્થિતા ॥

નમસ્તસ્યૈનમસ્તસ્યૈનમસ્તસ્યૈનમોનમઃ ॥ ૧૭ ॥

ટીકા:—જે દેવી સર્વ પ્રાણીભાત્રપર સંસારતાપની શાન્તિને અર્થે પોતાના સ્વરૂપની છાયા કરે છે, તેમને અમે ત્રિવિધ નમસ્કાર કરીએ છીએ. ॥ ૧૭ ॥

યાદેવીસર્વભૂતેષુશક્તિરૂપેણસંસ્થિતા ॥

નમસ્તસ્યૈનમસ્તસ્યૈનમસ્તસ્યૈનમોનમઃ ॥ ૧૮ ॥

ટીકા:—જે દેવી સર્વ પ્રાણીભાત્રમાં કાર્ય કરવાના સામર્થ્યરૂપે સ્થિત છે, તેમને અમે ત્રિવિધ નમસ્કાર કરીએ છીએ. ॥ ૧૮ ॥

યાદેવીસર્વભૂતેષુતૃષ્ણારૂપેણસંસ્થિતા ॥

નમસ્તસ્યૈનમસ્તસ્યૈનમસ્તસ્યૈનમોનમઃ ॥ ૧૯ ॥

ટીકા:—જે દેવી સર્વ પ્રાણીભાત્રમાં પારકી વસ્તુ પ્રાપ્ત થવાની ઇચ્છારૂપથી સ્થિત છે, તેમને અમે ત્રિવિધ નમસ્કાર કરીએ છીએ. ॥ ૧૯ ॥

યાદેવીસર્વભૂતેષુક્ષાતિરૂપેણસંસ્થિતા ॥

નમસ્તસ્યૈનમસ્તસ્યૈનમસ્તસ્યૈનમોનમઃ ॥ ૨૦ ॥

ટીકા:—જે દેવી સર્વ પ્રાણીભાત્રમાં ક્ષમારૂપે હોય છે, તેમને અમે ત્રિવિધ નમસ્કાર કરીએ છીએ. ॥ ૨૦ ॥

યાદેવીસર્વભૂતેષુજાતિરૂપેણસંસ્થિતા ॥

નમસ્તસ્યૈનમસ્તસ્યૈનમસ્તસ્યૈનમોનમઃ ॥ ૨૧ ॥

ટીકા:—જે દેવી સર્વ પ્રાણીભાત્રમાં ગોત્રાદિ જાતિરૂપે હોય છે, તેમને અમે ત્રિવિધ નમસ્કાર કરીએ છીએ. ॥ ૨૧ ॥

યાદેવીસર્વભૂતેષુલજ્જારૂપેણસંસ્થિતા ॥

નમસ્તસ્યૈનમસ્તસ્યૈનમસ્તસ્યૈનમોનમઃ ॥ ૨૨ ॥

ટીકા:-જે દેવી સર્વ પ્રાણીભાત્રમાં સ્વધર્મ ત્યાગ તથા પરધર્મના સ્વીકાર બાબત લજ્જારૂપે હોય છે, તેમને અમે ત્રિવિધ નમસ્કાર કરીએ છીએ. ॥ ૨૨ ॥

યાદેવીસર્વભૂતેષુશાંતિરૂપેણસંસ્થિતા ॥

નમસ્તસ્યૈનમસ્તસ્યૈનમસ્તસ્યૈનમોનમઃ ॥ ૨૩ ॥

ટીકા:-જે દેવી સર્વ પ્રાણીભાત્રમાં હૃદયનિઘ્રરૂપે શાન્તિરૂપે વાસ કરે છે, તેમને અમે ત્રિવિધ નમસ્કાર કરીએ છીએ. ॥ ૨૩ ॥

યાદેવીસર્વભૂતેષુશ્રદ્ધારૂપેણસંસ્થિતા ॥

નમસ્તસ્યૈ ॥ નમસ્તસ્યૈનમસ્તસ્યૈનમોનમઃ ॥ ૨૪ ॥

ટીકા:-જે દેવી સર્વ પ્રાણીભાત્રમાં સત્યરૂપોના વાક્યપર આસ્તિક્ય બુદ્ધિરૂપે વાસ કરે છે, તેમને અમે ત્રિવિધ નમસ્કાર કરીએ છીએ. ॥ ૨૪ ॥

યાદેવીસર્વભૂતેષુકાંતિરૂપેણસંસ્થિતા ॥

નમસ્તસ્યૈનમસ્તસ્યૈ ॥ નમસ્તસ્યૈનમોનમઃ ॥ ૨૫ ॥

ટીકા:-જે દેવી સર્વ પ્રાણીભાત્રમાં કાન્તિરૂપે વાસ કરે છે, તેમને અમે ત્રિવિધ નમસ્કાર કરીએ છીએ. ॥ ૨૫ ॥

યાદેવીસર્વભૂતેષુલક્ષ્મીરૂપેણસંસ્થિતા ॥

નમસ્તસ્યૈનમસ્તસ્યૈન્નમસ્તસ્યૈનમોનમઃ ॥ ૨૬ ॥

ટીકા:-જે દેવી સર્વ પ્રાણીભાત્રમાં સંપત્તિરૂપે વાસ કરે છે, તેમને અમે ત્રિવિધ નમસ્કાર કરીએ છીએ. ॥ ૨૬ ॥

યાદેવીસર્વભૂતેષુવૃત્તિરૂપેણસંસ્થિતા ॥

નમસ્તસ્યૈનમસ્તસ્યૈનમસ્તસ્યૈનમોનમઃ ॥ ૨૭ ॥

ટીકા:-જે દેવી સર્વ પ્રાણીભાત્રમાં ઉપબળવનવૃત્તિરૂપથી વાસ કરે છે, તેમને અમે ત્રિવિધ નમસ્કાર કરીએ છીએ. ॥ ૨૭ ॥

યાદેવીસર્વભૂતેષુસ્મૃતિરૂપેણસંસ્થિતા ॥

નમસ્તસ્યૈનમસ્તસ્યૈનમસ્તસ્યૈનમોનમઃ ॥૨૮॥

ટીકા:-જે દેવી સર્વ પ્રાણીમાત્રમાં સ્મૃતિરૂપે વાસ કરે છે, તેમને અમે ત્રિવિધ નમસ્કાર કરીએ છીએ. ॥ ૨૮ ॥

યાદેવીસર્વભૂતેષુદયારૂપેણસંસ્થિતા ॥

નમસ્તસ્યૈનમસ્તસ્યૈનમસ્તસ્યૈનમોનમઃ ॥૨૯॥

ટીકા:-જે દેવી, સર્વ પ્રાણીમાત્રમાં દયારૂપે વાસ કરે છે, તેમને અમે ત્રિ-વિધ નમસ્કાર કરીએ છીએ. ॥ ૨૯ ॥

યાદેવીસર્વભૂતેષુતુષ્ટિરૂપેણસંસ્થિતા ॥

નમસ્તસ્યૈનમસ્તસ્યૈનમસ્તસ્યૈનમોનમઃ ॥૩૦॥

ટીકા:-જે દેવી સર્વ પ્રાણીમાત્રમાં તુષ્ટિરૂપે વાસ કરે છે, તેમને અમે ત્રિ-વિધ નમસ્કાર કરીએ છીએ. ॥ ૩૦ ॥

યાદેવીસર્વભૂતેષુમાતૃરૂપેણસંસ્થિતા ॥

નમસ્તસ્યૈનમસ્તસ્યૈનમસ્તસ્યૈનમોનમઃ ॥૩૧॥

ટીકા:-જે દેવી સકલ ભુતમાત્રમાં માતૃરૂપે સ્થિત છે, તેમને અમે ત્રિ-વિધ નમસ્કાર કરીએ છીએ. ॥ ૩૧ ॥

યાદેવીસર્વભૂતેષુભ્રાંતિરૂપેણસંસ્થિતા ॥

નમસ્તસ્યૈનમસ્તસ્યૈનમસ્તસ્યૈનમોનમઃ ॥૩૨॥

ટીકા:-તથા જે દેવી સર્વ ભુતમાત્રમાં ભ્રાંતિરૂપે સ્થિત હોયછે, તેમને અમારા પ્રથમ કહ્યા પ્રમાણેના ત્રિવિધ નમસ્કાર હોજે. ॥ ૩૨ ॥

ઈન્દ્રિયાણામધિષ્ઠાત્રીભૂતાનાંચાંચિલેષુયા ॥

ભૂતેષુસતતંતસ્યૈવ્યાપ્ત્યૈદેવ્યૈનમોનમઃ ॥૩૩॥

ટીકા:-તેમજ જે સંપૂર્ણ પ્રાણીમાત્રની જ્ઞાનેન્દ્રિયો તથા કર્મેન્દ્રિયોનાં અ-ધિષ્ઠાતા દેવ હોવાનેલીધે, એ ઈન્દ્રિયોને સ્થુલ તથા સુક્ષ્મ વિષયોમાં પ્ર-

વૃત કરે છે, તથા જે સકલ ભુતમાત્રમાં સતત (નિરંતર) અંતર્બાહ્ય વ્યાપ્ત છે, તે દેવીને અમારો વારંવાર નમસ્કાર હજો. ॥ ૩૩ ॥

ચિતિરૂપેણયાકૃત્સ્તમેતદ્યાપ્યસ્થિતાજગત્ ॥

નમસ્તસ્યૈનમસ્તસ્યૈનમસ્તસ્યૈનમોનમઃ ॥૩૪॥

ટીકા:—જે ચિત્કૃતિ [ચિત્ત=શક્તિ] રૂપે સકલ જગતમાં વ્યાપેલાં છે, તે દેવીને પણ પ્રથમ કહ્યા પ્રમાણે અમે નમસ્કાર કરીએ છીએ. ॥ ૩૪ ॥

સ્તુતાસુરૈઃપૂર્વમભીષ્ટસંશ્રયાત્તથાસુરેંદ્રેણદિનેષુસેવિતા ॥
કરોતુસાનઃશુભહેતુરીશ્વરીશુમાનિભદ્રાણ્યભિહન્તુચાપ
દઃ ॥ ॥ ૩૫ ॥ ॥

ટીકા:—જેમની પ્રથમ બ્રહ્માદિ દેવે સ્તુતિ કરી, જેમણે મહિષાસુરનો વધ કર્યો, જેમની ઇર્ષ્યે ફરીથી અભિષ્ટ ફલની પ્રાપ્તિને અર્થે પ્રતિ દિવસે સેવા કરી, એવાં સકલ કલ્યાણનાં હેતુભુત ઇશ્વરી, અમારી સકલ વિપત્તિઓનો નાશ કરીને, અમારૂં અતિ પ્રકારે અતિકલ્યાણ કરે. ॥ ૩૫ ॥

યાસાંપ્રતંચોદ્ધતદૈત્યતાપિતૈરસ્માભિરીશાચસુરૈર્નમસ્યતે ॥
યાચસ્મૃતાતત્ક્ષણમેવહંતિનઃસર્વાપદોભક્તિવિનષ્ઠમૂર્તિભિઃ૩૬

ટીકા:—હાલમાં અમને સમગ્ર દેવોને, ઉન્નત દૈત્યોએ અતિ તાપ દીધાનેલીધે, અમે સૌએ મળીને જે ઇશ્વરીને વારંવાર વંદન કર્યું, તે, ભક્તિપુર્વક અંતઃકરણથી નમ્ર થઈને અમે સ્મરણ કરીએ છીએ એટલે અમારી સકલ વિપત્તિઓનો નાશ કરે છે. ॥ ૩૬ ॥

॥ ઋષિરુવાચ ॥ એવંસ્તવાદિયુક્તાનાંદેવાનાંતત્રપાર્વતિ ॥

સ્નાતુમભ્યાયયૌતોયેજાહ્નવ્યાનૃપનંદન ॥૩૭॥

ટીકા:—ઋષિ કહે છે, હે રાજપુત્ર, એ રીતે દેવોએ જે સમય દેવીનું નમસ્કારયુક્ત સ્તવન કર્યું, તે સમય કૈલાસ પર્વતપર જન્મહવીના જલમાં સ્નાન કરવાસારૂ પાર્વતી દેવી આવ્યાં હતાં, તે તે દેવોને પ્રાપ્ત થયાં. ૩૭।

સાબ્રવીતાન્સુરાન્સુભ્રૂર્ભવાદ્ધિઃસ્તૂયતેત્રકા ॥

શરીરકોશતશ્ચાસ્યા:સમુદ્ભૂતાબ્રવીચ્છિવા ॥૩૮॥

ટીકા:—તે સમય એ દેવી પ્રસન્ન દૃષ્ટિથી એ દેવોને અવલોકન કરીને બોલ્યાં કે, હે દેવો, તમે અહીં આવીને કેની સ્તુતિ કરો છો ? હું તમને આ ઠેકાણે પ્રાપ્ત થઈ તેમ છતાં, તમે મારી સાથે ભાષણ ન કરતાં બીજની સ્તુતિ કરો છો, તો મારાથકી બીજું કોણ છે ? તેમણે એ રીતનો પ્રશ્ન પુછ્યો, તથાપિ તેઓને એ દેવીએ પુછેલા પ્રશ્નનો અભિપ્રાય સમજાણો નહીં. તે જોઈને તત્કાલ અંબિકા દેવી, એ પાર્વતીના શરીરરૂપી ધરમાંથી સત્ત્વગુણપ્રધાનભૂત અંશથી પ્રગટ થયાં, તેથી જેને શિવા સંજ્ઞા છે તે, પાર્વતીને કહે છે. ॥ ૩૮ ॥

સ્તોત્રમ્મૈતત્ક્રિયતેશુંભદૈત્યનિરાકૃતૈ: ॥

દેવૈ:સમેતૈ:સમરેનિશુંભેનપરાજિતૈ: ॥૩૯॥

ટીકા:—કે, હે પાર્વતી, પ્રથમ જે દેવોને નિશુંભ દૈત્યે રણભુમિમાં પરાજીત કર્યા તથા શુંભેપણ જેઓને સ્વર્ગથકી બ્રહ્મ કર્યા, તે સર્વે દેવોએ એકત્ર મળીને મારું જ સ્તોત્ર કર્યું. તમારું નહીં. ॥ ૩૯ ॥

શરીરકોશાદ્યત્તસ્યા:પાર્વત્યાનિ:સૂતાંબિકા ॥

કૌશિકીતિસમસ્તેષુતતોલોકેષુર્ગીયતે ॥૪૦॥

ટીકા:—ઋષિ કહે છે. એવું ભાષણ કરનારાં અંબિકા, જે કારણસાર એ પાર્વતીના શરીરકોશથકી આવિર્ભૂત થયાં, તે કારણથી તેમને સકલ લોકોમાં કૌશિકી કહે છે. ॥ ૪૦ ॥

તસ્યાંવિનિર્ગતાયાંતુકૃષ્ણાભૂત્સાપિપાર્વતિ ॥

કાલિકેતિસમાસ્ત્યાતાહિમાચલકૃતાશ્રયા ॥૪૧॥

ટીકા:—એવાં ગૌરવર્ણયુક્ત સત્ત્વગુણપ્રધાન દેવી, પાર્વતીના શરીરથકી બાહ્યર નિકળ્યાનેલીધે, એ પાર્વતી તમોગુણપ્રધાન શિવશક્તિ હોવાઉપરથી કૃષ્ણવર્ણ થયાં, માટે તે કાલિકા નામે પ્રખ્યાત થઈને, હિમાચલનો આશ્રય કરીને રહ્યાં. ત્યારથી માહાદેવનેપણ કાલિકાપતિ, એવું નામ પ્રાપ્ત થયું. ॥ ૪૧ ॥

તતોંબિકાંપરંરૂપંબિભ્રાણાંસુમનોહરં ॥

દદર્શચण्डोमुण्डश्चभृत्यौशुंभनिशुंभयोः ॥૪૨॥

ટીકા:-પછી જે અંબિકા, પાર્વતીના શરીરથકી નિકળ્યાં હતાં, તેમણે પરમ સર્વોત્કૃષ્ટ એવું મનોહર રૂપ ધારણ કર્યું. તે સમય ત્યાં શુંભનિશુંભના ચંડમુંડ નામના સેવકો હતા, તેઓએ એ અંબિકાનું અપ્રતિમ [જે નો બેટો નહીં તેવું] રૂપ દેખ્યું. ॥ ૪૨ ॥

તામ્યાંશુંભાયચારૂયાતાઅતીવસુમનોહરા ॥

કાપ્યાસ્ત્રીમહારાજમાસયંતીહિમચલં ॥૪૩॥

ટીકા:-તે વખતે એ બેઉએ ત્યાંથી જઈને, શુંભને વિદિત કર્યું કે, હે મહારાજ, હિમાલયપર કોઈ એક અત્યંત મનોહર રૂપવતી સ્ત્રી છે, તે પોતિકી કાન્તિથી એ હિમાચલનેપણ શોભાવે છે. ॥ ૪૩ ॥

નૈવતાદૃક્કચિદ્રૂપંદૃષ્ટંકેનચિદુત્તમં ॥

જ્ઞાયતાંકાપ્યસૌદૈવીગૃહ્યતાંચાસુરેશ્વર ॥૪૪॥

ટીકા:-તો એ પ્રમાણેનું ઉત્તમ રૂપ કોઈએ કદાપિપણ અવલોકન કર્યું નહીં હોય, માટે હે અસુરેશ્વર, તમે મનુષ્યરૂપે ત્યાં જઈને, એ દેવી કોણ છે એવો શોધ કરીને, તેનો અંગિકાર કરો. ॥ ૪૪ ॥

સ્ત્રીરત્નમતિચાર્વંગીદ્યોતયંતીદિશસ્ત્રિષા ॥

સાતુતિષ્ઠતિદૈત્યેંદ્રતાંભવાન્દ્રષ્ટુમર્હતિ ॥૪૫॥

ટીકા:-કારણ કે, તે અત્યુત્તમ સ્ત્રીઓમાં કેવલ રતનતુલ્ય હોવાથી, પોતિકા સ્વરૂપની કાન્તિથી દશે દિશાઓ પ્રકાશિત કરતીથકી, અઘાપિ હિમાચલપર છે, માટે હે દૈત્યેંદ્ર, તે તમારે દર્શન કરવાને યોગ્ય હોવાનેલીધે, તમારે તેને અવલોકન કરીને, તેનો સ્વીકાર કરવો બેઠયે. ॥ ૪૫ ॥

યાનિરત્નાનિમણયોગજાશ્વાદિનિવૈપ્રભો ॥

ત્રૈલોક્યેતુસમસ્તાનિસાંપ્રતંભાંતિતેગૃહે ॥૪૬॥

ટીકા:-કદાપિ એ કેવલ રતનતુલ્ય છે તો અમને શી રીતે સાધ્ય થશે ?

એવી આપ મનમાં શંકા કરશે નહીં; કારણ કે, હે પ્રભુ [અન્નદાતા], ત્રૈ-
લોક્યમાં જે સ્વજાતિશરેષ્ઠ એવાં ગજશ્યાદિ [હાથી ઘોડા વીગેરે] રત્નો
તથા મણિ છે, તે સર્વે હાલમાં તમારાજ ધરમાં શોભેછે. ॥ ૪૬ ॥

ऐरावतःसमानतिगजरत्नंपुरंदरात् ॥

पारिजाततरुश्चायंतथैवोच्चैःश्रवाहयः ॥४७॥

ટીકા:--તે એવાં કે, તમે પુરંદર નામના ઇંદ્રનો પરાજય કરીને, તેનું
હસ્તીરત્ન એરાવત, વૃક્ષરત્ન પારિજાતક તથા અશ્વરત્ન ઉચ્ચૈશ્રવા, એ
ત્રણ હરણુ કરીને લાવ્યા. ॥ ૪૭ ॥

विमानंहंससंयुक्तमेतत्तिष्ठतितेंगणे ॥

रत्नभूतमिहानीतंयदासीद्वિधेसोद्भूतं ॥४८॥

ટીકા:--તમને વરદાન આપનારા બ્રહ્મદેવનું રત્નજડિત હંસયુક્ત વિ-
માન તમે લાવ્યા છે, કે જે તમારું આંગણું શોભાવે છે, તો એથી બી-
જી નવાઈ શી ? ॥ ૪૮ ॥

निधिरेषमहापद्मःसमानीतोधनेश्वरात् ॥

किंजल्किनींददौचाब्धिर्मालामम्लानपंकजां ॥४९॥

ટીકા:--કુબેરપાસેથી મહાપદ્મ દ્રવ્યનો ભંડાર લાવ્યા, તે વખત તમા-
રાથી ડરીને સમુદ્રેપણુ કિંજલ્કિની નામની સ્વચ્છ કમલોની માલા
આપી. ॥ ૪૯ ॥

छत्रंतेवारुणंगेहेकांचनस्रावितिष्ठति ॥

तथाऽयंस्यंदनवरोयःपुरासीत्प्रजापतेः ॥५०॥

ટીકા:--આપણા લુપનમાં સુવર્ણની વૃષ્ટિ કરનારૂં વરૂણનું છત્રપણુ છે;
તેમજ જે પ્રથમ દક્ષપ્રજાપતિપાસે હતો તે ઉત્તમ રથપણુ હાલમાં આપ-
ની પાસે છે. ॥ ૫૦ ॥

मृत्योरुत्क्रांतिदानामशक्तिरीशत्वयाहता ॥

पाशःसलिलराजस्यभ्रातुस्तवपरिग्रहे ॥५१॥

ટીકા:-હે અસુરેશ, સકલ પ્રાણીભાત્રને મરણ આપનારી જે મૃત્યુની શક્તિ તે પણ તમેજ હરણ કરી, તથા જલના રાજા વરુણનો પાશ-[જાળ] પણ આપના બંધુએ ધારણ કર્યો છે; ॥ ૫૧ ॥

નિશુંભસ્યાઽબિજાતાશ્ચસમસ્તારત્નજાતયઃ ॥

વહિરપિદ્દૌતુમ્યમગ્નિશૌચેચવાસસો ॥૫૨॥

ટીકા:-અને સમુદ્રથકી ઉત્પન્ન થયેલાં જે સમસ્ત રત્નો, તે પણ આપના બંધુ નિશુંભપાસે છે; તેમજ અગ્નિસ્પર્શથી દગ્ધ ન થતાં નિર્મલ થનારાં બે વસ્ત્રો, તમને અગ્નિએ આપ્યાં છે. ॥ ૫૨ ॥

एवदैत्येन्द्ररत्नानिसमस्तान्याहतानिते ॥

स्त्रीरत्नमेषાकल्याणीत्वयाकस्मान्नગृह्यते ॥૫૩॥

ટીકા:-હે દૈત્યેન્દ્ર, એ પ્રકારનાં સમસ્ત રત્નો તમે હરણ કરીને લાવ્યા; પરંતુ કલ્યાણકારક સ્ત્રીરત્ન તમે શા કારણથી મેળવતા નથી ? તો એ સ્ત્રીરત્ન મેળવવું આપને યોગ્યજ છે. ॥ ૫૩ ॥

॥ऋषिरुवाच ॥ निशम्येतिवचःशुंभःसतदाचण्डमुंडयोः॥

॥ प्रेषयामाससुग्रीविंदूतंदेव्यामहासुरं ॥૫૪॥

ટીકા:-ઋષિ કહે છે. એ રીતનાં એ ચંડમુંડનાં વાક્યો સાંભળતાંજ, શુભે, પોતાનો સુગ્રીવ નામનો મહા અસુર દુત (સેવક) હતો, તેને એ દેવીની પાસે તત્કાલ મોકલ્યો. ॥ ૫૪ ॥

इतिचेतिचवक्तव्यासागत्वावचनान्मम ॥

यथाचाभ्येतिसंप्रीत्यातथाकार्यंत्वयालघु ॥૫૫॥

ટીકા:-તે એવી રીતે કે, જે સમય એ દુત દેવીપાસે જવાને નીકળ્યો, તે સમય તેને શુભે એવું કહ્યું કે, તું ત્યાં જઈને, તે દેવીને મારા શી-ખવ્યાપ્રમાણેનાં મધુર વાક્યોથી કહેજે કે, તે વાક્યો સાંભળતાંજ તે અતિ પ્રસન્ન થઈને, મારી પાસે સત્વર (તાકીદથી) આવે એવું કામ કર. ૫૫

सतत्रगत्वायत्रास्तेशैलोद्देशेतिशोभने ॥

સાદેવીતાંતતઃપ્રાહશ્લક્ષ્ણમધુરયાગિરા ॥૫૬॥

ટીકા:—એ રીતની શુંલની આક્ષા લેધને, એ દુત એ પર્વતપરના જે અતિ સુસોભિત સ્થલે એ દેવી હતાં ત્યાં જઈને, એ સુગ્રીવ, એ દેવીને હળવેથીજ સચુક્તિક મધુર વાણીથી કહેવા લાગ્યો. ॥ ૫૬ ॥

॥ દૂતઉવાચ ॥ દેવિદૈત્યેશ્વરઃશુંભસ્રૈલોક્યેપરમેશ્વરઃ ॥

દૂતોહંપ્રેષિતસ્તેનત્સકાશમિહાગતઃ ॥૫૭॥

ટીકા:—કે, હે દેવી, કોઈ એક શુંલ નામે દૈત્યેશ્વર છે, તે કેવળ દૈત્યો-નોજ રાજા છે એમ નથી, પરંતુ સંપુર્ણ ત્રૈલોક્યનોપણ પરમેશ્વર છે, તે-નો હું દુત હોવાનેલીધે, તેણે મને તમારી પાસે મોકલ્યો, માટે હું અહીં આવ્યો છું. ॥ ૫૭ ॥

અવ્યાહતાજ્ઞઃસર્વાસુયઃ સદાદેવયોનિષુ ॥

નિર્જિતાશ્ચિલદૈત્યારિસ્સયદાહશ્રૃણુષ્વતત્ ॥૫૮॥

ટીકા:—શા કારણથી આવ્યો ? એમ પુછશે! તો કહું છું કે, જેણે સકલ દૈત્યોના શત્રુઓને હત્યાનેલીધે જેની આજ્ઞા હમેશાં સર્વ દેવોમાં કોઈપણ ઉલ્લંઘન કરતા નથી, તેણે મારીસાથે તમને જે કાંઈ કાઢાવ્યું છે, તે ત-મે સાંભળો. ॥ ૫૮ ॥

મમત્રૈલોક્યમશ્ચિલમમદેવાવશાનુગાઃ ॥

યજ્ઞભાગાનહંસર્વાનુપાશ્રામિષ્ઠયકૃષ્ઠયકૃ ॥૫૯॥

ટીકા:—કે આ સંપુર્ણ ત્રૈલોક્ય મારે સ્વાધિન હોવાથી, સર્વ દેવો મારે વશ થઈને, મારી સેવા કરે છે; તેમજ પૃથ્વીપરના સકલ યજ્ઞોના જે પૃ-થક પૃથક ભાગ, તે સર્વે મારી પાસે આવવાથી, હુંજ ભક્ષણ કરું છું. ૫૯

ત્રૈલોક્યેવરરત્નાનિમમવશ્યાન્યશેષતઃ ॥

તથૈવગજરત્નંચહતંદેવેન્દ્રવાહનં ॥૬૦॥

ટીકા:—અને ત્રૈલોક્યમાં જે ઉત્કૃષ્ટ રત્નો છે તે નિરંતર મારા અધિપત્ય-થી મારા કબજામાં છે. જુઓ કે, દેવેન્દ્રનું વાહન જે ગજરત્ન, તે પણ હું

હરણુ કરીને લાઁયો છું. ॥ ૬૦ ॥

ક્ષીરોદમથનોદ્ભૂતમશ્વરત્નમમામરૈઃ ॥

ઉચ્ચૈઃશ્રવસસંજ્ઞાંતત્પ્રણિપત્યસમર્પિતં ॥૬૧॥

ટીકા:—વળી ક્ષીરસમુદ્રના મથનથકી ઉત્પન્ન થયેલું જે ઊચ્ચૈશ્રવા ના-
મના અશ્વરૂપી રત્ન, કે જે ઇંદ્રે લીધું હતું, તે ઇંદ્રની પાસેથી બળાધારે
હરણુ કરીને, દેવોએ મને નમસ્કારપુર્વક સમર્પણ કર્યું. ॥ ૬૧ ॥

યાનિચાન્યાનિદેવેષુગંધર્વેષૂરગેષુચ ॥

રત્નભૂતાનિભૂતાનિતાનિમય્યેવશોભને ॥૬૨॥

ટીકા:—હે અતિ અદ્ભુત સ્વરૂપવતિ, દેવ, ગંધર્વ તથા મહાનાગોમાં
જે જે રત્નો હતાં, તે તે તથા તે સિવાયનાં બીજાં અનેક રત્નો મારી પા-
સે છે; ॥ ૬૨ ॥

સ્ત્રીરત્નભૂતાંત્વાંદેવિલોકેમન્યામહેવયં ॥

સાત્વમસ્માનુપાગચ્છયતોરત્નભુજોવયં ॥૬૩॥

ટીકા:—પરંતુ તમારા સમાન સ્ત્રીરત્ન માત્ર મારા સંગ્રહમાં નથી, તો હે
દેવી, આ લોકમાં પ્રાપ્ત થાઓ; કારણ કે, આ પૃથ્વીપર રત્નોનો ઉપભો-
ગ કરનારાઓમાં માત્ર અમેજ છીએ. ॥ ૬૩ ॥

માંવામમાનુજંવાપિનિશુંભમુરુવિક્રમમ્ ॥

મજત્વંચંચલાપાંગિરત્નભૂતાસિવૈયતઃ ॥૬૪॥

ટીકા:—વળી તમારી નેત્રકટાક્ષ અતિ ચંચલ હોવાથી, તમે કેવલ મ-
સિદ્ધ રત્ન છો; માટે તમે મને વરો, અથવા મારો કનિષ્ઠ બંધુ જે નિશુ-
ભ નામે મહા પરાક્રમી છે તેને વરો. ॥ ૬૪ ॥

પરમૈશ્વર્યમતુલંપ્રાપ્સ્યસેમત્પરિગ્રહાત્ ॥

એતદ્બુદ્ધ્યાસમાલોક્યમત્પરિગ્રહતાંવ્રજ ॥૬૫॥

ટીકા:—એ રીતના અને બેમાના ગમે તે એકને તમે વરશો, એટલે મા-
રા આશ્રયથી તમને અનુપમ્ય ઉત્કૃષ્ટ ઐશ્વર્ય પ્રાપ્ત થશે. એમ જાણીને,

મનમાં ઊત્તમ વિચાર કરીને, તમે મારી પત્ની થાઓ. ॥ ૬૫ ॥

॥ ઋષિરુવાચ ॥ ઇત્યુક્તાસાતદાદેવીગંભીરાંતઃસ્મિતાજ
ગૌ ॥ દુર્ગાભગવતીમદ્રાયયેદંધાર્યતેજગત્ ॥૬૬॥

ટીકા:-ઋષિ કહે છે. એ રીતે શુંભે તમને મારી મારફતે કહાવ્યું છે, એવું હુંતે દેવીને કહ્યું, એટલે, જે આ સંપૂર્ણ જગતને ધારણ કર્યા છતાં સકલ સજ્જનોનું કલ્યાણ કરનારાં એવાં ભગવતી દુર્ગા, તે અંતર્ગત [મનમાં] કિંચિત હાસ્ય કરીને, એ દૈત્યની હેલના [મશ્કરી] કર્યા જેવી ગંભીર વાણીથી, એ હુતપ્રત્યે કહેવા લાગ્યાં. ॥ ૬૬ ॥

॥ દેવ્યુવાચ ॥ સત્યમુક્તંત્વયાનાત્રમિથ્યાકિંચિત્ત્વયોદિતમ્
ત્રૈલોક્યાધિપતિઃશુંભોનિશુંભશ્ચાપિતાદૃશઃ ॥૬૭॥

ટીકા:-કે, હે હુત, શુંભ ત્રૈલોક્યનો અધિપતિ છતાં, તેનો ભાઈ જે નિશુંભ તે પણ તેવોજ છે, એવું તે કહ્યું, તે સત્ય છે. તેમાં તું કિંચિતપણ અસત્ય બોલ્યો એમ નથી. ॥ ૬૭ ॥

કિંત્રયત્પ્રતિજ્ઞાતંમિથ્યાતત્ક્રિયતેકથં ॥

શ્રૂયતામલ્પબુદ્ધિત્વાત્પ્રતિજ્ઞાયાકૃતાપુરા ॥૬૮॥

ટીકા:-પરંતુ કોઈપણ પુરૂષસાથે વરવા બાબત મેં બાહ્યાવસ્થામાં અલ્પ બુદ્ધિથી પ્રથમ જે પ્રતિજ્ઞા કરીછે, તે પ્રતિજ્ઞાવાક્યને શી રીતે મિથ્યા કરવું ? એ પ્રતિજ્ઞા શી રીતની છે ? એમ પુછીશ, તો સાંભળ, કહું છું. ॥ ૬૮ ॥

યોમાંજયતિસંગ્રામેયોમેદર્પેવ્યપોહતિ ॥

યોમેપ્રતિબલોલોકેસમેભર્તાભવિષ્યતિ ॥૬૯॥

ટીકા:-કે, સંગ્રામમાં મારીસાથે યુદ્ધ કરીને, મને જે જીતે તથા મારા સુરત્વરૂપ ગર્વનો પરિહાર કરે, એવો મારા સમાન જે બલવાન હોય, તે જ મારો ભર્તાર થાય, એવી મારી પ્રતિજ્ઞા છે, ॥ ૬૯ ॥

તદાગચ્છતુશુંભોત્રનિશુંભોવામહાસુરઃ ॥

માંજિત્વાર્કિચિરેનાત્રપાણિંગૃહ્ણાતુમેલયુ ॥૭૦॥

ટીકા:-તો શુંલ કિંવા નિશુંલ એ બેમાંથી ગમે તે એક અહીં આવીને, મને જીતિને, તત્કાલ પાણીગ્રહણ (લભ) કરે. એમાં વિલંબ શી? કારણ કે, લભ થયાની અમાઉ મારે ત્યાં જવું અનુચિત (અવટિત) છે. ॥ ૭૦ ॥

॥ દૂતઉવાચ ॥ અવલિતાસિમૈવંતંદેવિવ્રૂહિમમાગ્રતઃ ॥

ત્રૈલોક્યેકઃપુમાંસ્તિષ્ઠેદગ્રેશુંભનિશુંભયોઃ ॥૭૧॥

ટીકા:--દૂત કહેછે કે, દે દેવી, તમે પરાક્રમનો વ્યર્થ ગર્વ ધારણ કરીને, મારી આગળ એવું ભાષણ કરશો નહીં; કારણ કે, આ ત્રૈલોક્યમાં એવો કયો પુરૂષ છે કે, જે શુંલનિશુંલની સામે ઊભો રહે? ॥ ૭૧ ॥

અન્યેષામપિદૈત્યાનાંસર્વેદેવાનવૈયુધિ ॥

તિષ્ઠંતિસંમુખેદેવિકિંપુનઃસ્ત્રીત્વમેકિકા ॥૭૨॥

ટીકા:-બીજો સામાન્ય પુરૂષ ઊભો ન રહે; પરંતુ હું દેવી હોવાનેલીધે તેઓની આગળ ઊભી રહીશ, એમ કહેતાં હશે, તો કહું છું કે, હે દેવી, શુંલનિશુંલની વાત તો જુદી રહી, પરંતુ બીજા દૈત્યોની આગળ સમસ્ત દેવો એકત્ર મળીને આવ્યા છતાં, તેમનાથી પણ ઊભા રહેવાનું બનતું નથી, તો શુંલનિશુંલની આગળ તો ઊભા રહેવાનું ક્યાંથીજ બને? તમે સ્ત્રીજાતિ અને વળી એકલાં, તેમ છતાં એ બેઉની સાથે યુદ્ધ કરવાને ઇચ્છો છો, તો પછી એથી બીજું આશ્ચર્ય કયું! ॥ ૭૨ ॥

इन्द्राद्यास्सकलादेवास्तस्थुर्येषानसंयुगे ॥

शुभादीनांकथंतेषांस्त्रीप्रियास्यसिसंमुखं ॥૭૩॥

ટીકા:--અરે! ઇન્દ્રાદિ સર્વે દેવો તો એ શુંલનિશુંલની આગળ યુદ્ધમાં ટકી શકતા નથી, તો તમે સ્ત્રીજાતિ તેમની સામે યુદ્ધ કરવાને શી રીતે જશે! ॥ ૭૩ ॥

सात्वंगच्छमयैवोक्तापार्श्वशुंभनिशुंभयोः ॥

केशाकर्षणनिर्धूतगौरवामागमिष्यसि ॥૭૪॥

ટીકા:-તો મારા કહ્યા પ્રમાણેની યુક્તિથી એ શુંલનિશુંલની પાસે તમે

જાઓ, તો અતિ ઉત્તમ છે; નહીં તો પછી તેમણે તમારો ચોટલો ખેંચીને, તમને પ્રતિષ્ઠાહિન કર્યાપછી જાઓ, એ યોગ્ય નથી. ॥ ૭૪ ॥

॥ દેવ્યુવાચ ॥ એવમેતદ્વલીશુંભોનિશુંભશ્ચાતિવીર્યવાન્ ॥
કિંકરોમિપ્રતિજ્ઞામેયદનાલોચિતાપુરા ॥૭૫॥

ટીકા:—દેવી કહેવા લાગ્યાં કે, તું કહે છે તે પ્રમાણે કરવાને એ શું ભ બલવાન છે, તથા નિશું ભપણુ અતિપરાક્રમી છે; પરંતુ ભવિષ્યકાલના આવા બનાવનો વિચાર ન કરતાં, અજ્ઞાનાવસ્થામાં મેં જે પ્રથમ પ્રતિજ્ઞા કરી છે તેનું કેમ કરું ? કહે. ॥ ૭૫ ॥

સત્વંગચ્છમયોક્તંતેયેદતત્સર્વમાદૃતઃ ॥

તદાચક્ષ્વાસુરેન્દ્રાયસચયુક્તંકરોતુતત્ ॥૭૬॥

ટીકા:—માટે તું એમ કર કે, ત્યાં જઈને, જે મેં તારી આગળ કહ્યું છે, તે સર્વે તું આદરથી એ અસુરેન્દ્રને કહે, પછી જેમ કરવાને યોગ્ય હશે તે મ કરશે. ॥ ૭૬ ॥

॥ ઇતિમાર્કણ્ડેયપુરાણેસાવર્ણિકેમન્વંતરેદેવીમાહાત્મ્યેદે
વ્યાદૂતસંવાદોનામપંચમોઽધ્યાયઃ ॥ ૫ ॥

ઇતિશ્રી માર્કંડેયપુરાણે સાવર્ણીકે મન્વંતરે દેવી મહાત્મ્યે દેવીદુત
સંવાદે સાર્થ પંચમોઽધ્યાયઃ ॥ ૫ ॥

—૦*૦—

॥ શ્રીગણપતિર્જયતિ ॥

ઋષિરુવાચ ॥ ઇત્યાકર્ણ્યવચોદેવ્યાઃસદૂતોમર્ષપૂરિતઃ ॥

સમાચષ્ટસમાગમ્યદૈત્યરાજાયવિસ્તરાત્ ॥ ૧ ॥

ટીકા:—ઋષિ કહે છે. હે રાજન. પ્રથમ વર્ણવ્યા પ્રમાણેનાં દેવીનાં વા-
ક્યો સાંભળીને, એ દુત અત્યંત કોપાયમાન હોતોથકો ત્યાં ગયો, અને
તેણે એ દૈત્ય રાજને દેવીનું સકલ ભાષણ સવિસ્તર કહી સંભળાવ્યું. ૧

તસ્યૂતસ્યતદ્વાક્યમાકર્ણ્યસુરરાટ્તતઃ ॥

સક્રોધઃપ્રાહદૈત્યાનામધિપંધૂમ્લોચનં ॥ ૨ ॥

ટીકા:-પછી એ દુતનાં વાક્યો સાંભળતાંજ એ અસુર રાજા અતિશય ક્રોધાયમાન હોતો થકો, પોતિકી દૈત્યસેનાના સેનાપતિ ધુમ્લોચન નામના દૈત્યને કહેવા લાગ્યો. ॥ ૨ ॥

હેધૂમ્લોચનાશૂલંસ્વસૈન્યપરિવારિતઃ ॥

તામાનયબલાદુષ્ટાંકેશાકર્ષણવિવ્હલામ્ ॥ ૩ ॥

ટીકા:-કે, હે ધુમ્લોચન, તું તારા સૈન્ય સહવર્તમાન શીઘ્ર જઈને, એ દુર્ભાષણ કરનારી સ્ત્રીનો ચોટલો પકડીને, અતિ વ્યાકુલ કરીને, બળાત્કારે મારી પાસે લાવ. ॥ ૩ ॥

તત્પરિત્રાણદઃકશ્ચિદ્વિવોત્તિષ્ઠતેપરઃ ॥

સહંતવ્યોમરોવાપિયક્ષોગંધર્વેવવા ॥ ૪ ॥

ટીકા:-કદાપિ તેણીનું સંરક્ષણ કરવાસારૂ ખીજ કોઈ દેવ, કીંવા યક્ષ અથવા કોઈ ગંધર્વમાંથી આવી પોહ્યાંચે, તો તેમનોપણ સંહાર કરીને, તેણીને લેઈ આવ. ॥ ૪ ॥

ઋષિરુવાચ ॥ તેનાજ્ઞપ્તસ્તતઃશીઘ્રંસદૈત્યોધૂમ્લોચનઃ ॥

વૃતઃપષ્ટ્યાસહસ્રાણામસુરાણાંદ્રુતંયયૌ ॥ ૫ ॥

ટીકા:-ઋષી કહે છે. એ શુભે એવી આજ્ઞા કરતાંજ, એ ધુમ્લોચનદૈત્ય તત્કાલ અસુરોનું સાઠહજાર સૈન્ય સાથેલેઈને, શીઘ્ર દેવી પાસે ગયો. ૫

સદૃષ્ટ્વાતાંતતોદેવીંતુહિનાચલસંસ્થિતાં ॥

જગાદોઞ્ચૈપ્રયાહીતિમૂલંશુંભનિશુંભયોઃ ॥ ૬ ॥

ટીકા:-તો તેણે એ દેવી હિમાચલપર સ્થિત હતાં તેમને જોઈને, ઉચ્ચ સ્વરથી ભાષણ કર્યું કે, હે સુંદરી, તમે એ શુંભનિશુંભની પાસે જવાને ચાલો. ॥ ૬ ॥

નચેત્પ્રીત્યાદ્યભવતીમદ્ગર્તારમુપૈષ્યતિ ॥

તતોબલાન્નયામ્યેષકેશાકર્ષણવિહ્વલમ્ ॥ ૭ ॥

ટીકા:--જે તમે સતોષથી અમારા પ્રભુપાસે નહીં આવો, તો બલાત્કારથી તમારો ચોટલો પકડીને, તમને અત્યંત વ્યાકુલ કરતોથકો, હું આજ લેઈ જઈશ. ॥ ૭ ॥

દેવ્યુવાચ ॥ દૈત્યેશ્વરેણપ્રહિતોબલવાન્બલસંવૃતઃ ॥

બલાન્નયસિમામેવંતતઃકિંતેકરોમ્યહમ્ ॥ ૮ ॥

ટીકા:--દેવી કહેછે હે સેનાપતિ, તને દૈત્યેશ્વરે મોકલ્યો છે, તેમાં તું પોતે બલવાન છતાં તારી સાથે દૈત્યોનું અતિ બલ [સૈન્ય] પણ છે, તો તું કદાપિ બલાત્કારથી મારો ચોટલો પકડીને, મને ખેંચી જઈશ, તો હું તને શું કરી શકનાર છું ? ॥ ૮ ॥

ઋષિરુવાચ ॥ इत्युक्तःसोभ्यधावत्तामसुरोधूम्रलोचनः ॥

हुंकारेणैवतंभस्मसाचकारांबिकाततः ॥ ९ ॥

ટીકા:--દેવીએ એવું ભાષણ કરતાંજ એ ધુમ્રલોચન અસુર તેમનાપર ધાધ આવ્યો, તો એ અંબિકાએ તેને તત્કાલ હુંકારામાત્રમાંજ ભસ્મ કર્યો. ॥ ૯ ॥

अथक्रुद्धंमहासैन्यमसुराणांतथाम्बिका ॥

ववर्षसायकैस्तीक्ष्णैस्तथाशक्तिपरश्वधैः ॥ १० ॥

ટીકા:--એ રીતે એ સેનાપતિનો, દેવીએ સંહાર કર્યો, તે જોઈને, એ અસુરનું મહા સૈન્ય અત્યંત ક્રોધાવિષ્ટ થયું. તે વખત તેપર અંબિકા દેવી તીક્ષ્ણ બાણ, શક્તિ તથા ફરશી વગેરે આયુધોની વૃટ્ટી કરવા લાગ્યાં. ॥ ૧૦ ॥

ततोधुतसटःकोपात्कृतानादंसुभैरवम् ॥

पपातासुरसेनायांसिंहोदेव्याःस्ववाहनः ॥ ११ ॥

ટીકા:--તે સમય દેવીનું વાહન સીંહ, ક્રોધથી અતિ ગર્જના કરવા છતાં પોતિકી કેશવાળી [ગર્જનપરના વાળોનો સમુદાય] કંપાયમાન કરતો થકો, અસુરના સૈન્યમાં અકસ્માત કુદી પડ્યો. ॥ ૧૧ ॥

કાંશ્ચિત્કરપ્રહારેણદૈત્યાનાસ્યેનચાપરાન્ ॥

આક્રાંત્યાચાધરેણાન્યાન્સજઘાનમહાસુરાન્ ॥૧૨॥

ટીકા:--અને એ સીંહ, એ સૈન્યમાંના કેટલાએક દૈત્યોને આગલા પ-
ખવડે મહાર કરવા લાગ્યો. તે સિવાય બીજા કેટલાએકોને મુખવડે ખચકાં
ભરવા લાગ્યો. કેટલાએકને ચારે તરફથી ધકાટીને મારવા લાગ્યો, તથા
કેટલાએક મહાઅસુરોને નીચલા હોઠવડે ઘાયલ કરવા લાગ્યો. ॥ ૧૨ ॥

કેષાંચિત્પાટયામાસનચઃકોષ્ઠાનિકેસરી ॥

તથાતલપ્રહારેણશિરાંસિકૃતવાન્પૃથક્ ॥૧૩॥

ટીકા:--તેમજ કેટલાકનાં પેટ, એ કેશરીએ પોતિકા નખવડે વિદારણ
કર્યાં; વળી કેટલાએક દૈત્યોનાં મસ્તક, પોતાના પંખના તમાચા વડે ધ-
ડથી પૃથક્ કર્યા. ॥ ૧૩ ॥

વિચ્છિન્નવાહુશિરસઃકૃતાસ્તેનતથાપરે ॥

પપૌચરુધિરંકોષ્ઠાદન્યેષાંધૃતકેસરઃ ॥૧૪॥

ટીકા:--એ રીતે એ સીંહ, એ સૈન્યમાંના ઘણાએક વીરોના હાથ તથા
મસ્તકોપણ છિન્નભિન્ન કરીને, તેમાંના કેટલાએક દૈત્યોના પેટનું રૂધીર,
પોતાનું મસ્તક કંપાયમાન કરતોથકો, આશન (પીણું) કરવા લાગ્યો. ૧૪

ક્ષણેનતદ્બલંસર્વેક્ષયંનીતંમહાત્મના ॥

તેનકેસરિણાદેવ્યાવાહનેનાતિકોપિના ॥૧૫॥

ટીકા:--એવા એ મહાત્મા દેવીના વાહન સીંહ, અત્યંત ક્રોધાયમાન થ-
ઈને, એક ક્ષણમાત્રમાં એ સકલ સૈન્યનો ક્ષય કર્યો. ॥ ૧૫ ॥

શ્રુત્વાતમસુરંદેવ્યાનિહતંધૂમ્રલોચનં ॥

બલંચક્ષયિતંકૃત્સ્ત્રંદેવીકેસરિણાતતઃ ॥૧૬॥

ટીકા:--એ રીતે એ દેવીએ એ ધુમ્રલોચન નામના અસુરનો સંહાર કર્યો
તથા એ દેવીના વાહન સીંહ, તેનું સંપુર્ણ સૈન્ય પણ માર્યું તે વર્તમાન
સાંભળતાંજ. ॥ ૧૬ ॥

ચુકોપદૈત્યાધિપતિશુંભઃપ્રસ્ફુરિતાધરઃ ॥

આજ્ઞાપયામાસચતૌચંડમુંડૌમહાસુરૌ ॥૧૭॥

ટીકા:--એ દૈત્યાધિપતિ શુંભ, અતિ કોપયુક્ત થઈને, નીચલો હોઈ કં-
પાવતો થકો, પોતિકા ચંડમુંડ નામના સેવકોને આજ્ઞા કરવા લાગ્યો. ૧૭

હેચંડહેમુંડમલૈર્બહુભિઃપરિવારિતૌ ॥

તત્રગચ્છતગત્વાચસાસમાનીયતાંલઘુ ॥૧૮॥

ટીકા:--કે, હે ચંડમુંડ, તમે તમારી સાથે ઘણું સૈન્ય લેઈને ત્યાં જાઓ,
અને તે સ્ત્રીને ત્વરાથી લેઈ આવો. ॥ ૧૮ ॥

કેશેષ્વાકૃષ્યબધ્વાવાયદિવઃસંશયોયુધી ॥

તદાશેષાયુધૈઃસર્વૈરસુરૈર્વિનિહન્યતાં ॥૧૯॥

ટીકા:--તે એવી રીતે કે, તેણીને ચોટલો ખેંચીને ઘસરડાતી લાવો
કીંવા એમ લાવી ન શકાય, તો તેણીને જળમાં બાંધીને લાવો, અથવા
એ બેડ ઉપાયથી સાધ્ય ન થાય, તો શી રીતે પ્રાપ્ત થશે? એવા સંદેહ
ઉત્પન્ન થયે, કદાપિ યુદ્ધનો પ્રસંગ પ્રાપ્ત થાય, તો સર્વે અસુરોએ સકલ
શસ્ત્રાસ્ત્રોવડે તેણીનો સંહાર કરવો. ॥ ૧૯ ॥

તસ્યાંહતાયાંદુષ્ટાયાંસિંહેચવિનિપાતિતે ॥

શીઘ્રમાગમ્યતાંબદ્ધાગૃહીત્વાતામથાંબિકાં ॥૨૦॥

ટીકા:--એ રીતે એ દુષ્ટ સ્ત્રી તથા તેના સીંહનો વધ કરીને, તમેએવે-
હેલા આવવું; પરંતુ કોઈપણ ઉપાયથી પ્રાપ્ત ન થાય તોજ વધ કરવો ની-
કર ઝમેતેમ કરીને, એ અંબિકાને બલાત્કારથી બાંધીને લેઈ આવો. ૨૦

॥ ઇતિમાર્કણ્ડેયપુરાણેસાવર્ણિકેનન્વંતરેદેવીમાહાત્મ્યેધૂ-

મ્મલોચનવધોનામષષ્ઠોઽધ્યાયઃ ॥ ૬ ॥

ઇતિશ્રી માર્કણ્ડેયપુરાણે સાવર્ણિકે મન્વંતરે ધુમ્રલોચન

વધો નામ ષષ્ઠોઽધ્યાય. ॥ ૬ ॥

॥ શ્રીગણપતિર્જયતિ ॥

॥ ઋષિરુવાચ ॥ આજ્ઞાસ્તેતતોદૈત્યાશ્વંડમુંડપુરોગમાઃ

॥ ચતુરંગવલોપેતાયુરભ્યુદયતાયુધાઃ ॥૧॥

ટીકાઃ--ઋષિ કહેછે. એ શુંભની એવી આજ્ઞા થતાંજ, એ પ્રમુખ ચંદ-
મુંડ દૈત્યો, ચતુરંગ (હાથી, ઘોડા, રથ, પ્યાદા) સૈન્ય સહવર્તમાન હાથમાં
અનેક પ્રકારનાં આયુધો ગ્રહણ કરીને, એ દેવી પાસે આવ્યા. ॥ ૧ ॥

દદૃશુસ્તેતતોદેવીમીષદ્વાસાંવ્યવસ્થિતામ્ ॥

સિંહસ્યોપરિશૈલેંદ્રશૃંગેમહતિકાંચને ॥૨॥

ટીકાઃ--તો એ દેવ પર્વતેંદ્ર હિમાચલનાં સુવર્ણમય મોટા શિખરપર
સિંહારૂઢ થઈને, કિંચિત આનંદિતપણે સ્થિત હતાં, તેમને એ ચંડમુંડા-
દિ અસુરોએ દેખ્યાં. ॥ ૨ ॥

તેદૃષ્ટ્વાતાંસમાદાતુમુદ્યમંચક્રુરુદ્યતાઃ ॥

આકૃષ્ટચાપાસિધરાસ્તથાન્યેતત્સમીપગાઃ ॥૩॥

ટીકાઃ--એ રીતનાં એ દેવીને જોતાંજ, એ અસુર, તેમને પકડવાનો
ઉદયોગ કરવા બાબત મનમાં ઊત્સાહ ધરીને, કોઈ કાનસુધિ ધનુષ્ય
ખેંચીને તથા કોઈ બીજાએ હાથમાં ખડ્ગો પકડીને, એ દેવીની પાસે
દોડતા આવ્યા. ॥ ૩ ॥

તતઃકોપંચકારોચૈરંબિકાતાનરીન્પ્રતિ ॥

કોપેનચાસ્યાવદનંમર્ષીવર્ણમભૂત્તદા ॥૪॥

ટીકાઃ--તે સમય અંબિકા દેવીએ, એ શત્રુઓનો સંહાર કરવા બાબત
અતિશય કોપ ધારણ કર્યો. એ કોપથી તેમનું વદન [મુખ] શાઈ સમાન
કુષ્ણવર્ણ થયું, કારણ કે, તેઓ કાલિકા દેવીનાં પ્રતિબિંબરૂપ હોવાનેલી-
ધે, એ દૈત્યોના વધને અર્થે, તેમણે તામસી રૂપ પ્રગટ કર્યું. ॥ ૪ ॥

શ્ચુકુટીકુટિલાત્તસ્યાલલાટફલકાદ્રુતં ॥

કાલીકરાલવદનાવિનિષ્ક્રાંતાસિપાશિની ॥૫॥

ટીકા:--તે એણું કે, એ અધિકા દેવી અતિ કોપાયમાન થયાનેલીધે, તેમણે બ્રહ્મટી કુટીલાકારની કરી તેથી મરડાએલા લલાટનેલીધે, ભયંકર વદનયુક્તએવાં કાલિકા દેવી, ખડ્ગ તથા પાશ ધારણ કર્યા સહિતનાં પ્રગટ થયાં. ॥ ૫ ॥

વિચિત્રસ્વદ્વાંગધરાનરમાલાવિભૂષણા ॥

દ્વીપિર્ચર્મપરોધાનાશુષ્કમાંસાર્તિભૈરવા ॥૬॥

ટીકા:--તો તેમણે હાથમાં ખડવાંગ નામનું વિચિત્ર આયુધ ધારણ કર્યા છતાં, જેમના કંઠમાં મુંડમાલા-(મનુષ્ય મસ્તકોની માલા)નું ભુષણ (ધરણુ) છે, જેમણે વ્યાધ્યર્ચ્મ [વાઘનું ચામડું] પરિધાન [પહેરવું] કર્યું છે તથા જેમનો દેહ કેવલ માંસરહિત દુબળો હોવાનેલીધે, તેઓ અતિ ભયંકર દેખાતાં હવાં; ॥ ૬ ॥

અતિવિસ્તારવદનાજિહ્વાલલનભીષણા ॥

નિમગ્નારક્તનયનાનાદાપૂરિતદિઙ્મુખા ॥ ૭ ॥

ટીકા:--વળી તેમનું મુખ અતિશય વિશાલ છતાં, જીભ [જીભ] પણ વારંવાર હાલતી હતી તથા તેમનાં ત્રણે નેત્ર આરક્ત થયા છતાં, ઉંડાં ગયાં હતાં, એ રીતનાં એ દેવી, પોતિકી ગર્જનાથી દશે દિશાઓ વ્યાપ્ત કરતાં હવાં. ॥ ૭ ॥

સાવેગેનાભિપતિતાઘાતયંતીમહાસુરાન્ ॥

સૈન્યેતત્રસુરારીણામભક્ષયતતઢલં ॥ ૮ ॥

ટીકા:--એ દેવી મહાઅસુરોનો સંહાર કરવાસાડે અતિ ચપલતાથી, એ દેવોના શત્રુઓના સૈન્યમાં જઈને, તે સૈન્યનું ભક્ષણ કરવા લાગ્યાં. ૮ ।

પાર્ણિગ્રાહાંકુશગ્રાહિયોઘઘંટાસમન્વિતાન્ ॥

સમાદાયૈકહસ્તેનમુખેચિક્ષેપવારણાન્ ॥ ૯ ॥

ટીકા:--અને એ દેવી હાથીઓના સમુદાયમાં જઈને, હાથીઓની પુંઠે રક્ષણ કરનારા જન, અંકુશ પકડીને તેની ગર્દનપર બેસનારા માવત્ર, તે ઉપર સ્વારી કરનારા મુખ્ય વીર તથા ઘંટા વગેરે સાહિત્ય સહિતના અ-

કેક હાથીને હાથવડે પકડીને, એ મહાકાલી પોતાના મુખમાં નાખીને, ભક્ષણ કરવા લાગ્યાં. એવા મોટા મોટા હાથીઓ તેમણે ભક્ષણ કર્યા. ॥૯૫॥

તથૈવયોધંતુરગૈરથંસારથિનાસહ ॥

નિક્ષિપ્યવક્રેદશનૈશ્વર્વયંત્યતિમૈરવં ॥૧૦॥

ટીકા:-તેમજ તેમાં બેડેલા થોડા, સારથી તથા ઘોડા સહિતના અકેક રથનો ગ્રાસ [કાળિયો] કરીને, મુખમાં મેલ્યા બાદ દાંતોથી કડાક કડાક શબ્દો કરતાં થકાં આવવા લાગ્યાં. ॥ ૧૦ ॥

एकंजग्राहकेशेषुग्रीवायामथचापरं ॥

पादेनाक्रम्यचैवान्यमुरसान्यमपोथयत् ॥૧૧॥

ટીકા:-એમાં જે પ્યાદા વીર હતા, તેમાંથી કેટલાકને ચોટલીએથી તથા કેટલાકને ગર્દનથી પકડીને, કેટલાકને પગવડે ચગદીને તથા કેટલાકને પેટપર દાબીને, તેમણે એ દૈત્યોના સેનને માર્યું. ॥ ૧૧ ॥

तैर्मुक्तानिचशस्त्राणिमहास्त्राणितथासुरैः ॥

मुखनेजग्राहरुषादशनैर्मथितान्यपि ॥૧૨॥

ટીકા:-તેવામાં જે જે અસુરો જીવતા હતા, તેઓએ દેવીપર જે જે મહા શસ્ત્રાસ્ત્રો ફેંક્યાં, તેપણુ દેવીએ ક્રોધથી મુખમાં ઝીલીને, દાંતવડે ચાવી નાંખ્યાં. તેમજ દેવીએ કેટલાકને વિદારિત કર્યા છતાં, તેમને ફરીથી પગવડે ચગદા. ॥ ૧૨ ॥

बलिनांतद्वलंसर्वमसुराणांदुरात्मनाम् ॥

ममर्दाभक्षयच्चानन्यांश्चाताडयत्तदा ॥૧૩॥

ટીકા:-એ રીતે એ મહાકાલીએ, મોટા મોટા દેહધારી મહાબલાઢય અસુરોના સર્વ સૈન્યનો નાશ કર્યો, તેમાં કેટલાક સૈન્યનું મર્દન, કેટલાકનું ભક્ષણ તથા તે સિવાયના ખીજને તાડન (ઘાયલ) કરીને એ સૈન્યનો સંહાર કર્યો. ॥ ૧૩ ॥

असिनानिहताःकेचित्केचित्स्वद्वंगताडिताः ॥

જન્મુર્વિનાશમસુરાદંતાગ્રાભિહતાસ્તથા ॥૧૪॥

ટીકા:—તેજ પ્રકાર વર્ણવે છે કે, એ સૈન્યમાં કેટલાકનો ખડ્ગથી સંહાર કર્યો, કેટલાકને ખડ્ગથી ધાયલ કર્યો તથા કેટલાકને દાંતનાં અણીઓવડે ચાવીને માર્યા. એ રીતે એ અસુર સૈન્ય નાશ પામ્યું. ॥ ૧૪ ॥

ક્ષણેનતદ્વલંસર્વમસુરાણાંનિપાતિતં ॥

દૃષ્ટ્વાચંડોભિદુદ્રાવતાંકાલીમતિભીષણામ્ ॥૧૫॥

ટીકા:—એ પ્રકારે એ દેવીએ એક ક્ષણમાં એ અસુરોના સકલ સૈન્યનો સંહાર કર્યો. એ જોઈને ચંડ તથા મુંડ, એ અતિ ભયંકર મહાકાલીપર અતિ વેગથી ધાઈ આવ્યા. ॥ ૧૫ ॥

શરવર્ષેર્મહાભીમૈર્મીમાક્ષીતાંમહાસુરઃ

છાદયામાસચક્રૈશ્ચમુંડક્ષિતૈઃસહસ્રશઃ ॥૧૬॥

ટીકા:—તે વખત એ બેમાના મહા અસુર ચંડે, અતિ ભયંકર બાણવૃષ્ટિ કરી તથા મુંડેપણુ સહસ્રાવધી ચક્રો નાંખીને, મહા ભયંકર નેત્રયુક્તનાં મહાકાલીને વીંટી લીધાં. ॥ ૧૬ ॥

તાનિચક્રાણ્યનેકાનિવિશમાનાનિતન્મુખં ॥

બભુર્યથાર્કર્કિંબાનિસુબહૂનિઘનોદરં ॥૧૭॥

ટીકા:—તે સમય એ મુંડે નાખેલાં અનેક ચક્રો, દેવી પોતિકા મુખમાં લેવા લગ્યાં. તે જેમ વાદળાંમાં સૂર્યખિંબ જતું જણાય, તેમ શોભવા લાગ્યાં. ॥ ૧૭ ॥

તતોજહાસાતિરુષાભીમંભૈરવનાદિની ॥

કાલીકરારાલવત્રાંતર્દુર્દર્શદશનોજ્જ્વલા ॥૧૮॥

ટીકા:—એ રીતે એ ચંડમુંડનાં બાણ તથા ચક્રોનું ભક્ષણ કરીને, એ મહાકાલી અત્યંત ક્રોધથી હાસ્ય કરતાંચક્રો, મહા ભયંકર નાદ કરવા લાગ્યાં; તેથી કરીને તેમના મહા ભયંકર મુખમાના દાંતોતરફણુ જોવાને ન બને એવું તેમનું રૂપ દેખાવા લાગ્યું. ॥ ૧૮ ॥

ઉત્થાયચમહાસિંહંદેવીચંડમધાવત ॥

ગૃહીત્વાચાસ્યકેશેષુશિરસ્તેનાસિનાચ્છિનત્ ॥૧૯॥

ટીકા:—એ રીતનાં એ દેવી પોતિકા હાથમાં તત્કાલ મહા ખડ્ગ લેધને ચંડપર દોડી ગયાં, અને તેમણે તેની શીખા (ચોટલી) પકડીને, તેનો ખડ્ગવડે શિરચ્છેદ કર્યો. ॥ ૧૯ ॥

અથમુંડોમ્બધાવત્તાંદૃષ્ટ્વાચંડંનિપાતિતં ॥

તમપ્યપાતયદ્રૂમૌસાસ્વડ્ઘામિહતંરુષા ॥૨૦॥

ટીકા:—એ રીતે એ ચંડને પાડ્યો તે જોતાંજ મુંડપણુ એ દેવીપર ધાધ આપ્યો. એટલામાં એ દેવીએ સંકોધ થઈને, તેનેપણુ ખડ્ગપ્રહારવડે ભુમિપર પાડ્યો. ॥ ૨૦ ॥

હતશેષંતતઃસૈન્યંદૃષ્ટ્વાચંડંનિપાતિતં ॥

મુંડંચસુમહાવીર્યંદિશોભેજેભયાતુરં ॥૨૧॥

ટીકા:—એ પ્રકારે એ મહાકાલીએ, એ મહા પરાક્રમસંપન્ન ચંડ તથા મુંડને રણભુમિમાં પાડ્યા. તે જોતાંજ એ સંગ્રામમાના બચેલા યોદ્ધાઓ અતિ ભયાતુર થઈને, દશે દિશાઓએ નાશી ગયા. ॥ ૨૧ ॥

શિરશ્ચંડસ્યકાલીચગૃહીત્વામુળંદમેવચ ॥

પ્રાહપ્રચંડાદૃહાસશ્રિમમ્બેત્યચંડિકાં ॥૨૨॥

ટીકા:—પછી એ મહાકાલી, એ ચંડ તથા મુંડનાં મસ્તક સહિતનાં શરીરો લેધને, જેમના લલાટથી પોતે ઉત્પન્ન થયાં હતાં તે કૌશિકી નામનાં ચંડિકાપાસે ગયાં, અને અતિ હાસ્યથી તેમની સાથે ભાષણ કરવા લાગ્યાં. ॥ ૨૨ ॥

મયાતવાત્રોપહતૌચંડમુંડૌમહાપશૂ ॥

યુદ્ધયજ્ઞેસ્વયંશુંભંનિશુંભંચહનિષ્યસિ ॥૨૩॥

ટીકા:—કે, હું તમને નજરાણો આપવાસાથે પ્રધાનત્વપણે ચંડમુંડનાં શરીરરૂપી પશુઓ, યુદ્ધરૂપી યજ્ઞનેસાથે તમારી આગળ લાવીશું, તે તમે

દ્યો. પછી ફરીથી યુદ્ધરૂપી યજ્ઞમાં તમે પોતે શુભનિશુભનો સંહાર કરશો. ॥ ૨૩ ॥

॥ ઋષિરુવાચ ॥ તાવાનીતૌતતોદૃષ્ટ્વાચંડમુંડૌમહાસુરૌ ॥
ઉવાચક્રાર્લીકલ્યાણીલલિતચંડિકાવચઃ ॥૨૪॥

ટીકા:—ઋષિ કહે છે. કે, જે તેમણે ચંડમુંડ નામના અસુરોનાં શરીર આણ્યાં, તે બેઘને તે કલ્યાણી ચંડિકા દેવી, પોતિકા લલાટથી ઉત્પન્ન થએલાં કાલિકાને એમ કહેવા લાગ્યાં. ॥ ૨૪ ॥

યસ્માન્નંદંચમુંડંચગૃહીત્વાત્વમુપાગતાઃ ॥

ચામુણ્ડેતિતતોલોકેસ્ત્યાતાદેવીભવિષ્યસિ ॥૨૫॥

ટીકા:—કે, હે દેવી, તમે ચંડમુંડનાં શરીર લેઘને અહીં આવી, તેથી તમે ચામુંડા નામે લોકોમાં પ્રખ્યાત થશો. ॥ ૨૫ ॥

॥ ઇતિમાર્કણ્ડેયપુરાણેસાવર્ણિકેમન્વંતરેદેવીમહાત્મ્યેચં-
ડમુંડવધોનામસપ્તમોધ્યાયઃ ॥૭॥

ઇતિશ્રી માર્કંડેયપુરાણે સાવર્ણીકે મન્વંતરે ચંડમુંડ
વધોનામ સાર્થ સપ્તમોધ્યાયઃ ॥ ૭ ॥

—૦*૦—

॥ શ્રીગણપતિર્જયતિ ॥

॥ ઋષિરુવાચ ॥ ચંડેચનિહતેદૈત્યેમુંડેચવિનિપાતિતે ॥

બહુલેષુચસૈન્યેષુક્ષયિતેષ્વરસુરેશ્વરઃ ॥૧॥

ટીકા:—ઋષિ કહે છે કે, એ રીતે પ્રથમ કહ્યા પ્રમાણે એ દેવીએ, ચંડને મારીને મુંડનેપણ રણભૂમીમાં પાડ્યો, અને તેમની સાથે જે બહુ સૈન્ય હતું તેનોપણ નિરંતર ક્ષય થયો; એટલે એ અસુરેશ્વર. ॥ ૧ ॥

તતઃ કોપપરાધીનચેતાઃ શુભઃ પ્રતાપવાન્ ॥

ઉદ્યોગંસર્વસૈન્નનાદૈત્યાનામાદિદેશહ ॥૨॥

ટીકા:—શુંલ મહા પ્રતાપી છતાં, ક્રોધાયમાન થયાથી, તેનું ચિત્ત કેવલ પરાધિન થયું; તેથી તે સ્ત્રીવધસાદ પ્રવૃત્ત થઈને, તેણે સકલ સૈન્યનો ઉ-
દ્ધોગ કરવા બાબત દૈત્યોને આજ્ઞા કરી. ॥ ૨ ॥

અદ્યસર્વબલૈર્દૈત્યાઃષડશીતિરુદાયુધાઃ ॥

કંબૂનાંચતુરાશીતિર્નિર્યાતુસ્વબલૈર્ઘ્નતાઃ ॥૩॥

ટીકા:—કે, હે દૈત્યો, ઉદાયુધ નામના છાશી અસુરોએ, પોતિકા સૈન્ય સહિત આજ તૈયાર થયું; તેમજ પોતિકા સૈન્યથી વિઠાએલા એવા કંબુ નામના ચોરાશી દૈત્યોએ નિકળવું, ॥ ૩ ॥

કોટિવીર્યાણિપંચાસદસુરાણાંકુલાનિવૈ ॥

શતંકુલાનિધૂમ્રાણાંનિર્ગચ્છંતુમમાજ્ઞયા ॥૪॥

ટીકા:—અને કોટીવીર્ય નામના અસુરોનાં પચાસ કુલ તથા ધુમ્રલોત્પન્ન એટલે જે ધૌમ્ર નામના અસુરો છે, તેમનાં સો કુલપણ મારી આજ્ઞાથી નીકળ્યાં; ॥ ૪ ॥

કાલકાદાર્હદામૌર્યાઃકાલકેયાસ્તથાસુરાઃ ॥

યુદ્ધાયસજ્ઞાનિર્ય્યાતુઆજ્ઞયાત્વરિતામમ ॥૫॥

ટીકા:—તેમજ બીજા કાલક નામના અસુર, દુર્હદકુલમાં ઉત્પન્ન થએલા દૌર્હદ, મૌર્ય તથા કાલકોનો પુત્ર કાલકેય વગેરે સૌએ, મારી આજ્ઞાથી સર્વ પ્રકારની યુદ્ધ સામગ્રી તૈયાર કરીને, યુદ્ધને અર્થે ત્વરાથી નિકળવું. ૫

इत्याज्ञाप्यासुरपतिःशुंभोभैरवशासनः ॥

निर्जगाममहासैन्यसहस्रैर्बहुभिर्वृतः ॥६॥

ટીકા:—એવી આજ્ઞા કરીને, મૌને મોટી શિક્ષા કરનારો અસુરપતિ શુંલ, ઘણાક હજાર દૈત્યોથી જમાવ થએલા મહા સૈન્ય સહવર્તમાન યુદ્ધ કરવાને નીકળ્યો. ॥ ૬ ॥

आयांतंचंडिकादृष्ट्वातत्सैन्यमतिभीषणं ॥

ज्यास्वनैःपूरयामासधरणीगगनांतरं ॥७॥

ટીકા:—તે સમય એ અતિ ભયંકર દૈત્યોનું સૈન્ય મજપર આવેછે એમ જ્ઞેતાંજ, એ ચંડિકાએ પોતિકા ધનુષ્યના ટંકારવથી પૃથ્વી તથા આકાશની વચ્ચે ભાગ ગર્જનાયુક્ત કર્યો. ॥ ૭ ॥

તતઃસિંહોમહાનાદમતીવકૃતવાનૃપ ॥

ઘંટાસ્વનેનતંનાદમંબિકાચોપબંધયત્ ॥૮॥

ટીકા:—હે રાજા, એવામાં એ દેવીના સિંહેપણુ અતિ ભયંકર સિંહનાદ કર્યો. તે વખત એ નાદની અંબિકાએ પોતિકા ઘંટાનાદવડે અતિ વૃદ્ધિ કરી. ॥ ૮ ॥

ધનુર્જ્યાસિંહઘંટાનાનાદાપૂરિતદિઙ્મુખા ॥

નિનાદૈર્ભીષણૈઃકાલીજિગ્યૈવિસ્તારિતાનના ॥૯॥

ટીકા:—એ રીતે ધનુર્જ્યા (ધનુષ્યની પણછ), સિંહનાદ તથા ઘંટાના એ કંદર નાદથી દશે દિશાએ ગર્જનાયુક્ત કરીને, પછી એ ચંડિકાએ અતિ વિસ્તરણુ મુખ પસારીને, જે ભયંકર ગર્જના કરી, તે ગર્જના, લલાટથી ઉત્પન્ન થએલાં કાલિકાની ગર્જનાને જીતી. ॥ ૯ ॥

તાંનિનાદમુપશ્રુત્યદૈત્યસૈન્યૈશ્ચતુર્દિશં ॥

દેવીસિંહસ્તથાકાલીસરોપૈઃપરિવારિતાઃ ॥૧૦॥

ટીકા:—એ રીતનો એ ચંડિકાનો ભયંકર નાદ, ચારે બાજુઓએ ગરજ ઉઠેલો સાંભળતાંજ, એ દૈત્યસૈન્યે ક્રોધયુક્ત થઈને, ચંડિકા દેવી, સિંહ તથા કાલિકાને ચારે બાજુએથી ઘેર્યા. ॥ ૧૦ ॥

एतस्मिन्नंतरेभूपविनाशायસुरद्विषां ॥

भवायामरसिंहानामतिवीर्यबलान्विताः ॥૧૧॥

ટીકા:—એ રીતે દેવી તથા દાનવોનો યુદ્ધપ્રસંગ પ્રાપ્ત થયો. તે સમય હે ભુપતિ, એ દૈત્યોના નાશને અર્થે તથા શરેષ્ઠ દેવોના કલ્યાણને અર્થે, અતિ સામર્થ્ય તથા બલથી યુક્ત. ॥ ૧૧ ॥

ब्रह्मेशगुहविष्णूनांतथैवेन्द्रस्यशक्तयः ॥

शरीरेभ्योविनिष्क्रम्यतद्रूपैश्ચંડિકાયयुः ॥૧૨॥

ટીકા:—એવા બ્રહ્મદેવ, મહાદેવ, ગુહ (કાર્તિકસ્વામી), વરાહ, નૃસિંહૃપ વિષ્ણુ તથા દેવેન્દ્ર વીગેરેની સ્વરૂપભૂત શક્તિ, તેમના પોતપોતિકા શરીરથી નિકળીને, તે તે દેવરૂપ શક્તિ, એ અંદિકાના શરીરમાં પ્રાપ્ત થઈ. ॥ ૧૨ ॥

યસ્યદેવસ્યયદ્રૂપંયથાભૂષણવાહનં ॥

તદ્દેવહિતચ્છકિરસુરાન્યોદુમાયયૌ ॥૧૩॥

ટીકા:—તે એવી રીતે કે, જે દેવનું જેવું રૂપ, જેવાં ભુષણ (વસ્ત્ર ધરણાં વગેરે) તથા જેવું વાહન તેવા તેવા રૂપથી, તે તે શક્તિઓ અસુરોની સાથે યુદ્ધ કરવાસારૂં અંદિકામાં આવી. ॥ ૧૩ ॥

હંસયુક્તવિમાનાગ્રેસાક્ષસૂત્રકમંડલુઃ ॥

આયાતાબ્રહ્મણઃશક્તિર્બ્રહ્માણીસાભિધીયતે ॥૧૪॥

ટીકા:—તેમનાં પૃથક પૃથક રૂપ તથા લક્ષણો વર્ણવે છે. તે એમ કે, હં-સયુક્ત વિમાનમાં બેસીને, હાથમાં કમળાક્ષસૂત્રયુક્ત જપમાલા તથા કમંડલુ ધારણ કર્યું છે એવાં બ્રહ્મદેવની આકૃતિવાળાં શક્તિ આવ્યાં, તેમને બ્રહ્માણી એવા નામથી કહે છે. ॥ ૧૪ ॥

માહેશ્વરીવૃષારૂઢાત્રિશૂલવરધારિણી ॥

મહાહિવલયાપ્રાપ્તાચંદ્રરેખાવિભૂષણા ॥૧૫॥

ટીકા:—વૃષભ (આખલો) ઊપર બેસીને, વાસુકી તથા અનંત નામના નાગોનાં કંકણ કરીને પેહેર્યાં છતાં, બે હાથમાંના એક હાથમાં અતિ તીક્ષ્ણ શૂલ નામનું શસ્ત્ર ધારણ કર્યું છે, તથા જેમના મસ્તકે ચંદ્રકલારૂપ ભુષણ છે, તેમને માહેશ્વરી શક્તિ કહે છે. ॥ ૧૫ ॥

કૌમારીશક્તિહસ્તાચમયૂરવરવાહના ॥

યોદ્ધુમન્યાયયૌદૈત્યાનંબિકાગુહરૂપિણી ॥૧૬॥

ટીકા:—તેમજ હાથમાં કુમાર (કાર્તીકસ્વામી) વાળું શક્તિ નામનું આયુધ ધારણ કર્યા છતાં, ઉત્તમ મયુરપર બેસીને, જે કૌમારી શક્તિ, દૈત્યો-સાથે યુદ્ધ કરવાસારૂં અંદિકાના શરીરમાં પ્રાપ્ત થયાં, તેમનેલીધે એ અં.

ખિકા મુહાકૃતિ [કાતીકસ્વામીની આકૃતિવાળાં] દીસવા લાગ્યાં. ॥ ૧૬ ॥

તથૈવવૈષ્ણવીશક્તિર્ગરુડોપરિસંસ્થિતા ॥

શંખચક્રગદાશાર્ફુર્ણહસ્તામ્બુપાયયૌ ॥૧૭॥

ટીકા:-એજ પ્રમાણે ગરુડપર આરૂઢ થઈને શંખ, ચક્ર, ગદા, ખાણ, શાર્ફું નામનું ધનુષ્ય તથા ખર્જુ એવાં છ આયુધો છ હાથમાં ગ્રહણ કરીને, વૈષ્ણવી શક્તિ આવ્યાં. ॥ ૧૭ ॥

યજ્ઞવારાહમતુલંરૂપંયાત્રિભ્રતોહરેઃ ॥

શક્તિઃસાપ્યાયયૌતત્રવારાહીંત્રિભ્રતીતનું ॥૧૮॥

ટીકા:-જેનાં સર્વોગ યજ્ઞોનાં મુખ્ય સાધનભુત હોવાનેલીધે, જેમને ઉપમા (જેડ) નથી એવાં જે વરાહરૂપ ધારણ કરનારાં હરોની શક્તિ તેપણુ ત્યાં પધાર્યાં. એમણે એવું વરાહરૂપ ધારણ કર્યાઉપરથી તેમને વારાહી શક્તિ કહે છે. ॥ ૧૮ ॥

નારસિંહીનૃસિંહસ્યત્રિભ્રતીસદૃશંવપુઃ ॥

પ્રાપ્તાત્રસટાક્ષેપક્ષિત્તનક્ષત્રસંહતિઃ ॥૧૯॥

ટીકા:-તેમજ નૃસિંહનાં યથાયોગ્ય આયુધાદિ લક્ષણસંપન્ન રૂપ ધારણ કરનારાં એવાં નારસિંહ શક્તિ, પોતિકા કંઠને લગતા તીક્ષણ કેશો [વાળ] નક્ષત્રો સમાનના હોવાથી, નક્ષત્રોનો સમુદાય આડોઅવળો ઉડાવતાં થકાં, એ દેવીમાં આવી મળ્યાં. ॥ ૧૯ ॥

વજ્રહસ્તાતથૈવૈંદ્રીગજરાજોપરિસ્થિતા ॥

પ્રાપ્તાસહસ્રનયનાયથાશક્રસ્તથૈવસા ॥૨૦॥

ટીકા:-અને હાથમાં વજ્ર ધારણ કરીને, ઐરાવત હાથીપર સ્થિત [ખેડેલાં] એવાં સહસ્ર નેત્રયુક્ત ઐંદ્રી શક્તિ આવ્યાં. તે વખત એ દેવીની ઈંદ્ર સમાન આકૃતિ દેખાવા લાગી. ॥ ૨૦ ॥

તતઃપરિવૃત્તસ્તાભિરીશાનોદેવશક્તિભિઃ ॥

હન્યંતામસુરાઃશીઘ્રંમમપ્રીત્યાહચંડિકાં ॥૨૧॥

ટીકા:—એ રીતે એ દેવોની શક્તિઓ ત્યાં આવી, પરંતુ એ કૌશિકીનું તેજ અતિષય હોવાનેલીધે, તેમની પાસે જવા બાબત તે અશક્ત થયાં, તેથી તેમણે મહાદેવને વીંટ્યા. તે વખત મહાદેવ, ચંડિકાને એ દેવશક્તિઓ પ્રાપ્ત થઈ તે દર્શાવીને કહેવા લાગ્યા કે, હે ચંડિકા, મારી પ્રીતિ-સાર એ દેવશક્તિઓનીસાથે તમે શીઘ્ર (તાકીદથી) અસુરોનો સંહાર કરો. એ ચંડિકાની પાસે જવા બાબત બીજા દેવો સમર્થ ન થતાં મહાદેવ કેમ જઈ શક્યા? એમ પુછશે, તો કહું છું કે, મહાદેવની શક્તિ જે પાર્વતી, તેમનાથકી એ ચંડિકા પ્રગટ થયાથી, એ કેવલ મારી પુત્રી પ્રમાણે છે એમ માનીને, મહાદેવ ધૈર્યથી પાસે જઈને બોલ્યા. ॥ ૨૧ ॥

તતોદેવીશરીરાત્તુવિનિષ્ક્રાંતાતિમીષણા ॥

ચંડિકાશક્તિરત્યુગ્રાશિવાશતનિનાદિની ॥૨૨॥

ટીકા:—તેપછી એ દેવીના શરીરમાંથી ચંડિકા શક્તિ પ્રગટ થયાં, તે અતિશય ઊગ્ર હતાં. તે એવાં કે, જેમના દર્શનથી માત્ર અતિ ભય થાય. એ પ્રકારનાં એ શિવા, પોતે એકફીણી છતાં, પોતાનાં અંગભુત અનંત શિવા સહિત નાદ કરવા લાગ્યાં. ॥ ૨૨ ॥

સાચાહધૂમ્રજટિલમીશાનમપરાજિતા ॥

દૂતત્વંગચ્છભગવન્પાર્શ્વેશુંભનિશુંભયોઃ ॥૨૩॥

ટીકા:—તે પોતે બીજાઓથી છતાય એવાં ન છતાં, ધુમ્રવર્ણની જટાવાળા મહાદેવને કહેવા લાગ્યાં કે, હે ભગવાન, તમે દુતત્વ સ્વીકાર કરીને એ શુંભનિશુંભની પાસે જાઓ, ॥ ૨૩ ॥

બ્રૂહિશુંભનિશુંભંચદાનવાવંતિગર્વિતૌ ॥

યેચાન્યદાનવાસ્તત્રયુદ્ધાયસમુપસ્થિતાઃ ॥૨૪॥

ટીકા:—અને એ અતિ ઝડપી શુંભ તથા નિશુંભ દાનવ-[દૈત્ય, રાક્ષસ) ને તથા યુદ્ધ કરવાસાર તૈયાર થઈ રહેલા બીજા દાનવો હોય તેઓને તમે એમ કહો. ॥ ૨૪ ॥

ત્રૈલોક્યમિન્દ્રોલભતાંદેવાઃસંતુહવિર્ભુજઃ ॥

યૂયંપ્રયાતપાતાલંયદિજીવિતુમિચ્છથ ॥૨૫॥

ટીકા:-કે, હે દાનવો તમે ઇંદ્રનાં ત્રેલોક્ય હરણ કર્યા છે, તે તેને પાછાં મળવાં જોઈએ, તથા દેવોએ પોતપોતિકા હવિર્ભાજ મેળવવા જોઈએ; માટે તમે જે પોતિકા જીવિતની ઇચ્છા કરતા હો, તો તમે સકલ દાનવો-એ પાતાળમાં જવું જોઈએ. ॥ ૨૫ ॥

બલાવલેપાદથચેદ્ભવંતોયુદ્ધકાંક્ષિણઃ ॥

તદાગચ્છતત્પ્યંતુમચ્છિવાઃપિશિતેનવઃ ॥૨૬॥

ટીકા:-નહીં તો તમમાં બલનો અર્થ હોવાથી યુદ્ધની ઇચ્છા કરશે, તો પછી મારી પાસેની શિવાશક્તિ તમારા માંસથી તૃપ્ત થશે. ॥ ૨૬ ॥

યતોનિયુક્તોદૌત્યેનતયાદેવ્યાશિવઃસ્વયમ્ ॥

શિવદૂતીતિલોકેસ્મિન્સ્તતઃસાસ્ત્યાતિમાગતા ॥૨૭॥

ટીકા:-એ રીતે જે કારણ માટે એ દેવીએ શિવને દુતકર્મ બાબત ચો-જ્યા, તે કારણથી એ દેવી ત્યારથી શિવદુતી એવા નામથી પ્રખ્યાત થયાં. ॥ ૨૭ ॥

તેપિશ્રુત્વાવચોદેવ્યાઃશર્વાસ્ત્યાતંમહાસુરાઃ ॥

અમર્ષાપૂરિતાજગ્મુર્યત્રકાત્યાયનીસ્થિતા ॥૨૮॥

ટીકા:-પછી શિવે, ત્યાં જઈને, એ અસુરોને, દેવીનો કહેલો નિરોપ સંભળાવ્યો. તે વખત એ મહા અસુરો, શિવે કહેલાં દેવીનાં વાક્યો સાં-ભળતાંજ, ક્રોધથી નખથી શિખાસુધી સંતપ્ત થઈને, જે દેહાણે કાત્યાયની દેવી હતાં ત્યાં ગયા. ॥ ૨૮ ॥

તતઃપ્રથમમેવાગ્રેશરશક્ત્યૃષ્ટિવૃષ્ટિભિઃ ॥

વવર્ષુરુદ્ધતામર્ષાસ્તાંદેવીમમરારયઃ ॥૨૯॥

ટીકા:-અને તે અસુરો મહા ઉન્મત્ત હોવાનેલીધે, તેમને મુખ્યત્વે સ્ત્રી-ઓપર શસ્ત્રપ્રહાર કરવો અયોગ્ય છે એવા વિચાર ન છતાં, એ અસુરો-એ ક્રોધાયમાન થઈને, દેવીની સન્મુખ આવીને, તેમનાપર બાણ, શક્તિ

તથા ઋષિ નામનાં આયુધો વગેરેની વૃષ્ટિ કરી. ॥ ૨૯ ॥

સાચતાન્પ્રહિતાન્વાણાઞ્છૂલશક્તિપરશ્વધાન્ ॥

ચિચ્છેદલીલયાધ્માતધનુર્મુક્તૈર્મહેષુભિઃ ॥૩૦॥

ટીકા:—એ રીતે એ દૈત્યોએ બાણ, શક્તિ તથા ફરસી વગેરે જે આયુધો નાખ્યાં, તેપર દેવીએ ટંકારવયુક્ત ધનુષ્યથકી છોડેલાં તીક્ષ્ણ બાણો ફેં-
કીને, લીલાથી છેદી નાંખ્યા. ॥ ૩૦ ॥

તસ્યાગ્રતસ્તથાકાલીશૂલપાતવિદારિતાન્ ॥

સ્વદ્વાંગપોથિતાંશ્ર્યાન્યાન્કુર્વતીવ્યચરત્તદા ॥૩૧॥

ટીકા:—તેમજ તે સમય એ ચંડિના લલાટથકી પ્રગટ થએલાં કાલિકા,
એ અમુરોને શુભપ્રહારથી વિદારણ કરીને, તે સિવાયના બીજાંઓને ખ-
ડવાંમથી તાડન કરતાંથકાં, સંચાર કરવા લાગ્યાં. ॥ ૩૧ ॥

કમંડલુજલાક્ષેપહૃતવીર્યાન્હૃતૌજસઃ ॥

બ્રહ્માણિચાકરોચ્છત્રૂન્યેનયેનસ્મધાવતિ ॥૩૨॥

ટીકા:—અને બ્રહ્મદેવનાં અંશભુત જે બ્રહ્માણી દેવી હતાં, તે એ સૈન્યમાં
કમંડલમાંના જલનું પોક્ષણ [છાંટવું] કરતાંથકાં, જે જે સ્થલે ધાઈધાઈને
સંચાર કરવા લાગ્યાં, તે તે સ્થલે એ શત્રુઓના બલ તથા તેજનો નાશ
કરવા લાગ્યાં. ॥ ૩૨ ॥

માહેશ્વરીત્રિશૂલેનતથાચક્રેણવૈષ્ણવી ॥

દૈત્યાન્જઘાનકૌમારીતથાશક્ત્યાતિકોપના ॥૩૩॥

ટીકા:—તેમજ માહેશ્વરની અંશભુત માહેશ્વરી ત્રિશુલથી, વિષ્ણુની
અંશભુત વૈષ્ણવી ચક્રથી તથા કુમારની અંશભુત કૌમારી, અતિ ક્રોધા-
યમાન થઈને, શક્તિવડે એ દૈત્યોનો સંહાર કરવા લાગ્યાં. ॥ ૩૩ ॥

એંદ્રિકુલિશપાતેનશતશૌદૈત્યદાનવાઃ ॥

પેતુર્વિદારિતાઃપૃથ્વ્યાંરુધિરૌઘપ્રવર્ષિણઃ ॥૩૪॥

ટીકા:—ઈંદ્રની અંશભુત જે ઐંદ્રી તેમણે શતાવધી દૈત્ય તથા દાનવોને

વજ્રપાતથી વિદારણુ કર્યા. તે વખત તેઓના અંગથકી રક્તપ્રવાહની વૃદ્ધિ હોવા છતાં, તેઓ ભુમિપર પડ્યા. ॥ ૩૪ ॥

તુંડપ્રહારવિધ્વસ્તાદંષ્ટ્રાગ્રક્ષતવક્ષસઃ ॥

વારાહમૂર્ત્યાન્યપતંશ્રક્રેણચવિદારિતાઃ ॥૩૫॥

ટીકા:—વરાહનાં અંશભુત જે વારાહી મુર્તી, તેમણે પોતાના મુખપ્રહારવડે કેટલાક દૈત્યોનો વિધ્વંશ કર્યો. કેટલાક દૈત્યોનાં વક્ષસ્થલો (છાતીઓ) દાંતની અણીઓવડે ક્ષતયુક્ત [કાણી] કરી તથા કેટલાકને ચક્રવડે વિદારણુ કર્યા. એ રીતે અનેકદૈત્યો ગતપ્રાણ (શબ, મડદાં) થઈને, ભુમિપર પડ્યા. ॥ ૩૫ ॥

નસૈર્વિદારિતાંશ્વાન્યાન્મક્ષયંતીમહાસુરાન્ ॥

નારસિંહીચચારાજૌનાદાપૂર્ણદિગંબરા ॥૩૬॥

ટીકા:—તેમજ નૃસિંહની અંશભુત જે નારસિંહી, તે કેટલાક અસુરોને પોતિકા નખવડે વિદારણુ કરીને ભક્ષણ કરતાંથકાં, એ યુદ્ધભુમિમાં પોતિકા નૃસિંહ નામના નાદથી, સકલ દિશાઓ ગર્જનાયુક્ત કરતાંથકાં સંચાર કરવા લાગ્યાં. ॥ ૩૬ ॥

ચંડાદ્દહાસૈરસુરાઃશિવદૂત્યભિદૂપિતાઃ ॥

પેતુઃપૃથિવ્યાંપતિતાંસ્તાંશ્ચસ્વાદાથસાતદા ॥૩૭॥

ટીકા:—અને જે શિવદુતી નામે હતાં, તેમણે તો મહા કોપયુક્ત અદ્દાહાસ શબ્દવડેજ અસુરોને આડેઅવળે ભાગે દુઃખ દીધું, તેથી તેમનાં દેહ્ય ભિન્ન થઈને ભુમિપર પડ્યા, પછી એ અસુરોને ભક્ષણ પણ કર્યા. ૩૭

इतिमातृगणंकुटुम्बमर्दयंतंमहासुरान् ॥

दृष्ट्वाभ्युपायौर्विविधैर्नૈશુર્દેવારિસૈનિકાઃ ॥૩૮॥

ટીકા:—એ પ્રકારે બ્રાહ્મી, માહેશ્વરી, વૈષ્ણવી, કૌમારી ઐત્રી, વારાહી, નારસિંહી તથા શિવદુતી નામનાં આમુંડા એવાં માતાઓનો સમુદાય અત્યંત ક્રોધાયમાન થઈને, એ મહા અસુરોનું મર્દન કરે છે એવું જોતાંજ,

ખીલુ દૈત્ય સૈનાએ એ માતૃગણુનો પરાભવ કરવા સાડ અનેક પ્રકારના યુદ્ધસાધનભુત ઉપાય કર્યા; ॥ ૩૮ ॥

પલાયનપરાન્દૃષ્ટાદૈત્યાન્માતૃગણાર્દિતાન્ ॥

યોદુમભ્યાયયૌક્રુદ્ધોરક્તબીજોમહાસુરઃ ॥૩૯॥

ટીકા:—તથાપિ એ સૈનિક દૈત્યો ક્રોધપણ પ્રકારનો ઉપાય કરવા બાબત સમર્થ ન થતાં, એ માતૃગણુથી અત્યંત પીડિત થયાનેલીધે, તેઓજ પલાયન કરવા લાગ્યા. એવું જોતાંજ રક્તખીજ નામનો જે મહા અસુર હતો, તે એ માતૃગણુસાથે યુદ્ધ કરવાસાડ અતિ ક્રોધથી તેમની સન્મુખ આવ્યો. ॥ ૩૯ ॥

રક્તવિંદુર્યદાભૃમૌપતત્યસ્યશરીરતઃ ॥

સમુત્પતતિમોદૈન્યાસ્તત્પ્રમાણોમહાસુરઃ ॥૪૦॥

ટીકા:—એ રક્તખીજ એવો હતો કે, તેના શરીરથકી રક્તનું બિંદુ ભુમિપર પડે, તો તત્કાલ તેના જેવડો અને તેના સરખોજ પરાક્રમી મહા અસુર ઉત્પન્ન થાય. ॥ ૪૦ ॥

યુયુધેસગદાપાણિરિંદ્રશક્ત્યામહાસુરઃ ॥

તતશ્ચૈંદ્રીસ્વવજ્રેણરક્તબીજમતાડયત્ ॥૪૧॥

ટીકા:—એ રીતનો જે રક્તખીજ મહા અસુર હતો, તે હાથમાં ગદા તથા ઇંદ્રશક્તિ લેધને યુદ્ધ કરવા લાગ્યો. એ સમય એ માતૃગણુમાનાં ઐંદ્રી દેવીએ પોતિકા વજ્રવડે એ રક્તખીજને તાડન કર્યું. ॥ ૪૧ ॥

કુલિશેનાહતસ્યાશુબહુસુસ્ત્રાવશોણિતં ॥

સમુત્તર્યુસ્તતોયોધાસ્તદ્રૂપાસ્તત્પરાક્રમાઃ ॥૪૨॥

ટીકા:—તે વખત એ વજ્રથી તાડીત થતાંજ તેના અંગથકી અતિ રક્તસ્રાવ થયો તેથી તદ્દપ તથા તત્તુલ્ય પરાક્રમી એવા બહુ યોદ્ધા ઉત્પન્ન થયા. ॥ ૪૨ ॥

યાવંતઃપતિતાસ્તર્યશરીરાદ્રક્તવિંદવઃ ॥

તાવંતઃપુરુષાજાતાસ્તદ્વીર્યબલવિક્રમાઃ ॥૪૩॥

ટીકા:-એ રીતે તેના શરીરથી જોટલાં રક્તનાં બિંદુ ભુમિપર પડ્યાં, તેટલા તત્સમાન પ્રભાવ, શરીર, બલ તથા પરાક્રમયુક્ત પુરુષો ઉત્પન્ન થયા. ॥૪૩ ॥

તેચાપિયુયુધુસ્તત્રપુરુષારક્તસંભવાઃ ॥

સમંમાતૃભિરત્યુગ્રશસ્ત્રપાતાતિભીષણમ્ ॥૪૪॥

ટીકા:-એ ઉત્પન્ન થયેલા રક્તસંભવ પુરુષોપણ એ માતૃમણુસામે અત્યંત શસ્ત્રપ્રહાર કરતાથકા, મહા ભયંકર યુદ્ધ કરવા લાગ્યા. ॥ ૪૪ ॥

પુનશ્ચવજ્રપાતેનક્ષતમસ્યશિરોયદા ॥

વવાહરક્તંપુરુષાસ્તતોજાતાઃસહસ્રશઃ ॥૪૫॥

ટીકા:-તે વખત ઐંદ્રી દેવીએ ફરીથી વજ્રપાતવડે એ રક્તખીજના મસ્તકે ક્ષત (કાણું) કર્યું, તેમાંથી જે રક્તપ્રવાહ વહેવા લાગ્યો તેથી ફરીથી હજારો પુરુષ ઉત્પન્ન થયા. ॥ ૪૫ ॥

વૈષ્ણવીસમરેચૈનંચક્રેણાભિજઘાનહ ॥

ગદયાતાડયામાસેંદ્રીતમસુરેશ્વરં ॥૪૬॥

ટીકા:-પછી એ સમરંમણુમાં (રણભુમિમાં) વૈષ્ણવી દેવીએ, એ રક્તખીજ અસુરેશ્વરને ચક્રવડે ધાયલ કર્યો તથા ઐંદ્રી દેવીએ ગદાથી પ્રહાર કર્યો. ॥ ૪૬ ॥

વૈષ્ણવીચક્રમિન્નસ્યરુધિરસ્ત્રાવસંભવૈઃ ॥

સહસ્રશોજગદ્યાસંતત્પ્રમાણૈર્મહાસુરૈઃ ॥૪૭॥

ટીકા:-તેમાં વૈષ્ણવીના ચક્રથી ભિન્ન (વીખરાઈ) થયેલા રક્તખીજના રક્તસ્રાવથી એ રક્તખીજ પ્રમાણેજ હજારો મહા અસુરો ઉત્પન્ન થઈને, તે સંપુર્ણ જગતમાં વ્યાપ્તમાન થયા. અર્થાંત એમનાથી આખું જગત ભરાઈ ગયું. ॥ ૪૭ ॥

શક્ત્યાજઘાનકૌમારીવારાહીચતથાસિના ॥

માહેશ્વરીત્રિશૂલેનરક્તबीजंमहासुरं ॥૪૮॥

ટીકા:--તે સમય એ રક્તબીજ કૌમારિકાએ શક્તિથી, વારાહીએ ખ-
જીથી તથા માહેશ્વરીએ ત્રિશુળથી પ્રહાર કર્યો. ॥ ૪૮ ॥

सचापिगदयादैत्यःसर्वाएवाहनत्पृथक् ॥

मातःकोपसमाविष्टोरक्तबीजोमहासुरः ॥૪૯॥

ટીકા:--પછી એ દિતીપુત્ર મહા અસુર રક્તબીજ, અતિ કોપાયમાન
થઇને, એ બ્રાહ્મણી માહેશ્વરી વગેરે અષ્ટ માતૃકાઓને, મદાથી પૃથક પૃ-
થક તાડન કરવા લાગ્યો. ॥ ૪૯ ॥

तस्याहतस्यबहुधाशक्तिशूलादिभिर्भुवि ॥

पपातयोवैरक्तौघस्तेनासञ्छतशोऽसुराः ॥૫૦॥

ટીકા:--તે વખત એ ચંડિકા દેવીપણુ તેને બહુ પ્રકારે શક્તિ તથા શુ-
લાદિકથી પ્રહાર કરવા લાગ્યાં; એટલે તેના શરીરથકી જે રક્તનો ઓઘ
(પ્રવાહ) ભુમિપર પડ્યો, તેથી અસંખ્ય અસુરો ઉત્પન્ન થયા. ॥ ૫૦ ॥

तैश्चासुरासृक्संभूतैरसुरैःसकलंजगत् ॥

व्याप्तमासीत्ततोदेवाभयमाजग्मुस्तमं ॥૫૧॥

ટીકા:--એ રીતના એ રક્તબીજના રક્તથકી ઉત્પન્ન થયેલા અસુરોથી,
સંપુર્ણ જગત ભરાઈ ગયું એમ દેખતાંજ, દેવાને અતિ ભય પ્રાપ્ત થયો. ૫૧

तान्विषण्णान्सुरान्दृष्ट्वाचंडिकाप्राहसत्तरा ॥

उवाचकालींचामुंडेविस्तीर्णैवदनंकुरु ॥૫૨॥

ટીકા:--તે ભીતીથી ખિન્ન થયેલા દેવાને જોતાંજ, એ ચંડિકા, દેવાને
કહેવા લાગ્યાં કે, બીહીશો નહીં; એવું ત્વરાથી અભય વચન આપીને,
લલાટથકી ઉત્પન્ન થયેલાં કાલિકાને કહેવા લાગ્યાં કે, હે ચામુંડા તમે
તમારું મુખ વિકાસો, ॥ ૫૨ ॥

મચ્છસ્ત્રપાતસંભૂતાનુરક્તબિંદૂન્મહાસુરાન્ ॥

રક્તબિંદોઃપ્રતીચ્છલંવક્રેણાનેનવેગિના ॥૫૩॥

ટીકા:—અને મારા શસ્ત્રપ્રહારથી રક્તખીજના શરીરથી રક્તખિંદુથી ઉત્પન્ન થએલા મહા અસુરોને, ભુભિનો સ્પર્શ થવા ન દેતાં, તમે તમારા મુખમાં અંતરિક્ષથી શીઘ્ર (ઉતાવળથી) ઝીલી લ્યો. ॥ ૫૩ ॥

ભક્ષયંતીચરરણેતદુત્પન્નાન્મહાસુરાન્ ॥

એવમેષક્ષયંદૈત્યઃક્ષીણરક્તોગમિષ્યતિ ॥૫૪॥

ટીકા:—એટલે એ રક્તખીજ નામના અસુરનાં રક્તખિંદુ તમારા મુખમાં પડશે, તેથી તમારા મોમાં જ એ અસુરો ઉત્પન્ન થાય, તેઓનું ભક્ષણ કરતાં થકાં, તમે આ રણભુમીમાં સંચાર કરો. એ પ્રમાણે કરશો. એટલે એ રક્તખીજ દૈત્ય, રક્ત સહિત શરીરવાળો થઈને, તત્કાલ નાશ પામશે. ૫૪

બ્રક્ષ્યમાણાસ્ત્વયાચોગ્રાનચોત્પત્સ્યંતિચાપરે ॥

इत्युक्ताતાंततोदेवीशूलेनाभिजघानतं ॥૫૫॥

ટીકા:—એ રીતે તમે ભક્ષણ કરવા લાગશો, એટલે ફરી ખીજ ઉગ્ર દૈત્યો ઉત્પન્ન થશે નહીં. એ રીતનું એ કાલિકાને કહીને, એ ચંડિકા દેવી, એ રક્તખીજ દૈત્યને શુભથી પ્રહાર કરવા લાગ્યાં. ॥ ૫૫ ॥

मुखेनकालीजगृहेरक्तबीजस्यशोणितं ॥

ततोसावाजघानाथगदयातत्रचंडिकां ॥૫૬॥

ટીકા:—ત્યારે એ કાલિકા પણ પ્રથમ કહ્યા પ્રમાણે એ અસુરનું રક્ત ભુમિપર પડવા ન દેતાં, મોઢાવડે ગ્રહણ કરવા લાગ્યાં. એ સમય એ અસુરપણુ એ યુદ્ધમાં ચંડિકાને ગદાવડે પ્રહાર કરવા લાગ્યો; ॥ ૫૬ ॥

नचास्यावेदनांचक्रेगदापातोल्लिकामपि ॥

तस्याहतस्यदेहात्तुबहुसुस्त्रावशोणितं ॥૫૭॥

ટીકા:—તથાપિ એ ચંડિકા સાક્ષાત ચિદાનંદરૂપ હોવાનેલીધે, તેમને એ

મદાપ્રહારથી કિંચિત્તપણુ વેદના થઈ નહીં; પરંતું એ અસુરના દેહથી
માત્ર દેવીના શુભપ્રહારથી અતિ રક્ત વહેવા લાગ્યું. ॥ ૫૭ ॥

યતસ્તતસ્તદ્વક્રેણચામુંડાસંપ્રતીચ્છતિ ॥

મુખેસમુદ્રતાયેસ્યારક્તપાતાન્મહાસુગઃ ॥૫૮॥

ટીકા:—તે સમય એ રક્ત જ્યાં જ્યાં પડે ત્યાં ત્યાં એ આમુંડાનું મુખ
વિસ્તીર્ણુ હોવાનેલીધે, તેઓ પોતિકા મુખવડે એ રક્ત ગ્રહણ કરવા લા-
ગ્યાં. પછી તેમના મુખમાં રક્ત પડવાથી જે જે મહા અસુરો ઉત્પન્ન થ-
વા લાગ્યા, ॥ ૫૮ ॥

તાંશ્રવાદાથચામુંડાપપૌતસ્યચશોણિતં ॥

દેવીશૂલેનવજ્રેણવાળૈરસિમિર્ઙ્ગાદિભિઃ ॥૫૯॥

ટીકા:—તે તે અસુરોને એ આમુંડા ભક્ષણ કરતાં થકાં, એ રક્તખીજના
શરીરમાં શેષ રહેલું રક્ત પણ પ્રાશન કરવા લાગ્યાં. ત્યારે ચંડિકાદેવી
પણુ શુભ, વજ્ર, બાણ, ખર્જૂ તથા જેને જેડે બાણુએ ધાર હોયછે તે
ઋષિ નામના ખર્જૂતુલ્ય આયુધવડે, ॥ ૫૯ ॥

જઘાનરક્તવીજંતંચામુંડાપીતશોણિતં ॥

સપપાતમહીપૃષ્ઠેશસ્ત્રસંઘસમાહતઃ ॥૬૦॥

ટીકા:—જેનું રક્ત આમુંડાએ પ્રાશન કરીને નહીંજેલું કર્યું હતું, તે રક્ત-
ખીજનો ચંડિકાએ સંહાર કર્યો. એ રીતે શસ્ત્રસમુહથી ધાયલ થતાંજ એ
રક્તખીજ પ્રાણરહિત થઈને ભુમિપર પડ્યો. ॥ ૬૦ ॥

નીરક્તશ્રમહીપાલરક્તવીજોમહાસુરઃ ॥

તતસ્તેહર્ષમતુલમવાપુસ્ત્રિદશાનૃપ ॥૬૧॥

ટીકા:—હે રાજન, એ રીતનો ક્ષીણરક્ત થયેલો રક્તખીજ દૈત્ય દેવીએ
માર્યો, તે સમય હે રાજ, સકલ દેવો અનુપમ્ય હર્ષ પામ્યા. ॥ ૬૧ ॥

તેષાંમાતૃગણોજાતોનનર્તાસૃઙ્મદોદ્ધતઃ ॥૬૨॥

(૧૧૮)

સસશતી સટીક.

કવચ ૧૨

ટીકા:—એ પ્રભાણે એ દૈત્યોના નાશ થતાંજ, એ બ્રાહ્મી માહેશ્વરી વગેરે
ભાતૃમણનો સમુદાય, દૈત્યોના રક્તપ્રાશનથી મદોન્મત્ત થઈને નૃત્ય કરવા
લાગ્યા. ॥ ૬૨ ॥

॥ ઇતિમાર્કણ્ડેયપુરાણેસાવર્ણિકેમન્વંતરેદેવીમાહા
ત્મ્યેરક્તવીજવધોનામઅષ્ટમોઽધ્યાયઃ ॥૮॥

॥ ઇતિશ્રી માર્કુંડેય પુરાણે દેવીમાહાત્મ્યે રક્તબીજ
વધાખ્યે નામ સાર્થ અષ્ટમે અધ્યાયઃ ॥ ૮ ॥

—૦૦—

॥ શ્રીગણપતિર્જયતિ ॥

॥ રાજોવાચ ॥ વિચિત્રનિદમાસ્ત્યતંભગવન્ભવતામમ ॥

દેવ્યાશ્ચરિતમાહાત્મ્યંરક્તવીજવધાશ્રિતં ॥૧॥

ટીકા:—સુરથ રાજા પ્રશ્ન કરે છે કે, હે તપસ્વી ઐશ્વર્યસંપન્ન ઋષિ, એ
રક્તબીજ દૈત્યના વધજન્ય દેવીનું ચરિત્ર તથા પ્રભાવ એ બેઉએ પરમ
આશ્ચર્યકારક હતાં, તે આપે મને કહ્યાં; ॥ ૧ ॥

ભૂયશ્ચેચ્છામ્યહંશ્રોતુંરક્તવીજેનિપાતિતે ॥

ચકારશુંભોયત્કર્મનિશુંભશ્ચાતિકોપનઃ ॥૨॥

ટીકા:—પરંતુ રક્તબીજને! સંહાર થયાપછી, ફરીથી શુંભનિશુંભે અ-
ત્યંત કોપાયમાન થઈને, જે દર્મ કર્યું હોય, તે શ્રવણ કરવાને હું ઇચ્છું. ૨

॥ ઋષિરુવાચ ॥ ચકારકોપમતુલંરક્તવીજેનિપાતિતે ॥

શુંભાસુરોનિશુંભશ્ચહતેષ્વન્યેષુચાહવે ॥૩॥

ટીકા:—ઋષિ કહે છે કે, હે રાજન, એ રીતે પ્રથમ વર્ણવેલા પ્રકારે, એ
રણભુમિમાં રક્તબીજ તથા બીજાવળ ઘણાક અસુરોનો દેવીએ વધ કર્યો,
એટલે એ શુંભ તથા નિશુંભ એ બેઉ અસુર, અતિ કોપાયમાન થયા. ૩

હન્યમાનંમહાસૈન્યંવિલોક્યામર્ષમુદ્રહન ॥

અભ્યધાવન્નિશુંભોથમુસ્થયાસુરસેનયા ॥૪॥

ટીકા:--કારણ કે, એ અસુરોનું મહા સૈન્ય દેવીએ માર્યું તે જોતાંજ, નિશુંભાસુર ક્રોધાવિષ્ટ થઈને, મુખ્ય અસુરસેના સહવર્તમાન દેવીની સન્મુખ દોડતો આવ્યો. ॥ ૪ ॥

તસ્યાગ્રતસ્તથાપૃષ્ઠેપાર્શ્વયોશ્ચમહાસુરાઃ ॥

સંદષ્ટૌષ્ઠપુટાઃક્રુદ્ધાહંતુંદેવીમુપાયયુઃ ॥૫॥

ટીકા:--તે એમ કે, એ નિશુંભની આગળ, પાછળ તથા બેઉ બાજુએ મહા અસુરો હતા તેપણ મહા ક્રોધાયમાન હોતાથકા, દાંતવડે હોઠ પીસવા છતાં, એ દેવીનો સંહાર કરવા સાડ તેમની આગળ આવ્યા. ॥ ૫ ॥

આજગામમહાવીર્યઃશુંભોપિસ્વબલૈર્વૃતઃ ॥

નિંહંતુંચંડિકાંકોપાત્કૃત્વાયુદ્ધંતુમાતૃભિઃ ॥૬॥

ટીકા:--તેમજ ખીજે મહા પરાક્રમી શુંભ પણ પોતાની ચારે બાજુએ સ્વકીય મહા સૈન્ય લેઈને, એ બ્રહ્માણીના પ્રમુખપણાનીચેનાં માતૃકાઓની સાથે યુદ્ધ કરીને, ચંડિકાનો સંહાર કરવાસાડ ક્રોધથી આવ્યો. ॥ ૬ ॥

તતોયુદ્ધમતીવાસીદેવ્યાઃશુંભનિશુંભયોઃ ॥

શરવર્ષમતીવોગ્રંમેઘયોરિવવર્ષતોઃ ॥૭॥

ટીકા:--તેપછી દેવીની સાથે એ ઉભય (બેઉ) શુંભનિશુંભનું મહા લયકંર યુદ્ધ થવા લાગ્યું. તેમાં જેમ પુર્વ પશ્ચિમથી ચડી આવેલા બેઉ મેઘનો વરસાદ પડે છે, તેમ એ બેઉની અતિ બાણવૃષ્ટિ થવા લાગી. ॥ ૭ ॥

ચિચ્છેદાસ્તાઞ્છરાંસ્તામ્યાંચંડિકાસ્વશરોત્કરૈઃ ॥

તાડયામાસચાંગેષુશસ્ત્રૌર્ધૈરસુરેશ્વરૌ ॥૮॥

ટીકા:--એ રીતે તેમણે જે જે બાણ નાંખ્યા, તેઓનું ચંડિકા, પોતિકાં બાણોના સમુદાયવડે છેદન કરતાં થકાં, એ બેઉ અસુરેશ્વરોનાં સર્વાંગોમાં

અનેક પ્રકારનાં શસ્ત્રોના સમુદાયથી તાડન કરવા લાગ્યાં. ॥ ૮ ॥

નિશુંભોનિશિતંસ્વડ્ગ્ચર્મચાદાયસુપ્રભં ॥

અતાડયન્મૂર્ધ્નિર્સિંહંદેવ્યાવાહનમુત્તમં ॥૯॥

ટીકા:—એવામાં નિશુંભે અતિ તીક્ષ્ણ ખડ્ગ તથા પ્રકાશયુક્ત ચર્મ (ઢાલ) લેધને, દેવીના ઉત્તમ વાહન સિંહના મસ્તકમાં ખડ્ગ આપટયું. ॥ ૯ ॥

તાહિતેવાહનેદેવીક્ષુરપ્રેણાસિમુત્તમં ॥

નિશુંભસ્યાશુચિચ્છેદચર્મચાપ્યષ્ટચંદ્રકં ॥૧૦॥

ટીકા:—એ રીતે તેણે પોતાના વાહનને તાડન કર્યું, એટલે દેવીએ અતિ તીક્ષ્ણ બાણથી, એ નિશુંભનું ખડ્ગ તથા આઠ પ્રકારનાં રત્નોથી જડા-વેલી ચંદ્રવૃત્ત ઢાલપણુ છેદન કરી. ॥ ૧૦ ॥

છિન્નેચર્મણિસ્વડ્ગ્ચશક્તિંચિક્ષેપસોસુરઃ ॥

તામપ્યસ્યાદ્વિધાચક્રેચક્રેણાભિમુસ્વાગતાં ॥૧૧॥

ટીકા:—એ રીતે ખડ્ગ તથા ઢાલ છેદન થયાં, એટલે એ અસુરે દેવીપર શક્તિ નામનું શસ્ત્ર ફેંક્યું; તે સન્મુખ આવેલું જોધને, દેવીએ પોતિકા ચઢવડે તેનાપણુ બે કડકા કર્યા. ॥ ૧૧ ॥

કોપાધ્માતોનિશુંભોથશૂલંજગ્રાહદાનવઃ ॥

આયાંતંમુષ્ટિપાતેનદેવીતચ્ચાપ્યચૂર્ણયત્ ॥૧૨॥

ટીકા:—તે સમય એ નિશુંભ દાનવે, કોપયુક્તપણે ગર્જના કરીને, દેવી-પર શુલ્હ નાંખ્યું. પછી દેવીએ પોતાપર આવેલા એ શુલ્હનું મુષ્ટિપ્રહારવડે ચૂર્ણ કર્યું. ॥ ૧૨ ॥

આવિદ્યાથગદાંસોપિચિક્ષેપચંડિકાંપ્રતિ ॥

સાપિદેવ્યાત્રિશૂલેનમિન્નામસ્મત્તમાગતા ॥૧૩॥

ટીકા:—તે સમય એ અસુરે ગદા ફેરવીને ચંડિકાપર નાંખી, તેપણુ એ દેવીના ત્રિશુલથી ભાંગીને ભસ્મ થઈ. ॥ ૧૩ ॥

તતઃપરશુહસ્તંતમાયાંતંદૈત્યપુંગવં ॥

આહત્યદેવીબાણૌઘૈરપાતયતભૂતલે ॥૧૪॥

ટીકા:—તે પછી એ દૈત્યોનો શ્રેષ્ઠ નિશુલ, ફરીથી હાથમાં ફરશી લેધ-
ને, દેવીપર ધાધ આઠ્યો; ત્યારે દેવીએ બાણોના સમુદાયથી ધાયલ કરી-
ને ભુતલપર પાડ્યો. ॥ ૧૪ ॥

તસ્મિન્નિપતિતેભૂમૌનિશુંભેભીમવિક્રમે ॥

ભ્રાતર્યતીવસંક્રુદ્ધઃ પ્રયયૌહંતુમંબિકાં ॥૧૫॥

ટીકા:—એ રીતે નિશુંભ ભુમિપર પડ્યો, એટલે તેનો જ્યેષ્ઠબંધુ મહા
પરાક્રમી શુંભ, પોતાના બંધુને પાડનાર અંબિકાપર ક્રોધાયમાન થઈને,
ચુદ્ધ કરવાને આઠ્યો. ॥ ૧૫ ॥

સરથસ્થસ્તથાત્યુચ્ચૈર્ગૃહીતપરમાયુધૈઃ ॥

ભુજૈરષ્ટાભિરતુલૈર્વ્યાપ્યાશોષંબભૌનમઃ ॥૧૬॥

ટીકા:—તે એમ કે, રથમાં બેસવા છતાં, લાંબી અનુપમ અષ્ટ ભુજઓ-
માં આઠ પ્રકારનાં ઉત્કૃષ્ટ આયુધો ગ્રહણ કર્યાં, તેનું તેજ આકાશને વ્યા-
પ્ત કરતું હોય એવાં શોભવા લાગ્યાં. ॥ ૧૬ ॥

તમાયાંતંસમાલોક્યદેવીશંખમવાદયત્ ॥

જ્યાશબ્દંચાપિધનુષશ્ચકારાતીવદુસ્સહં ॥૧૭॥

ટીકા:—એ પ્રકારનો એ પોતાપર આવે છે એમ જોતાંજ, દેવીએ શંખ-
નાદ કર્યો, અને એ દૈત્યોને અતિ દુઃસહ (સહન ન થાય તેવી) ધનુષ્યપ્ર-
ત્યંઆ-[પશુછ]નો ટંકારવ કર્યો. ॥ ૧૭ ॥

પૂરયામાસકકુમોનિજઘંટાસ્વનેનચ ॥

સમસ્તદૈત્યસૈન્યાનાંતેજોવધવિધાયિના ॥૧૮॥

ટીકા:—તેમજ દેવીએપણ સમસ્ત દૈત્યસૈન્યનો પરાભવ કરે એવો પો-
તિકી ઘંટાનો નાદ કરીને, તેમણે દશે દિશાઓ નાદિત કરી. ॥ ૧૮ ॥

તતઃસિંહોમહાનાદૈસ્ત્યાજિતેમમહામદૈઃ ॥

પૂરયામાસગગનંગાંતથૈવદિશોદશ ॥૧૯॥

ટીકાઃ-તે પછી દેવીના સિંહપણ મહા નાદવડે સંપૂર્ણ આકાશ, પૃથ્વી તથા દશે દિશાઓ પૂર્ણ નાદયુક્ત કરી. એ નાદ શ્રવણ કરતાંજ એ દૈત્ય સેનામાંના મહા મદ્યુક્ત હસ્તીઓપણ પોતાના મહા મદને તળવા લાગ્યા. ॥ ૧૯ ॥

તતઃકાલીસમુત્પત્યગગનંક્ષમામતાડયત્ ॥

કરાભ્યાંતન્નિનાદેનપ્રાક્સ્વનાસ્તેતિરોહિતાઃ ॥૨૦॥

ટીકાઃ--તે સમય કાલિકાએ આકાશમાં ઉડાણ કરીને, ફરીથી નીચે આવીને, બેઉ હાથવડે પૃથ્વીને તાડન કર્યું, તેથી જે નાદ ઉત્પન્ન થયો તે એવો કે, એ નાદનેલીધે પ્રથમના સર્વ નાદોનું આચ્છાદન થયું, ॥ ૨૦ ॥

અદ્વાદ્વાહાસમશિવંશિવદૂતીચકારહ ॥

તૈઃશબ્દૈરસુરાસ્ત્રેસુઃશુંભઃકોપંપરંચયૌ ॥૨૧॥

ટીકાઃ--અને એ શિવદૂતીએ, તેઓને ભયાનક છતાં, અતિ મોટો અદ્વાહાસ શબ્દ કર્યો. એ શબ્દનેલીધે સર્વ અસુરોને ત્રાસ ઉત્પન્ન થયો તથા શુંભ અતિ ક્રોધાયમાન થયો. ॥ ૨૧ ॥

દુરાત્મંસ્તિષ્ઠતિષ્ઠેતિવ્યાજહારાંબિકાયદા ॥

તદાજયેત્યભિહિતંદેવૈરાકાશસંસ્થિતૈઃ ॥૨૨॥

ટીકાઃ-તે સમય અંબિકા દેવી, હે દુષ્ટ ઉભો રહે, એવું જ્યારે એ શુંભાસુરને કહેવા લાગ્યાં, તે વખત યુદ્ધ જોવાસાથે અંતરીક્ષઆવેલા દેવો-એ જયજયકાર શબ્દ કર્યો. ॥ ૨૨ ॥

શુંભેનાગત્યયાશક્તિર્મુક્તાજ્વાલાતિભીષણા ॥

આયાંતીવહ્નિકૂટામાસાનિરસ્તામહોલ્કયા ॥૨૩॥

ટીકાઃ-એટલામાં એ શુંભે આગળ આવીને, મહા ભયંકર જ્વલતી-

માન શક્તિ દેવીપર નાંખી, તે કેવલ અગ્નિના હમલા જેવીજ આવે છે એમ જોઈને, દેવીએ તત્કાલ મુકેલી મહોલ્કા નામની શક્તિવડે, તેના નાશ થયો. ॥ ૨૩ ॥

સિંહનાદેનશુંભસ્યવ્યાસંલોકત્રયાંતરં ॥

નિર્ઘાતનિઃસ્વનોઘોરોજિતવાનવનીપતે ॥૨૪॥

ટીકા:--તે સમય એ શુંભે સિંહ સમાન નાદ કર્યો, તેથી સંપુર્ણ ત્રેલોકય ગર્જનાયુક્ત થયું; તથાપિ હે પૃથ્વીપતી, દેવીએ જે મહા લયંકર ઉત્પાત ધ્વની કરી, તેથી એ અસુરનો સિંહનાદ પરાજીત થયો. ૨૪

શુંભમુક્તાઞ્છરાન્દેવીશુંભસ્તત્પ્રહિતાઞ્છરાન્ ॥

ચિચ્છેદસ્વશરૈરુગ્રૈઃશતશોથસહસ્રશઃ ॥૨૫॥

ટીકા:--પછી શુંભે જે બાણ દેવીપર નાખ્યું, તેનું દેવીએ પોતિકા બાણવડે છેદન કર્યું, તથા દેવીએ જે બાણ તેનાપર છોડ્યું, તેનું એ શુંભે છેદન કર્યું, એ રીતે પરસ્પરનાં લક્ષાવધી બાણોનું પોતપોતિકાં બાણોવડે છેદન કર્યું, તે ઉપરથી દેવી તથા શુંભનું સમાન યુદ્ધ થયું. ॥ ૨૫ ॥

તતઃસાચંડિકાક્રુદ્ધાશૂલેનાભિજઘાનતં ॥

સતદાભિહતોભૂમૌમૂર્છિતોનિપપાતહ ॥૨૬॥

ટીકા:--તે પછી ચંડિકાએ ક્રોધાયમાન થઈને, તેનાપર શૂલપ્રહાર કર્યો. તે વખત એ શુંભ ધાયલ થતાંજ તત્કાલ મુર્છિત થઈને, ભુમીપર પડ્યો. ॥ ૨૬ ॥

તતોનિશુંભઃસંપ્રાપ્યચેતનામાત્તકાર્મુકઃ ॥

આજઘાનશરૈર્દેવીંકાર્લીકેસરિણંતથા ॥૨૭॥

ટીકા:--તો એટલામાં પ્રથમ મુર્છિત થયેલો નિશુંભ સાવધ થતાંજ, તેણે ધનુષ્યબાણવડેજ દેવીના સિંહને તાડન કર્યું. ॥ ૨૭ ॥

પુનશ્ચકૃત્વાબાહુનામયુતંદનુજેશ્વરઃ ॥

ચક્રાયુધેનદિતિજચ્છાદયામાસચંડિકાં ॥૨૮॥

ટીકા:—અને દનુષ્ટ્ર છતાં દિતિપુત્ર દૈત્ય સમાનના સ્વભાવનેલીધે એ-
ને દૈત્યપણ કહે છે. એવા દનુજેશ્વર નિશુભે ફરીથી પોતાને દશસહસ્ર
બાહુ ઉત્પન્ન કરીને, તે સધળાઓમાં આયુધચક્રો ધરીને, તે વડે ચંડિ-
કાને આચ્છાદન કર્યા. ॥ ૨૮ ॥

તતોભગવતીક્રુદ્ધાદુર્ગાદુર્ગાર્તિનાશિની ॥

ચિચ્છેદતાનિચક્રાણિસ્વશરૈઃસાયકાંશ્વતાન્ ॥૨૯॥

ટીકા:—તે સમય ભક્તોને મહા સંકટોમાંથી મુક્ત કરનારાં ભગવતી
દુર્ગા દેવીએ, અતિ ક્રોધાયમાન થઈને, તે ચક્રોનું તથા પ્રથમ નાંખેલાં
બાણોનું પોતાનાં બાણવડે છેદન કર્યું. ॥ ૨૯ ॥

તતોનિશુંભોવેગેનગદામાદાયચંડિકાં ॥

અભ્યધાવતવૈહંતુંદૈત્યસેનાસમાવૃતઃ ॥૩૦॥

ટીકા:—તે પછી એ નિશુંભ ગદા લેઈને, દૈત્યસેના સહવર્તમાન અતિ
વેગથી, એ ચંડિકાનો સંહાર કરવાસાથે, તેમની સન્મુખ ધાઈ આવ્યો. ૩૦

તસ્યાપતતત્તવાશુગદાંચિચ્છેદચંડિકા ॥

સ્વડેનશિતધારેણસચશૂલંસમાદદે ॥૩૧॥

ટીકા:—એ રીતે એ આવી મળતાં તુરતજ ચંડિકાએ, તીક્ષ્ણ ધારાયુક્ત
ખડ્ગથી તેની ગદાનું છેદન કરતાંજ તેણે ફરીથી શુલધારણ કર્યું. ॥ ૩૧ ॥

શૂલહસ્તંસમાયાંતંનિશુંભમમરાર્દનં ॥

હૃદિવિવ્યાધશૂલેનવેગાવિદ્ધેનચંડિકા ॥૩૨॥

ટીકા:—અને દેવોને પીડા કરનારો એ નિશુંભ, હાથમાં શુલ લેઈને, સ-
ન્મુખ આવવા લાગ્યો, એટલામાં ચંડિકાએ, તત્કાલ પોતાના શુલવડે
તેના હૃદયમાં તાડન કર્યું. ॥ ૩૨ ॥

ભિન્નસ્યતસ્યશૂલેનહૃદયનિઃસૃતોપરઃ ॥

મહાબલોમહાવીર્યસ્તિષ્ઠેતિપુરુષોવદન્ ॥૩૩॥

ટીકા:—તે વખત એ નિસુંભનું દૃઢ્ય સુલથી છિન્નભિન્ન થતાંજ, તેના-
માંથી એક મહા બલાદય છતાં મહા પરાક્રમી એવો એક પુરુષ ઉત્પન્ન
થઈને, ઉભી રહે, એમ દેવીને કહેવા લાગ્યો. ॥ ૩૩ ॥

તસ્યનિષ્ક્રામતોદેવીપ્રહસ્યસ્વનવત્તતઃ ॥

શિરશ્ચિચ્છેદસ્વઢ્ઢેનતતોસાવપતદ્ભુવિ ॥૩૪॥

ટીકા:—એ રીતે એ દૈત્યના દૃઢ્યમાંથી બાહર નીકળતાંજ દેવીએ, અ-
તિ ગર્જનાયુક્ત હાસ્ય કરીને તે પુરુષનો ખડ્ગવડે શિરચ્છેદ કરતાંજ,
તે તટલા ભુમિપર પડ્યો. ॥ ૩૪ ॥

તતઃસિંહશ્ચસ્વાદોગ્રદ્રંષ્ટ્રાક્ષુણ્ણશિરોધરાન્ ॥

અસુરાંસ્તાંસ્તથાકાલીશિવદૂતિતથાપરાન્ ॥૩૫॥

ટીકા:—પછી દેવીના સિંહે પોતાના ઉગ્ર દાંતવડે કેટલાક અસુરોના
મસ્તકના કેશ એવીને, તેમનું ભક્ષણ કર્યું; તેમજ કાલિકાએ તથા શિ-
વદુતીએપણ બીજા અસુરોને ભક્ષણ કર્યા. ॥ ૩૫ ॥

કૌમારીશક્તિનિર્ભિન્નાઃકેચિન્નેશુર્મહાસુરાઃ ॥

બ્રહ્માણીમંત્રપૂતેનતોયેનાન્યેનિરાકૃતાઃ ॥૩૬॥

ટીકા:—વળી કેટલાએક મહા અસુરો કુંભારીના શક્તિ નામના શસ્ત્રના
પ્રહારને લીધે અતિ છિન્નભિન્ન થઈને નાશ પામ્યા, તથા તે સિવાય બી-
જા અસુર બ્રહ્માણીના પ્રણવમંત્રવડે અભિમંત્રિત કરેલા જલથી મૃત્યુ પા-
મ્યા. ॥ ૩૬ ॥

માહેશ્વરીત્રિશૂલેનભિન્નાઃપેતુસ્તથાપરો ॥

વારાહીતુંડઘાતેનકેચિન્નૂર્ણીકૃતાભુવિ ॥૩૭॥

ટીકા:—તેમજ બીજા કેટલાએક માહેશ્વરીના ત્રીશૂલથી છિન્નભિન્ન
થઈને પડ્યા, તથા કેટલાએક અસુર, વારાહીના મુખ પ્રહારથી ચુર્ણ થ-
ઈને, ભુમિપર પડ્યા. ॥ ૩૭ ॥

સ્વંડંસ્વંડંચચક્રેણવૈષ્ણવ્યાદાનવાઃકૃતાઃ ॥

વજ્રેણચૈંદ્રીહસ્તાગ્રવિમુક્તેનતથાપરે ॥૩૮॥

ટીકા:—અને વૈષ્ણવી દેવીએ શસ્ત્રવડે તથા ચૈંદ્રીએ પોતાના હાથથી છોડેલા વજ્રવડે, બીજા કેટલાએક દાનવોનાં અંગના કડકા કર્યા. ॥ ૩૮

કેચિદ્વિનેશુરસુરાઃકેચિન્નષ્ટામહાહવાત્ ॥

ભક્ષિતાશ્ચાપરેકાલીશિવદૂતીમૃગાધિપૈઃ ॥૩૯॥

ટીકા:—એ રીતે કેટલાક અસુર નાશ પામ્યા, કેટલાએક એ મહા યુદ્ધમાંથી નાશી ગયાં તથા તે સિવાયના બીજાઓને કાલી, શિવદૂતી તથા સિંહે ભક્ષણ કર્યા. ॥ ૩૯ ॥

॥ ઇતિમાર્કણ્ડેયપુરાણેસાવર્ણિકેમન્વંતરેદેવીમાહાત્મ્યેનિ

શુંભવધોનામનવમોઽધ્યાયઃ ॥૧॥

ઇતિશ્રી માર્કંડેયપુરાણે સાવર્ણિકે મન્વંતરે દેવીમહાત્મ્યે નિશુંભવ-
ધો નામ સાર્થ નવમોઽધ્યાયઃ ॥ ૯ ॥

—૦૦—

॥ શ્રીગણપતિર્જયતિ ॥

॥ ઋષિઃકવિઃ ॥ નિશુંભંનિહતંદૃષ્ટ્વાશ્ચાતરંપ્રાણસંમિતં ॥

હન્યમાનંબલંચૈવશુંભઃક્રુદ્ધોબ્રવીદ્વચઃ ॥૧॥

ટીકા:—ઋષિ કહેછે. એ રીતે પોતાના પ્રાણતુલ્ય નિશુંભ નામના અં-
ધુને દેવીએ માર્યા છતાં, સકલ સૈન્યનોપણ નાશ કર્યો. તે અવલોકન
કરતાંજ, શુંભ ક્રોધાયમાન થઈને, દેવીને કહેવા લાગ્યો. ॥ ૧ ॥

બલાવલેપાદુષ્ટેત્વંમાદુર્ગેર્ગર્વમાવહ ॥

અન્યાસાંબલમાશ્રિત્યયુધ્યસેયાતિમાનિની ॥૨॥

ટીકા:—કે, હે દુષ્ટ દુર્ગા, તું બલના અભિમાનથી ગર્વ ધારણ કરીશ

નહીં; કારણ કે, તું અતિ અભિમાનિની છતાં, બીજાઓના બલનો આ-
શ્રય કરીને યુદ્ધ કરે છે. ॥ ૨ ॥

॥ દેવ્યુવાચ ॥ એકૈવાહં જગત્યત્ર દ્વિતીયાકામમાપરા ॥

પश्यૈતાદુષ્ટમય્યેવ વિશંત્યો મદ્વિભૂતયઃ ॥ ૩ ॥

ટીકા:—દેવી કહે છે. હે દુષ્ટ, આ જગતમાં હું સમતીય ભેદરહિત એવી
એક છું. મારા સિવાય બીજું મને સહાય કરનાર કોણ છે? કોઈપણ નહીં.
શા ઉપરથી? એમ પુછીશ તો જો, આ મારી વિભૂતી મજામાં પ્રવેશ
કરે છે. ॥ ૩ ॥

તતઃ સમસ્તાસ્તાદેવ્યો બ્રહ્માણી પ્રમુખાલયં ॥

તસ્યા દેવ્યાસ્ત નૌ જગમુરેકૈવાસીત્તદાંબિકા ॥ ૪ ॥

ટીકા:—એવું કહેતાં જ એ બ્રહ્માણીના પ્રમુખપણાનીએ સમસ્ત દેવીઓ,
એ અંબિકાના શરીરમાં પ્રવેશ કરીને એકત્વ પામ્યાં. પછી એ અંબિકા
માત્ર એક રૂપે જ રહ્યાં. ॥ ૪ ॥

॥ દેવ્યુવાચ ॥ અહં વિભૂત્યા બહુભિરિહ રૂપૈર્યદાસ્થિતા ॥

તત્સંહતં મયૈકૈવતિષ્ઠામ્યાજૌસ્થિરો ભવ ॥ ૫ ॥

ટીકા:—અને એ શું ભને કહેવા લાગ્યાં કે, હું મારા ઐશ્વર્યબલથી પ્રથમ
બહુ રૂપો ધારણ કરીને અહીં ઉભી હતી; પછી એ સર્વ રૂપો એક રૂપમાં
મેળવી લઇને, હું એકલી જ સિદ્ધ (તૈયાર) છું. હવે તું યુદ્ધને અર્થે તૈયાર
થા. ॥ ૫ ॥

॥ ઋષિઃ ॥ તતઃ પ્રવૃત્તે યુદ્ધં દેવ્યાઃ શુંભસ્ય ચોભયો ॥

પश्यતાં સર્વદેવાનામસુરાણાં ચ દારુણં ॥ ૬ ॥

ટીકા:—ઋષિ કહે છે. તેમણે એવું ભાષણ કર્યા પછી, સર્વ દેવો તથા અ-
સુરોના દેખવા છતાં, દેવી તથા શુંભનું મહા ભયંકર યુદ્ધ પ્રવૃત્ત થયું. ૬

શરવર્ષૈઃ શિતૈઃ શસ્ત્રૈસ્તથા શ્ચૈવ દારુણૈઃ ॥

તયોર્યુદ્ધમભૂદ્ધયઃ સર્વલોકમયંકરં ॥ ૭ ॥

ટીકા:-તે એમ કે, જે યુદ્ધમાં બાણ, તીક્ષ્ણ શસ્ત્ર તથા મહા ભયંકર અસ્ત્રોની પરસ્પર વૃષ્ટિ થવા લાગી. એ રીતે એ બેઉનું સર્વ લોકને ભયંકર એવું મોઢું યુદ્ધ થવા લાગ્યું. ॥ ૭ ॥

દિવ્યાન્યસ્ત્રાણિશતશોમુમુચેયાન્યથાંબિકા ॥

બમંજતાનિદૈત્યેન્દ્રસ્તત્પ્રતીઘાતકર્તૃભિઃ ॥૮॥

ટીકા:-તે વખત એ અંબીકા દેવી, જેને શતાવધી [સૈકડો] દીવ્ય અસ્ત્રો ફેંકવા લાગ્યાં, તે તે અસ્ત્રોપર તેમને ભાગી નાખનારાં પ્રતિઅસ્ત્રો નાખીને, એ અસ્ત્રોનો એ દૈત્યેન્દ્ર ભંગ કરવા લાગ્યો. ॥ ૮ ॥

મુક્તાનિતેનચાસ્ત્રાણિદિવ્યાનિપરમેશ્વરી ॥

બમંજલીલયૈવોગ્રહુંકારોચ્ચારણાદિભિઃ ॥૯॥

ટીકા:-અને એ શુંભ જેને દીવ્ય અસ્ત્રો ફેંકે, તેનો એ પરમેશ્વરી સહજ લીલાવડે ઉગ્ર હુંકારારૂપ ગર્જનાદિકવડે ભંગ કરવા લાગ્યાં. ॥ ૯ ॥

તતશશરશતેર્દેવીમાચ્છાદયતસોસુરઃ ॥

સાપિતત્કુપિતાદેવીધનુશ્ચિચ્છેદચેષુભિઃ ॥૧૦॥

ટીકા:-એ રીતે થવા છતાં, એ અસુરે શતાવધી બાણોવડે દેવીને આચ્છાદન [ધરણું] કર્યું. તે વખત એ દેવીએ કોપયુક્ત થઈને, એ સકલ બાણોનો નાશ કરીને, પોતાના બાણવડે એ અસુરનું ધનુષ્ય છેદન કર્યું. ॥ ૧૦ ॥

છિન્નેધનુષિદૈત્યેન્દ્રસ્તથાશક્તિમથાદદે ॥

ચિચ્છેદદેવીચક્રેણતામપ્યસ્યકરેસ્થિતામ્ ॥૧૧॥

ટીકા:-એ રીતે ધનુષ્ય ભાગ્યું એટલે એ દૈત્યેન્દ્રે, તત્કાલ શક્તિ નામનું શસ્ત્ર ધારણ કર્યું. એટલામાં દેવીએ એ શસ્ત્ર એ અસુરના હાથમાં હતું તેમ છતાં, તેનું પોતિકા ચક્રવડે છેદન કર્યું. ॥ ૧૧ ॥

તતઃસ્વદ્ગમુપાદાયશતચંદ્રંચમાનુમત્ ॥

અભ્યધાવત્તદાદેવીંદૈત્યાનામધિપેશ્વરઃ ॥૧૨॥

ટીકા:—તેપછી એ દૈત્યાધિપતિ શુંભૂમહા સામર્થ્યથી, જેનાં ચંદ્ર સ-
માનનાં સો કિરણો આડીઅવળી બાબુઓએ ચમકી રહ્યાં છે એવું ખ-
ડગ ધારણ કરીને, રથાશ્વ છતાંજ દેવીની સન્મુખ દોડતો આવ્યો. ૧૨

તસ્યાપતતણ્વાશુસ્વદ્ગ્નિચ્છેદચંડિકા ॥

ધનુર્મુક્તૈઃશિતૈર્બાણૈશ્ચર્મચાર્કકરમલં ॥૧૩॥

ટીકા:—એ રીતનો એ અસુર દોડતો આવતો હવો, એટલામાં એ ચં-
ડિકાએ ધનુષ્યથકી ફેંકેલા તીક્ષ્ણ બાણવડે ખડગ, સૂર્યકિરણ સમાન
પ્રકાશયુક્ત ઢાલ, અશ્વ તથા સારથી વગેરે સર્વેનું એકજ કાલે છેદન
કર્યું. ॥ ૧૩ ॥

હતાશ્વઃસતદાદૈત્યશ્ચિન્નધન્વાવિસારથિઃ ॥

જગ્રાહમુદ્ગરંઘોરમંબિકાનિધનોદ્યતઃ ॥૧૪॥

ટીકા:—એ રીતે પોતાનું ધનુષ્ય ભાગવા છતાં, અશ્વ તથા સારથીનો
પણ નાશ થયાનેલીધે, એ દૈત્ય વિરથ (રથ વગરનો) થયો; તથાપિ તેણે
અંબિકાના વધ બાબત ઉદ્યુક્ત થઈને, મહા ભયંકર મુદ્ગર ધારણ
કર્યું. ॥ ૧૪ ॥

ચિચ્છેદાપતતસ્તસ્યમુદ્ગરંનિશિતૈઃશરૈઃ ॥

તથાપિસોમ્યધાવતાંમુષ્ટિમુદ્યમ્યવેગવાન્ ॥૧૫॥

ટીકા:—અને દેવીપર દોડીને આવવા લાગ્યો. એટલામાં દેવીએ અતિ
તીક્ષ્ણ બાણવડે એ મુદ્ગરનું પણ છેદન કર્યું; તથાપિ તે હાથની મુક્તિ વા-
ળીને, અતિ વેગથી દેવીપર દોડી આવ્યો. ॥ ૧૫ ॥

સમુષ્ટિંપાતયામાસહૃદયેદૈત્યપુંગવઃ ॥

દેવ્યાસ્તંચાપિસાદેવીતલેનૉરસ્યતાડયત્ ॥૧૬॥

ટીકા:—અને એ દૈત્યે દેવીના હૃદયપર મુષ્ટિપ્રહાર કર્યો. તે વખત દે-
વીએપણ તેની છાતીપર હાથવડે લાપટ મારી. ॥ ૧૬ ॥

તલપ્રહારાંભિહતોનિપપાતમહીતલે ॥

સદૈત્યરાજઃસહસાપુનરેવતથોત્થિતઃ ॥૧૭॥

ટીકા:—તે વખત એ દૈત્યરાજ એ લાપટના પ્રહારથી તાડિત થતાંજ પૃથ્વીપર પડ્યો. એટલામાં તેવોજ ફરીથી એકદમ ઉઠ્યો. ॥ ૧૭ ॥

ઉત્પત્યચપ્રગૃહ્યોઞ્ચૈર્દેવીંગગનમાસ્થિતઃ ॥

તત્રાપિસાનિરાધારાયુયુધેતેનચંડિકા ॥૧૮॥

ટીકા:—અને તત્કાલ દેવીને લેધને, આકાશમાં જધને, ઉભો રહ્યો. તે સમય ત્યાંજ એ ચંડિકા નિરાધાર છતાં, એ અસુરની સાથે યુદ્ધ કરવા લાગ્યાં. ॥ ૧૮ ॥

નિયુદ્ધંસ્વેતદાદૈત્યશ્ચંડિકાચપરસ્પરમ્ ॥

ચક્રતુઃપ્રથમંયુદ્ધંમુનિવિસ્મયકારકં ॥૧૯॥

ટીકા:--તે યુદ્ધ એવું કે, આકાશમાં એ દૈત્ય તથા ચંડિકા એ બેઉ, મુખ્યત્વે પરસ્પરનો વધ કરવાસારૂ બાહુયુદ્ધ કરવા લાગ્યાં. તે સમય ત્યાં સિદ્ધ નામના દેવ તથા ઋષિઓ હતા તેઓને એ યુદ્ધ આશ્ચર્યકારક ભાસ્યું. ॥ ૧૯ ॥

તતોનિયુદ્ધંસુચિરંકૃત્વાતેનાંબિકાસહ ॥

ઉત્પાઢ્યભ્રામયામાસચિક્ષેપધરણીતલે ॥૨૦॥

ટીકા:—એ રીતે અંધિકાએ તેની સાથે ઘણા વખતસુધી બાહુયુદ્ધ કરીને, તેને ઉચકીને, દડીની પેઠે ઉંચે ફેંક્યો. પછી તેને ફરીથી નીચે આ વતાંજ ચંડિકાએ તેના પગ પકડીને, માથાઉપર ફેરવીને, પૃથ્વીપર નાંખ્યો. ॥ ૨૦ ॥

સક્ષિતોધરણીંપ્રાપ્યમુષ્ટિમુદ્યમ્યવેગતઃ ॥

અભ્યધાવતદુષ્ટાત્માચંડિકાનિધનેચ્છયા ॥૨૧॥

ટીકા:—એ રીતે તેને ધરણીપર પાડ્યા છતાંપણ, તે માત્ર ધરણીને સ્પર્શ કરીને ઉઠ્યો, અને ફરીથી મુષ્ટિ વાળીને, એ દુરાત્મા અતિ વેગવડે એ ચંડિકાનો વધ કરવાની ઇચ્છાથી તેમનાપર ધાઈ આવ્યો. ॥ ૨૧ ॥

તમાયાંતંતતોદેવીસર્વદૈત્યજનેશ્વરં ॥

જગત્યાંપાતયામાસભિલાશૂલેનવક્ષસિ ॥૨૨॥

ટીકા:--એ રીતે એ સકલ દૈત્યોનો ઇશ્વર શુંભ, જેવો ધાધને આવવા લાગ્યો, તેવોજ એ દેવીએ શુભપ્રહારથી તેનું વક્ષસ્થલ (છાતી) વિદારણ કરીને, તેને પૃથ્વીપર પાડ્યો. ॥ ૨૨ ॥

સગતાસુ:પપાતોવ્યૌદેવીશૂલાગ્રવિક્ષત: ॥

ચાલયન્સકલાંપૃથ્વીંસાબ્ધિદ્વીપાંસપર્વતાં ॥૨૩॥

ટીકા:--એ રીતે એ શુંભ, દેવીના શૂલાગ્રથી વિદારણ થતાંજ તત્કાલ ગતપ્રાણ થઈને પૃથ્વીપર પડ્યો. તે સમય સાત સમુદ્ર, સાત દ્વીપ તથા સર્વ પર્વતો સહિતની સકલ પૃથ્વી કંપાયમાન થઈ. ॥ ૨૩ ॥

તત:પ્રસન્નમશ્ચિલંહતેતસ્મિન્દુરાત્મનિ ॥

જગત્સ્વાસ્થ્યમતીવાપનિર્મલંચાભવન્નમ: ॥૨૪॥

ટીકા:--અને શુંભવધ થવા પેહેલાં ઉત્પાતસૂચક જ્વાલા સહિત જે મે-ધ નિર્માણ થયા હતા, તેપણુ એ શુંભનો સંહાર થયાપછી શાન્ત થયા, તથા પ્રથમ નદીઓ જે અમર્યાદાથી વહેતી હતી, તેપણુ પોતપોતિકા માર્ગોએ વહેવા લાગી. ॥ ૨૪ ॥

ઉત્પાતમેઘાસ્સોલ્કાયેપ્રાગાસંસ્તેશમંયયુ: ॥

સરિતોમાર્ગવાહિન્યસ્તથાસંસ્તત્રપાતિતે ॥૨૫॥

ટીકા:--એ રીતનનો એ દુરાત્મા મરણ પામ્યાપછી સંપુર્ણ જગત પ્રસન્ન થઈને, અતિ સ્વસ્થચિત્ત થયું, તથા આકાશપણુ નિર્મલ થયું. ॥ ૨૫ ॥

તતોદેવગણા:સર્વેહર્ષનિર્ભરમાનસા: ॥

બભૂવુર્નિહતેતસ્મિન્ગંધર્વાલલિતંજગુ: ॥૨૬॥

ટીકા:--અને એ દુષ્ટનો નાશ થવાથી સર્વ દેવગણોનાં અંત:કરણ હર્ષ-થી પરિપુર્ણ થયાં તથા ગંધર્વો સુંદર ગાયન કરવા લાગ્યા. ॥ ૨૬ ॥

અવાદયંસ્તથૈવાન્યેનનૃતુશ્ચાસ્પરોગણાઃ ॥

વવુઃપુણ્યાસ્તથાવાતાસ્સુપ્રમોભૂદિવાકરઃ ॥૨૭॥

ટીકા:—તેમજ બીજા દેવગંધર્વ વાજાં વગાડવા લાગ્યા. અપ્સરાઓ નૃત્ય કરવા લાગી. વાયુપણ મંદ સુગંધયુક્ત છતાં અનુકુલ વાવા લાગ્યો, તથા સૂર્યપણ ઉત્કૃષ્ટ પ્રભાચુક્ત થયા. ॥ ૨૭ ॥

જજ્વલુશ્ચાગ્નયશ્શાંતાશ્શાંતાદિગ્જનિતસ્વનાઃ ॥૨૮॥

ટીકા:—અને અગ્નિહોત્રીયોનો આહવનીઆદી અગ્નિ, સૌમ્ય હોતોથકો પ્રજ્વલિત થવા લાગ્યો, તથા દશે દિશાઓમાં પ્રથમ જે ઉત્પાતસૂચક ભયંકર ધ્વનિ થતી હતી તેપણ શાન્ત થઇ. ॥ ૨૮ ॥

॥ ઇતિમાર્કણ્ડેયપુરાણેસાવર્ણિકેમન્વંતરેદેવીમાહાત્મ્યે
શુંભવધોનામદશમોઽધ્યાયઃ ॥૧૦॥

ઇતીશ્રી માર્કણ્ડેયપુરાણે સાવર્ણીકે મન્વંતરે દેવી મહાત્મ્યે
શુંભવધો નામ સાર્થ દશમોઽધ્યાયઃ ॥ ૧૦ ॥

—૦૦૦—

॥ શ્રીગણપતિર્જયતિ ॥

ઋષિરુવાચાદેવ્યાહતેતત્રમહાસુરેંદ્રેસેંદ્રાઃસુરાવહ્નિપુરોગમાસ્તાં।

કાત્યાયનીતુષ્ટુવૃરિષ્ટલાભાદ્રિકાસિવક્રાબ્જવિકાસિતાશાઃ૧॥

ટીકા:—ઋષિ કહે છે. એ રીતે પ્રથમ વર્ણવ્યા પ્રમાણે દેવીએ એ મહા અસુરેંદ્રનો સંહાર કર્યાપછી ઇંદ્ર સહિત અગ્નિના પ્રમુખપણાનીએ સકલ દેવો, એ શુંભનિશુંભાદિકના વધરૂપી ઇષ્ટ લાભથી પ્રસન્નમુખ થઇને, એ યુદ્ધભુખિમાં, પોતાની કાન્તીથી દશે દિશાઓ પ્રકાશિત કરનારાં એ કાત્યાયની દેવીની સ્તુતી કરવા લાગ્યા. ॥ ૧ ॥

દેવિપ્રપન્નાર્તિહરેપ્રસીદપ્રસીદમાતર્જગતોશિલસ્ય ॥

પ્રસીદવિશ્વેશ્વરિપાહિવિશ્વંતમીશ્વરીદેવિચરાચરસ્ય ॥ ૨ ॥

ટીકા:--તે એવી રીતે કે, હે દેવી, હે માતા, તમે શરણાંગત ભક્તજનોની સકલ પીડાઓ પરિહાર કરનારાં હોવાનેલીધે આ સકલ ભક્તજનોપર વારંવાર પ્રસન્ન થાઓ, અને હે દેવી, તમે સકલ ચરાચર વિશ્વમાં સ્વતંત્ર છો. અર્થાત તમારાથકી બીજાં સર્વ વિશ્વો આપને વિષે પરતંત્ર હોવાઉપરથી તમે વિશ્વનાં નિયામક સ્વામિની છો, માટે આ વિશ્વપર તમે સદા પ્રસન્ન છતાં તેનું પાલન કરો. ॥ ૨ ॥

આધારભૂતાજગતસ્તમેકામહીસ્વરૂપેણયતઃસ્થિતાસિ ॥
અપાંસ્વરૂપસ્થિતયાત્વયૈતદાપ્યાયતેકૃત્સ્ત્નમલંઘ્યવીર્યે ॥૩॥

ટીકા:--તેમજ પૃથ્વી સ્વરૂપે સ્થિત હોવાઉપરથી તમે એકલાંજ સકલ જગતને આધારભુત છો, અને જલમાં જલસ્વરૂપે સ્થિત હોવાનેલીધે તમે આ સમસ્ત પ્રાણીમાત્રનું જીવન કરો છો, માટે તમારું સામર્થ્ય દુર્નીવાર્ય છે. ॥ ૩ ॥

ત્વંવૈષ્ણવીશક્તિરનંતવીર્યાવિશ્વસ્યબીજંપરમાસિમાયા ॥
સંમોહિતંદેવિસમસ્તમેતત્ત્વંવૈપ્રસન્નાભુવિમુક્તિહેતુઃ ॥ ૪ ॥

ટીકા:--તેમજ તમે અનંત પરાક્રમસંપન્ન એવાં વૈષ્ણવી શક્તિ હોવાનેલીધે આપને વિષે જગતનું પાલન કરવાની શક્તિ છે, તમે સાક્ષાત આદિ માયા હોવાનેલીધે વિશ્વોત્પત્તિનાં કારણભુત મુખ્ય બીજરૂપી છો; તેમજ હે દેવી તમે અવિદ્યારૂપ છતાં આ સમસ્ત જગતને સંસારમાં અહંમત્તા રૂપે અતિ મોહિત કરો છો. ત્યારે અર્થાત, હું કોઈને મુક્ત કરતી નથી કે શું? જો એવી શંકા કરશે તો કહું છું કે, તમે જેનાપર પ્રસન્ન થશે તેનેજ આ પૃથ્વીને વિષે તમે મુક્તિનું કારણ થાઓછો. ॥ ૪ ॥

વિદ્યાઃસમસ્તાસ્તવદેવિભેદાઃસ્ત્રિયઃસમસ્તાઃસકલાજગત્સુ ॥
ત્વયૈકયાપૂરિતમંબયૈતત્કાતેસ્તુતિઃસ્તવ્યપરાપરોક્તિઃ ॥૫॥

ટીકા:--અને હે દેવી, આર વેદ, એ વેદના છ અંગ; મિમાંસા, ન્યાય, વ્યાકરણ, ધર્મશાસ્ત્ર વગેરે ચૌદ વિદ્યાઓ તથા તે સિવાય પુરાણ, આ-

યુવેદ, ધનુવેદ તથા ગાંધર્વશાસ્ત્રાદિક વિદ્યાઓના એકંદર અષ્ટાદશ ભેદ છતાં, તમે ષષ્ઠી કલાયુક્ત છો. તે સર્વ તમારાંજ અંશભુત છે. પાતિવૃત્ય, સૌદર્ય તથા તાર્ણ્યાદિક સકલ પ્રકારનાં લક્ષણસંપન્ન એવી આ જગતને વિષે જે ઉત્તમ સ્ત્રિયો છે તેપણુ તમારીજ અંશભુત હરે, તો તમે એકલાં અંબિકાએજ આ સંપુર્ણ જગત અંતર્બાહ્ય કર્યું છે. એ ઉપરથી તમે સ્તુતિ કરવાને યોગ્યજ છો; પ્રરંતુ તમારે વિષે ગૌણત્વ તથા મુખ્યત્વ વર્ણન કરીને કેઈ સ્તુતિ કરવી ? ॥ ૫ ॥

સર્વભૂતાયદાદેવીસ્વર્ગમુક્તિપ્રદાયિની ॥

ત્વંસ્તુતાસ્તુતયેકાવાભવંતિપ્રરમોક્તયઃ ॥ ૬ ॥

ટીકા:—ફરીથી સ્તુતિનું અઘટિતત્વ વર્ણન કરે છે કે, હે દેવી, તમે સર્વ વિશ્વાત્મિકા છતાં, તમારે વિષે પ્રકાશ કરવાપણાની શક્તિ છે, અને તમે વિશેષ કરીને ભક્તજનોને યથાયોગ્ય સ્વર્ગ તથા મુક્તિ આપનારાંછો, તેથી તમે સ્તુત્ય છો; તો તમારી સ્તુતિ બાબત એ સિવાય કેઈ અધિક વાણી સમર્થ થાય? કોઈપણ નહીં. ॥ ૬ ॥

સર્વસ્યબુદ્ધિરૂપેણજનસ્યહૃદિસંસ્થિતે ॥

સ્વર્ગાપવર્ગદેદેવિનારાયણિનમોસ્તુતે ॥ ૭ ॥

ટીકા:—તથાપિ જે રૂપ તમે હાલમાં અંગિકાર કર્યું છે, તે રૂપનીજ અમે સ્તુતી કરીએ છીએ. તે એવી કે, હે દેવી, તમે સર્વ જનોના હૃદયને વિષે નિશ્ચયાત્મક જ્ઞાનરૂપથી નિવાસિત હોવાનેલીધે, એ જનોને જ્ઞાનદ્વારા-એ તમેજ સ્વર્ગ અથવા મોક્ષ આપો છો; માટે તમે સાક્ષાત નારાયણની મુલશક્તિ જે નારાયણી, તેમને અમારો નમસ્કાર હજો. ॥ ૭ ॥

કલાકાષ્ટાદિરૂપેણપરિણામપ્રદાયિની ॥

વિશ્વસ્યોપરતૌશક્તેનારાયણિનમોસ્તુતે ॥ ૮ ॥

ટીકા:—અને અષ્ટાદશ નિમેષાત્મક જે કાલ તે કાષ્ટા, તેને કાષ્ટાત્મક જે કાલ તે કલા તથા ક્ષણ, ઘટિકા, મહૂર્ત વગેરે કાલમાનરૂપથી, તમે સકલ પ્રાણીમાત્રને બાહ્ય તથા તાર્ણ્યાદિ અવસ્થાઓ આપનારાં છો; તેમજ

વિશ્વનો નાશ કરવા બાબતપણુ તમેજ સમર્થ છો. એ ઉપરથી આપને વિષે અખંડ કાલરૂપણું છે. એવાં તમે નારાયણી શક્તિને અમારો નમસ્કાર હજો. ॥ ૮ ॥

સર્વમંગલમંગલ્યેશિવેસર્વાર્થસાધિકે ॥

શરણ્યેચંબકેગૌરિનારાયણિનમોસ્તુતે ॥ ૯ ॥

ટીકા:—વળી તમે સર્વ મંગલ વસ્તુઓને મંગલરૂપ હોવા ઉપરથી સર્વનું કલ્યાણ કરનારાં છો. તે એવાં કે, જેઓને જે જે અર્થની અપેક્ષા હોય છે, તેઓને તે તે સર્વ અર્થ તમે સંપાદન કરી આપો છો; એવાં તમે શરણુદાતાપણાને યોગ્ય છતાં, આપને ત્રણ નેત્ર છે તથા ગૌર વર્ણુ છે, તે ઉપરથી આપને વિષે શિવશક્તિપણુપણુ છે. એવાં આપ નારાયણીને નમસ્કાર હજો. ॥ ૯ ॥

સૃષ્ટિસ્થિતિવિનાશનાંશક્તિભૂતેસનાતનિ ॥

ગુણાશ્રયેગુણમયેનારાયણિનમોસ્તુતે ॥૧૦॥

ટીકા:—તેમજ ઉત્પત્તિ, સ્થિતિ તથા લય કરનારા જે બ્રહ્મદેવ, વિષ્ણુ તથા રૂદ્ર વગેરેનીપણુ શક્તિઓ તમમાંજ છે; તે ઉપરથી તમે અનાદિ સિદ્ધ છતાં, મહત્ત્વ, અહંકાર વગેરે ગુણોનેપણુ કદાપિ તમે આશ્રય છો; તથાપિ આપને વિષે એ ગુણોનો લેશમાત્રપણુ વિકાર નથી. એવાં નિર્ધીકાર નારાયણી શક્તિરૂપ જે આપ, તેમને અમારો નમસ્કાર હજો. ૧૦

શરણાગતદીનાર્તપરિત્રાણપરાયણે ॥

સર્વસ્યાર્તિહરેદેવિનારાયણિનમોસ્તુતે ॥૧૧॥

ટીકા:—તેમજ જન્મમરણાદિ દુઃખ ભોગવનારા પ્રાણીઓ, રોગ અથવા ચોરાદિકથી પીડિત થઈને, આપને શરણુ આવે છે; તેઓનું સંરક્ષણ કરવા તમે તત્પર છો. એવાં સર્વની પીડા હરણુ કરનારાં આપ નારાયણી દેવીને અમારો નમસ્કાર હજો. ॥ ૧૧ ॥

હંસયુક્તવિમાનસ્થેબ્રહ્માણીરૂપધારિણિ ॥

કૌશાંભઃક્ષુરિકેદેવિનારાયણિનમોસ્તુતે ॥૧૨॥

ટીકા:-હે દેવી, તમે બ્રહ્માણીરૂપ ધારણ કરીને, હસયુક્ત વિમાનમાં સ્થિત હોતાં થકાં, હસ્તમાં ગ્રહણ કરેલા જલપુર્ણ કમંડલમાનું ઉદ્ધક સેવન કરો છો. એવાં આપ નારાયણીને અમારો નમસ્કાર હજો. ॥ ૧૨ ॥

ત્રિશૂલચંદ્રાહિધરેમહાવૃષભવાહનિ ॥

માહેશ્વરીસ્વરૂપેનનારાયણિનમોસ્તુતે ॥૧૩॥

ટીકા:-તમે માહેશ્વરરૂપે હસ્તમાં ત્રિશુલ, મસ્તકપર ચંદ્રમા તથા અંગપર સર્પનાં ભુષણો ધારણ કર્યા છતાં, મહા વૃષભપર આરોહણ કર્યું છે. એવાં તમે શિવરૂપિણી નારાયણીને નમસ્કાર હજો. ॥ ૧૩ ॥

મયૂરકુકુટવૃત્તેમહાશક્તિધરેઽનઘે ॥

કૌમારીરુપસંસ્થાનેનારાયણિનમોસ્તુતે ॥૧૪॥

ટીકા:-તેમજ મયુર તથા કુકડાનાં પીંછાંઓથી આચ્છાદિત છતાં, હાથમાં મહાશક્તિ નામનું આયુધ ધારણ કર્યા છતાંપણ, તમે કોઈને અપરાધ સિવાય દંડ કરતાં નથી એવાં નિષ્પાપ છો, તેમ છતાં વળી કુમારિકા પ્રભાણે રૂપ તથા અવયવો ધારણ કરનારાં આપ નારાયણીને અમારો નમસ્કાર હજો. ॥ ૧૪ ॥

શંખચક્રગદાશાર્ફગૃહીતપરમાયુધે ॥

પ્રસીદવૈષ્ણવીરૂપેનારાયણિનમોસ્તુતે ॥૧૫॥

ટીકા:-તેમજ શંખ, ચક્ર, ગદા તથા સાર્ફ ધનુષ્ય એવાં પરમ ઉત્કૃષ્ટ ચાર આયુધો, ચાર હસ્તમાં ગ્રહણ કર્યા ઉપરથી તમે વિષ્ણુરૂપ ધારણ કરનારાં છો, તો હે નારાયણી, તમે અમારાપર પ્રસન્ન થાઓ, અને તમને નમસ્કાર હજો. ॥ ૧૫ ॥

ગૃહીતોગ્રમહાચક્રેદંદ્રોદ્ધૃતવસુંધરે ॥

વરાહરૂપિણિશિવેનારાયણિનમોસ્તુતે ॥૧૬॥

ટીકા:-તમે હાથમાં મહા ઉગ્ર ચક્ર ગ્રહણ કરવા છતાં, દાઢવડે પૃથ્વી ઉચકી, એવાં આપ કલ્યાણદાયક વરાહ રૂપીણી નારાયણીને નમસ્કાર હજો. ॥ ૧૬ ॥

નૃસિંહરૂપેણોગ્રેણહંતુંદૈત્યાન્કૃતોદયમે ॥

ત્રૈલોક્યત્રાણસહિતેનારાયણિનમોસ્તુતે ॥૧૭॥

ટીકા:-અને તમે મહા ઉગ્ર નરસિંહરૂપ ધારણ કરીને, દૈત્યનો સંહાર કરવા બાબત ઉદયોગ કર્યો, તેથી કરીને તમે ત્રૈલોક્યનું સંરક્ષણ તથા ઉત્તમ પ્રકારે હિત કર્યું. એવાં આપ નારાયણીને નમસ્કાર હજો. ॥ ૧૭ ॥

કિરીટિનિમહાવજ્રેસહસ્રનયનોજ્જ્વલે ॥

વૃત્રપ્રાણહરેચૈંદ્રિનારાયણિનમોસ્તુતે ॥૧૮॥

ટીકા:-તમે મસ્તકે મુકુટ તથા હસ્તમાં વજ્ર ધારણ કર્યા છતાં, સહસ્ર નેત્રોથી પ્રકાશિત એવા ઇંદ્રરૂપે, તમે વૃત્રાસુરના પ્રાણ હરણ કર્યા, તે હે નારાયણી, તમને નમસ્કાર હજો. ॥ ૧૮ ॥

શિવદૂતીસ્વરૂપેણહતદૈત્યમહાબલે ॥

ઘોરરૂપેમહારાવેનારાયણિનમોસ્તુતે ॥૧૯॥

ટીકા:-વળી તમે શિવદુતી રૂપે જે વખત દૈત્યોના મહા સૈન્યનો સંહાર કરીને, મોટા હર્ષથી ગર્જના કરી, તે સમય તમારું અતિ ભયંકર રૂપ હતું. એવાં આપ નારાયણીને નમસ્કાર હજો. ॥ ૧૯ ॥

દંષ્ટ્રાકરાલવદનેશિરોમાલાવિભૂષણે ॥

ચામુંડેમુંડમથનેનારાયણિનમોસ્તુતે ॥૨૦॥

ટીકા:-તમારું એ ભયંકર રૂપ એવું કે, અતિ તીક્ષ્ણ દાદોયુક્ત મુખ છતાં, તમે અંગપર મનુષ્યમસ્તકોની માલાનાં ભૂષણ ધારણ કર્યા હતાં; એવાં ભયંકરરૂપે હે ચામુંડા, તમે ચંડમુંડ નામના દૈત્યનો સંહાર કર્યો, તે હે નારાયણી, તમને નમસ્કાર હજો. ॥ ૨૦ ॥

લક્ષ્મિલજ્જેમહાવિદ્યેશ્રદ્ધેપુષ્ટિસ્વધેધ્રુવે ॥

મહારાત્રિમહામાયેનારાયણિનમોસ્તુતે ॥૨૧॥

ટીકા:—હે લક્ષ્મીરૂપ, હે લજ્જરૂપ, હે ઉપનિશતરૂપ મહા વિદ્યા, હે રૂપિ સ્મૃતિને વિષે આસ્તિક બુદ્ધિરૂપ, હે પિતૃઓના ઉદ્દેશથી આપેલા કળ્યાણવડે પુષ્ટિયુક્ત સ્વધારૂપ, હે વિશેષ કરીને સ્તુત નામના યજ્ઞપાત્ર તથા સર્વના જ્ઞાનને આવરણ કરનારાં મહારાત્રીરૂપ મોહાંધકાર તદ્રૂપ, હે મહા માયા નારાયણી, તમને નમસ્કાર હજે. ॥ ૨૧ ॥

મેધેસરસ્વતિવરેભૂતિબામ્ભવિતામસિ ॥

નિયતેત્વંપ્રસીદેશેનારાયણિનમોસ્તુતે ॥૨૨॥

ટીકા:—હે ધારણાયુક્ત બુદ્ધિરૂપ, હે વાગ્દેવી, હે શ્રેષ્ઠ, હે સત્વગુણપ્રધાન ઐશ્વર્ય, રજેગુણ તથા તમોગુણયુક્ત હોવાનેલીધે મહા રૂપ છો, તથાપિ હે નારાયણી, તમે અમારાપર કૃપા કરો. તમને અમે નમસ્કાર કરીએ છીએ. ॥ ૨૨ ॥

સર્વસ્વરૂપેસર્વેશેસર્વશક્તિસમન્વિતે ॥

ભયેભ્યસ્ત્રાહિનોદેવિદુર્ગેદેવિનમોસ્તુતે ॥૨૩॥

ટીકા:—હે દેવી, તમે સર્વ જગત સ્વરૂપીણી છતાં, સર્વની સ્વામિની તથા સર્વ શક્તિયુક્ત છો, માટે સંસારને લગતા ત્રીવિધ તથા દૈત્યોના લયથકી અમારૂં રક્ષણ કરો. હે દુર્ગા દેવી, તમને નમસ્કાર હજે. ॥૨૩॥

एतत्तेवदनंसौम्यंलोचनत्रयभूषितं ॥

पातुनःसर्वभीतिभ्यःकात्यायनिनमोस्तुते ॥૨૪॥

ટીકા:—હે કાત્યાયની દેવી, આપનાં ત્રીનેત્રવડે સુશોભિત જે અતિ સૌ-મ્ય મુખ, તે આ સકલ ભુતોને લગતા વિકાર તથા સકલ પ્રાણી માત્રો-થકી અમારૂં સંરક્ષણ કરો. અમે તમને નમસ્કાર કરીએ છીએ. ॥ ૨૪ ॥

ज्वालाकरालमत्युग्रमशेषासुरसूदनं ॥

त्रिशूलंपातुनोभीतिर्भद्रकालिनमोस्तुते ॥૨૫॥

ટીકા:—તેમજ અગ્નિની જ્વાલા સમાન મહા ભયંકર છતાં અતિ ઉગ્ર

હોવાને લીધે, સમસ્ત અસુરોનો સંહાર કરનારા ત્રિશુલવડે, અમારું સર્વ ભયથકી રક્ષણ કરો. હે ભદ્રકાલી, તમને અમારો નમસ્કાર હજો. ॥ ૨૫ ॥

હિનસ્તિદૈત્યતેજાંસિસ્વનેનાપુર્યયાજગત્ ॥

સાઘંટાપાતુનોદેવિપાપેભ્યોનઃસુતાનિવ ॥૨૬॥

ટીકા:-તેમજ હે દેવી, આપ આપના સંપૂર્ણ જગતવ્યાપક નાદવડે દૈત્યો-નું તેજ હરણ કરો છો; એવી આપની ઘંટા, અમને સર્વ પાપોથકી, જેમ માતા પોતાના પુત્રાનું રક્ષણ કરે છે, તેમ રક્ષણ કરો. ॥ ૨૬ ॥

અસુરાસૃગ્વસાપંકચર્ચિતસ્તેકરોજ્જ્વલઃ ॥

શુભાયસ્વદ્ભોભવતુચંડિકેત્વાંનતાવયં ॥૨૭॥

ટીકા:-અને જે અસુરોનાં રક્ત તથા માંસરૂપી કાદવથી લીપ્ત થયા છતાં, તમારા હસ્તને પ્રકાશિત કરે છે, અથવા આપનાં કિરણોથી પ્રકાશમાન દીસે છે; તેવું આપનું ખડગ અમારું રક્ષણ કરજો; કારણ કે, હે ચંડિકા, અમે તમારે ચરણે નમ્ર છીએ. ॥ ૨૭ ॥

રોગાનશોષાનપહંસિતુષ્ટારુષ્ટાતુકામાન્સકલાનખીષ્ટાન્ ॥

ત્વામાશ્રિતાનાંનવિપન્નરાણાંત્વામાશ્રિતાહ્યાશ્રયતાંપ્રયાન્તિ ૨૮

ટીકા:-તો હે દેવી, તમે સંતુષ્ટ થાઓ, એટલે સકલ રોગોનો નાશ કરો છો, તથા તમે ક્રોધયુક્ત થાઓ, તો સકલ પ્રીય વિષયોનો નાશ કરો છો, તો આપનો આશ્રય કરનારાં મનુષ્યોને ક્રોધપણુ ધૃષ્ટ વસ્તુના વિયોગરૂપી વિપત્તી પ્રાપ્ત થતી નથી; ત્યારે જેઓ તમારો આશ્રય કરે છે, તે ખીજ જનોને આશ્રય આપનારા થાય છે. ॥ ૨૮ ॥

एतत्कृतंयत्कदनंत्वयाद्यधर्मद्विषांदेविमहासुराणां ॥

रूपैरनेकैर्बहुधात्ममुर्तिकृत्वांबिकेतत्प्रकरोतिकान्या ॥૨૯॥

ટીકા:-હે અંબિકા દેવી, તમે પોતાની એક મુર્તિ છતાં, બ્રહ્માણી તથા કાલી વગેરે અનેક રૂપથી, ધર્મદ્વેશ કરનારા મહા અસુરોનો તમે જેવો આ જ સંહાર કર્યો છે, તેવો તમારા સિવાય ખીજ કંઈ સ્ત્રી દુષ્ટોનો સંહાર ક-

રનાર છે? કોઈનાથીપણ થનાર નથી. ॥ ૨૯ ॥

વિદ્યાસુશાસ્ત્રેષુવિવેકદીપેષ્વાદ્યેષુવાક્યેષુચકાત્વદન્યા ॥

મમત્વગર્તેઽતિમહાંધકારેવિભ્રામયત્યેતદતીવવિશ્વમ્ ॥૩૦॥

ટીકા:—જુઓ કે, આલોકમાં જ્ઞાનનું સાધન જે વિદ્યા, તે પ્રાપ્ત થવાને ઊપાયભૂત એવાં શાસ્ત્રો તથા મન્વાદીકથી ઊક્ત જે વિવેકરૂપી દીપકરૂપ ઊપનિશદોપણ છતાં, તેમાં પ્રથમ કર્મકાન્ડપર વેદવાક્યો છે. એમ છતાંપણ જેને માટે મહા મોહાંધકારયુક્ત મમત્વગર્તરૂપ સંસારમાં આ વિશ્વ અત્યંત ભ્રમણ પામે છે; તો તમારા સિવાય આ વિશ્વને આવા સંસારમાં કોણ ભ્રમાવેછે? કોઈપણ નહીં, તો તમેજ ભ્રાવો છો. ॥ ૩૦ ॥

રક્ષાંસિયત્રોગ્રવિષાશ્વનાગાયત્રારયોદસ્યુબલાનિયત્ર ॥

દાવાનલોયત્રતથાબ્ધિમન્યેતત્રસ્થિતાત્વંપરિપાસિંવિશ્વં ૩૧

ટીકા:—તેમજ આ સંસારમાં રક્ષણપણ તમેજ કરો છો. તે એમકે, જે માં અધ્યાત્મિક, અધિદૈવિક તથા અધિભૌતિક એવાં ત્રીવિધ દુઃખ દેનારા રાક્ષસરૂપી મહા ઊગ્ર વિષયયુક્ત સર્પતુલ્ય શત્રુ છતાં, જેમાં સંબંધિ જન મોહપાશમાં ઘાલીને, દ્રવ્ય હરણ કરે છે. એજ ચોરાનું સૈન્ય છે; તથા જે અરણ્યતુલ્ય છતાં, જેમાં ત્રીવિધ તાપરૂપી દાવાગ્રિ છે; તો જેમ રાક્ષસ, સર્પ તથા વડવાગ્રિ વગેરેથી યુક્ત સાક્ષાત સમુદ્ર હોય છે, તેવોજ આ સંસારસમુદ્ર કહેવાય. તેમાં સકલવ્યાપક એવાં તમેજ સ્થિત છતાં, તેમાં પડેલા વિશ્વનું સર્વદા પાલન કરો છો. ॥ ૩૧ ॥

વિશ્વેશ્વરીત્વંપરિપાસિવિશ્વંવિશ્વાત્મિકાધારયસીતિવિશ્વમ્ ॥

વિશ્વેશવંદ્યાભવતીભવંતિવિશ્વાશ્રયાયેત્વયિભક્તિનમ્રાઃ ॥૩૨॥

ટીકા:—કારણ કે, જ્યારે તમેજ વિશ્વની ઇશ્વરી છતાં, વિશ્વના અંતરને વિષે નિવાસ કરનારાં હોવાને લીધે, તમેજ પોતાની શક્તિવડે વિશ્વને ધારણ કરીને, સર્વ કાલ પરિપાલન કરો છો; માટે વિશ્વેશ જે બ્રહ્માદિ દેવ, તેમને મનથી તમે વંદન કરવાને યોગ્ય છે. એ રીતે આપને વિષે જેઓ ભક્તિથી નમ્ર હોય છે, તેઓ સકલ વિશ્વનેપણ આશ્રય આપનારા

થાય છે. ॥ ૩૨ ॥

દેવિપ્રસીદ્ધપરિપાલયનોરિભીતેર્નિત્યંયથાસુરવધાદધુનૈવસ
યઃ ॥ પાપાનિસર્વજગતાંપ્રશમનયાશુઉત્પાતપાકજનિતાંશ્ચ
મહોપસર્ગાન્ ॥૩૩॥

ટીકા:-માટે હે દેવી, તમે પ્રસન્ન થાઓ, અને જેમ હાલમાં શુંભનિશું-
ભાદિક અસુરોના વધથકી અમારું પાલન કર્યું છે, તેમ શત્રુના ભયથકી
અમારું નિરંતર સંરક્ષણ કરો; વળી સકલ જન્મતાં પાપપણુ ત્વરાથી
નહીં સમાન કરો, અને પૃથ્વીપર અનેક પ્રકારના ઉત્પાતદાયક જે મહા-
ભારી વખેરે ઉપદ્રવ ઉત્પન્ન થાયછે, તેઓનીપણુ તમે શાન્તી કરો. ॥૩૩॥

પ્રણતાનાંપ્રસીદ્ધત્વંદેવિવિશ્વાર્તિહરિણિ ॥

ત્રૈલોક્યવાસિનામિડ્યેલોકાનાંવરદાભવ ॥૩૪॥

ટીકા:-હે દેવી, તમે શકલ વિશ્વની પીડા પરિહાર કરનારાં છો. તેમાં
જે તમારા વિષે અતિ નમ્ર થાય છે, તેઓનાપરપણુ તમે અવશ્યક કૃપા
કરો છો. કારણ કે, ત્રૈલોક્યવાસી બ્રહ્માદી દેવોનેપણુ તમારું સ્તવન કરવું
ચોગ્ય છે, તો તમે સર્વ લોકને વરદાન આપનારાં હો. ॥ ૩૪ ॥

॥ દેવ્યુવાચ ॥ વરદાહંસુરગણાવરંયંમનસેચ્છથ ॥

તંવૃણુધ્વંપ્રયચ્છામિજગતામુપકારકં ॥૩૫॥

ટીકા:-એ રીતની દેવોએ સ્તુતિ કરતાંજ, દેવી પ્રસન્ન થઇને કહેવા
લાગ્યાં કે, હે દેવમણે, હું વરદાન આપવાસાડ તૈયાર થઈ છું, તો તમા-
રા મનમાં જે કાંઈ ઇચ્છીત વરદાન હોય તે તમે માગો, એટલે એ પ્રમા-
ણે હું સકલ જન્મઉપર ઊપકાર થવા જેવું તમને વરદાન આપું. ॥૩૫॥

॥ દેવાઊચુઃ ॥ સર્વાબાધાપ્રશમનંત્રૈલોક્યસ્યાશ્વિલેશ્વરિ ॥

एवमेवत्वयाकार्यमस्मद्वૈરિવિનાશનં ॥૩૬॥

ટીકા:-દેવો કહે છે. હે સર્વેશ્વરી, તમે ત્રૈલોક્યના સકલ પાપને શાન્ત
કરો, અને જેમ તમે શુંભાદીકનો નાશ કર્યો, તેમજ અમારા વૈરીઓનો-

પથુ સર્વથા નાશ કરો. ॥ ૩૬ ॥

॥ દેવ્યુવાચ ॥ વૈવસ્વતેંતરેપ્રાપ્તેઅષ્ટાવિંશતિમેયુગે ॥

શુંભોનિશુંભશ્રૈવાન્યાવુત્પત્સ્યેતેમહાસુરૌ ॥૩૭॥

ટીકા:—દેવી કહે છે. આગળ જતાં વૈવસ્વત નામનું મન્વંતર પ્રાપ્ત થશે, તેમાના ચતુર યુગના પર્વાયમાં જે અઢાવીસમો યુગપર્વાય પ્રાપ્ત થશે, તેમાં દ્વાપરનો અંત તથા કલીનો આરંભ એવી સંધીમાં, શુંભનિશુંભ નામના આવા બીજા મહા અસુર ઉત્પન્ન થશે. ॥ ૩૭ ॥

નંદગોપગૃહેજાતાયશોદાગર્ભસંભવા ॥

તતસ્તૌનાશયિષ્યામિવિંધ્યાચલનિવાસિની ॥૩૮॥

ટીકા:—તે સમય હું નંદ નામના ગોવાળને ઘેર યશોદાના ગર્ભયત્રી ઉત્પન્ન થઈને, એ શુંભનિશુંભનો નાશ કરીને, વીંધ્યાચલપર વાસ કરીશ. ॥ ૩૮ ॥

પુનરપ્યતિરૌદ્રેનરૂપેણપૃથિવીતલે ॥

અવતીર્યહનિષ્યામિવૈપ્રચિતાંસ્તુદાનવાન્ ॥૩૯॥

ટીકા:—પછી ફરીથી હું દ્વાપર યુગને અંતે મહા ભયંકર રૂપે પૃથ્વીપર અવતાર લેઈને, વિપ્રચિત્તના વંશમાં ઉત્પન્ન થયેલા દાનવનો સંહાર કરીશ. ॥ ૩૯ ॥

મક્ષયંત્યાશ્રયતાનુગ્રાન્વૈપ્રચિતાન્મહાસુરાન્

રક્તદંતાભવિષ્યંતિદાડિમીકુસુમોપમાઃ ॥૪૦॥

ટીકા:—તે એવો કે, એ મહા ઊગ્ર અવા વિપ્રચિત્ત નામના કુલમાં ઉત્પન્ન થયેલા અસુરોને હું ભક્ષણ કરીશ. તે વખત મારા દાંત દાડિમના પુષ્પ સમાન રાતા થશે. ॥ ૪૦ ॥

તતોમાંદેવતાસ્સ્વર્ગેમર્ત્યલોકેચમાનવાઃ ॥

સ્તુવંતોવ્યાહરિષ્યંતિસતતંરક્તદંતિકાં ॥૪૧॥

ટીકા:--તેથી કરીને સ્વર્ગમાં દેવો તથા મૃત્યુલોકમાં મનુષ્યો માંડે સ્તવન કરવા છતાં, મને નિરંતર રક્ત દંતિકા નામથી કહેવા લાગશે. તેમાં રક્તદંત એ માત્ર ઉપલક્ષણ જાણવું. ખડે જોઇએ તો કેશ, આયુધો તથા મારા સર્વ અવયવપણુ રક્ત વર્ણ થશે. એ ઊપરથી રક્તચામુંડા એવા નામથી મારો આ લોકમાં વ્યવહાર પડશે. ॥ ૪૧ ॥

ભૂયશ્ચશતવાર્ષિક્યામનાવૃષ્ટ્યામનંભસિ ॥

મુનિભિઃસંસ્તુતામૂમૌસંભવિષ્યામ્યયોનિજા ॥૪૨॥

ટીકા:--પછી ફરીથી એમ થશે કે, જે વખત પૃથ્વીપર સો વર્ષસુધા અનાવૃષ્ટિ થઇને, જલની અછત થશે, તે વખત મુનીઓએ માંડે સ્મરણ કરતાંજ, જેમ હાલમાં પાર્વતીના દેહથકી મારો અવિર્ભાવ થયો છે, તેમ તે સમય આ પૃથ્વીપર મારો અયોનીસંભવ અવતાર થશે. ॥ ૪૨ ॥

તતઃશતેનનેત્રાણાંનિરીક્ષિષ્યામિયન્મુનીન્ ॥

કીર્તયિષ્યંતિમનુજાઃશતાક્ષીમિતિમાંતતઃ ॥૪૩॥

ટીકા:--પછી હું જ્યારે એ મુનીઓને સો નેત્રવડે અવલોકન કરીશ, ત્યારે સર્વ મનુષ્યો માંડે શતાક્ષી એવા નામથી કીર્તન કરવા લાગશે. ૪૩

તતોહમખિલંલોકમાત્મદેહસમુદ્ભવૈઃ ॥

મરિષ્યામિસુરાઃશાકૈરાવૃષ્ટેઃપ્રાણધારકૈઃ ॥૪૪॥

ટીકા:--હું દેવો, તે સમય પર્જન્ય વૃષ્ટિ થશે ત્યાંસુધા સર્વ લોકોના પ્રાણ રહેવા જોમ શાકો, હું મારા દેહથકી ઉત્પન્ન કરીને, એ વડે સર્વ લોકોનું પોષણ કરીશ. ॥ ૪૪ ॥

શાકંભરીતિવિરૂયાતિંતદાયાસ્યામ્યહંભુવિ ॥

તત્રૈવચવધિષ્યામિદુર્ગમારૂયંમહાસુરં ॥૪૫॥

ટીકા:--એ રીતે વૈવસ્વત મન્વંતરમાના ચાલીસમાં યુગમાં હું શતાક્ષી છતાં; સ્વશરીરોત્પન્ન શાકોવડે સર્વનું ભરણપોષણ કર્યાનેલીધે, આ પૃથ્વીપર મારી શાકંભરી એવા નામથી પ્રખ્યાતી થશે. પછી એ શાકંભ-

રી અવતારમાં હું દુર્ગામ નામના મહા અસુરનો વધ કરીશ. ॥ ૪૫ ॥

દુર્ગાદેવીતિવિસ્ત્યાતંતન્મેનામભવિષ્યતિ ॥

પુનશ્ચાહંયદાભીમંરૂપંકૃત્વાહિમાચલે ॥૪૬॥

ટીકા:—તેને લીધે દુર્ગા દેવી એવું નામ માંડજ પ્રખ્યાત થશે. પછી હું જે સમય ફરીથી હિમાચલપર ભીમ [ભયંકર] રૂપ ધારણ કરીને, ॥ ૪૬ ॥

રક્ષાંસિભક્ષયિષ્યામિમુનીનાંત્રાણકારણાત્ ॥

તદામામુનયઃસર્વેસ્તોષ્યંત્યાનમ્નમૂર્તયઃ ॥૪૭॥

ટીકા:—તે દેકાણે નિવાસ કરનારા મુનિઓના સંરક્ષણને અર્થે, તેઓને પીડા કરનારા રાક્ષસોનો હું ભક્ષ કરીશ. તે સમય એ સર્વ મુનીઓ નમ્ર દેહ થઈને, મારી સ્તુતી કરવા લાગશે. ॥ ૪૭ ॥

ભીમાદેવીતિવિસ્ત્યાતંતન્મેનામભવિષ્યતિ ॥

યદારૂણાસ્વસૈલોક્યેમહાબાધાંકરિષ્યતિ ॥૪૮॥

ટીકા:—એ વૈવસ્વત યુગના પચાસમા યુગમાં હું ભીમા નામે અવતાર લેઈશ ત્યારથી, માંડું નામ ભીમા દેવી એવું પ્રખ્યાત થશે; તેમજ તે સમય અરૂણ નામનો દૈત્ય ઉત્પન્ન થઈને, ત્રૈલોક્યમાં સર્વ લોકને અતિ બાધ કરવા લાગશે. ॥ ૪૮ ॥

તદાહંધ્રામરંરૂપંકૃત્વાસંસ્થેયષટ્પદં ॥

ત્રૈલોક્યસ્યહિતાર્થાયવધિષ્યામિમહાસુરં ॥૪૯॥

ટીકા:—તે સમય જે રૂપમાં અસંખ્ય ભ્રમરા છતાં, હાથમાંપણ એક ભ્રમરા પ્રહણ કર્યો છે, એવું ભ્રમરરૂપ હું ધારણ કરીને, ત્રૈલોક્યના હિતને અર્થે, એ મહા અસુરોનો વધ કરીશ. ॥ ૪૯ ॥

ધ્રામરીતિચમાંલોકાસ્તદાસ્તોષ્યંતિસર્વતઃ ॥

હૃત્યંયદાયદાબાધાદાનવોત્થાભવિષ્યતિ ॥૫૦॥

ટીકા:—એ રીતના વૈવસ્વત મન્વંતરના સાડમા યુગપર્યાયમાં મારે બ્રા-

મરી અવતાર થશે. તે સમય સર્વ લોક મારી બ્રામરી એવા નામથી સ્તુ-
તિ કરવા લાગશે. એ રીતે જે જે સમય આ ત્રેલોક્યમાં દાનવોથકી લો-
કોને બાધ થવા લાગશે, ॥ ૫૦ ॥

તદાતદાવતીર્યાહંકરિણ્યામ્યરિસંક્ષયં ॥૬૧॥

ટીકા:--તે તે સમય હું તેવો તેવો અવતાર ધારણ કરીને, શત્રુઓનો
ક્ષય કરતી જઈશ. ॥ ૫૧ ॥

॥ ઇતિમાર્કण्डेयपुराणेसावर्णिकेमन्वंतरेदेवीमाहात्म्ये
नारायणिस्तुतिर्नामएकादशोऽध्यायः ॥૧૧॥

ઇતિશ્રી માર્કંડેયપુરાણે સાવર્ણીકે મન્વંતરે દેવી મહાત્મ્યે દેવૈઃકૃતા
નારાયણી સ્તુતિર્નામ એકાદશેઽધ્યાયઃ ॥ ૧૧ ॥

—૦૦—

॥ શ્રીગણપતિર્જયતિ ॥

॥ દેવ્યુવાચ ॥ એમિસ્તવૈશ્વમાનિસ્યંસ્તોષ્યતેયઃસમાહિતઃ ॥
તસ્યાહંસકલાંબાધાંનાશયિષ્યામ્યસંશયં ॥ ૧ ॥

ટીકા:--દેવી કહે છે. હે દેવો, તમે જે આ મારું સ્તવન કર્યું, તે વડે જે
મનુષ્ય અનન્ય બુદ્ધિથી મારી પ્રતિ દિવસે સ્તુતિ કરશે, તેના સકલ બા-
ધ હું નહીં જેવા કરીશ. એમાં સંસય નથી. ॥ ૧ ॥

મધુકૈટભનાશંચમહિષાસુરઘાતનં ॥

કીર્તયિષ્યંતિયેતદ્વદ્વધંશુંભનિશુંભયોઃ ॥ ૨ ॥

ટીકા:--તેમજ મધુકૈટભનો નાશ, મહિષાસુરનું મથન તથા શુંભનિશુ-
ભનો વધ એઓનું જે કોઈ વર્ણન કરશે, તેઓની સર્વ પીડાઓ હું પરિ-
હાર કરીશ. ॥ ૨ ॥

અષ્ટમ્યાચચતુર્દશ્યાંનવમ્યાંચૈકચેતસઃ ॥

શ્રોષ્યંતિચૈવયેમક્ત્યામમમાહાત્મ્યમુત્તમં ॥ ૩ ॥

ટીકા:—એ રીતનું માંડું અરિત્ર નિત્ય પઠન કરવું; પરંતુ તેમાંપણ મુખ્ય કાલ કહે છે. તે એમ કે, અષ્ટમી, ચતુર્દશી તથા નવમી એ ત્રીંથી—એએ, જેઓ એકાગ્રહ ચિત્તથી માંડું આ ઉત્તમ માહાત્મ્ય ભક્તિથી શ્રવણ કિંવા પઠન કરશે, ॥ ૩ ॥

નતેષાંદુષ્કૃતંકિંચિદુષ્કૃતોત્થાનચાપદઃ ॥

ભવિષ્યતિનદારિદ્યંનર્ચૈવેષ્ટવિયોજનં ॥ ૪ ॥

ટીકા:—તેઓને કિંચિત્ પાપ સ્પર્શ કરનાર નથી, તથા દુષ્કર્મથી ઉત્પન્ન થયેલી વિપત્તિપણ થનાર નથી; તેમજ દારિદ્ર તથા પ્રીય વસ્તુનો વિયોગ એપણુ તેઓને થનાર નથી. ॥ ૪ ॥

શત્રુતોનભયંતસ્યદસ્યુતોવાનરાજતઃ ॥

નશસ્ત્રાનલતોયૌઘાત્કદાચિત્સંભવિષ્યતિ ॥ ૫ ॥

ટીકા:—અને તેઓને શત્રુથી, રોગથી, રાજ્યથી તથા શસ્ત્ર, અગ્નિ તથા જલ એઓના સમુદાયથી કદીએ ભય પ્રાપ્ત થનાર નથી. ॥ ૫ ॥

તસ્માન્મમૈતન્માહાત્મ્યંપઠિતવ્યંસમાહિતૈઃ ॥

શ્રોતવ્યંચસદાભક્ત્યાપરંસ્વસ્ત્યયનંમહત્ ॥ ૬ ॥

ટીકા:—માટે મારું આ માહાત્મ્ય પરમ કલ્યાણકારક હોવાનેલીધે, તેનું, મનની એકાગ્રતા કરીને, ભક્તિથી સર્વદા પઠન તથા શ્રવણ કર્યે-જવું. ॥ ૬ ॥

ઉપસર્ગાનશેષાંસ્તુમહામારીસમુદ્રવાન્ ॥

તથાત્રિવિધમુત્પાતંમાહાત્મ્યંશમયેન્મમ ॥ ૭ ॥

ટીકા:—એટલે મહામારીથી ઉત્પન્ન થયેલા સમસ્ત ઉપદ્રવ તેમજ વ્યાધિ, પ્રીતિ તથા રૂપ વગેરેરૂપી અધ્યાત્મિક, ભુત પ્રેતાદિકથી થયેલા ભય પ્રહ્લાદિરૂપ અધિભૌતિક અને વજ્રપાત, વિદ્યુલતાપાત (વીજળીનું પડ-વું), દારિદ્ર વગેરેરૂપી અધિદૈવિક એવા ત્રણ પ્રકારના ઉત્પાત, તેમજ દેવોથી, અંતરિક્ષથી તથા ભુમિથી ઉત્પન્ન થનારા એવા ત્રણ પ્રકારના ઉપદ્રવ વગેરે સર્વે અનિષ્ટો, મારા માહાત્મ્યથી શાન્ત થશે. ॥ ૭ ॥

યત્રૈતત્પઠ્યતેસમ્યङ्નિત્યમાયતનેમમ ॥

સદાનતદ્વિમોક્ષ્યામિસાનિધ્યંતત્રમેસ્થિતં ॥ ૮ ॥

ટીકા:—એ રીતના મારા આ માહાત્મ્યનું મારામંદિરમાં બેસીને સર્વદા અર્થવિચારપુર્વક અસ્ખલિત વાણીથી જે પઠન કરે, તેની હું કદીપણ ઉપેક્ષા [દ્વેષ] કરનાર નથી, તેમ છતાં, હું તેમની સમીપજ નિરંતર વાસ કરતી જઈશ. ॥ ૮ ॥

બલિપ્રદાનેપુજાયામગ્નિકાર્યેમહોત્સવે ॥

સર્વેમમૈતચ્ચરિતમુચ્ચાર્યશ્રાવ્યમેવચ ॥ ૯ ॥

ટીકા:—માટે દેવોના ઉદ્દેશથી જેઓ અન્નાદિકનું કિંવા પશ્વાદિકનું બલિદાન કરે છે તે સમય, દેવોની પુજની વખતે, દેવીના ઉદ્દેશથી જે હોમ કરેછે તે વખત, તેમજ પુત્ર જન્મોત્સવ વખતે તથા વિવાહાદિ મં-ગલકાર્યના આરંભે. એ રીતે સર્વત્ર મારું આ ચરિત્ર બ્રાહ્મણની પાસે પઠન કરાવવું, તથા પોતેપણ પઠણ શ્રવણ કરવું. ॥ ૯ ॥

જાનતાજાનતાવાપિબલિપૂજાંતથાકૃતાં ॥

પ્રતીક્ષિપ્યામ્યહંપ્રીત્યાવહ્નિહોમંતથાકૃતં ॥૧૦॥

ટીકા:—તેનું ફલ કહે છે કે, બલિપ્રદાન, પુજ તથા અગ્નિમંધ્યે હોમ એ કર્મો, વિધિ જાણનારા પુરૂષો યથાવિધિ કરે તો, કિંવા વિધી માલમ ન હોવાથી અવિધીથી કરે તો, અથવા મારું આ માહાત્મ્યપણ અર્થવિચાર જાણીને અથવા ન જાણીને, પઠનશ્રવણ કરે, મતલબ કે, ગમે એમ કરીને, આ સર્વ કર્મ, એટલે હું તેની ક્ષમા કરીને, બલિપ્રદાનાદિ સર્વ કર્મનો પ્રીતિથી અંગિકાર કરીશ. ॥ ૧૦ ॥

શરત્કાલેમહાપૂજાક્રિયતેયાચવાર્ષિકી ॥

તસ્યાંમમૈતન્માહાત્મ્યંશ્રુત્વાભક્તિસમન્વિતઃ ॥૧૧॥

ટીકા:—શરદઋતુમાં આસોસુદ પડવેયકી શારદી નવરાત્રમાં જે મારી પ્ર-તિવાર્ષીકી મહાપુજા કરે છે, તેમાં મારું આ માહાત્મ્ય જે ભક્તિયુક્ત થ

ધને સાંભળે, ॥ ૧૧ ॥

સર્વાબાધાવિનિર્મુક્તોધનધાન્યસુતાન્વિતઃ ॥

મનુષ્યોમત્પ્રસાદેનભવિષ્યતિનસંશયઃ ॥૧૨॥

ટીકા:—તે મનુષ્ય મારી કૃપાથી સકલ બાધાથી અતિ મુક્ત થઈને, ધન, ધાન્ય, તથા પુત્રયુક્ત થશે. એમાં સંશય નહીં. ॥ ૧૨ ॥

શ્રુત્વામમૈતન્માહાત્મ્યંતથાચોત્પત્તયઃશુભાઃ ॥

પરાક્રમંચયુદ્ધેષુજાયતેનિર્ભયઃપુમાન્ ॥૧૩॥

ટીકા:—એ રીતનું મારું આ માહાત્મ્ય તથા તેમાના મારા શુભદાયક અવતારનું, જેઓ ભક્તિથી શ્રવણ કરે, તેઓ યુદ્ધ બાબતનું પરાક્રમ પ્રાપ્ત થયા છતાં; નિર્ભય થશે. ॥ ૧૩ ॥

રિપવઃસંક્ષયંયાંતિકલ્યાણંચોપપદ્યતે ॥

નંદતેચકુલંપુંસાંમાહાત્મ્યંમમશૃણ્વતાં ॥૧૪॥

ટીકા:—અને તેના સર્વ શત્રુ નાશ પામશે, તથા તેનું કલ્યાણ થશે; કારણ કે, મારું માહાત્મ્ય શ્રવણ કરનારા પુરૂષનું આખું કુલ આ લોક તથા પરલોકમાં આનંદ પામે છે. ॥ ૧૪ ॥

શાંતિકર્માણિસર્વત્રતથાદુસ્સ્વપ્નદર્શને ॥

ગ્રહપીડાસુચોગ્રાસુમાહાત્મ્યંશૃણુયાન્મમ ॥૧૫॥

ટીકા:—માટે અનેક પ્રકારના ઉપદ્રવનું નિવારણ થવા બાબત જે શાન્તિ-રૂપી કર્મો કરે છે, તેઓના આરંભમાં, દુઃસ્વપ્નનું દર્શન થાય એટલે પ્રાતઃકાલે તથા અનેક પ્રકારની મહાઉઘ્ર ગ્રહપીડા થવા લાગે તો, તેનીપણ નિવૃત્તિ થવા બાબત મારું માહાત્મ્ય શ્રવણ કરવું. ॥ ૧૫ ॥

ઉપસર્ગાઃસમંયાંતિગ્રહપીડાશ્ચદારુણાઃ ॥

દુઃસ્વપ્નંચનૃભિર્દૃષ્ટંસુસ્વપ્નમુપજાયતે ॥૧૬॥

ટીકા:—એટલે સર્વ ઉપદ્રવ તથા મહા ભયંકર ગ્રહપીડા શાન્ત થશે;

તેમજ મનુષ્યોએ જો દુઃસ્વપ્ન જોયેલું હોય, તો તેપણ સુસ્વપ્ન શુભદાયક ફલ આપનારું થશે. ॥ ૧૬ ॥

બાલગ્રહાભિભૂતાનાંબાલાનાંશાંતિકારકં ॥

સંઘાતભેદેચનૃણાંમૈત્રીકરણમુત્તમં ॥૧૭॥

ટીકા:--અને માઈ આ માહાત્મ્ય એવું છે કે, પુતનાદી બાલ ગ્રહોથકી પીડિત થયેલા બાલકોને શાન્તિકારક છતાં, ઘણા મનુષ્યોનો સમુદાય પ્રથમ પરસ્પર પ્રીતીથી એકઠા છતાં, તેમાં કોઈ કારણથી વિક્ષેપ પડે છે, ત્યારે આ માહાત્મ્ય, ફરીથી તેઓની પ્રથમના કરતાં વિશેષ મિત્રતા કરનારું છે. ॥ ૧૭ ॥

દુર્વૃત્તાનામશેષાણાંબલહાનિકરંપરં ॥

રક્ષોભૂતપિશાચાનાંપઠનાદેવનાશનં ॥૧૮॥

ટીકા:--તેમજ બીજાઓનો ઘાત કરનારા દુર્જન, વાઘ, સર્પ વગેરે દુષ્ટ પ્રાણીઓનો નાશ કરનારું હોવાને લીધે આ ચરિત્રનું માત્ર પઠન કરવાથીજ રાક્ષસ, હુત, પિશાચ વગેરેનો નાશ થશે. ॥ ૧૮ ॥

સર્વેમમૈતન્માહાત્મ્યંમમસન્નિધિકારકમ્ ॥

પશુપુષ્પાર્ધધૂપશ્રગંધદીપૈસ્તથોત્તમૈઃ ॥૧૯॥

ટીકા:--એવું આ સર્વ માહાત્મ્ય, માઈ નિરંતર સન્નિધાન કરનારું છે; માટે પશુબલિ, જલ, દુગ્ધ, દર્ભાગ્ર, દહીં, અક્ષત, તિલ, યવ તથા હિરણ્યમર્ભ એવા આઠ પદાર્થયુક્તનો અર્ઘ્ય તથા ઉત્તમ સુગંધીત ગંધ, પુષ્પ, ધૂપ, દીપ વિગેરે ॥ ૧૯ ॥

વિપ્રાણાંભોજનૈર્હોમૈઃપ્રોક્ષણીયૈરહર્નિશં ॥

અન્યૈશ્ચવિવિધૈર્ભોગૈઃપ્રદાનૈર્વત્સરેણયા ॥૨૦॥

ટીકા:--અને બ્રહ્મભોજન, હોમ, પ્રતિ દિવસે પંચામૃતનો અભિષેક તથા અનેક પ્રકારનાં પુષ્પોની માલાઓ વગેરે ભોગો મને તથા મારા ઉદ્દેશથી બ્રહ્મણેને વસ્ત્રાલંકારાદિ દાનો આપવા છતાં, એક વર્ષપર્યંત મારી પુજા કરીને, ॥ ૨૦ ॥

પ્રીતિર્મોક્રિયતેસાસ્મિન્સકૃત્સુચરિતેશ્રુતે ॥

શ્રુતંહરતિપાપાનિતથારોગ્યંપ્રયચ્છતિ ॥૨૧॥

ટીકા:—જેઓ મારી પ્રીતિ ઉત્પન્ન કરે છે, તે પ્રીતિ મારું આ સુચરિત્ર એકવાર શ્રવણ કરવાથી મને પોંદ્યાંચે છે. કારણ કે, આ ચરિત્ર, માત્ર સાંભળવાથીજ સકલ પાપોનું હરણ કરેછે, તથા શરીરને વિષે આરોગ્યતા આપે છે; ॥ ૨૧ ॥

રક્ષાંકરોતિભૂતેભ્યોજન્મનાંકીર્તનંમમ ॥

યુદ્ધેષુચરિતંયન્મેદુષ્ટદૈત્યનિર્વહણં ॥૨૨॥

ટીકા:—તેમજ મારા અવતારનું કીર્તન કરે, તો સર્વ પ્રાણીમાત્રનું રક્ષણ થાય; તથા જેમાં દુષ્ટ દૈત્યોનો સંહાર કર્યો છે એવું મારું ચરિત્ર, જે કોઈ સાંભળશે, તેને યુદ્ધમાં નિશ્ચય જય પ્રાપ્ત થશે. ॥ ૨૨ ॥

તસ્મિન્નુત્તેવૌરિકૃતંભયંપુંસાંનજાયતે ॥

યુષ્માભિઃસ્તુતયોયાશ્ચયાશ્ચબ્રહ્મર્ષિભિઃકૃતાઃ ॥૨૩॥

ટીકા:—હે દેવો, તમે તથા સુમેધ બ્રહ્મર્ષીઓએ જે જે સ્તુતિ કરી છે, તે જે મનુષ્યો વર્ણન કરશે, તેઓને વૈરી સંબંધીનો ભય લેશ માત્રપણ પ્રાપ્ત થનાર નથી. ॥ ૨૩ ॥

બ્રહ્મણાચકૃતાસ્તાસ્તુપ્રયચ્છંતિશુભાંમતિ ॥

અરણ્યેપ્રાંતરેવાપિદાવાગ્નિપરિવારિતઃ ॥૨૪॥

ટીકા:—તેમજ બ્રહ્મદેવે જે સ્તુતિ કરી છે, તેનો પાઠ કરે, તો મોક્ષના સાધનરૂપી શુભ કર્મો કરવા બાબતની બુદ્ધિ પ્રવૃત્ત થાય છે, અને કદાચિત અરણ્યમાં છતાં, તે ઠેકાણે વનાગ્નિમાં ઘેરાઈ પડે તો; અથવા દુર્ભાર્જમાં સંગાથ વગરનો હોવા છતાં, ચોર લોકો ઘેરે તો; ॥ ૨૪ ॥

દસ્યુભિર્વાવૃતઃશૂન્યેઘૃહીતોવાપિશત્રુભિઃ ॥

સિંહવ્યાગ્રાનુયાતોવાવનેવાવનહસ્તિભિઃ ॥૨૫॥

ટીકા:—કિંવા શત્રુઓએ પકડ્યો હોય તો; કિંવા મહા વનમાં સિંહ,

વાધ તથા હાથી વગેરે પુ'ઠે લાગે તો; ॥ ૨૫ ॥

રાજાક્રુદ્ધેનચાજ્ઞાપ્તોવધ્યોબંધગતોપિવા ॥

આઘૂર્ણિતોવાવાતેનસ્થિતઃપોતેમહાર્ણવે ॥૨૬॥

ટીકા:—અથવા રાજાએ ક્રોધાયમાન થઈને, એને બાંધે, એનો વધ કરે એવી આજ્ઞા કરતાંજ, રાજદૂતો તે પ્રમાણે કરવા લાગે તો; કિંવા મહા સમુદ્ર મધ્યે નૌકામાં બેસવા છતાં, તે નૌકા વાયુથી કંપિત થઈને, ડૂબવા લાગે તો; ॥ ૨૬ ॥

પતત્સુચાપિશસ્ત્રેષુસંગ્રામેભ્રૂશદારુણે ॥

સર્વાબાધાસુઘોરાસુવેદનાભ્યર્દિતોપિવા ॥૨૭॥

ટીકા:—અથવા મહા ભયંકર સંગ્રામમાં અંગપર શસ્ત્રો વાંચવા લાગે તો; અથવા સર્વ પ્રકારના ધોર બાધ પ્રાપ્ત થવાથી, તેની વેદનાથી અતિ પીડિત થવાયું હોય તો તે માણસે, ॥ ૨૭ ॥

સ્મરન્મૈતચ્ચરિતંનરોમુચ્યેતસંકટાત્ ॥

મમપ્રભાવાત્સિંહાદ્યાદસ્યવૌરેણસ્તથા ॥૨૮॥

ટીકા:—મારા આ ચરિત્રનું સ્મરણ કરવું, એટલે તે સર્વ સંકટોથી મુક્ત થશે. એ રીતે માત્ર ચરિત્ર સ્મરણ કરનારને જોતાંજ, મારા પ્રભાવથી સિંહાદિ કૂર પ્રાણીઓ, ચોર તથા શત્રુ વગેરે. ॥ ૨૮ ॥

દૂરાદેવપલાયંતેસ્મરતશ્ચરિતંમમ ॥

॥ ઋષિરુવાચ ॥ इत्युक्त्वासाभगवतिचंडिकाचंडविक्रमा २९

ટીકા:—દુરથીજ નાસવા માંડશે. ઋષિ કહે છે. એમ કહીને, એ પ્રચંડ પરાક્રમસંપન્ન ભગવતિ ચંડિકા દેવી, ॥ ૨૯ ॥

पश्यतामेवदेवानांतत्रैवांतरधीयत ॥

तेपिदेवानिरातंकाःस्वाधिकारान्यथापुरा ॥૩૦॥

ટીકા:—એ દેવોની સમક્ષ ત્યાંજ અંતર્ધાન પામ્યાં. પછી એ દેવોપણ નિર્ભય થઈને, પ્રથમ પ્રમાણે પોતપોતાના અધિકારપર ગયા. ॥ ૩૦ ॥

યજ્ઞભાગભૂજઃસર્વેચક્રુર્વિનિહતારયઃ ॥

દૈત્યાશ્વદેવ્યાનિહતેશુભેદેવરિપૌયુધિ ॥૩૧॥

ટીકા:--અને તેમના સકલ શત્રુઓ મરણ પામ્યાને લીધે, એ સર્વ દે-
વો પ્રથમ પ્રમાણે યજ્ઞભાગ ગ્રહણ કરવા લાગ્યા. એ પ્રમાણે દેવોનો શત્રુ
શુંલ, ॥ ૩૧ ॥

જગદ્વિધ્વંસકેતસ્મિન્મહોગ્રેતુલવિક્રમે ॥

નિશુંભેચમહાવીર્યેશેષાઃપાતાલમાયયુઃ ॥૩૨॥

ટીકા:--તથા સકલ જગતનો વિધ્વંશ કરનારો અતુલ્ય પરાક્રમી છતાં,
મહા શક્તિમાન એવો મહા ઉગ્ર નિશુંલ, એ બેઉને દેવીએ યુદ્ધમાં મા-
ર્યા, એટલે જે દૈત્યો બાકી રહ્યા હતા, તે સર્વે પાતાલલોકમાં ગયા. ૩૨

एवंभगवतीदेवीसानित्यापिपुनःपुनः ॥

संभूयकुरुतेभूपजगतःपरिपालनं ॥૩૩॥

ટીકા:--હે રાજા, એ રીતનાં ભગવતી દેવી, આ પૃથ્વીને વિષે સર્વકાલ
ગુપ્તરૂપે સ્થિત છેજ; પરંતુ જેને કાલે જગતને દૈત્યોનો ઉપદ્રવ થવા લા-
ગેછે, તે કાલે વારંવાર પ્રગટ થઈને, તેઓ જગતનું પરિપાલન કરેછે. ૩૩

तयैतन्मोह्यतेविश्वंसैवविश्वंपसूयते ॥

सायाचिताचविज्ञानंतुष्टाऋद्धिंप्रयच्छति ॥૩૪॥

ટીકા:--તેજ દેવી, આ વિશ્વને ઉત્પન્ન કરીને મોહિતપણ કરેછે, તથા
નિશકામ બુદ્ધિથી ભક્તિપૂર્વક તેમની પૂજા કરીને માર્કના કરે, એટલે
તેઓ સંતુષ્ટ થઈને, પોતાનું તત્ત્વજ્ઞાન આપે છે, અને સકામ બુદ્ધિથી
આરાધન કરે, તો ઐશ્વર્યની સમૃદ્ધિ આપે છે. ॥ ૩૪ ॥

व्याप्तंतयैतत्सकलंब्रह्मांडंमनुजेश्वर ॥

महाकाल्यामहाकालेमहामारीस्वरूपया ॥૩૫॥

ટીકા:--હે મનુજેશ્વર, એવાં જે બ્રહ્માદિકોનેપણ પોતપોતાના અધિકાર-
પર ચોજના કરે છે, માટે જેમને મહાકાલી એમ કહેછે, તેમણેજ આ સં-

પૂર્ણ અહ્વાંડ વ્યાપ્ત કર્યું છે; તેમજ પ્રલય કાલેપણ સર્વનો સંહાર કરવા બાબત મહામારીરૂપે અહ્વાંડને વ્યાપ્ત કરનારાં તેઓજ થાય છે. ॥ ૩૫ ॥

સૈવકાલેમહામારીસૈવસૃષ્ટીર્ભવત્યજા ॥

સ્થિતિકરોતિભૂતાનાંસૈવકાલેસનાતની ॥૩૬॥

ટીકા:—એજ રીતે પ્રલયકાલે મહામારીરૂપે તેઓજ હોય છે, તથા પોતે જન્મરહિત છતાં, સૃષ્ટિકાલે સૃષ્ટિની ઉત્પત્તિ કરનારાં તેઓજ હોયછે, અને સ્થિતી કાલે પોતે નાશ રહિત છતાં, સકલ પ્રાણી માત્રનું પાલનપણ તેઓજ કરે છે. ॥ ૩૬ ॥

ભવકાલેનૃણાંસૈવલક્ષ્મીર્વૃદ્ધિપ્રદાગૃહે ॥

સૈવાભાવેતથાલક્ષ્મીર્વિનાશાયોપજાયતે ॥૩૭

ટીકા:—વળી મનુષ્યોને સંપત્તિ મળવાનો સમય પ્રાપ્ત થાય, એટલે તે સમય તે મનુષ્યોના ઘરોમાં લક્ષ્મીરૂપે સંપત્તિની વૃદ્ધિ કરનારાં તેઓજ હોયછે; તેમજ વિપત્તિનો કાલ આવે, એટલે સંપત્તિનો નાશ કરવા બાબત તેઓ પોતેજ અલક્ષ્મીરૂપે ધારણ કરે છે. ॥ ૩૭ ॥

સ્તુતાસંપૂજિતાપુષ્પૈર્ધૂપગંધાદિભિસ્તથા ॥

દદાતિવિત્તંપુત્રાંશ્વમતિંધર્મેગતિંશુભાં ॥૩૮॥

ટીકા:—એવાં જે જગન્માતા લક્ષ્મી દેવી તેઓની, ગંધ, પુષ્પ ધુપાદી-કથી પુજા તથા સ્તુતિ કરે, એટલે તેઓ પ્રસન્ન થઈને, ધન, પુત્ર તથા ધર્માચરણ બાબત ઉભયબુદ્ધિ આપીને, છેવટે ગતિપણ ઉત્તમ આપે છે. ॥ ૩૮ ॥

॥ ઇતિમાર્કण्डेयपुराणेसावर्णिकेमन्वंतरेदेवीमाहात्म्ये

भगवतीवाक्यंनामद्वादशोऽध्यायः ॥૧૨॥

ઇતિશ્રી માર્કંડેયપુરાણે સાવર્ણીકે મન્વંતરે દેવી મહાત્મ્યે

દેવ્યાશ્વરિતં નામ સાર્થ દ્વાદશોઽધ્યાયઃ ॥ ૧૨ ॥

॥ શ્રીગણપતિર્જયતિ ॥

॥ ઋષિરુવાચ ॥ એતત્તેકથિતંભૂપદેવીમાહાત્મ્યમુત્તમં ॥

એવંપ્રભાવાસાદેવીયયેદંધાર્યતૈજગત્ ॥ ૧ ॥

ટીકા:-ઋષિ કહે છે. હે સુરથ રાજ, એ રીતે પ્રથમ કહ્યા પ્રમાણેનું
ઉત્તમપ્રકારનું દેવીનું માહાત્મ્ય મેં તને કહ્યું. એ રીતનો દેવીનો પ્રભાવ
જાણવો, કે, જેમણે આ સંપુર્ણ જગત ધારણ કર્યું છે. એ ઉપરથી જગતની
ઉત્પત્તિ તથા નાશપણ કરનારાં તેઓજ કહેવાય. ॥ ૧ ॥

વિદ્યાતથૈવક્રિયતેભગવદ્વિષ્ણુમાયયા ॥

તયાત્વમેષવૈશ્યશ્ચતથૈવાન્યેવિવેકિનઃ ॥ ૨ ॥

ટીકા:-એવી જે વિષ્ણુ ભગવાનની માયા, તેમણેજ જે આ તત્ત્વજ્ઞાન-
રૂપી વિદ્યા નિર્માણ કરી છે, તે વિદ્યાવડેજ તું સુરથ, આ સમાધિ નામનો
વૈશ્ય અને બીજા લૌકિક શાસ્ત્ર જાણનારા વિવેકી પુરૂષો, ॥ ૨ ॥

મોહ્યંતેમોહિતાશ્ચૈવમોહમેષ્યંતિચાપરે ॥

તામુપૈહિમહારાજશરણંપરમેશ્વરીં ॥ ૩ ॥

ટીકા:-અને જેઓને વિપરીત જ્ઞાન હોવાથી પ્રથમ જેઓ મોહિત થયા
છે, હાલમાં જેઓ મોહ પામે છે તથા ભવિષ્યકાલમાંપણ જે બીજાઓ
મોહિત થશે, એ સર્વે સહિત હે મહારાજ, તું એ પરમેશ્વરીને શરણે જ-
ઇને, તેમનું, આ તત્ત્વજ્ઞાન વિદ્યાવડે તું, આરાધન કર. ॥ ૩ ॥

આરાધિતાસૈવનૃણાંભોગસ્વર્ગાપવર્ગદા ॥

॥માર્કંડેયુવાચ॥ઇતિતસ્યવચઃશ્રુત્વાસુરથઃસનરાધિપઃ ॥૪॥

ટીકા:-કારણ કે, જેમનું આરાધન કરીએ, એટલે તેઓજ મનુષ્યોને
આ લોકનાં સુખભોગ, સ્વર્ગ તથા મોક્ષનાં આપનારાં છે. માર્કંડેય કહે છે
એ રીતનાં ઋષિનાં વાક્યો સાંભળતાંજ, એ નરાધિપતિ સુરથ રાજ, ૪

પ્રણિપત્યમહાભાગંતમૃષિંસંશિતવ્રતમ્ ॥

નિર્વિણ્ણોતિમમલ્લેનરાજ્યાપહરણેનચ ॥ ૫ ॥

ટીકા:--એ તીવ્ર વ્રતસંપન્ન મહા ભાગ્યશાલી ઋષિને નમસ્કાર કરીને, જેપર તેની અત્યંત મમતા હતી તે રાજ્ય શત્રુએ હરણુ કરી લીધાથી, તે દુઃખથી વ્યાકુલ હોતોથકો, એમને એમજ. ॥ ૫ ॥

જગામસદ્યસ્તપસેસચવૈશ્યોમહામુને ॥

સંદર્શનાર્થમંબાયાનદીપુલિનસંસ્થિતઃ ॥ ૬ ॥

ટીકા:--એ ઋષિની આજ્ઞાઉપરથી તત્કાલ તપશ્ચર્યા કરવાસાડ ગયો; તેમજ હે મહામુની, એ વૈશ્યપણુ, જમદગ્નિના દર્શનને અર્થે, નદીની તીરે જઈને બેઠો. ॥ ૬ ॥

સચવૈશ્યસ્તપસ્તેપેદેવીસૂક્તપરંજપન્ ॥

તૌતસ્મિન્પુલિનેદેવ્યાઃકૃત્વામુર્તિમહીમયીમ્ ॥ ૭ ॥

ટીકા:--અને તે દેકાણે એ વૈશ્ય, દેવીશુક્તનો જપ કરતોથકો, તપશ્ચર્યા કરવા લાગ્યો. એ રીતે એ રાજા તથા વૈશ્ય એ બેઉએ, એ નદીનીતીરે મુક્તિકાવડે દેવીની મૂર્તી કરીને, ॥ ૭ ॥

અર્હણાંચક્રતુસ્તસ્યાઃપુષ્પધૂપાગ્નિતર્પણૈઃ ॥

નિરાહારૈયતાહારૈતન્મનસ્કૌસમાહિતૌ ॥ ૮ ॥

ટીકા:--તેમની પુષ્પ તથા ધુપાદિકવડે પુજા, તથા તેમના ઉદ્દેશથી અગ્નિમાં હોમ કરવા લાગ્યો, અને કેટલાક દિવસપર્યંત પાંડે અલ્પાહાર કરીને, આજળ જતાં નિરાહારીપણે રહ્યા છતાં, ખીજ સર્વ બાહ્યવ્યાપાર છોડી, કેવલ અનન્ય બુદ્ધિથી એ દેવીમાં ચિત્ત રાખીને, તપ કરવા લાગ્યા. ૮

દદતુસ્તૌર્બલિંચૈવનિજગાત્રાસૃગુક્ષિતમ્ ॥

एवंसमाराधयतोस्त्रिभिर्वर्षैर्यતાत्मनोઃ ॥ ૯ ॥

ટીકા:--અને એ દેવીના ઉદ્દેશથી પશુ તથા કુષ્માંડાદિકનું બલિ કરીને, તેપર પોતાના શરીરનું રક્ત પ્રોક્ષણ કરીને, તેમને સમર્પણ કરવા લાગ્યા. એ રીતે તેઓએ મનનો નિગ્રહ કરીને, ત્રણ વર્ષપર્યંત એ દેવીનું સમારાધન કર્યું. ॥ ૯ ॥

પરિતુષ્ટાજગદ્વાત્રીપ્રત્યક્ષંપ્રાહ્ચંડિકા ॥

॥ શ્રીદેવ્યુવાચ ॥ યત્પ્રાર્થ્યતેત્વયાભૂપત્વયાચકુલનંદન ૧૦ ॥

ટીકા:-તે વખત એ જગન્માતા ચંડિકા, અત્યંત સંતુષ્ટ હોતાંથકાં, પ્રત્યક્ષ દર્શન દેધને, એ બેઉને કહેવા લાગ્યાં કે, હે ભુપતિ, જે બાબત તેં મારી પ્રાર્થના કરી, તેમજ હે વૈશ્ય, તારીપણુ જે ઇચ્છા હશે, ॥ ૧૦ ॥

મત્તસ્તત્પ્રાપ્યતાંસર્વેપરિતુષ્ટાદદામિતત્ ॥

॥ માર્કેંડેયુવાચ ॥ તતોવત્રેનૃપોરાજ્યમાવિભ્રંશ્યન્યજન્મનિ ૧૧

ટીકા:-તે પ્રભાણે સર્વે, મારીપાસેથી તમો બેઉને પ્રાપ્ત થશે. હું તમારી તપશ્ચર્યાથી અતિ સંતુષ્ટ થઈ છું; માટે તમારા ઇચ્છીત મનોરથ પુર્ણ કરું છું. માર્કેંડેય કહે છે. એ રીતે એ દેવી વરદાન આપવાને પ્રસન્ન થયાં, એટલે રાજાએ એવું માગ્યું કે, હું ધણા જન્માંતરોએપણુ રાજ્યથકી બ્રહ્મ ન થાઉં એવું, ધણા કાલમુધિ સ્થિર રહેનારું રાજ્ય, મને આપો. ૧૧

અત્રૈવચનિજંરાજ્યંહતશત્રુબલંબલાત ॥

સોપિવૈશ્યસ્તતોજ્ઞાનંવત્રેનિર્વિણ્ણમાનસઃ ॥૧૨॥

ટીકા:-અને હાલ આ જન્મમાંપણુ મારું જે રાજ્ય, જે શત્રુએ બળાત્કારે હરણુ કર્યું છે, તેપણુ તે શત્રુના બલનો નાશ થઈને, મને પ્રાપ્ત થાય. એવી રાજાએ પ્રાર્થના કર્યાપછી એ વૈશ્ય, સંસાર વિષે વિરક્ત મનનો થયાથી, તેણે એવું માગ્યું કે, હે દેવી, મને તત્ત્વજ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય. ૧૨

મમત્યહમિતિપ્રાજ્ઞસ્સંગવિચ્યુતિકારકમ્ ॥

શ્રીદેવ્યુવાચ ॥ સ્વલપૈરહોભિર્નૃપતેસ્વંરાજ્યંપ્રાપ્સ્યતેભવાન્ ૧૩

ટીકા:-તે જ્ઞાન એવું કે, આ સર્વ સ્ત્રીપુત્રાદિ પરિવાર મારોજ છે, તથા તેઓનું રક્ષણ કરનારો હુંજ છું. એવા સંગત્વનો સર્વથા નાશ થાય, એવું જ્ઞાન મને આપો. એ રીતે એ વૈશ્યે મોક્ષકારક વરદાન માગ્યું. એ ઉપરથી એ મહા જ્ઞાની હતો એમ સિદ્ધ થયું. દેવી કહે છે. કે, હે નરપતિ, તારું રાજ્ય તને થોડા દિવસમાં પ્રાપ્ત થશે. ॥ ૧૩ ॥

હત્વારિપુનસ્સ્વલિતંતવતત્રભવિષ્યતિ ॥

મૃતશ્ચભૂયઃસંપ્રાપ્યજન્મદેવાદ્વિવસ્વતઃ ॥૧૪॥

ટીકા:—એ રાજ્યને હરી લેનારા શત્રુનો નાશ થઇને, એ રાજ્ય તારા આયુષ્યપર્યંત અક્ષય ટકશે; અને તું મરણ પામીશ તે પછી, વિવસ્વાન નામના સૂર્યદેવથી, તને ફરી જન્મ પ્રાપ્ત થશે. ॥ ૧૪ ॥

સાવર્ણિકોનામમનુર્ભવાન્ભુવિભવિષ્યતિ ॥

વૈશ્યવર્યત્વયાયશ્ચવરોસ્મત્તોભિવાંછિત ॥૧૫॥

ટીકા:—તથા એ જન્મમાં તું આ પૃથ્વીપર સાવર્ણીક નામનો મનુ થઇશ. રાજાને એવું વરદાન આપીને, વૈશ્યને કહે છે. કે, શ્રેષ્ઠ વૈશ્ય, તું મારાથી જે જ્ઞાનરૂપી વરદાન પ્રાપ્ત થવાને ઇચ્છે છે, ॥ ૧૫ ॥

તંપ્રયચ્છામિસંસિદ્ધૈતવજ્ઞાનંભવિષ્યતિ ॥

॥માર્કંડેયઽવાચ॥ઇતિદત્વાતયોર્દેવીયથાભિલષિતંવરમ્ ॥૧૬

ટીકા:—તે વરદાન તને મુક્તિરૂપી સિદ્ધ પ્રાપ્ત થવાસાથે હું આપું છું, તેથી કરીને તને જ્ઞાન પ્રાપ્ત થશે. માર્કંડેય કહે છે. એ રીતે એ દેવીએ બે ઊના મનોમતાનુસારે તેઓને યથાયોગ્ય જુદાં જુદાં વરદાન આપ્યાં. ૧૬

બભૂવાંતર્હિતાસદ્યોમક્તયાતાભ્યામભિષ્ટુતા ॥ એવંદેવ્યાવરં
લબ્ધ્વાસુરથઃક્ષત્રિયર્ષભઃ ॥ સૂર્યાજ્જન્મસમાસાદ્યસાવ
ર્ણિર્ભવિતામનુઃ ॥૧૭॥

ટીકા:—પછી એ બેઉએ ભક્તિપુર્વક સ્તુતિ કરી, એટલે દેવી, તત્કાલ અંતર્ધાન પામ્યાં, એ રીતે દેવીથી, ક્ષત્રિયોના શ્રેષ્ઠ સુરથ રાજાએ, વરદાન સંપાદન કર્યું. તેજ ભવિષ્યકાલમાં આવનારા મન્વંતરમાં સૂર્યથી જન્મ લેઇને, સાવર્ણિ મનુ થશે, ॥ ૧૭ ॥

॥ ઇતિશ્રીમાર્કંડેયપુરાણેસાવર્ણિકેમન્વંતરેદેવીભગવતી

માહાત્મ્યેસુરથવૈશ્યયોર્વરપ્રદાનંનામત્રયોદશોઽધ્યાયઃ॥૧૩

ધતિશ્રી માર્કંડેય પુરાણે સાવર્ણીકે મન્વંતરે દેવી મહાત્મ્યે
સુરથ વૈશ્યથો વરપદ્માનનામ સાર્ય ત્રયોદશોઅધ્યાયઃ ૧૩

॥ શ્રીજગદંબાર્પણમસ્તુ ॥

—૦*૦—

॥ શ્રીગણપતિર્જયતિ ॥

અંતેસ્વદ્ગિનીત્યાદિભિઃષટ્કંઘવિધાયદેવીસૂક્તંપઠિત્વાનવા
ર્ણવંપ્રજપ્યાંતેષટ્કંઘકૃત્વામાનસોપચારૈઃ સંપૂજ્યકૃતજપંદે
વ્યૈનિવેદ્યાંતેરહસ્યમંત્રંપઠેત્ ॥

॥ રાજોવાચ ॥ ભગવન્નવતારામેચંડિકાયાસ્ત્વયોદિતાઃ ॥
એતેષાંપ્રકૃતિંબ્રહ્મન્પ્રધાનંવક્તુમર્હસિ ॥ ૧ ॥

ટીકા:—સુરથ રાજ પ્રશ્ન કરે છે. કે હે ઋષિ ભગવાન, આપે મને ચં-
ડિકાના અવતાર કહ્યા. એ અવતારોમાં મુખ્ય કયો અને અમુખ્ય કયો,
એટલે પ્રધાન તથા પ્રકૃતિ કોણ? તે કહેવાને માત્ર આપજ સમર્થ છો. ૧

આરાધ્યંયન્મયાદેવ્યાઃસ્વરૂપંયેનચદ્વિજ ॥

વિધિનાબ્રૂહિસકલંયથાવત્પ્રણતસ્યમે ॥ ૨ ॥

ટીકા:—અને હે બ્રાહ્મણદેવ, દેવીનાં એ અનેક રૂપોમાંથી મારે આરાધન
કરવાને યોગ્ય એવું સ્વરૂપ કયું? તેપણ મુજ પ્રણત જનને આપ સંપૂર્ણ
રીતે યથાવિધિથી કથન કરશો. ॥ ૨ ॥

॥ ઋષિરુવાચ ॥ ઇદંરહસ્યંપરમમનાસ્ત્યેયંપ્રચક્ષતે ॥

મક્તોસીતિનમેકિંચિત્તવાવાચ્યંનરાધિપ ॥ ૩ ॥

ટીકા:—ઋષિ કહે છે. હે નરાધિપ, એ પરમ ગુહ્ય હોવાનેલીધે, કદાપિ
કહેવાને અશક્ય છે; તથાપિ તું ભક્ત છે, તો, તારાથી ભેદ રાખવા બેગ
કંઈજ નથી; માટે કહું છું. સાંભળ. ॥ ૩ ॥

સર્વસ્યાદ્યામહાલક્ષ્મીસ્ત્રિગુણાપરમેશ્વરી ॥

લક્ષ્યાલક્ષ્યસ્વરૂપાસાવ્યાપ્યકૃત્સંવ્યવસ્થિતા ॥ ૪ ॥

ટીકા:--સત્ત્વ, રજ, તથા તમ એવા ત્રિગુણથી યુક્ત જે પરમેશ્વરી મહા લક્ષ્મી, તેઓજ સર્વમાં મુખ્ય હોવાનેલીધે, કોઈ ઠેકાણે દૃષ્ય તથા કોઈ ઠેકાણે અદૃશ્ય રૂપે, સકલ બ્રહ્માંડમાં વ્યાપી રહ્યાં છે. ॥ ૪ ॥

માતુલિંગંગદાંચેટંપાનપાત્રંચબિભ્રતી ॥

નાગંલિંગંચયાયોનિંચબિભ્રતીનૃપમૂર્ધનિ ॥ ૫ ॥

ટીકા:--તેમનું ધ્યાન કરવું હોય, તો સ્વરૂપ એવું છે કે, હે રાજ, તેમણે પોતાના ચારે ભુજને વિષે મહાભુગ, ગદા, ખેટ તથા પ્રાશન કરવાનું પાત્ર, એવાં ચારે આયુધો ધારણ કર્યા છતાં, મસ્તકપર નાગ, પુરૂષચિન્હ તથા સ્ત્રી ચિન્હ એ ઉભયરૂપદર્શક ચિન્હો ધારણ કર્યા છે; ॥ ૫ ॥

તત્ત્વકાંચનવર્ણાભાતત્ત્વકાંચનભૂષણા ॥

શૂન્યંતદાશ્વિલંસ્વેનપૂરયામાસતૈજસા ॥ ૬ ॥

ટીકા:--અને તેમની કાન્તી તાવેલા સુવર્ણ સમાનની છતાં, તેમણે પોતાના અંગપરનાં ભુષણોપણ તપાવેલા સુવર્ણનાંજ ધારણ કર્યા છે, તો જે આ સંપુર્ણ બ્રહ્માંડ પ્રથમ પ્રકાશ રહિત હતું, તે તેમણે પોતાની કાન્તીથી પ્રકાશયુક્ત છે; ॥ ૬ ॥

શૂન્યંતદાશ્વિલંલોકંવિલોક્યપરમેશ્વરી ॥

વજ્રારૂપમપરંતમસાકેવલેનહિ ॥ ૭ ॥

ટીકા:--તેમજ જગદોત્પત્તિની પુર્વે આ સંપુર્ણ લોક [સ્થાનો, સદનો] શૂન્યછે એમ જોઈને, પરમેશ્વરીએ, કેવલ તમોગુણયુક્ત એવું બીજું રૂપ ધારણ કર્યું. ॥ ૭ ॥

સાભિન્નાંજનસંકાશાદંષ્ટ્રાંકિતવરાનના ॥

વિશાલલોચનાનારીવભૂવતનુમધ્યમા ॥ ૮ ॥

ટીકા:--તે એવું કે, કજલ સમાન કૃષ્ણવર્ણી છતાં, તેમનું મુખ લાંબી દાઢ્યોવાળું છતાં શોભાયમાન હતું, અને તેમનો કટિભાગ [કમ્બર, કેડ]

(૧૬૦)

સપ્તશતી સટીક.

કવચ ૧૭

અતિ સૂક્ષ્મ હતો. એ રીતે એ વિશાલનયની સ્ત્રીરૂપે થતાં હતાં, ॥ ૮ ॥

સ્વદ્ગુપાત્રશિરઃસ્વેદૈરલંકૃતચતુર્ભુજા ॥

કર્ણધારમુરસાવિભ્રાણાહિશિરઃસ્ત્રજમ્ ॥ ૯ ॥

ટીકા:--અને ખડગ, પીવાનું પાત્ર, મસ્તક તથા ખેટ નામનું આયુધ, એ ચ્યારવડે તેમના ચ્યારે ભુજ શણગારાએલા છતાં, તેમણે છાતીપર, એક, મસ્તક વગરનાં ધડોનો તથા એક, મસ્તકોનો, એવા બે હાર ધારણ કર્યા. ॥ ૯ ॥

સાપ્રોવાચમહાલક્ષ્મીતામસીપ્રમદોત્તમા ॥

નામકર્મચમેમાતૃદેહિતુભ્યંનમોનમઃ ॥૧૦॥

ટીકા:--એવું તમોગુણાત્મકરૂપ ધારણ કરનારાં જે સ્ત્રી, તે મહાલક્ષ્મીને કહેવા લાગ્યાં કે, હે માતા, માઈ નામ પાડો તથા હું કયું કર્મ કરું? તે બાબતની મને આજ્ઞા આપો. હું તમને નમસ્કાર કરું છું. ॥ ૧૦ ॥

તાંપ્રોવાચમહાલક્ષ્મીસ્તામસીપ્રમદોત્તમામ્ ॥

દદામિતવનામાનિયાનિકર્માણિતાનિતે ॥૧૧॥

ટીકા:--તેમણે એવી પ્રાર્થના કરતાંજ, મહાલક્ષ્મી, એ તામસી ઉત્તમ સ્ત્રીને કહેવા લાગ્યાં કે, જે મારાં નામ તથા કર્મો છે, તેજ હું તમને આપું છું. ॥ ૧૧ ॥

મહામાયામહાકાલીમહામારીક્ષુધાતૃષા ॥

નિદ્રાતૃષ્ણાચૈકવીરાકાલરાત્રિર્દુરત્યયા ॥૧૨॥

ટીકા:--તે એવાં કે, મહામાયા, મહાકાલી, મહામારી, ક્ષુધા, તૃષ્ણા, નિદ્રા, એકવીરા, કાલરાત્રી તથા દુરત્યયા. ॥ ૧૨ ॥

દ્વામાનિતવનામાનિપ્રતિપાદ્યાનિકર્મભિઃ ॥

એભિઃકર્માણિતજ્ઞાત્વાયોઽધીતેસોઽશ્રુતેસુસ્વમ્ ॥૧૩॥

ટીકા:--એવાં નામો તમને તમારા કર્મવડેજ પ્રાપ્ત થશે. એવાં નામોવડે તમારાં કર્મો જાણીને, જે પુરૂષ એ નામોનું અધ્યયન કરશે, તેને સુખ

પ્રાપ્ત થશે. ॥ ૧૩ ॥

તામિત્યુક્તમહાક્ષ્મીઃ સ્વરૂપમપરંનૃપ ॥

સત્વાસ્થ્યેનાતિશુદ્ધેનગુણેનેદુપ્રભંદધૌ ॥૧૪॥

ટીકા:—હે રાજ, એ રીતે એ તામસીને કહીને, મહાલક્ષ્મીએ, શુદ્ધ સત્વગુણવડે ચંદ્ર સમાન કાન્તીયુક્ત બીજું ૩૫ ધારણ કર્યું. ॥ ૧૪ ॥

અક્ષમાલાંકુશધરાવીણાપુસ્તકધારિણી ॥

સાબભૂવવરાનારીનામાન્યસ્યૈવસાદદૌ ॥૧૫॥

ટીકા:—તે એવું કે, તેઓ ચતુર્ભુજ છતાં, તેમણે કમલાક્ષમાલા, અંકુશ, વીણા તથા પુસ્તક, એવાં ચ્યાર ચિન્હો ચ્યારે ભુજમાં ધારણ કરીને, તે ઓ ઉત્કૃષ્ટ ૩૫વતિ સ્ત્રી થયાં. તે વખત તેમનેપણ મહાલક્ષ્મીએ નામો આપ્યાં. ॥ ૧૫ ॥

મહાવિદ્યામહાવાણીભારતીવાક્સરસ્વતી ॥

આર્યાબ્રાહ્મીકામધેનુર્વેદગર્ભાચર્ધીશ્વરી ॥૧૬॥

ટીકા:—તે એવાં કે, મહાવિદ્યા, મહાવાણી, ભારતી, વાક, સરસ્વતી, આર્યા, બ્રાહ્મી, કામધેનુ, વેદગર્ભા, ધિ તથા ઇશ્વરી. ॥ ૧૬ ॥

અથોવાચમહાલક્ષ્મીર્મહાકાર્લીસરસ્વતીમ્ ॥

યુવાંજનયતાંદેવ્યૌમિથુનેસ્વાનુરૂપતઃ ॥૧૭॥

ટીકા:—એવાં તેમનાં નામ પાડી, પછી એ મહાલક્ષ્મી, મહાકાલી તથા સરસ્વતી એ બેઉને, કહેવા લાગ્યાં કે, હે દેવીઓ, તમે બેઉએ, પોત-પોતિકા સ્વરૂપાનુસાર, સ્ત્રીપુરૂષની બે જોડેથી ઉત્પન્ન કરવી. ॥ ૧૭ ॥

इत्युक्तातेमहालक्ष्मीःससर्जमिथुनंस्वयम् ॥

हिरण्यगर्भौरुचिरौस्त्रीपुंसौकमलासनौ ॥૧૮॥

ટીકા:—એમ કહીને, એ મહાલક્ષ્મીએ, પોતેજ સ્ત્રીપુરૂષની એકજોડ અથવા જોડું કે જોડું પ્રથમ ઉત્પન્ન કર્યું. તેમાં એક સ્ત્રી તથા એકપુરૂષ, એવાં એ બેઉ પરમ સુંદર છતાં, તેમના ગર્ભમાં સુવર્ણરૂપ બ્રહ્માંડ હોવાને-

લીધે, તેને હિરણ્યગર્ભ કહે છે, તથા તે બેઉ કમલરૂપી આસનપર બેઠાં હતાં. ॥ ૧૮ ॥

ब्रह्मन्विधेविरिंचेतिधातरित्याहतंनरम् ॥

श्रीःपद्मेकमललक्ष्मीत्याहमातास्त्रियंचताम् ॥१९॥

ટીકા:—હે નૃપ, એમાનો જે પુરૂષ હતો, તેને મહાલક્ષ્મી માતાએ હે બ્રહ્મન, હે વિધે, હે વિરંચ, હે ધાતઃ એવાં નામોવડે સંબોધન આપ્યું, અને જે સ્ત્રી હતી તેને હે શ્રી, હે પદમે, હે કમલે, હે લક્ષ્મી એવાં સંબોધન રૂપે નામ રાખ્યાં. ॥ ૧૯ ॥

महाकालीभारतीचमिथुनेसृजतःसह ॥

एतयोरपिरूपाणिनामानिचवदामिते ॥२०॥

ટીકા:—પછી મહાકાલી તથા ભારતીએ બે બેડયો નિર્માણ કરી, તેમનાં પણ રૂપ તથા નામ હું તને કહું છું. ॥ ૨૦ ॥

नीलकंथंरक्तबाहुंश्वेतांगंचंद्रशेखरम् ॥

जनयामासपुरुषंमहाकालीसितास्त्रियम् ॥२१॥

ટીકા:—તેમાં મહાકાલીએ જે બેટું ઉત્પન્ન કર્યું, તેમાં નીલકંઠ, રક્તબાહુ, શ્વેતાંગ તથા ચંદ્રશેખર આવાં નામે પુરૂષ તથા ગૌરવર્ણ સ્ત્રી એવાં બેઉ હતાં. ॥ ૨૧ ॥

सरुद्रःशंकरःस्थाणुःकपर्दीचत्रिलोचनः ॥

त्रयीविद्याकामधेनुःसास्त्रीभाषास्वराक्षरा ॥२२॥

ટીકા:—તેમાંના જે પુરૂષરૂપે કહ્યા, તેજ રુદ્ર, શંકર, સ્થાણુ, કપર્દી તથા ત્રિલોચન કહેવાય, અને જે ગૌરવર્ણ સ્ત્રીરૂપે, તેજ વેદત્રયીરૂપ વિદ્યા, કામધેનુ, ભાષા, સ્વર તથા અક્ષર એવા નામે થયાં. ॥ ૨૨ ॥

सरस्वतीस्त्रियंगौरीकृष्णंचपुरुषंनृप ॥

जनयामासनामानितयोरपिवदामिते ॥२३॥

ટીકા:—પછી હે રાજ, સરસ્વતીએ ગૌરવર્ણ સ્ત્રી તથા કૃષ્ણાવર્ણ પુરુષ એવાં બેઉ ઉત્પન્ન કર્યાં, તેમનાંપણ નામ તને કહું છું. ॥ ૨૩ ॥

વિષ્ણુઃકૃષ્ણોહૃષીકેશોવાસુદેવોજનાર્દનઃ ॥

ઉમાગૌરીસતીચાંડિસુંદરીસુભગાશિવા ॥૨૪॥

ટીકા:—હે, વિષ્ણુ, કૃષ્ણ, હૃષીકેશ, વાસુદેવ તથા જનાર્દન, એવાં એ પુરુષનાં નામો; તેમજ ઉમા, ગૌરી, સતી, ચાંડિ, સુંદરી, સુભગા તથા શિવા, એવાં એ સ્ત્રીનાં નામો હતાં. ॥ ૨૪ ॥

एवंपुवतयःसद्यःपुरुषत्वंप्रपेदिरे ॥

चक्षुष्मंतोनुपश्यन्तिनेतरेऽतद्विदોजनाः ॥૨૫॥

ટીકા:—એમાં જે એકંદર સ્ત્રિયો હતી, તે તત્કાલ પુરુષત્વ પામી. એવું જેઓને જ્ઞાનચક્ષુ છે, તેઓજ માત્ર અવલોકન કરે છે. બીજા સામાન્ય જન જાણતા નથી. ॥ ૨૫ ॥

ब्रह्मणेप्रददौपत्नीमहालक्ष्मीर्नृपत्रयीम् ॥

रुद्रायगौरींवरदांवासुदेवायचश्रियम् ॥૨૬॥

ટીકા:—હે નૃપ, પછી મહાલક્ષ્મીએ બ્રહ્મદેવને વેદત્રયી પત્ની આપી, રુદ્રને વરદાનદાયક ગૌરી પત્ની તથા વાસુદેવને શ્રી પત્ની, એવી યોજના કરી. ॥ ૨૬ ॥

स्वरयासहसंभूयविरिंचोडमजीजनत् ॥

बिभेदभगवान् रुद्रस्तद्गौर्यासहवीर्यवान् ॥૨૭॥

ટીકા:—પછી બ્રહ્મદેવે વેદત્રયી પત્નિ સહવર્તમાન એકત્ર થઇને, અંડ ની મેાણુ કર્યું. તે સમયે મહા પરાક્રમી જે રુદ્ર ભગવાન, તેમણે પોતાની ગૌરી પત્નિ સહિત એ અંડનો ભેદ કર્યો. ॥ ૨૭ ॥

अंडमध्येप्रधानादिकार्यजातमभून्नृप ॥

महाभूतात्मकंसर्वजगत्स्थावरजंगमम् ॥૨૮॥

ટીકા:—હે તપ, તે વખત એ બ્રહ્માંડમાં પ્રધાનરૂપનું કારણ જે માયા, તે થકી સર્વ મહત્ત્વાદિક કાર્ય ઉત્પન્ન થયાં. તે થકીજ આ પંચ મહાભુતાત્મક સ્થાવરજંગમરૂપ સંપુર્ણ જગત નિર્માણ થયું. ॥ ૨૮ ॥

પુષોષપાલયામાસતલ્લક્ષ્મ્યાસહકેશવઃ ॥

સજહારજગત્સર્વેસહગૌર્યામહેશ્વરઃ ॥૨૯॥

ટીકા:—તેપછી કેશવ ભગવાન, લક્ષ્મી સહવર્તમાન એ સર્વનું પાલણુ-પોષણ કરવા લાગ્યા. હે મહારાજ, એવાં જે મહાલક્ષ્મી, તેમને વિષેજ સર્વ પ્રાણીમાત્ર છતાં, તેઓજ સર્વની ઇશ્વરીછે. ॥ ૨૯ ॥

મહાલક્ષ્મીમહારાજસર્વસત્ત્વમયીશ્વરી ॥

નિરાકારાચસાકારાસૈવનાનભિધાનઘૃત્ ॥૩૦॥

નામાંતરૈર્નિરૂપ્યૈષાનામ્નાનાન્યેનકેનચિત્ ॥૩૧॥

ટીકા:—એ રીતનાં એ સૃષ્ટિની પુર્વે નિરાકાર છતાં, આગળ જતાં આ-કારયુક્ત થઇને, અનેક પ્રકારનાં નામો ધારણ કરનારાં થયાં. તેમાનાં કેટલાંક નામાંતરોવડે મેં તેમનું નિરૂપણ કર્યું; તો આ જગતમાં લક્ષ્મીનાજ નામથી સર્વછે. અન્ય નામોથી કંઇજ નથી. ॥ ૩૦ ॥ ૩૧ ॥

॥ ઇતિશ્રીપ્રાધાનિકરહસ્યંનામચતુર્દશોઽધ્યાયઃ ॥૧૪॥

ઇતિશ્રી માર્કંડેયપુરાણે સાવર્ણીકે મન્વંતરે દેવી ભગવતી મહાત્મ્યે

પ્રાધાનિકં રહસ્યંનામ સાર્ય ચતુર્દશોઽધ્યાયઃ ॥ ૧૪ ॥

—o*o*o—

॥ શ્રીગણપતિર્જયતિ ॥

**॥ ઋષિઉવાચ ॥ ત્રિગુણાતામસીદેવીસાત્વિકીયાત્રિધો
દિતા ॥ સાશર્વાચંડિકાદુર્ગાભદ્રાભગવતીર્યતે ॥ ૧ ॥**

ટીકા:—ઋષિ કહે છે. એ રીતે એ ત્રિગુણાત્મિકા, તામસી તથા સાત્વિકી, એ ત્રણ પ્રકારનાં મેં તને કહ્યાં, તેમનેજ શર્વા, ચંડિકા, દુર્ગા, ભદ્રા તથા ભગવતી કહે છે. ॥ ૧ ॥

યોગનિદ્રાહરેરુક્તમહાકાલીતમોગુણા ॥

મધુકૈટભનાશાર્થયાતુષ્ઠાવાંબુજાસનઃ ॥ ૨ ॥

ટીકા:--તેમાં શ્રીહરીની યોગ્યનિદ્રા જે તમોગુણાભિન્ન મહાકાલી કથાં, કે જેમની મધુકૈટભના નાશને અર્થે બ્રહ્મદેવે સ્તુતિ કરી. ॥ ૨ ॥

દશવક્ત્રાદશમુજાદશપાદાંજનપ્રભા ॥

વિશાલયારાજમાનાત્રિંશલ્લોચનમાલયા ॥ ૩ ॥

ટીકા:--તે એવાં કે, જેમને દશ મુખ, દશ ભુજ તથા દશ ચરણ છતાં, તેઓ કાળ સમાન કૃષ્ણવર્ણાછે, અને તેમના પ્રત્યેક મુખને ત્રણ ત્રણ નેત્રો હોવાથી, તેઓ ત્રીશ નેત્રોની વિશાલ પંક્તિથી શોભાયમાન છે, ॥ ૩ ॥

સ્ફુરદ્દશનદંષ્ટ્રાસામીમરૂપાપિભૂમિપ ॥

રૂપસૌભાગ્યકાંતીનાંસાપ્રતિષ્ઠામહાશ્રિયામ્ ॥ ૪ ॥

ટીકા:--તેમજ હે રાજ, તેમના દંત તથા દાઢ્યો અતિ દૈદીપ્યમાન હોવાથી, તેઓ ભયંકર છતાં, તેઓ પોતિકું રૂપ, શૌભાગ્ય તથા કાન્તીની મહા શોભામાં પ્રતિષ્ઠિત છે. ॥ ૪ ॥

સ્વદ્બાણગદાશૂલચક્રપાશમુશુંઢિભૃત્ ॥

પરિઘંકાર્મકંશીર્ષેનિશ્ચોતદ્રુધિરંદધૌ ॥ ૫ ॥

ટીકા:--અને તેમણે ખડ્ગ, બાણ, ગદા, શૂલ, શંખ, ચક્ર, બ્રહ્મુંડી, પરિઘ, ધનુષ્ય તથા જેમાંથી રક્ત ટપકે છે એવું મસ્તક. એવાં દશે હાથમાં દશે આયુધો ધારણ કર્યા છે. ॥ ૫ ॥

એવાસાવૈષ્ણવીમાયામહાકાલીદુરત્યયા ॥

આરાધિતાવશીકુર્યાત્પૂજાકર્તુશ્ચરાચરમ્ ॥ ૬ ॥

ટીકા:--એવાં એ મહાકાલી નામનાં વૈષ્ણવી માયા છે. તેમનું નિવારણ અતિ દુઃખેપણ થવું અશક્ય છે; પરંતુ તેમનું આરાધન કરે, એટલે તેઓ તેમની પુજા કરનારને સંપૂર્ણ ચરાચર (ચર=અચર) વિશ્વ વશ કરી આપે છે. ॥ ૬ ॥

સર્વદેવશરીરેભ્યોયાવિર્ભૂતામિતપ્રભા ॥

ત્રિગુણાશામહાલક્ષ્મીઃ સાક્ષાન્મહિષમર્દિની ॥ ૭ ॥

ટીકા:—અને સર્વ દેવોનાં શરીરથી પ્રગટ થયાનેલીધેજેમની કાન્તી અપાર છે, તેપણ મહિષાશુરનું મર્દન કરનારાં સાક્ષાત ત્રિગુણાત્મિકા મહાલક્ષ્મીજ અણવાં. ॥ ૭ ॥

શ્વેતાનનાનીલભુજાસુશ્વેતસ્તનમંડલા ॥

રક્તમધ્યારક્તપાદાનીલજંઘોરુરુન્મદા ॥ ૮ ॥

ટીકા:—તેમનું મુખ તથા સ્તનમંડળ અતિ શ્વેતવર્ણનાં છતાં, મધ્યભાગ તથા ચરણ રક્તવર્ણનાં, અને હસ્ત જાંગો તથા પેટ નીલવર્ણનાં છે. એ રીતનાં એ સ્વભાવે ઉન્મત્ત છે. ॥ ૮ ॥

સુચિત્રજઘનાચિત્રમાલ્યાંબરવિભૂષણા ॥

ચિત્રાનુલેપનાકાંતિરૂપસૌભાગ્યશાલિની ॥ ૯ ॥

ટીકા:—અને તેમની કઠિનો પેહેલો ભાગ વિચિત્ર છતાં, તેમણે જે પુષ્પો, વસ્ત્રો તથા ભુષણો ધારણ કર્યાં છે, તેપણ ચિત્રવિચિત્ર છે. તેમણે અંગે અનુલેપન કરેલો ગંદપણ ચિત્રવર્ણ છે; પરંતુ તેઓ કાન્તી, રૂપ તથા શૌભાગ્યવડે સુશોભિત દેખાય છે; ॥ ૯ ॥

અષ્ટાદશભુજાપૂજ્યાસાસહસ્રભુજાસતી ॥

આયુધાન્યત્રવક્ષ્યંતેદક્ષિણાધઃકરક્રમાત્ ॥ ૧૦ ॥

ટીકા:—વલી મૂલ રૂપે સહસ્ર ભુજયુક્તનાં છતાં, તેઓ ભક્ત જનોને પુજ કરવા યોગ્ય અષ્ટાદશ ભુજયુક્ત થયાં છે. તેમાં જમણી બાજુના છેક નીચલા હાથથી ડાબી બાજુના ઉપરના હાથસુધિનાં આયુધો અનુક્રમે વર્ણવે છે. ॥ ૧૦ ॥

અક્ષમાલાચકમલંબાણોસિઃ કુલિશંગદા ॥

ચક્રાંત્રિશૂલંપરશુઃશંખોઘંટાચપાશકઃ ॥ ૧૧ ॥

ટીકા:—તે એવાં કે, અક્ષમાલા (રૂદ્રાક્ષ કે ભદ્રાક્ષની માલા), કમલ, બાણ,

ખડ્ગ, વજ્ર, ગદા, ચક્ર, ત્રિશુલ, પરશુ (ફરશી), શંખ, ઘંટા, પાશ (ગું-થેલી જાળ), ॥ ૧૧ ॥

શક્તિર્દૈવશ્ર્મચાપંપાનપાત્રકમંડલુઃ ॥

અલંકૃતભુજામેભિરાયયુધૈઃકમલાસનામ્ ॥૧૨॥

ટીકા:—શક્તિ, દંડ, હાલ, છત્ર, પાનપત્ર તથા કમંડલ, એવાં અષ્ટાદશ આયુધાયુક્તની અષ્ટાદશ ભુજાઓવડે તેઓ શણગારાએલાં છતાં, કમલાસનપર બેઠાં છે. ॥ ૧૨ ॥

સર્વદેવમયીમીશાંમહાલક્ષ્મીમિમાનૃપ ॥

પૂજયેત્સર્વલોકાનાંસદેવાનાંપ્રભુર્ભવત્ ॥૧૩॥

ટીકા:—હે રાજા, એવાં એ મહાલક્ષ્મી, સર્વ દેવાના સ્વરૂપવાળાં હોવાથી, સર્વની ઇશ્વરી છે; માટે તેમનું પુજન કરવું. જે પુજન કરશે તે સર્વ લોક તથા દેવોનોપણ પ્રભુ થશે. ॥ ૧૩ ॥

ગૌરીદેહાત્સમુદ્ભૂતાયાસત્તૈકગુણાશ્રયા ॥

સાક્ષાત્સરસ્વતીપ્રોક્તાશુંભાસુરનિર્બર્હિણી ॥૧૪॥

ટીકા:—એ રીતનાં તેમનાં અનેક રૂપની પુજાઓનાં ફલ વર્ણવે છે. તે એ મ કે, ગૌરીના દેહથી જે ઉત્પન્ન થયાં, તે માત્ર એક સત્વગુણનોજ આશ્રય કરનારાં છતાં, જેમણે શુંભાસુરનો સંહાર કર્યો; તેજ સાક્ષાત્ સરસ્વતી જાણવાં. ॥ ૧૪ ॥

દધૌચાષ્ટભુજાબાણમુસલેશૂલચક્રઘ્નત્ ॥

શંખંઘંટાંલાંગલંચકાર્મુકંવસુધાધિપ ॥૧૫॥

ટીકા:—હે પૃથ્વીપતિ, તેમણે બાણ, મુસળ, શુલ, ચક્ર, શંખ, ઘંટા, હાળ તથા ધનુષ્ય; એવાં આઠ આયુધો આઠ ભુજાઓમાં ધારણ કર્યાં છે. ૧૫

एषासंपूजिताभक्त्यासर्वज्ञत्वंप्रयच्छति ॥

निशुंभमथिनीदेवीशुंभासुरनिर्बर्हिणी ॥૧૬॥

ટીકા:-શુંભાસુરનું મથન કરનારાં દેવી એજ જાણવાં. એ રીતનાં એ સરસ્વતી દેવીની પુજા કરે, તેને સર્વજ્ઞત્વ (સર્વ વિદ્યાઓનું પ્રવિણપણું) આપે છે. ॥ ૧૬ ॥

इत्युक्तानिस्वरूपाणिमूर्तीनांतवपार्थिव ॥

उपासनंजगन्मातुःपृथगासांनिशामय ॥૧૭॥

ટીકા:-હે પૃથ્વીપતી, એ રીતે દેવીની અનેક મુર્તીઓનાં અનેક સ્વરૂપ મેં તને કહ્યાં. એ રીતનાં એ જગન્માતાનાં અનેક રૂપોની જુદેજુદી ઉપાસના કહ્યું છું. સાંભળ. ॥ ૧૭ ॥

महालक्ष्मीर्यदापूज्यामहाकालीसरस्वती ॥

दक्षिणोत्तरयोःपूज्येष्टष्टोमिथुनत्रयम् ॥૧૮॥

ટીકા:-જે સમય મહાલક્ષ્મીનીજ પુજા કરવાની હોય, તે સમય મધ્ય ભાગે મહાલક્ષ્મીને સ્થાપન કરી, તેમની જમણી બાજુએ મહાકાલી તથા ડાબી બાજુએ મહા સવસ્વતીનું સ્થાપન કરીને, તેમની પુજા કરવી. અ ને પાછળની બાજુએ ત્રણ જોટાં સ્થાપન કરીને, તેમનીપણ પુજા કરવી. ૧૮

विरिंचिःस्वरयामध्येरुद्रोगौर्याचदक्षिणे ॥

वामेलक्ष्म्याहर्षीकेशःपुरतोदेवतात्रयम् ॥૧૯॥

ટીકા:-એ દંપતિ (જોટાં) એવાં કે, મહાલક્ષ્મીની પુઠે સરસ્વતી સહિત બ્રહ્મદેવ, જમણી બાજુએ ગૌરી સહિત રુદ્ર તથા ડાબી બાજુએ લક્ષ્મી સહિત-ઋષીકેશ (વિષ્ણુ). એ ત્રણે દંપતિઓ સ્થાપનકરીને, તેમની પુજા કરવી, અને એ ત્રણની પાછળ એ મહાલક્ષ્મી વગેરે ત્રણ દેવીઓ જોડાયે. એ રીતે મહાલક્ષ્મીની પુજાનો પ્રકાર કહ્યો. ॥ ૧૯ ॥

अष्टादशभुजामध्येवामेचास्यादशानना ॥

दक्षिणेऽष्टभुजालक्ष्मीर्महतीतिसमर्चयेत् ॥૨૦॥

ટીકા:-તેમજ હે નરાધિપ, જે સમય અષ્ટાદશ ભુજયુક્તનાં મહાકાલીની જ પુજા કરવાની હોય, તે સમય દશાનના (દશ મસ્તકવાળાં) મહાલક્ષ્મી

જમણી બાબુએ તથા અષ્ટ ભુજયુક્ત મહાસરસ્વતી ડાબી બાબુએ સ્થાપન કરીને, તેમની પુજા કરવી. ॥ ૨૦ ॥

કાલમૃત્યૂચસંપૂજ્યૌસર્વારિષ્ટપ્રશાંતયે ॥

યદાચાષ્ટભુજાપૂજ્યાશુંભાસુરનિર્બહિણી ॥૨૧॥

ટીકા:—અને સર્વ અનિષ્ટ-[આપત્તિકાલ]ના પરિહારને અર્થે, તેમની જોડે કાલ તથા મૃત્યુનીપણ પુજા કરવી. શુંભાસુરનો સંહાર કરનારાં અષ્ટ ભુજયુક્તનાં મહાસરસ્વતીનીજ જે સમય પુજા કરવાની હોય, ॥ ૨૧ ॥

નવાસ્યા:શક્તય:પૂજ્યાસ્તથારુદ્રવિનાયકૌ ॥

નમોદેવ્યાઙ્ગિતિસ્તૌત્રૈર્મહાલક્ષ્મીંસમર્ચયેત્ ॥૨૨॥

ટીકા:—તે સમય તેમની આબુબાબુએ નવ શક્તિયો સ્થાપન કરીને, તેમની પુજા કરવી; અને રૂદ્ર તથા વિનાયકનીપણ પુજા કરવી, હવે મહાલક્ષ્મીની પુજા, નમો દેવ્યૈ, એવા સ્તોત્રવડે કરવી, ॥ ૨૨ ॥

અવતારત્રયાર્ચયાંસ્તોત્રમંત્રાસ્તદાશ્રયા: ॥

અષ્ટાદશભુજાચૈષાપૂજ્યામહિષમર્દિની ॥૨૩॥

ટીકા:—એ પ્રમાણે મહાલક્ષ્મી, મહાકાલી તથા મહાસરસ્વતી, એ ત્રણે અવતારની પુજા તે તે સ્તોત્રમંત્રવડેજ કરવી. મહિષાસુર મથની જે અષ્ટાદશ ભુજ પુજ્ય છે, ॥ ૨૩ ॥

મહાલક્ષ્મીર્મહાકાલીસૈવપ્રોક્તાસરસ્વતી ॥

ઈશ્વરીપુણ્યપાપાનાંસર્વલોકમહૈશ્વરી ॥૨૪॥

ટીકા:—તેજ મહાલક્ષ્મી, મહાકાલી તથા તેજ મહાસરસ્વતી વર્ણવ્યાં છે. તેઓજ પુણ્યપાપનાં યથોક્ત ફલ આપવાને સમર્થ છતાં, સર્વ લોકોની માહેશ્વરી પણ છે. ॥ ૨૪ ॥

મહિષાંતકરીયેનપૂજિતાસજગત્પ્રભુ: ॥

પૂજયેજગતાંધાત્રીચંડિકાંભક્તવત્સલામ્ ॥૨૫॥

ટીકા:—એ રીતનાં મહિષાસુરમર્દનીનું જેણે પુજન કર્યું હોય, તે સર્વ

જગતનો પ્રભુ થાયછે; માટે સકલ જગતની માતા ભક્તવત્સલા ચંડિકા દેવીનું પુજન કરવું. ॥ ૨૫ ॥

અર્ધ્યાદિભિરલંકારૈર્ગંધપુષ્પૈસ્તથાક્ષતૈઃ ॥

ધૂપૈર્દીપૈશ્વનૈવેદ્યૈનાનાભક્ષ્યસમન્વિતૈઃ ॥૨૬॥

ટીકા:--તે એમ કે, અર્ધ્ય, પાદ, આચમન, સ્નાન, વસ્ત્રાલંકાર, ગંધ, અક્ષત, પુષ્પો, ધુપ, દીપ તથા અનેક પ્રકારનાં ભક્ષ્યભોજ્યાદિ નૈવેદ્યવડે પુજન કરવું. ॥ ૨૬ ॥

રુધિરાક્તેનબધિનામાંસેનસુરયાનૃષ ॥

પ્રણામાચમનીયેનચંદનેનસુગંધિના ॥૨૭॥

ટીકા:--અને હે રાજ, રક્ત પ્રોક્ષણ કરેલા અન્નનું ખલિ, માંસ તથા મધપણ એ, ચંડિકાને સમર્પણ કરવાં. પછી મનસ્કાર, આચમન, સુગંધ-યુક્ત ચંદન, ॥ ૨૭ ॥

સકર્પૂરૈશ્વતાંબુલૈર્ભક્તિભાવસમન્વિતૈઃ ॥

વામભાગેગ્રતોદૈવ્યાશ્ચિછન્નશીર્ષમહાસુરં ॥૨૮॥

ટીકા:--તથા કર્પુયુક્ત તાંબુલ, એ સર્વે ભક્તિભાવનાયુક્ત થઈને, એ દેવીને નિવેદન કરવું; અને એ દેવીની આગળ ડાબી બાજુએ છિન્નમસ્તક થયેલા મહિષાસુરનું પણ, ॥ ૨૮ ॥

પૂજયેન્મહિષંયેનપ્રાપ્તંસાયુજ્યમીશયા ॥

દક્ષિણેપુરતઃસિંહંસમગ્રંધર્મમીશ્વરં ॥૨૯॥

ટીકા:--પુજન કરવું, કારણ કે, જો એ ઇશ્વરીની સાયુજ્યમુક્તિ સંપાદન કરી. તેમજ આગળ જમણી બાજુએ સમસ્ત ધર્મરૂપી ઇશ્વર જે સીંહ, ॥ ૨૯ ॥

વાહનંપૂજયેદ્દેવ્યાધૃતંયેનચરાચરં ॥

તતઃકૃતાંજલિપુટસ્તુવીતચરીતૈરિમૈઃ ॥૩૦॥

ટીકા:--તે દેવીનું વાહન છે, તેનું પણ પુજન કરવું; કારણ કે, જો

ચરાચર વિશ્વ ધારણ કર્યું છે. એ રીતે સર્વતું પુજન કરીને, પછી હસ્ત જોડીને, એ ચરિત્રોવડે દેવીની સ્તુતી કરવી. ॥ ૩૦ ॥

एकेनवामध्यमेननैकेनेतरयोरिह ॥

चरितार्द्धेतुनजपेज्जपन्छिद्रमवाप्नुयात् ॥૩૧॥

ટીકા:-તે એમ કે, એક મહાલક્ષ્મીની મધ્યમ ચરિત્રથી; કિંવા મહાલક્ષ્મી, મહાકાલી એઓની બે ચરિત્રોથી; અથવા બીજાં બે ચરિત્રો સહિત મધ્યમ ચરિત્રવડે સ્તવન કરવું; પરંતુ માત્ર અર્ધ ચરિત્રનો જય કરવો નહીં. કરે તો દુષણ પ્રાપ્ત થાયછે. ॥ ૩૧ ॥

स्तोत्रमंत्रैस्तुर्वीतेमांयदिवाजगदंबिकां ॥

प्रदक्षिणानमस्कारान્કૃત્વામूर्ધ્નિકૃતાંजलिः ॥૩૨॥

ટીકા:-અથવા સ્તોત્રમાના તે તે દેવીના મંત્રવડે એ જગદંબિકાની સ્તુતી કરવી. પછી પ્રદક્ષિણા તથા નમસ્કાર કરીને, મસ્તકપર હાથ જોડવા. ॥ ૩૨ ॥

क्षमापयेज्जगद्धात्रींमुहुर्मुहुरतंद्रितः ॥

प्रतिश्लोकंतुजुहुयात्पायसंतिलसर्पिषा ॥૩૩॥

ટીકા:-અને આલસ્ય રહિત થઈને, એ જગન્માતાની, મારા અપરાધ ક્ષમા કરો. એવી વારંવાર પ્રાર્થના કરવી. પછી પાયસ (ખીર, દુધપાક), તીલ તથા ધૂત (ધો), એ હવિર્દ્રવ્યનો, પ્રતિશ્લોક ઉચ્ચાર કરીને, અગ્નિમાં હોમ કરવો. ॥ ૩૩ ॥

जुहुयात्स्तोत्रमंत्रैर्वाचंडिकायैशुभंहविः ॥

नमोनमःपदैर्देवींपूजयेसुसमाहितः ॥૩૪॥

ટીકા:-અથવા ચંડિકા પ્રીત્યર્થ શુદ્ધ હવિર્દ્રવ્યનું, સ્તોત્રમાના મંત્રોવડે હવન કરવું, અને મહાલક્ષ્મ્યે નમોનમઃ મહાકાલ્યે નમોનમઃ વગેરે જે નામથી જે દેવીની પુજા કરવી હોય, તે નામના ચતુર્થ્યત પદને નમોનમઃ એવા અક્ષરો લગાડીને, તે તે દેવીની એકાગ્ર મનવડે પુજા કરવી. ॥ ૩૪ ॥

પ્રયતઃપ્રાજલિઃ પ્રવ્હઃપ્રણમ્યારોણ્યચાત્મનિ ॥

સુચિરંભાવયેદેવીંચંડિકાંતન્મયોભવેત્ ॥૩૫॥

ટીકા:-પછી શુચિર્ભૂત થઇને, હસ્ત બેડીને, નમ્રપણાથી નમસ્કાર કરી-
ને, પોતાના હૃદયમાં ધણા વખતસુધી એ ચંડિકા દેવીનું સ્થાપન કરી-
ને, તેમનું ધ્યાન કરતાં કરતાં, તન્મય થવું. ॥ ૩૫ ॥

एवंच:पूजयेद्भक्त्याप्रत्यहंपरमेश्वरीं ॥

भुक्त्वाभोगान्यथाकामंदेवीसायुज्यमाप्नुयात् ॥૩૬॥

ટીકા:-એ પ્રકારે જે પ્રતિદિવસે ભક્તિભાવથી પરમેશ્વરીનું પુજન કરશે,
તે આ લોકમાં યથેષ્ટ ઐશ્વર્યનો ઉપભોગ કરીને, દેવીની સાયુજ્ય મુક્તિને
પ્રાપ્ત થશે. ॥ ૩૬ ॥

योनपूजयतेनित्यंचंडिकांभक्तवत्सलां ॥

भस्मीकृत्यास्यपुण्यानिनिर्दहेनपरमेश्वरी ॥૩૭॥

ટીકા:-અને જે આ ભક્તવત્સલ ચંડિકાનું નિત્ય પુજન કરતો નથી,
તેનાં સર્વ પુણ્યોપણ પરમેશ્વરી બાળીને ભસ્મ કરેછે. ॥ ૩૭ ॥

तस्मात्पूजयभूपालसर्वलोकमहेश्वरीं ॥

यथोक्तेनविधानેनचंडिकांसुखमाप्स्यसि ॥૩૮॥

ટીકા:-તો હે ભુપાલ, એ સકલલોક માહેશ્વરી ચંડિકાનું, પ્રથમ કહેલી
વિધિથી તું પુજ કરે જ, એટલે તું સુખ પામીશ. ॥ ૩૮ ॥

इतिश्रीमार्क०पु०सा०म०देवीभगवतीमा०वैकृतिकरह

स्यंनामपंचदशोऽध्यायः ॥૧૫॥

ધતિ શ્રી માર્કંડેયપુરાણે સાવર્ણિકે મન્વંતરે દેવી ભગવતી માહાત્મ્યે
વૈકૃતિક રહસ્યં નામ સાર્થ પંચદશેઃ અધ્યાયઃ. ॥ ૧૫ ॥

॥ શ્રીગણપતિર્જયતિ ॥

॥ઋષિરુવાચ॥ નંદાભગવતીનામયાભવિષ્યતિનંદજા ॥

સારક્તતાપૂજિતામક્તયાવશકિર્યાજ્જગત્રયં ॥ ૧ ॥

ટીકા:--ઋષી કહેછે, જે જગદંબા વૈવસ્વત મન્વંતરમાં નંદ ગોપાલ થકી નંદા ભગવતી એવા નામથી ઉત્પન્ન થશે, તેમની જે ભક્તિભાવથી સ્તુતિ તથા પુજા કરશે, તેને સંપૂર્ણ ત્રૈલોક્ય વશ થશે. ॥ ૧ ॥

કનકોત્તમકાંતિ:સાસુકાંતિકનકાંબરા ॥

દેવીકનકદામાઢ્યાકનકોત્ત્રમભૂષણા ॥૨॥

ટીકા:--તેમનું ધ્યાન લક્ષણ કહું છું. કે, તે દેવી મુળથીજ સુંદર કાંતિ-યુક્ત છતાં, વિશેષ ઉત્કૃષ્ટ સુવર્ણની કાન્તી, સુવર્ણનાં વસ્ત્ર, સુવર્ણનીજ મેખલા (ધુધરિયોવાળો કંદોરો) તથા ઉત્કૃષ્ટ સુવર્ણનાંજ સર્વ ભુષણોપણુ ધારણ કરનારાં થશે. ॥ ૨ ॥

કમલાંકુશપાશાઙ્ગૈરલંકૃતચતુર્ભુજા ॥

ઈંદિરાકમલાલક્ષ્મી:સાશ્રીરુક્માંબુજાસના ॥૩॥

ટીકા:--અને કમલ, અંકુશ, પાશ [જાળ] તથા શંખ એ ચાર આયુ-ધો તેમની ચાર ભુજાઓમાં શોભશે, એવાં એ ઇંદિરા, કમલા, લક્ષ્મી તથા શ્રી, એવાં ચાર નામો ધારણ કરનારાં, સુવર્ણ કમલાસનપર શો-ભવા લાગશે. ॥ ૩ ॥

યારક્તદંતિકાનામદેવીપ્રોક્તામયાનઘ ॥

તસ્યા:સ્વરૂપંવક્ષ્યામિશ્રૃણુસર્વભયાપહં ॥ ૪ ॥

ટીકા:--હવે હે નિષ્પાપ રાજ, પ્રથમ રક્તદંતિકા નામનાં જે દેવી વ-ર્ણવ્યાં, તેમનું સર્વ ભયોનો નાશ કરનારું સ્વરૂપ તને કહું છું સાંભળ. ૪

રક્તાંબરારક્તવર્ણારક્તસર્વાંગભુષણા ॥

રક્તીક્ષ્ણનસ્વારક્તદશનારક્તદંષ્ટ્રિકા ॥ ૫ ॥

ટીકા:—કે, જેઓ સ્વરૂપે રક્તવર્ણનાં છતાં, જેમણે રક્ત વસ્ત્ર પરિધાન કર્યા છે; તથા જેમના સઘળા અંગપર રક્તવર્ણનાંજ ભુષણે (ધરેણાં) છતાં, જેમના નખ તીક્ષ્ણ અને રક્તવર્ણ છે, અને જેમના દંત તથા દાદ્યોપણ રક્તવર્ણનાંજ છે. ॥ ૫ ॥

પતિનારીવાનુરક્તદેવીભક્તંભજેજનં ॥

વસુધેવવિશાલાસાસુમેરુયુગલસ્તની ॥ ૬ ॥

ટીકા:—જેમ પતિવ્રતા સ્ત્રી પતી તરફ અત્યંત આસક્ત હોય છે, તેમ એ દેવી ભક્તજનપર પ્રેમ કરનારાં છે; તથા પૃથ્વી સમાન વિશાલ છતાં, તેમના બેડિ સ્તન મેરુ તુલ્ય છે. ॥ ૬ ॥

દીર્ઘૌલંબાવતિસ્થુલૌનાવતાવમનોહરૌ ॥

કર્કશાવતિકાંતૌતૌસર્વાનંદપયોનિધી ॥ ૭ ॥

ટીકા:—તે અતિ દીર્ઘ, લંબાયમાન, અતિ સ્થુલ તથા કઠીણ છતાં, અતિશય રમણિય તથા મનોહર છે; કારણ કે, જેમાં સર્વ પ્રાણીમાત્રને આનંદકારક દુધ ભરેલું છે, ॥ ૭ ॥

ભક્તાન્સંપાયયેદેવીસર્વકામદુઘૌસ્તનો ॥

સ્વદ્ગંધપાત્રંચમુસલંલાંગલંચવિભર્તિસા ॥ ૮ ॥

ટીકા:—અને તે સ્તનો સકલ મનોરથો પુર્ણ કરનારાં હોવાથી, એ દેવી ભક્ત જનોને તે વડે નિરંતર સ્તનપાન કરાવે છે. એ રીતનાં એ દેવીએ ખર્જી, પાત્ર, મુસલ તથા હળ, એ ચ્યાર આયુધો ચારે ભુજઓમાં ધારણ કર્યાં છે. ॥ ૮ ॥

આસ્થ્યાતારક્તચાંમુંડાદેવીયોગેશ્વરીતિચ ॥

અનયાવ્યાપ્તમશ્વિલંજગત્સ્થાવરજંગમં ॥ ૯ ॥

ટીકા:—એ રીતનાં એ રક્તચામુંડા દેવી, યોગેશ્વરી એવા નામથી પ્રખ્યાત છતાં, તેમણે સંપુર્ણ સ્થાવરજંગમાત્મક જગત વ્યાપ્ત કર્યું છે. ૯

इमांयः पूजयेद्भक्त्यासव्याप्नोतिचराचरं ॥

અધીતેયઙ્મનિત્યંરક્તદંત્યાવપુસ્તવં ॥૧૦॥

ટીકા:--એમની જે કોઈ ભક્તિથી પુજ કરશે, તેપણ સમસ્ત ચરાચર વિશ્વમાં ગુણકીર્તિથી વ્યાપ્ત થશે; અને જે કોઈ એ રક્તદંતીના રૂપના સ્તવનનું નિરંતર અધ્યયન કરશે, ॥ ૧૦ ॥

તંસાપરિચરેદેવીપતિંપ્રિયમિવાંગના ॥

શાકંભરીનીલવર્ણાનીલોત્પલવિલોચના ॥૧૧॥

ટીકા:--તેનું એ દેવી, સર્વદા સેવન કરીને, તેની સમિપે નિવાસ કરશે. એ વિષે દૃષ્ટાંત એવું કે, જેમ પતિવ્રતા નારી, પતીનીજ અનન્ય બુધ્ધીથી સેવા કરેછે તેમ. હવે શાકંભરીનું સ્વરૂપ વર્ણવુંછું. તે એમ કે, જે શાકંભરીને પ્રથમ વર્ણવ્યાં, તે સ્વરૂપે નીલવર્ણનાં છતાં, તેમનાં નેત્રપણ નીલ (ગળીયલ) કમલના જેવું છે. ॥ ૧૧ ॥

ગંભીરનાભિસ્ત્રિવલીવિભૂષિતતનૂદરી ॥

સુકર્કશસમોતુંગવૃત્તપીનઘનસ્તની ॥૧૨॥

ટીકા:--અને તેમની નાભી ગંભીર છતાં, તેમનું સુક્ષ્મ ઉદર ત્રીવળીવડે સુશોભીત છે. તેમજ તેમના ઉભય સ્તન કઠીણ, સમાન ઉંચા વર્તુલ (ગોળ), પુષ્ટ તથા ઘટ્ટ છે. ॥ ૧૨ ॥

મુષ્ટિશિલિમુસ્વાપૂર્ણકમલંકમલારા ॥

પુષ્પપલ્લવમુલાદિફલાઢ્યંશાકસંચયં ॥૧૩॥

ટીકા:--અને તેઓ કમલમાં વાસ કરનારાં છતાં, તેમણે એક મુષ્ટી ખાણોથી પરિપુર્ણ ભરીને, બીજા હાથમાં કમલ, ત્રીજામાં પુષ્પો, કોમલ પલ્લવ, મુળા વગેરે તથા ફલોવાળાં અનેક પ્રકારનાં શાકોનો સમુદાય ધારણ કર્યો છે. ॥ ૧૩ ॥

કામ્યાનંતરસૈર્યુક્તંક્ષુત્રુમૃત્યુભયાપહં ॥

કાર્મુકંચસ્ફુરત્કાંતિબિભ્રતીપરમેશ્વરી ॥૧૪॥

ટીકા:--તથા ચોથા હસ્તમાં કામ્ય એટલે શૃંગારાદી નવ રસયુક્ત છતાં

ક્ષુધા, વધા, શત્રુનો ભય હરનારું ધનુષ્ય, એ પરમેશ્વરીએ ધારણ કર્યું છે. એ ધનુષ્યની કાન્તીથી દશે દિશાઓ દૈદીપ્યમાન થાય છે. ॥ ૧૪ ॥

શાકંભરીશતાક્ષીસાસૈવદુર્ગાપ્રકીર્તિતા ॥

ઉમાગૌરીસતીચંડિકાલિકાસાચપાર્વતી ॥૧૫॥

ટીકા:—એવાં જે શાકંભરી, કે જેનેશતશંખ્યાંક નેત્રછે, તેા દુર્ગા, ગૌરી, સતી, ચંડી, કાલિકા તથા પાર્વતીપણ તેઓજ અણુવાં. ॥ ૧૫ ॥

શાકંભરીંસ્તુવનૃધ્યાયનૃજપનૃસંપૂજયન્નમન્ ॥

અક્ષય્યમશ્રુતેશીઘ્રમન્નપાનાદિકંફલં ॥૧૬॥

ટીકા:—એ રીતનાં શાકંભરીની જે સ્તુતી કરશે, એમના રૂપનું જે ધ્યાન કરશે, એમનાં મંત્રનો જે જપ કરશે તથા જે એમનું પુજન કરીને, એમને નમસ્કાર કરશે, તેમને શીઘ્ર અક્ષય અન્ન, પાનાદિક વગેરેની પ્રાપ્તિરૂપી ફલ પ્રાપ્ત થશે. ॥ ૧૬ ॥

ભીમાપીનીલવર્ણૈવદંષ્ટાદશનભાસુરા ॥

વિશાલલોચનાવૃત્તતુંગપીનપયોધરા ॥૧૭॥

ટીકા:—હવે ભીમા દેવીનું સ્વરૂપ વર્ણવુંછું. તે એમ કે, ભીમા પણ નીલવર્ણનાં છતાં, તેમની દાઢયો તથા દાંત અત્યંત પ્રકાશયુક્ત છે, તથા નેત્રોપણ વિશાલ છતાં, તેમના સ્તન ગોળ, ઉંચા તથા પુષ્ટ છે. ॥ ૧૭ ॥

ચંદ્રહાસંચંદમરુશિર:પાત્રંચવિભ્રતી ॥

એકવીરાકાલરાત્રિ:સૈવોક્તાકામદાસ્તુતા ॥૧૮॥

ટીકા:—અને તેમણે ખડ્ગ, ડમરૂ, મસ્તક તથા પાત્ર, એવાં ચ્યાર આયુધો ચ્યારે હસ્તમાં ધારણ કર્યાં છે. તેઓની સ્તુતી કરવાને યોગ્ય હોવાથી, તેમને એકવીશ, કાલરાત્રિ તથા કામદા કહેછે. ॥ ૧૮ ॥

તેજોમંડલદુર્ધર્ષાન્નામરીચિત્રકાંતિભૃત્ ॥

ચિત્રમ્નમરપાણિ:સામહામારીતિગીયતે ॥૧૯॥

ટીકા:—હવે મહામારીનું ધ્યાન કહું છું. કે, જેમની આબુબાબુએ મંડ-

લાકૃતિ તેજ હોવાથી, જેમણે અજીત છતાં વિચિત્ર કાન્તી ધારણ કરીછે, તથા હાથમાં ચિત્રવર્ણનો ભમરો ધારણ કર્યો છે. એવાં એ આમરી નામના પાર્વતી જાણવાં. તેમનેજ મહામારી કહેછે. ॥ ૧૯ ॥

इत्येतामूर्तयोदेव्याव्याख्यातावसुधाधिप ॥

जगन्मातुश्चंडिकायाःकीर्तिताःकामधेनवः ॥२०॥

ટીકા:—હે પૃથ્વીપતિ, એ રીતનાં એ દેવીનું સ્વરૂપ મેં તને કથન કર્યું. એ ચંડિકાની મુર્તિ, એમની ભક્તિ તથા કીર્તન કરનારને કામધેનુવત થાય છે. ॥ ૨૦ ॥

इदंरहस्यंपरमंनवाच्यंकस्यचित्त्वया ॥

व्याख्यानंदिव्यमूर्तिनामधीष्वावहितःस्वयं ॥२१॥

ટીકા:—આ પરમ રહસ્ય તું કોઈને કહીશ નહીં; પરંતુ એ દિવ્ય મુર્તીના વ્યાખ્યાનનું, તું પોતે એકાગ્ર અંતઃકરણથી અધ્યયન કર. ॥ ૨૧ ॥

देव्याध्यानंतवाख्यातंगुत्वाद्गुह्यपरमहत् ॥२२॥

ટીકા:—મોટે દેવીનું આ સર્વોત્કૃષ્ટ ધ્યાન, અતિ ગુહ્યથીપણ ગુહ્ય છતાં, મેં તને કથન કર્યું. ॥ ૨૨ ॥

इतीश्रीमार्कंडेयपुराणेसावर्णिकेमन्वंतरेदे

वीभगवतमिहात्म्येमूर्तिरहस्यंनाम

षोडशोऽध्यायः ॥१६॥

ધતિશ્રી માર્કંડેયપુરાણે સાવર્ણીકે મન્વંતરે દેવી ભગવતી મહાત્મ્યે

મુર્તી રહસ્યંનામ સાર્થ ષોડષોઽધ્યાયઃ ॥ ૧૬ ॥

॥ ધતિ સાર્થ સપ્તશતિ સમાપ્ત. ॥

મુલ સંસ્કૃત તથા તેપર કરેલી બીજા સમર્થ વિદ્વાનોની પૃથક પૃથક ભાષા-

ઓની સખલ ટીકાઓને આધારે, ગુર્જરી ભાષાંતર કર્તા અમદાવાદ

નિવાસી અસારવા પાટીદાર પટેલ. મુલજ પ્રેમજી.

શ્રીચંડિકાચૈત્રસન્નમસ્તુ.

॥ श्रीगणपतिर्जयति ॥

॥ अथरात्रिसूक्तम् ॥

विश्वेश्वरीं जगद्धात्रीं स्थितिसंहारकारिणीं ॥ निद्रां भगवतीं वि
 ष्णोरतुलां तेजसः प्रभुः ॥ १ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ त्वं स्वाहा त्वं स्वधा त्वं
 हिव षट्कारः स्वरात्मिका ॥ सुधा त्वमक्षरे नित्ये त्रिधामा त्रात्मि
 का स्थिता ॥ २ ॥ अर्धमात्रा स्थितानित्यायानुच्चार्या विशेषतः
 ॥ त्वमेव संध्या सा वित्री त्वंदेवि जननी परा ॥ ३ ॥ त्वयैतद्वार्यते
 विश्वं त्वयैतत्सृज्यते जगत् ॥ त्वयैतत्पाल्यते देवित्वमत्स्यं ते च स
 र्वदा ॥ ४ ॥ विसृष्टौ सृष्टिरूपा त्वं स्थिति रूपा च पालने ॥ तथा
 संहति रूपां ते जगतोस्य जगन्मये ॥ ५ ॥ महाविद्या महामाया
 महामेधामास्मृतिः ॥ महामोहा च भवती महादेवी महासुरी ॥
 प्रकृतिस्त्वं च सर्वस्य गुणत्रयविभाविनी ॥ कालरात्रिर्महारात्रि
 र्मोहरात्रिश्च दारुणा ॥ ७ ॥ त्वं श्रीस्त्वमीश्वरी त्वंह्रीस्त्वं बुद्धिर्बो
 धलक्षणा ॥ लज्जापुष्टिस्तथा तुष्टिस्त्वं शान्तिः क्षान्तिरेव च ॥ ८ ॥
 खड्गिनि शूलिनी घोरा गदिनी चक्रिणी तथा ॥ शंखिनी चापिनी
 बाणभूशुंडी परिघायुधा ॥ ९ ॥ सौम्या सौम्यतरा शेषसौम्ये
 भ्यस्त्वतिसुंदरी ॥ परापराणां परमा त्वमेव परमेश्वरी ॥ १० ॥
 यच्च किंचित्क्वचिद्वस्तु सदसद्वा खिलात्मिके ॥ तस्य सर्वस्य याश
 क्तिरसा त्वं किंस्तूयसे तदा ॥ ११ ॥ यया त्वया जगत्त्रष्टा जगत्पा

त्यत्तियोजगत् ॥ सोपिनिद्रावशं नीतः कस्त्वांस्तोतुमिहेश्वरः
॥१२॥ विष्णुश्शरीरग्रहणमहमीशानएवच ॥ कारितास्तेय
तोतस्त्वांकस्स्तोतुंशक्तिमान्भवेत् ॥१३॥ सात्वमित्थंप्रभावै
स्स्वैरुदारैर्देविसंस्तुता ॥ मोहयैतौदुराधर्षावसुरौमधुकैटभौ
॥१४॥ प्रबोधंचजगत्स्वामीनीयतामच्युतोलघु ॥ बोधश्चक्रि
यतामस्यहंतुमेतौमहासुरौ ॥१५॥ इतिरात्रिसूक्तम् ॥

—०*०—

॥ श्रीगणपतिर्जयति ॥

अथोत्तरन्यासः

खड्गिनीशूलिनीघोरा० हृदयायनमः ॥ शूलेनपाहिनोदेवि०
शिरसेस्वाहा ॥ प्राच्यांरक्षप्रतीच्यांच० शिखायैवषट् ॥ सौ
म्यानियानिरूपाणि० कवचायहुं ॥ खड्गशूलगदादीनि० नेत्र
त्रयायवौषट् ॥ सर्वस्वरूपेसर्वेशे० अस्त्रायफट् ॥ अथध्यानं॥
विद्युद्दामसमप्रभामृगपतिस्कंधस्थितांभीषणांकन्याभिः कर
वालखेटविलसद्दस्ताभिरासेवितां ॥ हस्तैश्चक्रधरालिखेटवि
शिखांश्चापंगुणन्तर्जनीं बिभ्रामणामनलात्मिकां शशिधरांदु
र्गात्रिनेत्रांभजे ॥ १ ॥ अथदेवीसूक्तं ॥ नमोदेव्यैमहादेव्यैशि
वायैसततंनमः ॥ नमःप्रकृत्यैभद्रायैनियताः प्रणताः स्मतां १
रौद्रायैनमोनित्यायैगौर्व्यैधात्र्यैनमोनमः ॥ ज्योत्स्नायैचंदुरु
पिण्यैसुखायैसततंनमः ॥ २ ॥ कल्याण्यैप्रणतांवृद्धैसिद्धैकु

म्मोनमोनमः ॥ नैऋत्यैभूभृतांलक्ष्म्यैशर्वाण्यैतेनमोनमः ॥ ३ ॥
 दुर्गायैदुर्गपारायैसारायैसर्वकारिण्यै ॥ ख्यात्यैतथैवकृष्णायै
 धूम्रायैसततंनमः ॥ ४ ॥ अतिसौम्यातिरौद्रायैनतास्तस्यैन
 मोनमः ॥ नमोजगत्प्रतिष्ठायैदेव्यैकृत्यैनमोनमः ॥ ५ ॥ या
 देवीसर्वभूतेषुविष्णुमायेतिशब्दिता ॥ नमस्तस्यैनमस्तस्यैन
 मस्तस्यैनमोनमः ॥ ६ ॥ यादेवीसर्वभूतेषुचेतनेत्यभिधीयते ॥
 नमस्तस्यैनमस्तस्यैनमस्तस्यैनमोनमः ॥ ७ ॥ यादेवीसर्वभू
 तेषुबुद्धिरूपेणसंस्थिता ॥ नमस्तस्यैनमस्तस्यैनमस्तस्यैनमो
 नमः ॥ ८ ॥ यादेवीसर्वभूतेषुनिद्रारूपेणसंस्थिता ॥ नमस्त
 स्यैनमस्तस्यैनमस्तस्यैनमोनमः ॥ ९ ॥ यादेवीसर्वभूतेषुशु
 धारूपेणसंस्थिता ॥ नमस्तस्यैनमस्तस्यैनमस्तस्यैनमोन
 मः ॥ १० ॥ यादेवीसर्वभूतेषुच्छाया रूपेणसंस्थिता ॥ नमस्त
 स्यैनमस्तस्यैनमस्तस्यैनमोनमः ॥ ११ ॥ यादेवीसर्वभूतेषुश
 क्तिरूपेणसंस्थिता ॥ नमस्तस्यैनमस्तस्यैनमस्तस्यैनमोन
 मः ॥ १२ ॥ यादेवीसर्वभूतेषुतृष्णारूपेणसंस्थिता ॥ नमस्त
 स्यैनमस्तस्यैनमस्तस्यैनमोनमः ॥ १३ ॥ यादेवीसर्वभूतेषुक्षां
 तिरूपेणसंस्थिता ॥ नमस्तस्यैनमस्तस्यैनमस्तस्यैनमोनमः
 ॥ १४ ॥ यादेवीसर्वभूतेषुजातिरूपेणसंस्थिता ॥ नमस्तस्यैन
 मस्तस्यैनमस्तस्यैनमोनमः ॥ १५ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥
 यादेवीसर्वभूतेषुलज्जारूपेणसंस्थिता ॥ नमस्तस्यैनमस्तस्यै
 नमस्तस्यैनमोनमः ॥ १६ ॥ यादेवीसर्वभूतेषुशांतिरूपेणसं

स्थिता ॥ नमस्तस्यैनमस्तस्यैनमस्तस्यैनमोनमः ॥१७॥ यादे
 वीसर्वभूतेषुश्रद्धारूपेणसंस्थिता ॥ नमस्तस्यैनमस्तस्यैनमस्त
 स्यैनमोनमः ॥१८॥ यादेवीसर्वभूतेषुकांतिरूपेणसंस्थिता ॥
 नमस्तस्यैनमस्तस्यैनमस्तस्यैनमोनमः ॥१९॥ यादेवीसर्वभू
 तेषुलक्ष्मीरूपेणसंस्थिता ॥ नमस्तस्यैनमस्तस्यैनमस्तस्यैन
 मोनमः ॥२०॥ यादेवीसर्वभूतेषुवृत्तिरूपेणसंस्थिता ॥ नम
 स्तस्यैनमस्तस्यैनमस्तस्यैनमोनमः ॥२१॥ यादेवीसर्वभूते
 षुस्मृतिरूपेणसंस्थिता ॥ नमस्तस्यैनमस्तस्यैनमस्तस्यैन
 मोनमः ॥२२॥ यादेवीसर्वभूतेषुदयारूपेणसंस्थिता ॥ नम
 स्तस्यैनमस्तस्यैनमस्तस्यैनमोनमः ॥२३॥ यादेवीसर्वभूतेषु
 तुष्टिरूपेणसंस्थिता ॥ नमस्तस्यैनमस्तस्यैनमस्तस्यैनमोन
 मः ॥२४॥ यादेवीसर्वभूतेषुमातृरूपेणसंस्थिता ॥ नमस्तस्यै
 नमस्तस्यैनमस्तस्यैनमोनमः ॥२५॥ यादेवीसर्वभूतेषुभ्रांति
 रूपेणसंस्थिता ॥ नमस्तस्यैनमस्तस्यैनमस्तस्यैनमोनमः ॥
 ॥२६॥ इंद्रियाणामधिष्ठात्रीभूतानांचाखिलेषुया ॥ भूतेषुसत
 तंतस्यैव्याप्त्यैदेव्यैनमोनमः ॥२७॥ चित्तिरूपेणयाकृत्स्नमेत
 द्वाप्यस्थिताजगत् ॥ नमस्तस्यैनमस्तस्यैनमस्तस्यैनमोन
 मः ॥२८॥ स्तुतासुरैःपुर्वमभीष्टसंश्रयात्तथासुरेन्द्रेणादिनेषुसे
 विता ॥ करोतुसानःशुभहेतुरीश्वरीशुभानिभद्राण्यभिहंतुचा
 पदः ॥२९॥ यासांप्रतंचोद्धतदैत्यतापितैरस्माभिरीशाचसुरैर्न
 मस्यते ॥ याचस्मृतातत्क्षणमेवहंतिनःसर्वापदोभक्तिविनय

मूर्तिभिः ॥३०॥ इतिदेवीसूक्तंपठित्वाष्टोत्तरशतंनवार्णजपंकृ
त्वातदुत्तरन्यासान्विधाय ॥ गुह्यातिगुह्यगोप्त्रीत्वंगृहाणाश्म
त्कृतंजपम् ॥ सिद्धिर्भवतुमेदेवित्प्रसादान्महेश्वरि ॥ इतिदे
व्यावामहस्तेजपंनिवेदयेत् ॥ ॥ श्रीमहालक्ष्मीर्जयति ॥ ॥
अस्यश्रीसप्तशतीरहस्यत्रयस्य ॥ नारायणऋषिः ॥ अनुष्टुप्
छन्दः ॥ महाकालीमहालक्ष्मीमहासरस्वत्योदेवताः ॥ यथो
क्तफलावाप्त्यर्थंजपेविनियोगः ॥

—०*०—

॥ श्रीगणपतिर्जयति ॥

॥ अथ महालक्ष्म्यष्टक प्रारंभः ॥

श्रीगणेशायनमः ॥ इंद्रउवाच ॥ नमस्तेऽस्तुमहामायेश्रीपी
ठेसुरपूजिते ॥ शंखचक्रगदाहस्तेमहालक्ष्मिनमोऽस्तुते ॥१॥
नमस्तेगरुडारूढेकोलासुरभयंकरि ॥ सर्वपापहरेदेविमहा
लक्ष्मि ॥ २ ॥ सर्वज्ञेसर्ववरदेसर्वदुष्टभयंकरि ॥ ॥ सर्वदुःख
हरेदेवामहालक्ष्मि ॥ ३ ॥ सिद्धिबुद्धिप्रदेदेविभुक्तिमुक्तिप्रदा
यिनि ॥ मंत्रमूर्तेसदादेविमहालक्ष्मि ॥ ४ ॥ आद्यंतरहितेदे
विआद्यशक्तिमहेश्वरि ॥ योगजेयोगसंभूतेमहालक्ष्मि ॥५॥
स्थूलसूक्ष्ममहारौद्रेमहाशक्तिमहोदरे ॥ महापापहरेदेविम
हालक्ष्मि ॥ ६ ॥ पद्मासनस्थितेदेविपरब्रह्मस्वरूपिणि ॥ प
रमेशिजगन्मातर्महालक्ष्मि ॥ ७ ॥ श्वेतांबरधरेदेविनानन्दं

कारभूषिते ॥ जगत्स्थितेजगन्मातर्महालक्ष्मि ॥ ८ ॥ महा
लक्ष्म्यष्टकस्तोत्रंयःपठेद्भक्तिमान्नरः ॥ सर्वसिद्धिमवाप्नोतिरा
ज्यंप्राप्नोतिसर्वदा ॥ ९ ॥ एककालंपठेन्नित्यंमहापापविनाश
नम् ॥ द्विकालंयःपठेन्नित्यंधनधान्यसमन्वितः ॥ १० ॥ त्रिका
लंयःपठेन्नित्यंमहाशत्रुविनाशनम् ॥ महालक्ष्मीर्भवेन्नित्यंप्र
सन्नावरदाशुभा ॥ ११ ॥ इतींद्रकृतःश्रीमहालक्ष्म्यष्टकस्तवः
संपूर्णः ॥ ॥

—०*०—

॥ श्रीगणपतिर्जयति ॥

॥ अथत्रिपुरसुंदरीस्तोत्रप्रारंभ ॥

श्रीगणेशायनमः ॥ कदंबवनचारिणींमुनिकदंबकादंबिनींनि
तंबजितभूधरांसुरनितंबिनीसेविताम् ॥ नवांबुरुहलोचनाम
भिनवांबुदश्यामलांत्रिलोचनकुटुंबिनींत्रिपुरसुंदरीमाश्रये १
कदंबवनवासिनींकनकवल्लकीधारिणीं महार्हमणिहारिणींमु
खसमुल्लसद्वारुणीम् ॥ दयाविभवकारिणींविशदलोचनींचारि
णींत्रिलोचनकुटुंबिनींत्रिपुरसुंदरीमाश्रये ॥ २ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥
कदंबवनशालयाकुचभरोल्लसन्मा लयाकुचोपमितशैलयागुरु
कृपालसद्वेलयामदारुणकपोलयामधुरगीतवाचालयाकयापि
घननीलयाकवचितावयंलिलया ॥ ३ ॥ कदंबवनमध्यगांकनक
मंडलोपस्थितांषडंबुरुहवासिनींसततसिद्धसौदामिनीम् ॥ वि
डंबितजपारुचिंविकचचंद्रचूडामणिं त्रिलोचनकुटुंबिनीं त्रिपुर

(१८४)

त्रिपुरसुंदरीस्तोत्र.

सुंदरीमाश्रये ॥ ४ ॥ कुचांचितविपंचिकांकुटिलकुतलालंकृतां
कुशेशयनिवासिनींकुटिलचित्तविद्वेपिणीम् ॥ मदारुणविलो
चनांमनसिजारिसंमाहिनीं मतंगमुनिकन्यकां मधुरभाषिणी
माश्रये ॥ ५ ॥ स्मरेत्प्रथमपुष्पिणीरुधिरबिंदुनीलांबरांगृही
तमधुपात्रिकांमधुविघूर्णनेत्रांचलाम् ॥ घनस्तनभरोन्नतांग
लितचूलिकांश्यामलां त्रिलोचनकुटुंबिनीं त्रिपुरसुंदरीमाश्रये
॥ ६ ॥ सकुकुमविलेपनामलकचुंबिकस्तूरिकांसमंदहसितेक्ष
णांसशरचापपाशांकुशाम् ॥ अशेषजनमोहिनीमरुणमाल्य
भूषांबरांजपाकुसुमभासुराजपविधौस्मराम्यंबिकाम् ॥ ७ ॥
पुरंदरपुरंध्रिकांचिकुरबंधसैरंध्रिकांपितामहपतिव्रतांपटुपटीर
चर्चरताम् ॥ मुकुंदरमणीमणीलसदलंक्रियाकारिणींभजामि
भुवनांबिकांसुरवधूटिकाचेटिकाम् ॥ ८ ॥ इतिश्रीमत्परमहं
सपरिव्राजकाचार्य श्रीमच्छंकराचार्य विरचितं त्रिपुरसुंदरी
स्तोत्रंसंपूर्णम् ॥ ॥

